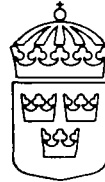

Regeringens proposition

1987/88:171

om reformering av den allmänna försäkringens
efterlevandeförmåner m. m.

Prop.
1987/88:171

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 7 april 1988.

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

Bengt Lindqvist

Propositionens huvudsakliga innehåll

Allmänt

I propositionen läggs fram förslag till reformering av familjepensioneringen inom den allmänna försäkringen. Huvudsyftet med reformen är att stödet från folk- och tilläggs pensioneringen till efterlevande barn och vuxna skall anpassas till de förändringar som under de senaste årtiondena har inträffat i fråga om kvinnors förvärvsarbete samt beträffande familjemönster och samhällsförhållanden i övrigt. En grundläggande utgångspunkt för förslaget är att nuvarande skillnad mellan män och kvinnor när det gäller rätten till efterlevandeförmåner skall undanröjas.

Nuvarande änkepensionering föreslås avvecklad på sikt. Tyngdpunkten i det föreslagna nya systemet för efterlevandepensionering läggs på barnpensionerna. Stödet till vuxna efterlevande ges på lika villkor till män och kvinnor. Det skall utgå i form av dels en omställningspension under viss tid efter dödsfallet, dels en särskild efterlevandepension till den som inte kan försörja sig genom förvärvsarbete. Dessa förmåner utgår endast till efterlevande som inte har fyllt 65 år.

Det nya systemet föreslås genomfört fr.o.m. den 1 januari 1990 och skall i princip omfatta situationer där dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet. Kvinnor som vid ikraftträdandet har rätt till änkepension enligt nuvarande regler behåller denna rätt. Även andra gifta kvinnor, som vid ikraftträdandet är 45 år eller äldre, omfattas av den hittillsvarande änkepensioneringen om de blir änkor efter den nya lagstiftningens ikraftträdande.

Motsvarande lagändringar föreslås för arbetsskadeförsäkringens efterlevandeskydd. Vidare läggs i propositionen fram förslag om avveckling efter en viss övergångstid av de särskilda folkpensionsförmånerna hustrutillägg och barnstillägg.

Enligt de nu gällande reglerna utgår barnpension inom folkpensioneringen till dess barnet fyller 18 år och inom tilläggs pensioneringen till 19 års ålder. Dessa skilda *åldersgränser* föreslås bli enhetliga så att inom både folk- och tilläggs pensioneringen skall gälla som huvudregel att pensionen utges fram till dess barnet fyller 18 år. Om barnet därefter bedriver gymnasiestudier eller annan grundutbildning skall barnpensionen fortsätta att utgå så länge studierna pågår, dock längst t.o.m. första halvåret det år då barnet fyller 20 år.

Inom *folkpensioneringen* behålls nuvarande ordning med en grund- och en garantinivå för barnpensionens storlek. Grundnivån föreslås utgöra 25 och garantinivån 40 % av basbeloppet för år räknat. Till skillnad från vad som nu gäller skall pension på denna garantinivå inte minskas i de fall då pension utgår även till en vuxen efterlevande till den avlidne föräldern.

För barn vars båda föräldrar har avlidit höjs den garanterade barnpensionsnivån från nuvarande 62 till 80 % av basbeloppet. Vidare föreslås att barnpension på garantinivån inte som nu skall minskas för barn som samtidigt är berättigade till bidragsförskott. I detta fall höjs också bidragsförskottet från för närvarande 30 till 40 % av basbeloppet. Detta betyder att också dessa barn alltid garanteras stöd på en nivå av sammanlagt lägst 80 % av basbeloppet.

Inom *tilläggs pensioneringen (ATP)* föreslås barnpensionen motsvara 30 % av den avlidne föräldrarnas egenpension om det finns ett efterlevande barn. Till skillnad från nu skall pensionen utgå på oförändrad nivå även i fall då pension samtidigt utges också till vuxen efterlevande. (För närvarande motsvarar barnpensionen 15 % av den avlidnes egenpension om också änkepension utbetalas och 40 % därav i andra fall.) Om den avlidne efterlämnar fler än ett barn, skall tillägget för vart och ett av det andra och de följande barnen höjas från nuvarande 10 till 20 % av egenpensionen. Det sammanlagda barnpensionsbeloppet fördelas lika mellan barnen. Härigenom förstärks stödet för efterlevande barn i flerbarnsfamiljer. Efter en avliden skall dock inte kunna utges efterlevandepension med högre sammanlagt belopp än vad som motsvarar den avlidnes egen pension.

Barn som förlorat båda sina föräldrar skall enligt förslaget kunna få barnpension från ATP efter bägge föräldrarna, något som inte är möjligt enligt nuvarande regler.

Den barnpensionsberättigade *personkretsen* föreslås utvidgad så att ett utländskt barn, som tagits emot här i landet i adoptionssyfte, kan få barnpension om någon av de tilltänkta adoptivföräldrarna skulle avlida innan adoptionen rättsligt genomförts.

Kvalifikationstiden för utländska barns rätt till folkpension i form av barnpension vid bosättning i Sverige föreslås sänkt från nuvarande fem år till sex månader.

Till vuxna efterlevande föreslås kunna utgå omställningspension och särskild efterlevandepension från både folk- och tilläggs pensioneringen enligt i princip helt överensstämmande regler. Rätt till pension föreslås tillkomma efterlevande make eller maka till den avlidne. Med makar jämställs inom båda pensionssystemen man och kvinna som vid dödsfallet stadigvarande sammanbodde med varandra om de tidigare varit gifta med varandra eller har eller har haft eller väntade gemensamt barn.

Omställningspension

En efterlevande man eller kvinna som inte har fyllt 65 år föreslås få rätt till omställningspension under en viss tid efter dödsfallet. För att pensionen skall kunna utgå krävs att parterna sammanbodde stadigvarande vid tidpunkten för dödsfallet och att de dessutom hade bott tillsammans oavbrutet under en tid av minst fem år fram till dödsfallet eller vid dödsfallet hade vård om barn som var under tolv års ålder.

Omställningspensionen föreslås utgå under en tid av ett år efter dödsfallet till alla som uppfyller de nämnda villkoren. Om den efterlevande efter ettårsperiodens utgång har vårdnaden om och sammanbor med barn som inte har fyllt tolv år, skall omställningspensionen kunna utges under längre tid, nämligen fram till dess det yngsta barnet har uppnått tolv års ålder.

Inom folkpensioneringen föreslås omställningspensionen utgå på samma nivå som nuvarande änkepension och ålderspension, dvs. med ett årsbelopp motsvarande 96 % av basbeloppet. I förekommande fall kan pensionen kompletteras med pensionstillskott om maximalt 48 % av basbeloppet och med kommunalt bostadstillägg till folkpension. Pensionen utgör skattepliktig inkomst för den efterlevande men berättigar till extra avdrag vid beskattningen enligt samma regler som för annan folkpension. Inom ATP skall pensionen utgöra 20 % av den avlidnes egenpension i de fall då även barnpensionsberättigat barn finns och i andra fall 40 % av egenpensionen.

Särskild efterlevandepension

En utgångspunkt för familjepensionsreformen är att den efterlevande efter omställningsperiodens utgång i regel har möjlighet till en tryggad ekonomisk ställning genom eget förvärvsarbete. Det förutsätts att insatser görs på bl.a. utbildnings- och arbetsmarknadsområdena för att undanröja förvärvshindren. Om hälsoskäl lägger hinder i vägen kan förtidspension utgå för att trygga försörjningen.

Om en efterlevande inte kan försörja sig genom eget arbete och inte heller har rätt till förtidspension, ålderspension eller samhällsstöd i annan form, skall denne enligt förslaget kunna få fortsatt efterlevandepension i form av s.k. särskild efterlevandepension. Som grundläggande villkor härför föreslås att den efterlevandes möjligheter att bereda sig inkomst av arbete är nedsatta med minst hälften av arbetsmarknadsmässiga skäl, försämrat hälsotillstånd eller annan sådan orsak. Den särskilda efterlevandepensionen utges så länge

försörjningssvårigheterna består och utbetalas från såväl folk- som tilläggs-pensioneringen.

Enligt förslaget skall den särskilda efterlevandepensionen kunna utgå som hel, två tredjedels eller halv pension. Hel pension utges på samma nivåer som omställningspensionen.

Övergångsbestämmelser

De nya reglerna för efterlevandepension skall enligt förslaget tillämpas då dödsfallet inträffar den 1 januari 1990 eller senare. Har dödsfallet skett dessförinnan skall hittillsvarande regler om änke- och barnpension gälla även fortsättningsvis. I fråga om barnpension föreslås dock att de nya åldersgränserna skall gälla även för i huvudsak alla barn som beviljats barnpension före ikraftträdandet. Också den sänkta kvalifikationstiden för utländska barns rätt till barnpension vid bosättning i Sverige föreslås bli tillämpad även i situationer då dödsfallet inträffat före ikraftträdandet. Likaså föreslås att de nya nivåerna för barnpension inom folkpensioneringen skall gälla även för barn som beviljats sådan pension före år 1990.

Vidare föreslås att nuvarande regler om änkepension skall gälla i fortsättningen även för gifta kvinnor som är 45 år eller äldre vid ikraftträdandet, dvs. födda år 1944 eller tidigare. Om en sådan kvinna blir änka efter ikraftträdandet, skall hennes rätt till efterlevandepension alltså prövas enligt hittillsvarande bestämmelser.

Enligt förslaget skall kvinnor som vid ikraftträdandet är 60 år eller äldre, dvs. födda år 1929 eller tidigare, få rätten till änkepension helt prövad enligt hittillsvarande bestämmelser. För efterlevande kvinnor som är i åldern 45–59 år vid ikraftträdandet, dvs. födda åren 1930–1944, utges folk- och tilläggs-pension i form av änkepension enligt nuvarande bestämmelser fram till dess kvinnan fyller 65 år. Därefter görs inom ATP en samordning mellan änkepensionen och kvinnans egen ålderspension. Kvinnor i denna kategori får dock en garanti för att erhålla minst 50 % av makarnas sammanlagda egenpensioner från ATP.

Övriga kvinnor, vars make avlider efter ikraftträdandet, omfattas av det nya regelsystemet och kan alltså erhålla omställningspension och särskild efterlevandepension. Om kvinnan är född år 1945 eller senare, kan hon dessutom beviljas änkepension från folk- och tilläggs-pensioneringen som står i relation till den ålderspension som mannen intjänat inom ATP fram till tidpunkten för ikraftträdandet, under förutsättning att kvinnan då uppfyllde villkoren för rätt till änkepension enligt nu gällande regler. Denna änkepension samordnas med förmåner enligt det nya systemet och fr. o. m. 65 års ålder med egenpension från ATP.

De angivna övergångsreglerna innebär att änkepension enligt nuvarande regler kommer att fortsätta att utges under en mycket lång tid efter det nya systemets ikraftträdande. Först efter mer än 50 år kommer de nuvarande reglerna för änkepension att sakna betydelse.

Efterlevandeskyddet inom arbetskadeförsäkringen föreslås reformerat efter samma riktlinjer som den allmänna pensioneringen. Detta innebär bl.a. att änkelivräntorna inom arbetskadeförsäkringen successivt – med motsvarande övergångsregler som för familjepensionsreformen – avvecklas och ersätts med omställningslivräntor och särskilda efterlevandelivräntor till efterlevande män och kvinnor. Reglerna för rätten till barnlivränta justeras så att de bättre överensstämmer med barnpensioneringens regelsystem.

Även vissa andra förändringar föreslås i syfte att göra reglerna för arbetskadeförsäkringens efterlevandeskydd och den allmänna försäkringens efterlevandepensionering enhetliga. Bl.a. avskaffas rätten för en fränskild kvinna och för föräldrar till den avlidne att erhålla efterlevandelivränta.

Hustrutillägget

Den särskilda folkpensionsförmånen hustrutillägg, som kan utgå till hustrun till en ålders- eller förtidspensionär, föreslås avvecklad.

De kvinnor som vid ikraftträdandet av den nya lagstiftningen den 1 januari 1990 uppbär hustrutillägg skall dock kunna erhålla detta också fortsättningsvis. Även andra kvinnor som vid den tidpunkten är 55 år eller äldre, dvs. födda år 1934 eller tidigare, skall enligt förslaget kunna beviljas hustrutillägg efter ikraftträdandet av de nya reglerna.

Detta betyder att hustrutillägget kommer att vara i huvudsak avvecklat tio år efter ikraftträdandet av de nya reglerna.

Barntillägget

Den särskilda folkpensionsförmånen barntillägg, som kan utges till pensionstagare med barn under 16 år, föreslås avvecklad fr.o.m. den 1 januari 1990. De som då redan har rätt till förmånen skall dock få bibehålla denna också för tiden därefter enligt hittillsvarande regler.

Kostnadseffekter

De föreslagna övergångsreglerna medför att två olika system för efterlevandepensionering kommer att få tillämpas parallellt under lång tid efter reformens genomförande. Till följd av denna överlappning på förmånssidan kommer att uppstå en motsvarande överlappning i kostnadshänseende.

Under de första åren efter ikraftträdandet uppkommer kostnadsökningar i jämförelse med om de nuvarande reglerna för efterlevandepensionering m.m. skulle kvarstå oförändrade. Dessa ökade kostnader uppgår till ca 100 milj. kr. år 1990 och 345 milj. kr. år 1995. Därefter inträder successivt minskade utgifter. Minskningen kan för år 2000 uppskattas till 250 milj. kr., för år 2010 till 4 500 milj. kr. och för år 2020 till 9 400 milj. kr. I fullfunktionsstadiet år 2030 och därefter kan utgiftsminskningen i fast penningvärde beräknas till ca 12 500 milj. kr. per år.

Övrigt

Prop. 1987/88:171

Propositionen innehåller också ett förslag till ändring i föräldraledighetslagen för att göra det möjligt för förälder till ett barn som är under åtta månader gammalt att vara ledig för att vårda barnet när den hemmavarande föräldern blivit sjuk.

1 Förslag till Lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

Häri genom föreskrivs i fråga om lagen (1962:381) om allmän försäkring¹

dels att 9 kap. 1 § och 10 kap. 5 § skall upphöra att gälla,

dels att i 16 kap. 10 § ordet "familjepension" skall bytas ut mot "afterlevandepension",

dels att 3 kap. 3, 5 och 8 §§, 5 kap. 2, 4 och 5 §§, 8 kap. 1–6 §§, 10 kap. 2–4 §§, 14 kap. 1–5 och 7 §§, 16 kap. 1, 2, 5, 6, 8, 9 och 11 §§, 17 kap. 1–3 §§, 18 kap. 21 §, 20 kap. 2 och 3 §§ samt rubrikerna till 8 och 14 kap. skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas tio nya paragrafer, 8 kap. 7–12 §§, 14 kap. 6 och 8 §§ samt 16 kap. 3 och 7 a §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

3 §²

Försäkrad, som *åtnjuter* hel förtidspension enligt denna lag eller *åtnjutit* sådan pension under månaden närmast före den, *varunder* han börjat *åtnjuta* hel ålderspension, har *ej* rätt till sjukpenning. För tid efter ingången av den månad, *varunder* försäkrad fyllt *sjuttio* år eller dessförinnan börjat *åtnjuta* hel ålderspension enligt denna lag, *må* sjukpenning utgå för högst *ett*hundra*åttio* dagar.

En försäkrad, som *uppbär* hel förtidspension *eller* *hel särskild efterlevandepension* enligt denna lag eller *uppburit* sådan pension under månaden närmast före den *då* han börjat *uppbära* hel ålderspension, har *inte* rätt till sjukpenning. För tid efter ingången av den månad *då* den försäkrade fyllt *70* år eller dessförinnan börjat *uppbära* hel ålderspension enligt denna lag *får* sjukpenning utgå för högst *180* dagar.

5 §³

Den allmänna försäkringskassan skall i samband med inskrivning av en försäkrad besluta om den försäkrades tillhörighet till sjukpenningförsäkringen. I fråga om en försäkrad som avses i 1 § första stycket skall kassan samtidigt fastställa den försäkrades sjukpenninggrundande inkomst och, om inkomsten helt eller delvis är att hänföra till anställning, dennes årsarbetstid. Sådan fastställelse skall också ske för försäkrad som avses i 1 § andra stycket så snart anmälan om hans inkomstförhållanden gjorts hos kassan. Av beslutet skall framgå i vad mån den sjukpenninggrundande inkomsten är att hänföra till anställning eller till annat förvärvsarbete. Sjukpenningförsäkringen skall omprövas

a) när kassan fått kännedom om att den försäkrades inkomstförhållanden, arbetstid eller andra omständigheter har undergått ändring av betydelse för rätten till sjukpenning eller för sjukpenningens storlek,

¹ Lagen omtryckt 1982:120.

² Senaste lydelse 1985:87.

³ Med nuvarande lydelse avses den i prop. 1987/88:113 föreslagna lydelsen.

b) när förtidspension enligt denna lag beviljas den försäkrade eller redan utgående sådan pension ändras med hänsyn till ändring i den försäkrades förmåga eller möjlighet att bereda sig inkomst genom arbete,

b) när förtidspension *eller särskild efterlevandepension* enligt denna lag beviljas den försäkrade eller redan utgående sådan pension ändras med hänsyn till ändring i den försäkrades förmåga eller möjlighet att bereda sig inkomst genom arbete,

c) när delpension enligt särskild lag beviljas den försäkrade eller redan utgående sådan pension ändras med hänsyn till ändring i den försäkrades arbets- eller inkomstförhållanden, samt

d) när tjänstepension beviljas den försäkrade.

Ändring skall i fall som avses i första stycket a) inte ske förrän 14 dagar efter det försäkringskassan fått kännedom om de ändrade omständigheterna. Ändring skall i annat fall ske så snart anledning till ändringen uppkommit.

Den fastställda sjukpenninggrundande inkomsten får ej i annat fall än som avses i första stycket b), c) eller d) sänkas under tid då den försäkrade

1. bedriver studier, för vilka han uppbär studiehjälp, studiemedel eller särskilt vuxenstudiestöd enligt studiestödslagen (1973:349), studiestöd enligt lagen (1983:1030) om särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa eller bidrag enligt förordningen (1976:536) om utbildningsbidrag för doktorander,

2. genomgår grundutbildning för vuxna (grundvux), vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda (särsvux) eller grundläggande svenskundervisning för invandrare och uppbär timersättning för studierna,

3. är inskriven vid arbetsmarknadsinstitut eller efter förmedling av en arbetsmarknadsmyndighet genomgår yrkesutbildning,

4. är gravid och avbryter eller inskränker sitt förvärvsarbete tidigast sex månader före barnets födelse eller den beräknade tidpunkten härför,

5. är helt eller delvis ledig från förvärvsarbete för vård av barn, om den försäkrade är förälder till barnet eller likställs med förälder enligt 1 § lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn, m. m. och barnet inte har fyllt ett år. Motsvarande gäller vid adoption av barn som ej fyllt tio år eller vid mottagande av sådant barn i avsikt att adoptera det, om mindre än ett år har förflutit sedan den försäkrade fick barnet i sin vård.

För en försäkrad som avses i tredje stycket 1 skall försäkringskassan, vid sjukdom under utbildningstiden, beräkna sjukpenningen på en sjukpenninggrundande inkomst som har fastställts på grundval av enbart den inkomst av eget arbete som den försäkrade kan antas få under denna tid. Om därvid den sjukpenninggrundande inkomsten helt eller delvis är att hänföra till anställning, skall årsarbetstiden beräknas på grundval av enbart det antal arbetstimmar som den försäkrade kan antas ha i ifrågavarande förvärvsarbete under utbildningstiden.

Under studjeuppehåll mellan vår- och hösttermin, då den försäkrade inte uppbär studiesocial förmån som anges i tredje stycket 1, skall dock sjukpenningen för tid efter utgången av en sådan period om 14 dagar som anges i 10 § beräknas på den sjukpenninggrundande inkomst som följer av första – tredje styckena, om sjukpenningen blir högre än sjukpenning beräknad på den sjukpenninggrundande inkomsten enligt fjärde stycket.

8 §⁴

Vid bedömande huruvida fullständig nedsättning av arbetsförmågan föreligger skall, om sjukdomen kan antas vara kortvarig, särskilt beaktas huruvida den försäkrade på grund av sjukdomen är ur stånd att utföra sitt vanliga eller därmed jämförligt arbete. Om den försäkrade på grund av sjukdomen behöver avstå från förvärvsarbete under minst hälften av sin normala arbetstid en viss dag, skall hans arbetsförmåga anses nedsatt i minst motsvarande mån den dagen.

Är den försäkrade föremål för åtgärd av beskaffenhet, som angives i 2 kap. 11 §, skall arbetsförmågan anses nedsatt i den mån den försäkrade på grund av åtgärden är hindrad att utföra förvärvsarbete.

Åtnjuter den försäkrade förtidspension enligt denna lag, skall vid prövning av den försäkrades rätt till sjukpenning bedömningen av hans arbetsförmåga ske med bortseende från den nedsättning av *arbetsförmågan*, som ligger till grund för utgående pension.

Om den försäkrade *uppbär förtidspension eller särskild efterlevandepension* enligt denna lag, skall vid prövning av den försäkrades rätt till sjukpenning bedömningen av hans arbetsförmåga ske med bortseende från den nedsättning av *förmågan eller möjligheten att bereda sig inkomst genom arbete* som ligger till grund för utgående pension.

Som sjukperiod anses tid, under vilken en försäkrad i oavbruten följd lider av sjukdom som avses i 7 §.

5 kap.

2 §

Vid bosättning utom riket är svensk medborgare, som har rätt till tilläggspension enligt denna lag, berättigad till folkpension i form av ålderspension, förtidspension eller *familjepension* ävensom tillägg till pension i form av *barn tillägg eller handikappersättning*. I fall som nu sagts utgår folkpensionsförmånen i förhållande till det antal år, för vilka den pensionsberättigade eller, när fråga är om *familjepension*, den avlidne vid tilläggspensionens beräkning tillgodoräknats pensionspoäng.

Vid bosättning utom riket är svensk medborgare, som har rätt till tilläggspension enligt denna lag, berättigad till folkpension i form av ålderspension, förtidspension eller *efterlevandepension* ävensom tillägg till pension i form av handikappersättning. I fall som nu sagts utgår folkpensionsförmånen i förhållande till det antal år, för vilka den pensionsberättigade eller, när fråga är om *efterlevandepension*, den avlidne vid tilläggspensionens beräkning tillgodoräknats pensionspoäng.

Har pensionspoäng tillgodoräknats för minst trettio år, utgår folkpensionsförmånen med oavkortat belopp. I annat fall utgår förmånen med så stor andel därav som svarar mot förhållandet mellan det antal år, för vilka pensionspoäng tillgodoräknats, och talet trettio.

Till den som har rätt till tilläggspension i form av änkepension skall folkpension enligt denna paragraf i form av ålderspension alltid utgå be-

⁴ Senaste lydelse 1987:223.

räknad på grundval av minst det antal år, för vilka den avlidne tillgodoräknats pensionspoäng.

Äro makar båda berättigade till folkpension enligt denna paragraf och skulle pensionen för en av makarna, om endast denne varit berättigad till pension, ha utgått med högre belopp än det sammanlagda beloppet av makarnas enligt andra stycket beräknade pensioner, skall ett tillägg motsvarande skillnaden utgå till pensionerna med fördelning efter förhållandet mellan dessa.

Är makar båda berättigade till folkpension enligt denna paragraf och skulle pensionen för en av makarna, om endast denne varit berättigad till pension, ha utgått med högre belopp än det sammanlagda beloppet av makarnas enligt andra stycket beräknade pensioner, skall ett tillägg motsvarande skillnaden utgå till pensionerna med fördelning efter förhållandet mellan dessa.

4 §

Den som ej är svensk medborgare, men är bosatt i Sverige, är på samma villkor och med samma tilläggsförmåner som svensk medborgare berättigad till folkpension i form av

a) ålderspension, om han är bosatt i Sverige sedan minst fem år och efter fyllda sexton år har varit bosatt i Sverige under sammanlagt minst tio år,

b) förtidspension eller handikappersättning, om han antingen är bosatt i Sverige sedan minst fem år eller, om han är bosatt i Sverige sedan kortare tid än fem år, har varit normalt arbetsför oavbrutet minst ett år under bosättningsstiden,

c) familjepension, antingen om den avlidne omedelbart före sin död hade varit bosatt i Sverige minst fem år och den efterlevande vid dödsfallet var bosatt i Sverige eller om den efterlevande är bosatt i Sverige sedan minst fem år och den efterlevande eller den avlidne vid dödsfallet var bosatt i Sverige,

c) barnpension, antingen om den avlidne föräldern omedelbart före sin död hade varit bosatt i Sverige minst sex månader och barnet vid dödsfallet var bosatt i Sverige eller om barnet är bosatt i Sverige sedan minst sex månader och barnet eller den avlidne föräldern vid dödsfallet var bosatt i Sverige,

d) omställningspension eller särskild efterlevandepension, antingen om den avlidne omedelbart före sin död hade varit bosatt i Sverige minst fem år och den efterlevande vid dödsfallet var bosatt i Sverige eller om den efterlevande är bosatt i Sverige sedan minst fem år och den efterlevande eller den avlidne vid dödsfallet var bosatt i Sverige,

d) vårdbidrag för barn, om föräldern är bosatt i Sverige sedan minst ett år.

e) vårdbidrag för barn, om föräldern är bosatt i Sverige sedan minst ett år.

Med bosättningsstid likställes, såvitt gäller sjöman, tid för vilken sjömansskatt erlagts.

5 §

Förtidspension eller änkepension, varitill rätt föreligger enligt 4 §, ersättes utan hinder av 4 § första stycket

Förtidspension eller särskild efterlevandepension, till vilken rätt föreligger enligt 4 §, ersätts utan hinder

a) med ålderspension från och med den månad, varunder den pensionsberättigade fyller sextiofem år.

Barn, för vilket förälder åtnjuter vårdbidrag enligt 4 § första stycket d), är berättigat till förtidspension eller handikappersättning utan hinder av 4 § första stycket b).

av 4 § första stycket a) med ålderspension från och med den månad då den pensionsberättigade fyller 65 år.

Barn, för vilket förälder har uppburit vårdbidrag enligt 4 § första stycket e), är berättigat till förtidspension eller handikappersättning utan hinder av 4 § första stycket b).

8 kap. Om familjepension

8 kap. Om efterlevandepension

1 §

Rätt till folkpension i form av änkepension tillkommer änka, som ej åtnjuter folkpension i form av ålderspension, för tid före den månad då hon fyller sextiofem år, därest hon

a) har vårdsnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under sexton år, som vid makens död stadigvarande vistades i makarnas hem eller hos änkan; eller

b) vid makens död fyllt trettiosex år och varit gift med honom minst fem år.

Upphör rätt till änkepension enligt första stycket a), skall vid bedömandet av rätt till pension enligt b) anses som om mannen avlidit, då rätten till pension enligt a) upphörde, samt äktenskapet varat till nämnda tidpunkt.

Folkpension i form av efterlevandepension utgörs av barnpension till ett barn, vars fader eller moder eller båda föräldrar har avlidit, samt omställningspension och särskild efterlevandepension till en man eller kvinna, vars make har avlidit.

Med efterlevande make likställs i fråga om rätt till omställningspension och särskild efterlevandepension den som, utan att vara gift, stadigvarande sammanbodde med en icke gift man eller kvinna vid dennes död och som tidigare har varit gift med eller har eller har haft eller då väntade barn med denne.

2 §

Ogift eller frånskild kvinna eller änka, som stadigvarande sammanbodde med ogift eller frånskild man eller änking vid dennes död och som varit gift med eller har eller har haft barn med honom, likställs med änka i fråga om rätt till änkepension. Den tid, under vilken kvinnan oavbrutet sammanbott med mannen fram till tidpunkten för dennes död, jämställs vid tillämpningen av 1 § första stycket b) med tid, varunder äktenskap bestått.

Rätt till barnpension har barn som inte har fyllt 18 år.

Om ett barn som har fyllt 18 år bedriver studier som ger rätt till förlängt barnbidrag enligt lagen (1986:378) om förlängt barnbidrag eller studiehjälp enligt 3 kap. studiestödslagen (1973:349), har det rätt till barnpension även för sådan tid, dock längst till och med juni månad det år då barnet fyller 20 år. Med tid för sådana studier likställs tid för ferier samt tid då barnet på grund av sjukdom inte kan bedriva sina studier. En förutsättning för rätt till barnpension enligt detta stycke är att

barnet bedriver studier som här avses när det fyller 18 år eller återupptar sådana studier innan det fyller 19 år.

Ett barn som deltar i undervisning som omfattar kortare tid än åtta veckor är inte på grund av bestämmelserna i andra stycket berättigat till barnpension. Detsamma gäller ett barn som uppbär studielån oberoende av föräldrarnas ekonomi enligt 3 kap. 12 § tredje stycket studiestödslagen.

3 §

Kvinna äger icke rätt till änkepension efter man, från vilken hon vid dennes död levde åtskild, därest kvinnan efter det sammanlevnaden med mannen upphörde stadigvarande sammanbott med annan man, med vilken hon varit gift eller har eller har haft barn.

Änkepension skall indragas, om den pensionsberättigade ingår äktenskap eller stadigvarande sammanbor med man, med vilken hon varit gift eller har eller har haft barn. Upplöses äktenskapet innan det bestått i fem år eller upphör samboendet inom tid som nu sagts, skall pensionen ånyo börja utgå, om förutsättningarna i övrigt för rätt till pension alltjämt äro för handen.

Barnpension utgör för år räknat 25 procent av basbeloppet efter varje avliden förälder. Barnpension skall dock alltiid utgå med sådant belopp att pensionen, tillsammans med barnets tilläggspension i form av barnpension, utgör 40 procent av basbeloppet efter varje avliden förälder.

4 §⁵

Änkepension utgör, där ej annat följer av vad nedan sägs, för år räknat nittiosex procent av basbeloppet.

Utgår änkepension med tillämpning av 1 § första stycket b) och hade den pensionsberättigade ej fyllt femtio år vid mannens död eller vid den tidpunkt, som avses i 1 § andra stycket, minskas pensionen med en femtondel för varje år, varmed antalet år som den pensionsberättigade fyllt vid mannens död eller vid nämnda tidpunkt understiger femtio.

Om änkepension utgår för tid efter det att ålderspension med stöd av 6 kap. 3 § upphört att utgå, skall änkepensionen minskas med motsvarande tillämpning av bestämmelserna i 6 kap. 3 och 4 §§.

Rätt till omställningspension har en efterlevande make, som inte har uppnått 65 års ålder och som stadigvarande sammanbodde med sin make vid dennes död, om den efterlevande

a) vid dödsfallet stadigvarande sammanbodde med barn under tolv år, som stod under vårdnad av makarna eller endera av dem, eller

b) oavbrutet hade sammanbott med maken under en tid av minst fem år fram till tidpunkten för dödsfallet.

Rätten till omställningspension enligt denna paragraf avser en tid av tolv månader räknat från tidpunkten för dödsfallet.

⁵ Senaste lydelse 1983:960.

Rätt till folkpension i form av barnpension tillkommer barn, vars fader eller moder eller båda föräldrar avlidit och som icke fyllt aderton år.

Har avliden förälder enligt avtal som är bindande för barnet åtagit sig att till dess underhåll utgiva visst belopp en gång för alla, föreligger rätt till barnpension endast i den mån pensionen överstiger en livränta, som inköpts eller kunnat inköpas åt barnet för engångsbeloppet.

Barnpension utgör för år räknat tjugosex procent av basbeloppet. Barnpension skall dock alltid utgå med sådant belopp att pensionen, i förening med pensionsförmåner, som enligt bestämmelserna i andra stycket skall beaktas, utgör

1. för barn, vars båda föräldrar avlidit, trettioen procent av basbeloppet efter envar av föräldrarna,

2. för barn, som samtidigt uppbär bidragsförskott enligt lagen (1964:143) om bidragsförskott eller bidrag enligt lagen (1984:1096) om särskilt bidrag till vissa adoptivbarn, trettioen procent av basbeloppet, samt

3. för barn, som i annat fall uppbär barnpension efter en av föräldrarna, fyrtioen procent av basbeloppet.

Vid tillämpning av bestämmelserna i föregående stycke beaktas barnet tillkommande tilläggspension i form av barnpension samt, i fall som avses i punkt 3, folkpension i form av änkepension, vilken utgår till kvinna som är moder till barnet eller varit gift med barnets fader eller har eller har haft barn med denne, under förutsättning att barnet och kvinnan stadigvarande sammanbo. Äro flera barn berättigade till barnpension fördelas vid avräkning änkepensionen lika mellan barnen.

5 §

Rätt till omställningspension har vidare, för tid efter det att rätten till sådan pension enligt 4 § har upphört, en efterlevande make som uppfyller villkoren i 4 §, om den efterlevande har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under tolv år, som vid dödsfallet stadigvarande vistades i makarnas hem.

Rätten till omställningspension enligt denna paragraf upphör om den efterlevande ingår äktenskap. Detsamma gäller om den efterlevande stadigvarande sammanbor med någon som han har varit gift med eller har eller har haft barn med.

6 §⁶

Rätt till särskild efterlevandepension har en efterlevande make som uppfyller villkoren för rätt till omställningspension enligt 4 §, om den efterlevandes möjlighet att bereda sig inkomst genom ett för honom lämpligt arbete är nedsatt med minst hälften alltsedan makens död och nedsättningen beror på arbetsmarknadsmässiga skäl, nedsatt hälsa eller annan därmed jämförlig omständighet samt kan antas vara inte endast kortvarig.

Rätten till särskild efterlevandepension inträder vid den tidpunkt då rätten till omställningspension upphör.

⁶ Senaste lydelse 1984:1097.

7 §

En efterlevande make, vars möjlighet att bereda sig inkomst genom arbete är nedsatt i sådan grad att intet eller endast en ringa del därav återstår, erhåller hel särskild efterlevandepension. Är den efterlevandes möjlighet att bereda sig inkomst genom arbete nedsatt i mindre grad men ändå med avsevärt mer än hälften, utges två tredjedelar av hel pension. I övriga fall utges halv pension.

8 §

I fråga om särskild efterlevandepension skall, vid bedömning i vad mån förvärvsmöjligheten är nedsatt, beaktas den efterlevandes möjlighet att bereda sig inkomst genom sådant arbete som motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras med hänsyn till utbildning och tidigare verksamhet samt ålder, bosättningsförhållanden och andra därmed jämförliga omständigheter.

9 §

Särskild efterlevandepension utges inte med anledning av sådan nedsättning av förvärvsmöjligheten för vilken den efterlevande är berättigad till

a) förtidspension enligt denna lag, eller

b) sjukpenning eller egenlivränta enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring eller motsvarande ersättning som utges enligt annan författning eller på grund av regeringens förordnande.

Om den efterlevande uppbär ålderspension eller omställningspension enligt denna lag, utges inte särskild efterlevandepension.

Bestämmelserna i 5 § andra stycket gäller även i fråga om särskild efterlevandepension.

10 §

Särskild efterlevandepension kan begränsas till viss tid. Rätten till sådan pension skall omprövas när det finns skäl till det, dock minst en gång vart tredje år.

Omprövningen får inte medföra höjning av en beviljad särskild efterlevandepension.

11 §

Omställningspension liksom hel särskild efterlevandepension utgör för år räknat 96 procent av basbeloppet.

12 §

Om någon för samma tid och för samma nedsättning av förvärvsmöjligheten har rätt till såväl särskild efterlevandepension som någon av nedan uppräknade förmåner, minskas den särskilda efterlevandepensionen med den andra förmånens belopp. Minskning skall göras med

- a) delpension enligt lagen (1979:84) om delpensionsförsäkring,*
- b) dagpenning från erkänd arbetslöshetskassa,*
- c) kontant arbetsmarknadsstöd enligt lagen (1973:371) om kontant arbetsmarknadsstöd,*
- d) utbildningsbidrag vid arbetsmarknadsutbildning och yrkesinriktad rehabilitering i form av dagpenning,*
- e) vuxenstudiebidrag enligt studiestödslagen (1973:349) eller lagen (1983:1030) om särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa, samt*
- f) timersättning vid grundutbildning för vuxna (grundvux), vid vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda (särvux) och vid grundläggande svenskundervisning för invandrare.*

10 kap.2 §⁷

Därest pensionsberättigad under hel månad är intagen i kriminalvårdsanstalt eller är häktad eller eljest är på statens bekostnad intagen i anstalt eller ock tillfälligt vistas utom anstalten, må av hans å månaden belöpande folkpension ej utgå högre belopp än regeringen bestämmer.

⁷ Senaste lydelse 1986:242.

Allmän försäkringskassa må medgiva nära anhörig, vilken för sitt uppehälle är beroende av den pensionsberättigade, rätt att helt eller delvis uppbära sådan del av folkpension, som enligt vad i första stycket sågs icke skall utgivas.

Åtnjuter barn under hel månad på statens bekostnad vård på anstalt eller eljest kost och bostad, må barnpension eller barn tillägg ej utgå för den månaden; dock må sådan förmån utgå för tid då barnet är inackorderat vid sameskola.

Om ett barn under en hel månad på statens bekostnad erhåller vård på anstalt eller annars kost och bostad, får barnpension inte utges för den månaden. Sådan förmån får dock utges för tid då barnet är inackorderat vid sameskola.

I fråga om elev i specialskola må pensionsförmån utgå utan hinder av bestämmelserna i första och tredje styckena för tid då eleven vistas utom skolan. För sådan tid äga bestämmelserna om vårdbidrag i 9 kap. 5 § tredje stycket motsvarande tillämpning.

3 §⁸

Därest pensionsberättigad i annat fall än som avses i 2 § under hel månad är intagen i annan anstalt än sjukhus eller ock tillfälligt vistas utom anstalten, äger den som driver anstalten att, i den mån regeringen så förordnar, uppbära så stor del av den pensionsberättigades å månaden belöpande folkpension, som svarar mot kostnaderna för vården eller försörjningen på anstalten, varvid den pensionsberättigade dock skall äga erhålla visst belopp för sina personliga behov. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning för det fall att den pensionsberättigade åtnjuter vård eller försörjning mot avgift, som erlægges av kommun eller landstingskommun.

Åtnjuter barn, för vilket barn tillägg utgår, i annat fall än som avses i 2 § sista stycket under hel månad vård på anstalt eller eljest vård på allmän bekostnad, äger den som driver anstalten eller det kommunala organ som svarar för vårdkostnaden att, i den mån regeringen så förordnar, uppbära så stor del av barn tillägg för månaden som svarar mot vårdkostnaden.

Första stycket gäller inte i fråga om pensionsberättigad som

1. åtnjuter helinackordering i servicehus för äldre människor,
2. bor i gruppbofastad eller elevhem som avses i lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m. fl., eller
3. skall betala ersättning enligt 34 § första stycket socialtjänstlagen (1980:620).

⁸ Senaste lydelse 1987:376.

Är någon för samma månad berättigad till flera änkepensioner, utgives endast den största av dem eller, om de äro lika stora, pensionen efter den sist avlidne mannen.

Föreligger för samma månad rätt till två eller flera av förmånerna barnpension, förtidspension, änkepension eller hustrutillägg utgives endast en av förmånerna. Utgives i enlighet härmed änkepension eller hustrutillägg till någon som är berättigad till förtidspension skall vid tillämpning av 2 kap. 12 § och 3 kap. 3, 5 och 8 §§ anses som om den försäkrade kommit i åtnjutande av förtidspension.

14 kap. Om familjepension

Är försäkrad vid sitt frånfälle berättigad till tilläggspension i form av förtidspension eller ålderspension eller skulle han, om fall som avses i 13 kap. 1 § varit för handen vid tidpunkten för dödsfallet, hava varit berättigad till förtidspension, äga hans efterlevande rätt till tilläggspension i form av familjepension enligt vad nedan sägs.

Rätt till änkepension tillkommer änka efter den försäkrade, om äktenskapet varat minst fem år och ingåtts senast den dag då den försäk-

4 §

Är någon för samma månad berättigad till omställningspension efter flera avlidna, utges endast pensionen efter den sist avlidne eller, om pensionerna är olika stora, den största av dem.

Föreligger för samma månad rätt till såväl barnpension som förtidspension, utges endast en av förmånerna.

14 kap. Om efterlevandepension

1 §

Har en försäkrad avlidit och var han vid sitt frånfälle berättigad till tilläggspension i form av förtidspension eller ålderspension eller skulle han, om fall som avses i 13 kap. 1 § varit för handen vid tidpunkten för dödsfallet, ha varit berättigad till förtidspension, har hans efterlevande rätt till tilläggspension i form av efterlevandepension enligt vad som anges i detta kapitel.

Efterlevandepension utges i form av barnpension till den försäkrades efterlevande barn och i form av omställningspension och särskild efterlevandepension till den försäkrades efterlevande make.

Med efterlevande make likställs i fråga om rätt till omställningspension och särskild efterlevandepension den som, utan att vara gift, stadigvarande sammanbodde med en icke gift försäkrad vid dennes död och som tidigare har varit gift med eller har eller har haft eller då väntade barn med den försäkrade.

2 §

Rätt till barnpension har efterlevande barn under de närmare förutsättningar och för den tid som anges i 8 kap. 2 §.

rade fyllde sextio år.

Äro de i första stycket angivna förutsättningarna för rätt till änkepension icke uppfyllda, üger änkan likväl komma i åtnjutande av sådan pension, därest den försäkrade efterlämnar barn, som tillika är barn till änkan.

Änkepension skall indragas, om den pensionsberättigade ingår äktenskap. Upplöses äktenskapet innan det bestått i fem år, skall pensionen ånyo börja utgå.

3 §

Änkepension utgör för år räknat, om efter den försäkrade finnes barn som enligt 4 § är berättigat till pension efter honom, trettiofem och i annat fall fyrtio procent av hel förtidspension beräknad enligt 13 kap. 2 och 3 §§, som den försäkrade var berättigad till eller skulle hava kommit i åtnjutande av därest rätt till sådan pension inträtt vid tidpunkten för dödsfallet, eller, om den försäkrade var berättigad till ålderspension, av dylik pension beräknad enligt 12 kap. 2 § första och andra styckena.

Barnpension för ett barn utgör för år räknat, 30 procent av hel förtidspension beräknad enligt 13 kap. 2 och 3 §§, som den försäkrade var berättigad till eller skulle ha erhållit om rätt till sådan pension hade inträtt vid tidpunkten för dödsfallet, eller, om den försäkrade var berättigad till ålderspension, av sådan pension beräknad enligt 12 kap. 2 § första och andra styckena. Är flera barn berättigade till barnpension efter den försäkrade, ökas det nämnda procenttalet med 20 för varje barn utöver det första. Det sammanlagda barnpensionsbeloppet fördelas därvid lika mellan barnen.

4 §

Rätt till barnpension tillkommer den försäkrades barn, som icke fyllt nitton år.

Vad i 8 kap. 5 § andra stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande rätt till pension enligt denna paragraf.

Rätt till omställningspension har en efterlevande make under de närmare förutsättningar och för den tid som anges i 8 kap. 4 och 5 §§.

Bestämmelserna i 10 kap. 4 § första stycket om sammanträffande av förmåner tillämpas även på omställningspension enligt detta kapitel.

5 §

Barnpension för ett barn utgör för år räknat, om efter den försäkrade finnes någon, som enligt detta kapitel är berättigad till änkepension efter honom, femton och i annat fall fyrtio procent av den förtidspension eller ålderspension som i 3 § sägs. Äro de pensionsberättigade barnen flera, ökas de nämnda procentalen med tio

Rätt till särskild efterlevandepension har en efterlevande make under de närmare förutsättningar och för den tid som anges i 8 kap. 6–10 §§.

för varje barn utöver det första; och skall det sammanlagda barnpensionsbeloppet fördelas lika mellan barnen.

6 §

Omställningspension liksom hel särskild efterlevandepension utgör för år räknat, om det efter den försäkrade finns barn som enligt 2 § har rätt till pension efter honom, 20 och i annat fall 40 procent av den förtidspension eller ålderspension som anges i 3 § första stycket.

7 §

Är någon för samma månad berättigad till flera tilläggs pensioner i form av familjepension, utgives endast den största av dem eller, om samliga eller de största äro lika stora, en av dessa. Av lika stora änkepensioner utgives pensionen efter den sist avlidne mannen.

Bestämmelserna i 8 kap. 12 § om minskning av särskild efterlevandepension som sammanträffar med annan förmån tillämpas även i fråga om särskild efterlevandepension enligt detta kapitel. Minskningen skall i första hand göras på tilläggs pensionen.

8 §

Om efterlevandepensionerna efter en försäkrad sammantagna överstiger den förtidspension eller ålderspension som avses i 3 §, sänts efterlevandepensionerna ned proportionellt så att de tillsammans motsvarar denna förtidspension eller ålderspension.

16 kap.

1 §⁹

Den som önskar pension skall göra ansökan hos allmän försäkringskassa i enlighet med vad regeringen förordnar. Försäkringskassan skall dock utan ansökan besluta om hel ålderspension till en hos kassan inskriven pensionsberättigad från och med den månad han fyller 65 år, om han inte skriftligen begärt annat.

Åtnjuter försäkrad sjukpenning eller ersättning för sjukhusvård enligt denna lag, må allmän försäkringskassa tillerkänna honom förtidspension utan hinder av att han icke gjort ansökan därom. Detsamma skall gälla då försäkrad åtnjuter sjukpenning, ersättning för sjukhusvård eller livränta enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring eller motsvarande ersättning som utgår enligt annan författning eller på grund av regeringens förordnande.

Åtnjuter försäkrad sjukbidrag eller har handikappersättning eller vårdbidrag tillerkänts honom för begränsad tid, må den tid varunder

Upphär en försäkrad sjukbidrag eller har handikappersättning eller vårdbidrag tillerkänts honom för begränsad tid, får den tid för vilken

⁹ Med nuvarande lydelse avses den i prop. 1987/88:100 (bil. 7) föreslagna lydelsen.

sådan förmån skall utgå förlängas utan att ansökan *därom* gjorts.

I den mån regeringen så förordnar må allmän försäkringskassa tillerkänna den pensionsberättigade pension enligt denna lag utan hinder av att han icke gjort ansökan därom.

För *den försäkrades* kostnader för läkarundersökning och läkarutlåtande vid ansökan om förtidspension, handikappersättning eller vårdbidrag skall ersättning *utgå* i enlighet med vad regeringen förordnar.

förmånen skall utgå förlängas utan att ansökan *har* gjorts. *Motsvarande gäller i fråga om särskild efterlevandepension som tillerkänts en efterlevande för begränsad tid.*

För kostnader för läkarundersökning och läkarutlåtande vid ansökan om förtidspension, handikappersättning, vårdbidrag eller *särskild efterlevandepension* skall ersättning *lämnas* i enlighet med vad regeringen förordnar.

2 §

Såsom villkor för rätt till förtidspension eller handikappersättning *må* föreskrivas att den försäkrade skall under högst *trettio* dagar vara intagen å visst sjukhus eller underkasta sig undersökning av viss läkare. *Vad som sagts nu skall äga motsvarande tillämpning* i fråga om rätt till vårdbidrag. För *den försäkrades* kostnader i anledning av sådan föreskrift skall ersättning *utgå* i enlighet med vad regeringen förordnar.

Som villkor för rätt till förtidspension eller handikappersättning *får* föreskrivas att den försäkrade skall under högst 30 dagar vara intagen på visst sjukhus eller underkasta sig undersökning av viss läkare. *Motsvarande gäller i fråga om rätt till vårdbidrag och, såvitt gäller efterlevande, särskild efterlevandepension.* För kostnader *som uppstår* med anledning av *en* sådan föreskrift skall ersättning *lämnas* i enlighet med vad regeringen förordnar.

3 §¹⁰

Innan beslut meddelas i fråga om rätt till särskild efterlevandepension skall försäkringskassan undersöka om det finns skäl att vidta åtgärder för att förbättra den efterlevandes möjlighet att bereda sig inkomst genom arbete. Finner försäkringskassan att sådan åtgärd behövs, skall kassan se till att den vidtas. Detta skall gälla även vid omprövning av rätten till särskild efterlevandepension.

Som villkor för rätt till särskild efterlevandepension *får* uppställas att den efterlevande skall genomgå yrkesinriktad rehabilitering, arbetsmarknadsutbildning eller annan utbildning eller medverka vid annan arbetsmarknadspolitisk åtgärd. Ett sådant villkor *får* även avse skyldig-

¹⁰ Förutvarande 3 § upphävd genom 1983:191.

het för den efterlevande att vara anmäld som arbetssökande hos den offentliga arbetsförmedlingen och att anta erbjudet lämpligt arbete.

5 §

Ålderspension utgår från och med den månad varunder den försäkrade fyller sextiofem år eller, om han önskar att pensionen skall börja utgå tidigare eller senare, från och med den månad som anges i pensionsansökningen.

Förtidspension, *barn*tillägg, handikappersättning och vårdbidrag *utgår* från och med den månad, *varunder* rätt till förmånen inträtt. I fall som avses i 1 § andra stycket utgår dock förtidspension från och med månaden näst efter den, då beslutet om pension meddelats.

Familjepension utgår från och med den månad då den försäkrade avlidit eller, om han vid sin död *åtnjöt* ålderspension eller förtidspension, från och med månaden näst efter den, *varunder* dödsfallet inträffat.

Inträder rätt till ålderspension eller *familjepension* vid annan tidpunkt än som åsyftas i första och tredje styckena, utgår pensionen från och med den månad, *varunder* rätten inträtt.

Pension må ej utgå för längre tid tillbaka än tre månader eller, såvitt gäller barnpension, två år före ansökningsmånaden.

Vid utbetalning av folkpension för förfluten tid till försäkrad, vars make uppbar folkpension, skall pensionen så minskas, att det sammanlagda beloppet för båda makarna motsvarar vad som skall utgå enligt 6 kap. 2 § eller 7 kap. 4 §.

Från det belopp som först förfaller till betalning efter beslut om barnpension enligt 8 kap. 5 § skall *avdragas* vad som enligt 9 kap. 1 § utbetalats i *barn*tillägg för den tid som *pensionsbeloppet* avser utöver vad som skulle ha *utgått* om *pensionsbeslutet* förelegat vid utbetalningen av *barn*tillägget. *På motsvarande sätt* skall *avdrag göras från barnpension* enligt 14 kap. 4 § för vad som utbetalats med för högt belopp i *änkepension* enligt 14 kap. 2 §.

Förtidspension, handikappersättning och vårdbidrag *utgår* från och med den månad *då* rätt till förmånen inträtt. I fall som avses i 1 § andra stycket utgår dock förtidspension från och med månaden näst efter den *då* beslutet om pension meddelats.

Efterlevandepension utgår från och med den månad då den försäkrade avlidit eller, om han vid sin död *uppbär* ålderspension eller förtidspension, från och med månaden näst efter den *då* dödsfallet inträffat.

Inträder rätt till ålderspension eller *efterlevandepension* vid annan tidpunkt än som åsyftas i första och tredje styckena, utgår pensionen från och med den månad *då* rätten inträtt.

Det belopp som först förfaller till betalning efter beslut om barnpension enligt 14 kap. 2 § skall *minskas med* vad som utbetalats i *omställningspension* enligt 14 kap. 4 § eller *särskild efterlevandepension* enligt 14 kap. 5 § för den tid som *barnpensionsbeloppet* avser utöver vad som skulle ha *utgetts* om *beslutet om barnpension* förelegat vid utbetalningen av *omställningspensionen* eller den *särskilda efterlevandepensionen*.

6 §

Ändring av pension skall gälla från och med månaden näst efter den varunder anledning till ändringen uppkommit.

Vad i 1 § första, andra och fjärde styckena, 2 § samt 3 § första stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning i fråga om ökning av pension. I fall då ökning av pension kräver ansökan av den pensionsberättigade skall 5 § femte stycket äga motsvarande tillämpning.

Vad i denna paragraf stadgas skall ej äga tillämpning i fråga om ändring av pension i anledning av förändring av basbeloppet.

Vad som föreskrivs i 1 § första, andra och fjärde styckena samt 2 § gäller även i fråga om ökning av pension. I fall då ökningen kräver ansökan av den pensionsberättigade tillämpas 5 § femte stycket.

Vad som sägs i denna paragraf skall inte tillämpas i fråga om ändring av pension i anledning av förändring av basbeloppet.

7 a §

Om möjligheten att bereda sig inkomst genom arbete väsentligt förbättras för en efterlevande som uppbär särskild efterlevandepension, skall pensionen dras in eller minskas med hänsyn till förbättringen.

Kan det antas att förbättringen inte kommer att bestå avsevärd tid, får förordnas att den särskilda efterlevandepensionen skall dras in eller minskas endast för viss tid. Finns det anledning att anta detta redan vid prövning av ansökan om särskild efterlevandepension, får förordnas att pensionen helt eller delvis skall hållas inne för viss tid. Ett förordnande enligt detta stycke får avse en tid av högst ett år.

8 §¹¹

Försäkrad som åtnjuter förtidspension enligt 7 kap. 1 § första stycket är skyldig att, om hans arbetsförmåga väsentligt förbättras, utan oskäligt dröjsmål göra anmälan här- om hos allmän försäkringskassa. Motsvarande skall beträffande försäkrad, vars rätt till förtidspension grundats på varaktig arbetslöshet, så ock den som åtnjuter änkepension eller förmån enligt 9 kap. gälla, om förhållandena så ändras att rätten till pensionen eller förmånen därav på-

Den som uppbär förtidspension enligt 7 kap. 1 § första stycket eller 13 kap. 1 § första stycket första meningen är skyldig att, om hans arbetsförmåga väsentligt förbättras, utan oskäligt dröjsmål göra anmälan om det hos allmän försäkringskassa. Motsvarande skall gälla den vars rätt till förtidspension grundats på varaktig arbetslöshet och den som uppbär efterlevandepension eller förmån enligt 9 kap., om förhållandena ändras så att rätten till pensionen eller för-

¹¹ Med nuvarande lydelse avses den i prop. 1987/88:124 föreslagna lydelsen.

verkas. Är den försäkrade omyndig, åvilar anmälningsskyldigheten förmyndaren. Om den försäkrade har en god man eller förvaltare enligt föräldrabalken, har denne motsvarande skyldighet att göra anmälan, om det kan anses ingå i uppdraget.

månen påverkas. Är den försäkrade omyndig, åvilar anmälningsskyldigheten förmyndaren. Om den försäkrade har en god man eller förvaltare enligt föräldrabalken, har denne motsvarande skyldighet att göra anmälan, om det kan anses ingå i uppdraget.

Underlåts anmälan som avses i första stycket utan giltigt skäl, får pensionen eller förmånen dras in för viss tid eller tills vidare.

9 §

Pensionsförmån utgår till och med den månad, varunder den pensionsberättigade avlidit eller rätten till förmånen *efjest* upphört. Vårdbidrag utgår till och med månaden före den då barnet fyller *sexton* år.

Pensionsförmån utgår, *om inte något annat är särskilt föreskrivet*, till och med den månad *då* den pensionsberättigade avlidit eller rätten till förmånen *annars* upphört. Vårdbidrag utgår till och med månaden före den då barnet fyller *16* år. *Omställningspension och särskild efterlevandepension utgår längst till och med månaden före den då den efterlevande fyller 65 år.*

11 §

Den som genom brottslig gärning uppsåtligen *bragt* annan *om* livet eller medverkat till brottet *såsom i 3 kap. 4 eller 5 § strafflagen sägs äger* ej rätt till *familjepension* efter den avlidne.

Den som genom brottslig gärning uppsåtligen *har berövat* annan livet eller medverkat till brottet *enligt 23 kap. 4 eller 5 § brottsbalken har* inte rätt till *efterlevandepension* efter den avlidne.

Familjepension må indragas eller skäligen *ned sättas*, om den efterlevande *annorledes* än i första stycket *sägs vållat dödsfallet* genom handling, för vilken ansvar genom *lagakraftägande dom ådömts honom*.

Efterlevandepension får dras in eller skäligen *sättas ned*, om den efterlevande *på annat sätt än som sägs i första stycket har vållat dödsfallet* genom handling, för vilken ansvar *å dömts honom* genom dom *som vunnit laga kraft*.

17 kap.

1 §¹²

Har en ersättning enligt denna lag eller enligt en annan författning betalats ut av en allmän försäkringskassa eller en erkänd arbetslöshetskassa och beviljas senare en annan ersättning retroaktivt enligt denna lag för samma tid som den tidigare utbetalade ersättningen skall den retroaktiva ersättningen minskas. Minskningen skall ske med det belopp som överstiger vad som skulle ha utgetts om beslut om båda ersättningarna hade förelegat samtidigt. Avräkningen mellan ersättningarna skall därvid ske månadsvis.

Om *en försäkrad* i väsentlig mån har fått sin försörjning genom socialbidrag enligt 6 § socialtjänstlagen

Om *någon* i väsentlig mån har fått sin försörjning genom socialbidrag enligt 6 § socialtjänstlagen (1980:

¹² Senaste lydelse 1983:191.

(1980:620) får socialnämnden från försäkringskassan uppbära retroaktivt beviljad periodisk ersättning enligt denna lag, till den del den motsvarar vad socialnämnden har betalat ut till *den försäkrades* samt hans makes och minderåriga barns försörjning för den tid som den retroaktiva ersättningen avser.

I fråga om minskning av pension då livränta utgår enligt äldre lagstiftning om yrkesskador gäller 2 §.

2 §

Äger pensionsberättigad rätt till livränta på grund av obligatorisk försäkring jämlikt lagen om försäkring för olycksfall i arbete, lagen om försäkring för vissa yrkessjukdomar eller lagen om yrkesskadeförsäkring eller äger han jämlikt annan lag eller särskild författning eller enligt regeringens förordnande rätt till livränta, som bestämmes av eller utbetalas från riks försäkringsverket, minskas honom eljest tillkommande pension enligt vad nedan stadgas. Motsvarande skall äga tillämpning i fall då livränta utgår enligt utländsk lagstiftning om yrkesskadeförsäkring. Medför skada, för vilken livränta börjat utgivas, återigen sjukdom som berättigar till sjukpenning, skall det anses som om livränta utginge under sjukdomstiden. Har livränta eller del därav eller livränta för viss tid utbytts mot ett engångsbelopp, skall anses som om livränta utginge eller den utgående livräntan vore förhöjd med belopp som enligt de vid utbytet tillämpade försäkringstekniska grunderna svarar mot engångsbeloppet.

Folkpension och tilläggspension i form av förtidspension eller ålderspension minskas med tre fjärdedelar av den pensionsberättigade för samma tid tillkommande livränta såsom skadad; dock må avdrag å annan förtidspension än hel sådan ske endast om skadan inträffat före den tidpunkt från vilken pensionen utgår och avdrag å tilläggspension göras endast om den pensionsberättigade ägt tillgodoräkna sig pensionspoäng för minst ett år vid den tidpunkt då skadan inträffat.

Folkpension i form av ålderspension, *änkepension* eller *barnpension* ävensom tilläggspension i form av *änkepension* eller *barnpension* minskas med tre fjärdedelar av den pensionsberättigade för samma tid *tillkommande livränta* såsom efterlevande; dock må avdrag å tilläggspension göras endast om den avlidne ägt tillgodoräkna sig pensionspoäng för minst ett år vid den tidpunkt då skadan inträffat.

Minskning enligt denna paragraf skall i första hand göras *å* tilläggspension. Utan hinder av vad i paragrafen *stadgas* skall folkpension alltid utgå, i form av förtidspension

620) får socialnämnden från försäkringskassan uppbära retroaktivt beviljad periodisk ersättning enligt denna lag, till den del den motsvarar vad socialnämnden har betalat ut till *dennes* samt hans makes och minderåriga barns försörjning för den tid som den retroaktiva ersättningen avser.

Folkpension i form av ålderspension eller *efterlevandepension* samt tilläggspension i form av *efterlevandepension* minskas med tre fjärdedelar av den *livränta som den pensionsberättigade för samma tid har rätt till* såsom efterlevande. Avdrag *på* tilläggspension *får dock* göras endast om den avlidne *kunnat* tillgodoräkna sig pensionspoäng för minst ett år vid den tidpunkt då skadan inträffat.

Minskning enligt denna paragraf skall i första hand göras *på* tilläggspension. Utan hinder av vad *som föreskrivs* i paragrafen skall folkpension alltid utgå, i form av förtidspen-

eller barnpension med minst en fjärdedel, *i form av änkepension med minst hälften samt i form av ålderspension med minst tre fjärdedelar av belopp som eljest skolat utgå.*

sion eller barnpension med minst en fjärdedel *och i form av ålderspension med minst tre fjärdedelar av det belopp som annars skulle ha utgått.*

I fråga om samordning av pension med livränta som utgår enligt eller eljest bestämmes med tillämpning av lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring föreskrives i 4 kap. 4 § och 6 kap. 1 § sagda lag.

3 §

Vid tillämpning av 1 och 2 §§ *tagas andra tillägg till pension än barntillägg ej i beaktande. Minskning av folkpension enligt nämnda paragrafer skall sist göras å barntillägg.*

Vid tillämpning av 1 och 2 §§ *tas tillägg till pension inte i beaktande.*

18 kap.

21 §¹³

En socialförsäkringsnämnd avgör frågor om rätt till

1. förtidspension med undantag av ärenden som avses i 7 kap. 1 § andra stycket,

2. handikappersättning

3. vårdbidrag.

2. *särskild efterlevandepension,*

3. *handikappersättning,*

4. *vårdbidrag.*

Socialförsäkringsnämnden avgör även frågor om rätt till förmåner enligt vad som föreskrivs i andra författningar.

Socialförsäkringsnämnden är beslutför då minst fyra ledamöter är närvarande.

I övrigt skall vad i 8–10 §§ föreskrivs med avseende på styrelse ha motsvarande tillämpning med avseende på socialförsäkringsnämnden. Har föredraganden från beslutet avvikande mening skall denna antecknas till protokollet.

20 kap.

2 §¹⁴

Vid tillämpningen av bestämmelserna i 11 kap. 6 a § om försäkrad, som vårdar barn, skall med barn som där sägs likställas fosterbarn.

Med förälder skall vid tillämpningen av bestämmelserna i 9 kap. 4 § och 11 kap. 6 a § likställas den, med vilken förälder är eller varit gift eller har eller har haft barn, om de stadigvarande sammanbor.

Med förälder skall vid tillämpningen av bestämmelserna i 9 kap. 4 § likställas den som med socialnämndens tillstånd har tagit emot ett utländskt barn för vård och fostran i syfte att adoptera det.

Har någon med socialnämndens medgivande tagit emot ett utländskt barn i sitt hem här i landet för vård och fostran i adoptionssyfte, skall vid tillämpning av bestämmelserna i 8 och 14 kap. om rätt till barnpension barnet anses som barn till denne. I

¹³ Senaste lydelse 1986:140.

¹⁴ Senaste lydelse 1986:1138.

sådana fall anses barnet bosatt i Sverige, om den blivande adoptivföräldern var bosatt här i landet vid den tidpunkt då han avled.

Enligt 2 § andra stycket lagen (1983:850) om undantag från vissa bestämmelser i uppbördslagen (1953:272) m. m. skall ersättning som avses i nämnda lag i vissa fall anses om inkomst av annat förvärvsarbete vid tillämpning av denna lags bestämmelser om sjukpenninggrundande inkomst och pensionsgrundande inkomst. Vid tillämpning av sistnämnda bestämmelser gäller vidare vad som i 22 c § lagen (1984:668) om uppbörd av socialavgifter från arbetsgivare sägs om iakttagande av förhandsbesked.

Att ersättning enligt 14 och 15 §§ lagen (1983:1070) om arbete i ungdomslag hos offentliga arbetsgivare är att betrakta som inkomst av anställning vid tillämpning av bestämmelserna om sjukpenninggrundande inkomst och pensionsgrundande inkomst framgår av 17 § nämnda lag:

3 §

Ersättning enligt denna lag må indragas eller skäligen nedsättas, om den som är berättigad till ersättningen

- a) uppsätligen åsamkat sig sjukdom eller skada, som orsakat den utgift eller nedsättning av arbetsförmågan, för vilken ersättning begäres;
- b) ådragit sig sjukdomen eller skadan vid förövandets handling, för vilken ansvar genom lagakraftvärdad dom ådömts honom;
- c) vägrar att underkasta sig undersökning av läkare eller att följa läkares föreskrifter eller eljest gör sig skyldig till grov ovarsamhet ur hälsosynpunkt;
- d) medvetet eller av grov vårdslöshet lämnar oriktig eller vilseledande uppgift angående förhållande, som är av betydelse för rätten till ersättning.

Vägrar försäkrad utan giltig anledning att underkasta sig åtgärd av beskaffenhet som avses i 2 kap. 11 § må sjukpenning eller förtidspension helt eller delvis tills vidare förvägras honom, under förutsättning att han erinrats om denna påföljd.

Vägrar en försäkrad utan giltig anledning att underkasta sig åtgärd av beskaffenhet som avses i 2 kap. 11 § får sjukpenning eller förtidspension helt eller delvis tills vidare förvägras honom, under förutsättning att han erinrats om denna påföljd. Motsvarande skall gälla i fråga om särskild efterlevandepension, om den efterlevande utan giltig anledning vägrar att följa ett villkor som uppställts med stöd av 16 kap. 3 §.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1990.
2. I fall då rätt till familjepension grundas på dödsfall som har inträffat före ikraftträdandet gäller fortfarande äldre bestämmelser om sådan pension, i den mån inte något annat sägs nedan.
3. De nya bestämmelserna om barnpension i 5 kap. 4 § första stycket c), 8 kap. 2 och 3 §§, 14 kap. 2 §, 16 kap. 8 § samt 17 kap. 1 § gäller även i fall då rätten till barnpension grundas på dödsfall som har inträffat före ikraftträdandet.

Om ett barn, som har fyllt 18 år vid ikraftträdandet, har rätt till barnpension från tilläggs pensioneringen vid utgången av år 1989 men inte uppfyller villkoren för rätt till sådan pension enligt 14 kap. 2 § i dess nya lydelse, skall i stället för den bestämmelsen tillämpas 14 kap. 4 § i dess äldre lydelse.

4. Finns det efter den avlidne någon som är berättigad till änkepension enligt äldre bestämmelser, skall med avseende på barnpension efter den avlidne gälla vad som sägs i andra och tredje styckena.

Utges folkpension i form av änkepension till en kvinna, som är mor till barnet eller har varit gift med barnets far eller har eller har haft barn med denne, och sammanbor barnet stadigvarande med kvinnan, skall vid tillämpning av 8 kap. 3 § i dess nya lydelse änkepensionen likställas med den tilläggspension barnet får i form av barnpension. Om i ett sådant fall flera barn är berättigade till barnpension efter den avlidne, fördelas vid avräkning- en änkepensionen lika mellan barnen. Vad som nu sagts gäller dock inte i fråga om barnpension till barn som får sådan pension efter båda föräldrarna.

Föreligger med stöd av punkt 5 rätt till tilläggspension i form av änkepension efter en försäkrad; skall vid beräkningen av tilläggspension i form av barnpension efter denne tillämpas 14 kap. 5 § i dess äldre lydelse i stället för 14 kap. 3 § i dess nya lydelse. I fall som avses i detta stycke gäller fortfarande 16 kap. 5 § sjunde stycket i dess äldre lydelse.

5. I fråga om rätt till efterlevandepension för efterlevande kvinnor som är födda år 1944 eller tidigare gäller fortfarande, i den mån inte något annat föreskrivs i punkt 8, äldre bestämmelser om änkepension i stället för de nya bestämmelserna om efterlevandepension, även om dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet. En förutsättning för detta är att kvinnan vid utgången av år 1989 var gift med den man efter vilken änkepensionen skall utbetalas eller, såvitt gäller folkpension i form av änkepension, att hon då sammanbodde med honom under sådana förhållanden som avses i 8 kap. 2 § i dess äldre lydelse.

6. I fråga om rätt till efterlevandepension för efterlevande kvinnor som är födda år 1945 eller senare gäller, förutom de nya bestämmelserna om efterlevandepension, följande, om dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet. Om en sådan kvinna vid utgången av år 1989 uppfyller villkoren för rätt till folkpension resp. tilläggspension i form av änkepension enligt 8 kap. 1 § första stycket, 2 § och 3 § första stycket resp. 14 kap. 2 § första och andra styckena i dessa lagrumms äldre lydelse, har hon dessutom rätt till änkepension efter mannen enligt vad som sägs i andra–fjärde styckena.

En kvinna som avses i första stycket har rätt till tilläggspension i form av änkepension enligt 14 kap. i dess äldre lydelse. Pensionen utges i detta fall med belopp som motsvarar vad som skulle ha utgetts till kvinnan om mannen hade avlidit vid utgången av år 1989. Härvid skall dock, om mannen vid denna tidpunkt inte var berättigad till ålderspension, vid tillämpning av 14 kap. 3 § i dess äldre lydelse änkepensionen alltid beräknas på grundval av den förtidspension som skulle ha utgetts till mannen om denne blivit berättigad till hel sådan pension vid utgången av år 1989 och pensionen då hade beräknats med tillämpning av 13 kap. 3 §.

En kvinna som avses i första stycket har rätt till folkpension i form av änkepension enligt 8 kap. i dess äldre lydelse. Sådan folkpension utges i förhållande till det antal år för vilka den avlidne mannen vid beräkning enligt andra stycket av tilläggspension i form av änkepension efter honom tillgodoräknas pensionspoäng. Tillgodoräknas därvid pensionspoäng för minst 30 år, utges folkpension i form av änkepension med belopp som avses i 8 kap. 4 § i dess äldre lydelse. I annat fall utges pensionen med så stor andel av en sålunda beräknad änkepension som svarar mot förhållandet mellan det antal år för vilka pensionspoäng tillgodoräknas mannen och talet 30. Var den avlidne mannen född år 1923 eller tidigare skall vid tillämpningen av detta stycke i stället för talet 30 användas det tal som följer av 15 kap. 1 eller 1 a §.

I fall som avses i första—tredje styckena gäller fortfarande äldre bestämmelser om änkepension.

7. Är någon för samma månad berättigad såväl till folkpension i form av änkepension enligt äldre bestämmelser som till folkpension i form av omställningspension eller särskild efterlevandepension, utges endast den sistnämnda förmånen samt, om änkepensionen är större, sådan pension i den mån den överstiger omställningspensionen eller den särskilda efterlevandepensionen. Detsamma gäller om någon för samma månad är berättigad såväl till tilläggspension i form av änkepension enligt äldre bestämmelser som till tilläggspension i form av omställningspension eller särskild efterlevandepension.

8. Om en kvinna, som avses i punkt 5 och är född under något av åren 1930—1944 samt har rätt till tilläggspension i form av änkepension enligt äldre bestämmelser, för samma månad får tilläggspension i form av ålderspension, utges änkepensionen endast i den mån den överstiger ålderspensionen. Kvinnan har dock alltid rätt till änkepension med sådant belopp att denna, tillsammans med tilläggspensionen i form av ålderspension, motsvarar hälften av summan av kvinnans tilläggspension i form av ålderspension och den tilläggspension för mannen som avses i 14 kap. 3 § i dess äldre lydelse. Med stöd av denna regel får emellertid inte utbetalas tilläggspension i form av änkepension med högre belopp än vad som följer av 14 kap. 3 § i dess äldre lydelse.

Vid tillämpning av bestämmelserna i första stycket skall, om kvinnan uppskjuter uttaget av ålderspension till en senare tidpunkt än från och med den månad då hon fyller 65 år, hänsyn tas till den tilläggspension i form av ålderspension som skulle ha utgått om rätt därtill hade inträtt från och med nämnda månad. Vidare skall, då kvinnan gjort undantagande från försäkringen för tilläggspension, hänsyn tas till den tilläggspension i form av ålderspension som skulle ha utgått om undantagande inte skett. Motsvarande skall gälla då pensionspoäng enligt 11 kap. 6 § första stycket inte tillgodoräknats kvinnan på grund av underlåten avgiftsbetalning.

9. Om en kvinna, som avses i punkt 6 och som har rätt till tilläggspension i form av änkepension enligt äldre bestämmelser, för samma månad får tilläggspension i form av ålderspension, utges änkepensionen endast i den mån den överstiger ålderspensionen. Härvid tillämpas bestämmelserna i punkt 8 andra stycket.

10. Om en kvinna har beviljats tilläggspension i form av änkepension före ikraftträdandet och denna dragits in före ikraftträdandet till följd av att hon ingått äktenskap, skall vid tillämpning av punkt 2 och 14 kap. 2 § tredje stycket i dess äldre lydelse gälla att änkepensionen på nytt skall börja utgå även i fall då det nya äktenskapet upplöses efter att ha bestått i fem år eller mer, dock under förutsättning att detta äktenskap ingåtts efter den dag då mannen fyllde 60 år.

11. I fall då rätt till barntillägg föreligger för december 1989 gäller fortfarande äldre bestämmelser om denna förmån.

12. I fråga om hustrutillägg som utgår efter ikraftträdandet gäller fortfarande 10 kap. 4 § andra stycket i dess äldre lydelse.

13. Även om annat har bestämts i en överenskommelse som före ikraftträdandet har träffats med annan stat med stöd av 20 kap. 15 §, tillämpas de nya bestämmelserna i 5 kap. 4 § första stycket c) i fråga om rätt till barnpension vid bosättning i Sverige.

14. Nämnas i en lag eller annan författning änkepension enligt lagen om allmän försäkring skall, om inte annat framgår av omständigheterna, därmed avses sådan änkepension som övergångsvis utges med stöd av punkt 2, 5 eller 6.

2 Förslag till Lag om ändring i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring

Prop. 1987/88:171

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring¹
dels att 5 kap. 12–14 §§ skall upphöra att gälla,

dels att rubrikerna närmast före 5 kap. 3, 8 och 11 §§ skall utgå,

dels att 5 kap. 2–11 §§, 6 kap. 1 och 7 §§, 8 kap. 4 § samt rubriken närmast
före 5 kap. 6 § skall ha följande lydelse,

dels att rubrikerna närmast före 5 kap. 9 och 12 §§ skall sättas närmast före 5
kap. 4 resp. 10 §.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

2 §

Har försäkrad avlidit till följd av arbetsskada, utgår livräntor till hans efterlevande enligt detta kapitel.

Uppbar den försäkrade livränta enligt 4 kap. med anledning av förlust av arbetsförmågan till följd av skadan, grundas livränta efter honom på hans egen livränta. Livränta efter annan försäkrad grundas på vad som enligt 4 kap. skulle ha utgjort livränta till honom vid förlust av arbetsförmågan, om sådan livränta skulle ha börjat utgå vid tiden för dödsfallet.

Till grund för beräkning av livränta till efterlevande lägges även pension, livränta eller annan ersättning som utgick till den försäkrade med anledning av tidigare arbetsskada, i den mån det är skäligt.

Livränta till efterlevande får ej grundas på högre belopp än som motsvarar sju och en halv gånger basbeloppet vid den försäkrades död.

Änka

Änka efter försäkrad har rätt till livränta, om hon

1. har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under 16 år, som vid den försäkrades död stadigvarande vistades i makarnas

Om en försäkrad har avlidit till följd av arbetsskada, har hans efterlevande rätt till livränta enligt detta kapitel.

Livränta utges i form av barnlivränta till den försäkrades efterlevande barn och i form av omställningslivränta och särskild efterlevandelivränta till den försäkrades efterlevande make.

Med efterlevande make likställs i fråga om rätt till omställningslivränta och särskild efterlevandelivränta den som, utan att vara gift, stadigvarande sammanbodde med en icke gift försäkrad vid dennes död och som tidigare har varit gift med eller har eller haft eller då väntade barn med den försäkrade.

3 §

Uppbar den försäkrade livränta enligt 4 kap. med anledning av förlust av arbetsförmågan till följd av skadan, grundas livränta efter honom på hans egen livränta. Livränta efter annan försäkrad grundas på vad som

¹ Lagen omtryckt 1977:264.

hem eller hos änkan, eller

2. hade fyllt 36 år vid den försäkrades död.

Upphör rätt till livränta enligt första stycket 1, skall vid bedömning av rätt till livränta enligt 2 anses som om den försäkrade avled vid den tidpunkt då rätten till livränta enligt 1 upphörde.

enligt 4 kap. skulle ha utgjort livränta till honom vid förlust av arbetsförmågan, om sådan livränta skulle ha börjat utgå vid tiden för dödsfallet.

Till grund för beräkningen av livränta till efterlevande läggs även pension, livränta eller annan ersättning som utgick till den försäkrade med anledning av tidigare arbetsskada, i den mån det är skäligt.

Livränta till efterlevande får inte grundas på högre belopp än som motsvarar sju och en halv gånger basbeloppet vid den försäkrades död.

Barn

4 §

Livränta till änka utgår med belopp som, när den försäkrade efterlämnar barn som har rätt till livränta efter honom enligt denna lag, motsvarar 40 och i annat fall 45 procent av ersättningsunderlag som sägs i 2 §.

Livränta enligt 3 § första stycket 2 till änka som ej hade fyllt 50 år vid den försäkrades död eller vid den tidpunkt som avses i 3 § andra stycket minskas med en femtondel för varje år som då återstod till 50 års ålder.

Barn till en avliden försäkrad har rätt till livränta för tid till och med den månad då barnet fyller 18 år eller, under de förutsättningar som anges i 8 kap. 2 § andra och tredje styckena lagen (1962:381) om allmän försäkring, längst till och med juni månad det år då barnet fyller 20 år.

Bestämmelserna i 20 kap. 2 § fjärde stycket lagen om allmän försäkring tillämpas även i fråga om rätt till livränta enligt denna paragraf.

5 §

Änkas rätt till livränta upphör om hon gifter om sig eller avsevärd tid lever samman med man under äktenskapsliknande förhållanden. Upplöses äktenskapet inom fem år eller upphör sammanlevnaden inom samma tid, skall livräntan börja utgå på nytt.

Livränta till ett efterlevande barn utges med belopp som för år räknat motsvarar 40 procent av det ersättningsunderlag som anges i 3 §. Är flera barn berättigade till livränta efter den försäkrade, ökas det nämnda procentalet med 20 för varje barn utöver det första och fördelas det sammanlagda livräntebeloppet lika mellan barnen.

Med änka jämställd kvinna

Efterlevande make

6 §

I fråga om rätt till livränta jämställs med änka kvinna som vid försäkrads död

1. stadigvarande sammanbodde med den försäkrade och

hade varit gift med honom eller hade eller hade haft barn med honom eller

Rätt till omställningslivränta har efterlevande make under de närmare förutsättningar och för den tid som anges i fråga om omställningspension i 8 kap. 4 och 5 §§ lagen (1962:381) om allmän försäkring.

var havande med barn till honom eller

2. annars levde samman med den försäkrade sedan avsevärd tid under äktenskapsliknande förhållanden.

Första stycket gäller ej om den försäkrade eller kvinnan var gift.

7 §

Om kvinna som avses i 6 § har rätt till underhållsbidrag från förutvarande make, minskas livräntan till henne med belopp som svarar mot bidraget. Motsvarande gäller om kvinnan som efterlevande till denne har rätt till livränta, pension i annan form än folkpension eller tilläggspension, skadestånd eller annan sådan ersättning som upphör att utgå, om hon ingår nytt äktenskap. Avdrag göres även för livränta efter man med vilken kvinnan tidigare har levt samman under äktenskapsliknande förhållanden.

Frånskild kvinna

8 §

Var försäkrad vid sin död skyldig att utge lagstadgat periodiskt underhållsbidrag till förutvarande hustru, har hon rätt till livränta med belopp som svarar mot bidraget, om hon

1. har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under 16 år, som vid den försäkrades död stadigvarande vistades i dennes hem eller hos henne, eller

2. hade fyllt 36 år vid den försäkrades död.

Livränta enligt första stycket får, när den försäkrade efterlämnar barn som har rätt till livränta efter honom enligt denna lag, motsvara högst 40 och i annat fall högst 45 procent av ersättningsunderlag som sägs i 2 §.

Bestämmelserna i 3 § andra stycket har motsvarande tillämpning i fråga om livränta till frånskild kvinna.

Barn

9 §

Barn till avliden försäkrad har rätt till livränta för tid till och med den

Rätt till särskild efterlevandelivränta har efterlevande make under de närmare förutsättningar och för den tid som anges i fråga om särskild efterlevandepension i 8 kap. 6–10 §§ lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Vad som sägs om särskild efterlevandepension i 16 kap. 2, 3 och 7 a §§ lagen om allmän försäkring tillämpas även i fråga om särskild efterlevandelivränta.

Omställningslivränta liksom hel särskild efterlevandelivränta utges med belopp som, när den försäkrade även efterlämnar barn som har rätt till livränta efter honom enligt denna lag, för år räknat motsvarar 20 och i annat fall 45 procent av det ersättningsunderlag som anges i 3 §.

Bestämmelserna i 8 kap. 12 § lagen (1962:381) om allmän försäkring till-

månad då barnet fyller 19 år. Om barnet efter den tidpunkten till följd av sjukdom eller av annan dylik orsak ej kan försörja sig, utgår livräntan även för sådan tid, dock längst till och med den månad då barnet fyller 21 år.

Hade den försäkrade genom avtal som sägs i 7 kap. 7 § andra stycket föräldrabalken åtagit sig att till barnet utge underhållsbidrag i form av engångsbelopp, har barnet rätt till livränta i den mån denna överstiger en livränta som har köpts eller kunnat köpas åt barnet för engångsbeloppet.

Efterlevande makes barn jämställs med barn till försäkrad i fråga om rätt till livränta, om barnet stod under makens vårdnad.

lämpas även i fråga om särskild efterlevandelivränta enligt denna lag. Minskning som där sägs skall, om den efterlevande samtidigt har rätt till särskild efterlevandepension enligt lagen om allmän försäkring, i första hand göras på den särskilda efterlevandelivräntan.

Gemensamma bestämmelser

10 §

Livränta utgår till varje barn med belopp som motsvarar 20 procent av ersättningsunderlag som sägs i 2 §, om den försäkrade efterlämnar änka eller kvinna som avses i 6 §. I annat fall utgör livränta för ett barn 40 procent av nämnda underlag. Är i sådant fall flera barn berättigade till livränta, ökas procenttalet 40 med 20 för varje barn utöver det första och fördelas det sammanlagda livräntebeloppet lika mellan barnen.

Om en försäkrad har blivit borta under resa eller i annat sammanhang och det kan antas att han har avlidit till följd av arbetsskada, har hans efterlevande rätt till livränta. Som villkor för utbetalning av livränta får dock krävas förklaring på heder och samvete av efterlevande att denne saknar varje underrättelse om den försäkrade. I fråga om omyndig får sådan förklaring krävas från förmyndaren. Förklaring kan också infordras av en god man eller förvaltare som har förordnats enligt föräldrabalken.

Visar det sig sedermera att den försäkrade är vid liv eller att han har avlidit av någon annan orsak än arbetsskada, upphör rätten till livränta.

Förälder

11 §

Förälder till avliden försäkrad som till följd av dödsfallet kommer att sakna behövt underhåll har rätt till livränta med skäligt belopp, dock högst med belopp som motsvarar 20 procent av ersättningsunderlag som sägs i 2 §.

Överstiger livräntorna till de efterlevande efter en försäkrad sammantagna det ersättningsunderlag som anges i 3 §, sätts livräntorna ned proportionellt så att de tillsammans motsvarar detta underlag.

Bestämmelserna i 16 kap. 1 § för-

sta, tredje och femte styckena, 5 § femte och sjunde styckena samt 8 och 9 §§ lagen (1962:381) om allmän försäkring tillämpas även i fråga om livränta enligt detta kapitel.

6 kap

1 §²

Är någon som har rätt till livränta enligt 4 eller 5 kap. samtidigt berättigad till folkpension eller tilläggspension i form av förtidspension eller familjepension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring med anledning av den inkomstförlust som har föranlett livräntan, utgår livräntan endast i den mån den överstiger pensionen.

Har delpension utgått till någon som tillerkänns livränta enligt 4 kap. och avser livräntan samma inkomstförlust som delpensionen, får livränta för förfluten tid utges endast i den mån den överstiger den delpension som utgått för samma tid.

Livränta enligt 5 kap. till änka eller kvinna som avses i 5 kap. 6 § utgår från och med den månad under vilken hon fyller 65 år endast i den mån hon ej har rätt till folkpension i form av ålderspension och tilläggspension i form av änkepension med belopp som motsvarar en livränta som är beräknad på 65 procent av livräntunderlaget enligt 5 kap. 2 §. Bestämmelserna i 4 kap. 4 § tredje stycket har därvid motsvarande tillämpning.

Första stycket gäller även i fråga om pension som enligt utländskt system för social trygghet utgår med anledning av arbetsskadan.

Om den försäkrade till följd av underlåten avgiftsbetalning ej har tillgodoräknats pensionspoäng enligt 11 kap. 6 § lagen om allmän försäkring för år efter det då arbetsskadan har inträffat, skall vid tillämpning av denna paragraf och 4 kap. 4 § hänsyn tas till den tilläggspension som skulle ha utgått om avgift hade erlagts.

←

7 §³

Bestämmelserna i 3 kap. 17 §, 10 kap. 4 §, 16 kap. 11 § och 20 kap. 3–7 §§ lagen (1962:381) om allmän försäkring om förmåner som sammanträffar, indragning och nedsättning av ersättning i vissa fall, återbetalningsskyldighet, preskription, ut-

Bestämmelserna i 3 kap. 17 §, 10 kap. 4 § första stycket, 16 kap. 11 § och 20 kap. 3–7 §§ lagen (1962:381) om allmän försäkring om förmåner som sammanträffar, indragning och nedsättning av ersättning i vissa fall, återbetalningsskyldighet, preskrip-

² Senaste lydelse 1983:192.

³ Senaste lydelse 1985:1001.

mättningsförbud och rätt till skadestånd har motsvarande tillämpning i fråga om ersättning från arbetsskadeförsäkringen.

Vad som sägs i 17 kap. 1 § lagen om allmän försäkring tillämpas även i fråga om ersättning från arbetsskadeförsäkringen.

8 kap.

4 §⁴

Ärende angående livränta till den försäkrade *och* i annat ärende uppkommen fråga huruvida den försäkrade har ådragit sig arbetsskada till följd av annat än olycksfall skall i försäkringskassa avgöras av socialförsäkringsnämnd. Regeringen får dock meddela föreskrifter om behörighet för tjänsteman hos försäkringskassan att avgöra ärenden som är av enkel beskaffenhet och inte angår livränta till den försäkrade.

Ärende angående livränta till den försäkrade, i annat ärende uppkommen fråga huruvida den försäkrade har ådragit sig arbetsskada till följd av annat än olycksfall *och ärende angående särskild efterlevandelivränta* skall i försäkringskassa avgöras av socialförsäkringsnämnd. Regeringen får dock meddela föreskrifter om behörighet för tjänsteman hos försäkringskassan att avgöra ärenden som är av enkel beskaffenhet och inte angår livränta till den försäkrade *eller särskild efterlevandelivränta*.

Omprövning av beslut som gäller fråga som avses i 3 kap. 5 § och 6 kap. 5 § skall, om beslutet har fattats av tjänsteman, göras av socialförsäkringsnämnd. Omprövning av beslut som tjänsteman fattat med stöd av föreskrifter av regeringen enligt första stycket skall också göras av socialförsäkringsnämnd.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1990.

2. I fall då rätt till livränta till efterlevande grundas på dödsfall till följd av en arbetsskada som har inträffat före ikraftträdandet gäller fortfarande äldre bestämmelser om sådan livränta i den mån inte något annat sägs nedan.

3. De nya bestämmelserna om livränta till efterlevande barn i 5 kap. 4 § första stycket gäller även i fall då rätten till livränta grundas på dödsfall till följd av en arbetsskada som har inträffat före ikraftträdandet. Om ett barn, som har fyllt 18 år vid ikraftträdandet, har rätt till livränta enligt 5 kap. vid utgången av år 1989 men inte uppfyller villkoren för rätt till sådan livränta enligt 5 kap. 4 § första stycket i dess nya lydelse, skall dock i stället för denna bestämmelse tillämpas 5 kap. 9 § första stycket i dess äldre lydelse.

Vid dödsfall efter ikraftträdandet gäller de nya bestämmelserna i 5 kap. 4 § andra stycket om rätt till livränta för ett utländskt barn som tagits emot här i landet i adoptionssyfte även om arbetsskadan inträffat före ikraftträdandet.

4. Efterlämnar den avlidne änka eller med änka jämställd kvinna som är berättigad till livränta enligt äldre bestämmelser skall, även om den arbetsskada till följd av vilken den försäkrade avlidit inträffar efter ikraftträdandet, vid bestämmandet av livränta till barn efter den försäkrade tillämpas äldre bestämmelser i 5 kap. 10 § i stället för 5 kap. 5 § i dess nya lydelse.

5. I fråga om rätt till livränta för efterlevande kvinnor som är födda år 1944 eller tidigare gäller fortfarande äldre bestämmelser om livränta i 5 kap. 2–8

⁴ Senaste lydelse 1987:1322.

och 12–14 §§ samt 6 kap. 1 § även om den arbetsskada till följd av vilken den försäkrade avlidit inträffar efter ikraftträdandet. I fråga om andra kvinnor än de som avses i 5 kap. 8 § i dess äldre lydelse är dock en förutsättning för detta att kvinnan vid utgången av år 1989 var gift med den man efter vilken livräntan skall utbetalas eller då sammanbodde med honom under sådana förhållanden som avses i 5 kap. 6 § i dess äldre lydelse.

6. I fall som avses i punkterna 2 och 5 tillämpas bestämmelserna i 10 kap. 4 § lagen (1962:381) om allmän försäkring i detta lagrumms lydelse vid utgången av år 1989.

7. Är någon för samma månad berättigad såväl till livränta såsom efterlevande enligt äldre bestämmelser som till omställningslivränta eller särskild efterlevandelivränta, utges endast den sistnämnda förmånen samt, om efterlevandelivräntan enligt äldre bestämmelser är större, sådan livränta i den mån den överstiger omställningslivräntan eller den särskilda efterlevandelivräntan.

8. I fråga om livränta till kvinnor, som är födda år 1945 eller senare och som med stöd av punkt 6 i övergångsbestämmelserna till lagen (1988:000) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring uppbär änkepension enligt lagen om allmän försäkring efter utgången av år 1989, gäller fortfarande 6 kap. 1 § i dess äldre lydelse, även om den arbetsskada till följd av vilken den försäkrade avlidit inträffar efter ikraftträdandet.

9. Vid tillämpning av 6 kap. 1 § i dess äldre lydelse skall beträffande tilläggspension i form av änkepension hänsyn tas till änkepensionen före sådan samordning som avses i punkterna 8 och 9 i övergångsbestämmelserna till lagen (1988:000) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring.

3 Förslag till Lag om ändring i lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension

Prop. 1987/88:171

Härigenom föreskrivs att 1, 2 och 5 §§ lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Hustrutillägg tillkommer för tid före den månad, då hustrun fyller sextiofem år, hustru till den, som åtnjuter folkpension i form av ålderspension eller förtidspension, därest hustrun fyllt sextio år och själv ej åtnjuter sådan folkpension och makarna varit gifta minst fem år. När särskilda skäl äro därtill, må hustrutillägg utgå, oaktat hustrun ej fyllt sextio år eller makarna varit gifta kortare tid än fem år.

Föreslagen lydelse

1 §

Hustrutillägg utges under de närmare förutsättningar som anges nedan till kvinnor som är födda år 1934 eller tidigare. Rätt till hustrutillägg har en sådan kvinna för tid före den månad då hon fyller sextiofem år, om hon är hustru till någon som uppbär folkpension i form av ålderspension eller förtidspension. För denna rätt förutsätts vidare att hustrun har fyllt sextio år och själv inte uppbär sådan folkpension och makarna varit gifta minst fem år. När det finns särskilda skäl, får hustrutillägg utges även om hustrun inte har fyllt sextio år eller makarna varit gifta kortare tid än fem år.

Hustrutillägg skall, där ej annat följer av vad i 4 § stadgas, för år räknat motsvara skillnaden mellan å ena sidan sammanlagda beloppet av folkpension i form av hel ålderspension till två makar jämte två pensionstillskott till ålderspension enligt lagen om pensionstillskott samt å andra sidan folkpension i form av hel ålderspension till ogift jämte ett sådant pensionstillskott, ålderspensionerna och pensionstillskotten beräknade för år och under förutsättning att de börjat utgå från och med den månad varunder den pensionsberättigade fyllt sextiofem år.

2 §²

Kommun skall utge kommunalt bostadstillägg till den, som åtnjuter folkpension, i form av ålderspension, förtidspension eller änkepension och är mantalsskriven inom kommunen, eller till där mantalsskriven hustru som åtnjuter hustrutillägg.

Kommun skall utge kommunalt bostadstillägg till den som uppbär folkpension i form av ålderspension, förtidspension, omställningspension eller särskild efterlevandepension och är mantalsskriven inom kommunen eller till där mantalsskriven hustru som uppbär hustrutillägg. Kommunalt bostadstillägg skall också utges till den som är mantalsskriven inom kommunen och uppbär folkpension i form av änkepension med stöd av övergångsbestämmelserna till lagen (1988:000) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring.

¹ Lagen omtryckt 1976:1014.

² Senaste lydelse 1987:207.

Kommunalt bostadstillägg utgår enligt de grunder kommunen bestämmer, dock lägst med belopp som beräknat per månad svarar mot den del av den månatliga bostadskostnad, som enligt föreskrifter som regeringen meddelar med stöd av 14 § andra stycket skall täckas av bostadstillägg för att statsbidrag skall lämnas. Avvikelse från vad i 4 och 5 §§ stadgas må dock icke äga rum, och för rätt till kommunalt bostadstillägg må ej fordras viss tids bosättning inom kommunen eller uppställas annat därmed jämförligt villkor. Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, riksförsäkringsverket beslutar om grunder för beräkning av bostadskostnaderna i ärende enligt denna lag. Regeringen äger meddela föreskrifter angående det högsta belopp som må utgå i kommunalt bostadstillägg för pensionsberättigad, som är bosatt i ålderdomshem eller därmed likställt hem.

Om kommuns beslut rörande kommunalt bostadstillägg skola riksförsäkringsverket och den allmänna försäkringskassa, inom vars verksamhetsområde kommunen är belägen, ofördröjligen underrättas.

Kommunen skall utan dröjsmål underrätta riksförsäkringsverket och den allmänna försäkringskassa, inom vars verksamhetsområde kommunen är belägen, om de beslut som fattas rörande kommunalt bostadstillägg.

5 §³

Med årsinkomst avses i denna lag den inkomst, för år räknat, som någon kan *antagas* komma att *åtnjuta* under den närmaste tiden. Såsom inkomst räknas *icke* allmänt barnbidrag, folkpension, tilläggspension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring till den del pensionen föranlett minskning av pensionstillskott enligt 3 § lagen (1969:205) om pensionstillskott eller av barntillägg enligt 9 kap. 1 § sista stycket lagen om allmän försäkring, livränta som avses i 17 kap. 2 § nyssnämnda lag i vad den enligt samma lagrum avdragits från pension eller understöd som någon på grund av *skyldskap* eller svägerlag *må* vara föranledd att *utgi*. Som inkomst räknas *icke* heller vuxenstudiebidrag enligt studie-stödslagen (1973:349) eller utbildningsbidrag *under* arbetsmarknadsutbildning. Vid inkomstberäkningen skall för den som *åtnjuter* folkpension i form av halv eller två tredjedelar av hel förtidspension bortses från ett belopp som motsvarar skillnaden mellan

Med årsinkomst avses i denna lag den inkomst, för år räknat, som någon kan *antas* komma att *få* under den närmaste tiden. Såsom inkomst räknas *inte* allmänt barnbidrag, folkpension, tilläggspension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring till den del pensionen föranlett minskning av pensionstillskott enligt 3 § lagen (1969:205) om pensionstillskott eller av barntillägg enligt 9 kap. 1 § sista stycket lagen om allmän försäkring *i detta lagrum*s lydelse vid utgången av år 1989, livränta som avses i 17 kap. 2 § nyssnämnda lag i vad den enligt samma lagrum avdragits från pension eller understöd som någon på grund av *släktskap* eller svägerlag *kan* vara föranledd att *utge*. Som inkomst räknas *inte* heller vuxenstudiebidrag enligt studiestödslagen (1973:349) *eller* lagen (1983:1030) om särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa eller utbildningsbidrag vid arbetsmarknadsutbildning. Vid inkomstberäkningen skall för den som *uppbär* folkpension i form av halv eller två tredjedelar av hel förtidspension bortses från ett belopp som motsvarar skillnaden mellan

³ Senaste lydelse 1985:755.

a) ett för den försäkrade beräknat belopp av hel förtidspension jämte däremot svarande pensionstillskott, beloppet i förekommande fall beräknat med beaktande av bestämmelserna i 17 kap. 2 § lagen om allmän försäkring och

b) den utgående förtidspensionen jämte pensionstillskott.

Vid uppskattning av förmögenhets avkastning skall denna höjas med tio procent av det belopp, varmed förmögenheten överstiger för den som är gift sextiotusen kronor, och för annan sjuttiofemtusen kronor. Vid beräkning av förmögenhet skall värdet av fastighet, som avses i 24 § 2 mom. kommunal-skattelagen (1928:370) och som bebos av den pensionsberättigade, tas upp till en fjärdedel av fastighetens taxeringsvärde. Detsamma skall gälla vid beräkning av värdet av jordbruksfastighet, där den pensionsberättigade är bosatt.

Värdet av naturaförmåner skall uppskattas efter regler, som fastställas av regeringen.

I fråga om makar skall årsinkomsten för envar av dem beräknas utgöra hälften av deras sammanlagda årsinkomst och värdet av förmögenhet beräknas utgöra hälften av deras sammanlagda förmögenhet.

Årsinkomst avrundas för envar pensionsberättigad till närmast hela tiotal kronor.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1990.

2. Äldre föreskrifter om hustrutillägg gäller fortfarande för kvinnor som är födda år 1935 eller senare och som har rätt till sådant tillägg för december 1989. Om i fall som nu sagts hustrutillägg upphör att utgå efter ikrafträdandet, föreligger inte längre rätt till en sådan förmån.

4 Förslag till Lag om ändring i lagen (1969:205) om pensionstillskott

Prop. 1987/88:171

Härigenom föreskrivs att 1,2,3 och 4 §§ lagen (1969:205) om pensionstillskott skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Till folkpension i form av ålderspension, förtidspension eller *änkepension* utgår pensionstillskott enligt denna lag.

Pensionstillskottet till ålderspension eller änkepension är fyrtioåtta procent av basbeloppet enligt 1 kap. 6 § lagen (1962:381) om allmän försäkring, om inte annat följer av bestämmelserna i andra och tredje styckena.

För den som har börjat att ta ut sin ålderspension tidigare eller senare än den månad under vilken han fyller sextiofem år är pensionstillskottet det belopp som framkommer om det i första stycket angivna procenttalet minskas eller ökas i motsvarande mån som pensionen skall minskas eller ökas enligt 6 kap. lagen om allmän försäkring.

Pensionstillskottet till änkepension, som enligt 8 kap. 4 § andra eller tredje stycket lagen om allmän försäkring betalas ut med minskat belopp, är det belopp som framkommer om det i första stycket angivna procenttalet minskas i motsvarande mån. Pensionstillskottet till halv ålderspension är hälften av det pensionstillskott som *angivits* i första eller andra stycket.

Föreslagen lydelse

1 §

Till folkpension i form av ålderspension, förtidspension, *omställningspension* eller *särskild efterlevandepension* utgår pensionstillskott enligt denna lag. *Sådant tillskott utgår också till folkpension i form av änkepension, som uppbärs med stöd av övergångsbestämmelserna till lagen (1988:000) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring.*

2 §¹

Pensionstillskottet till ålderspension, *omställningspension*, *särskild efterlevandepension* eller änkepension är fyrtioåtta procent av basbeloppet enligt 1 kap. 6 § lagen (1962:381) om allmän försäkring, om inte annat följer av bestämmelserna i andra och tredje styckena.

Pensionstillskottet till änkepension, som enligt 8 kap. 4 § andra eller tredje stycket lagen om allmän försäkring *i detta lagrums lydelse vid utgången av år 1989* betalas ut med minskat belopp, är det belopp som framkommer om det i första stycket angivna procenttalet minskas i motsvarande mån. Pensionstillskottet till halv ålderspension är hälften av det pensionstillskott som *ungetts* i första eller andra stycket. *För den som har två tredjedelar av hel särskild efterlevandepension eller halv sådan pension eller har änkepension, som med tillämpning av punkt 6 i övergångsbestämmelserna till lagen (1988:000) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring betalas ut med viss andel av en oreduce-*

¹ Senaste lydelse 1983:961.

rad sådan pension, är pensionstillskottet motsvarande andel av det pensionstillskott som angetts i första stycket.

3 §²

Den som utöver folkpension har tilläggspension i form av ålderspension, änkepension eller förtidspension har rätt till pensionstillskott endast i den mån tilläggspensionen inte uppgår till det belopp som följer av 2 eller 2 a §.

Den som utöver folkpension har tilläggspension i form av ålderspension, änkepension, *omställningspension, särskild efterlevandepension* eller förtidspension har rätt till pensionstillskott endast i den mån tilläggspensionen inte uppgår till det belopp som följer av 2 eller 2 a §.

4 §³

Vid tillämpning av 3 § skall, då pensionspoäng enligt 11 kap. 6 § första stycket lagen (1962:381) om allmän försäkring på grund av underlåten avgiftsbetalning inte tillgodoräknats den försäkrade, hänsyn tas till den tilläggspension, som skulle ha utgetts om avgift erlagts. Därvid skall inte beaktas sådan tilläggspension som skulle ha utgetts om avgift erlagts.

Vid tillämpning av 3 § skall, då pensionspoäng enligt 11 kap. 6 § första stycket lagen (1962:381) om allmän försäkring på grund av underlåten avgiftsbetalning inte tillgodoräknats den försäkrade, hänsyn tas till den tilläggspension, som skulle ha utgetts om avgift erlagts. Därvid skall inte beaktas sådan tilläggspension i form av änkepension, *omställningspension eller särskild efterlevandepension* som skulle ha utgetts om avgift erlagts.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1990. Äldre föreskrifter gäller fortfarande i fråga om pensionstillskott för tid före ikraftträdandet.

² Senaste lydelse 1982:230.

³ Med nuvarande lydelse avses den i SFU 1987/88:18 föreslagna lydelsen.

5 Förslag till Lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott

Härigenom föreskrivs att 2, 4, 7 och 11 §§ lagen (1964:143) om bidragsförskott¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Bidragsförskott lämnas *ej*, om

a) vårdnadshavaren uppenbarligen utan giltigt skäl underlåter att *vidtaga* eller medverka till åtgärder för att få underhållsbidrag eller faderskap till barnet fastställt;

b) det *föreligger* grundad anledning *anta* att den underhållsskyldige i vederbörlig ordning betalar fastställt underhållsbidrag *icke understigande* vad som skulle utgå i bidragsförskott enligt 4 § första *och andra styckena*;

c) det *finnes* uppenbart att den underhållsskyldige *annorledes* sörjt eller sörjer för att barnet *erhåller* motsvarande underhåll.

Föreslagen lydelse

2 §²

Bidragsförskott lämnas *inte*, om

a) vårdnadshavaren uppenbarligen utan giltigt skäl underlåter att *vidta* eller medverka till åtgärder för att få underhållsbidrag eller faderskap till barnet fastställt;

b) det *finns* grundad anledning *anta* att den underhållsskyldige i vederbörlig ordning betalar fastställt underhållsbidrag *som inte understiger* vad som skulle utgå i bidragsförskott enligt 4 § första *stycket*;

c) det *är* uppenbart att den underhållsskyldige *på något annat sätt* sörjt eller sörjer för att barnet *får* motsvarande underhåll.

4 §³

Bidragsförskott utgör för år räknat fyrtio procent av det basbelopp som enligt 1 kap. 6 § lagen (1962:381) om allmän försäkring har fastställts för året. För det bidragsförskott som avser januari månad tillämpas dock det basbelopp som gällde för det föregående året.

Skall bidragsförskott utgå i förhållande till såväl fader som moder eller är barnet berättigat till barnpension enligt 8 kap. 5 § lagen om allmän försäkring eller till bidrag enligt lagen (1984:1096) om särskilt bidrag till vissa adoptivbarn, utgör dock bidragsförskottet trettio procent av det basbelopp som anges i första stycket, i det förnämnda fallet i förhållande till varje underhållsskyldig.

Föreligger grundad anledning anta att fastställt underhållsbidrag betalas i vederbörlig ordning, utgör bidragsförskottet skillnaden mellan förskottsbelopp enligt första eller

Om det finns grundad anledning anta att fastställt underhållsbidrag betalas i vederbörlig ordning, utgör bidragsförskottet skillnaden mellan förskottsbelopp enligt första stycket

¹ Lagen omtryckt 1976:277.

² Senaste lydelse 1978:858.

³ Senaste lydelse 1986:1414.

andra stycket samt underhållsbidragets belopp.

Om det underhållsbidrag som har blivit fastställt uppenbarligen understiger vad den underhållsskyldige bör erlægga i bidrag, lämnas inte bidragsförskott enligt första eller *andra* stycket med högre belopp än underhållsbidraget. I fall som avses *tredje* stycket lämnas inget bidragsförskott.

samt underhållsbidragets belopp.

Om det underhållsbidrag som har blivit fastställt uppenbarligen understiger vad den underhållsskyldige bör erlægga i bidrag, lämnas inte bidragsförskott enligt första stycket med högre belopp än underhållsbidraget. I fall som avses i *andra* stycket lämnas inget bidragsförskott.

7 §⁴

Sedan bidragsförskott sökts skall, *under förutsättning att den underhållsskyldiges vistelseort är känd eller kan utrönas*, omedelbart till honom *avsändas* meddelande om ansökningen *med föreläggande att, därest han har något att anföra i anledning av ansökningen, inom viss kort tid muntligen eller skriftligen yttra sig*. I meddelandet skall *tillika* lämnas underrättelse om *stadgandena* i 1 § första och *andra* styckena, 2 § b) och c) samt 4 § *tredje* stycket.

När försäkringskassan meddelat beslut i ärendet, skall sökande och vårdnadshavare skriftligen underrättas om beslutet. Har förskott beviljats, skall därvid lämnas underrättelse om föreskrifterna i 12 och 13 §§. Beslut om bidragsförskott i annat fall än som avses i 4 § *tredje* stycket, skall skriftligen delges den underhållsskyldige. Har förskott beviljats, skall därvid lämnas underrättelse om föreskrifterna i 2 § b) och c) samt 16 §.

Sedan bidragsförskott sökts skall *försäkringskassan omedelbart sända* meddelande om ansökningen *till den underhållsskyldige under förutsättning att hans vistelseort är känd eller kan utrönas*. *Meddelandet skall innehålla en uppmaning till den underhållsskyldige att han skall yttra sig muntligen eller skriftligen inom en viss tid, om han har något att invända mot ansökningen*. I meddelandet skall även lämnas underrättelse om *föreskrifterna* i 1 § första och *andra* styckena, 2 § b) och c) samt 4 § *andra* stycket.

När försäkringskassan *har* meddelat beslut i ärendet, skall sökande och vårdnadshavare skriftligen underrättas om beslutet. Har förskott beviljats, skall därvid lämnas underrättelse om föreskrifterna i 12 och 13 §§. Beslut om bidragsförskott i annat fall än som avses i 4 § *andra* stycket, skall skriftligen delges den underhållsskyldige. Har förskott beviljats, skall därvid lämnas underrättelse om föreskrifterna i 2 § b) och c) samt 16 §.

11 §⁵

Det åligger försäkringskassan att besluta om indragning av förskottet, därest förutsättningarna för utgivande av förskott icke längre föreligga; dock erfordras ej sådant beslut såframt bidragsförskott skall upphöra att utgå på den grund att barnet fyllt aderton år eller avlidit. Försäkringskassan skall

⁴ Senaste lydelse 1986:1414.

⁵ Senaste lydelse 1986:1414.

jämväl besluta om nedsättning av bidragsförskott, när bestämmelserna i denna lag föranleda därtill.

Om barnet upphört att vara svensk medborgare eller bosatt i riket, må försäkringskassan utan hinder därav besluta, att barnet i fortsättningen skall åtnjuta bidragsförskott, därest det med hänsyn till omständigheterna skulle framstå såsom oskäligt att indraga förskottet.

Beslut om indragning eller nedsättning av bidragsförskott skall skriftligen delges den underhållsskyldige, om det inte avser bidragsförskott enligt 4 § tredje stycket.

Ett beslut om indragning eller nedsättning av bidragsförskott skall skriftligen delges den underhållsskyldige, om det inte avser bidragsförskott enligt 4 § andra stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1990. Äldre föreskrifter gäller fortfarande i fråga om bidragsförskott som avser tid före ikraftträdandet.

6 Förslag till Lag om ändring i lagen (1984:1095) om förlängt bidragsförskott för studerande

Härigenom föreskrivs att 7 och 9 §§ lagen (1984:1095) om förlängt bidragsförskott för studerande skall ha följande lydelse.

7 §¹

Sedan förlängt bidragsförskott sökts skall försäkringskassan omedelbart sända meddelande om ansökningen till den underhållsskyldige, under förutsättning att hans vistelseort är känd eller kan utrönas. Meddelandet skall innehålla en uppmaning till den underhållsskyldige att han skall yttra sig muntligen eller skriftligen inom en viss tid, om han har något att invända mot ansökningen. I meddelandet skall även anges vad som gäller om förlängt bidragsförskott dels enligt 1–3 §§ och 4 § c) och d) denna lag, dels enligt 4 § *tredje* stycket lagen (1964:143) om bidragsförskott.

När försäkringskassan har meddelat beslut i ärendet, skall barnet och den förälder som barnet bor tillsammans med skriftligen underrättas om beslutet. Den underhållsskyldige skall skriftligen delges beslutet i annat fall än det som avses i 4 § *tredje* stycket lagen (1964:143) om bidragsförskott.

Har förskott beviljats, skall underrättelse lämnas till barnet och den förälder som barnet bor tillsammans med om vad som gäller i enlighet med 10 § denna lag och 13 § lagen (1964:143) om bidragsförskott. I annat fall än det som avses i 4 § *tredje* stycket samma lag skall dessutom den underhållsskyldige underrättas om föreskrifterna i 4 § c) och d) i denna lag och 16 § lagen (1964:143) om bidragsförskott.

9 §²

Försäkringskassan skall dra in förskottet om förutsättningarna för det inte längre föreligger. Särskilt beslut behövs dock inte när förskottet skall upphöra vid juni månads utgång det år barnet fyller 20 år eller på grund av att

Sedan förlängt bidragsförskott sökts skall försäkringskassan omedelbart sända meddelande om ansökningen till den underhållsskyldige, under förutsättning att hans vistelseort är känd eller kan utrönas. Meddelandet skall innehålla en uppmaning till den underhållsskyldige att han skall yttra sig muntligen eller skriftligen inom en viss tid, om han har något att invända mot ansökningen. I meddelandet skall även anges vad som gäller om förlängt bidragsförskott dels enligt 1–3 §§ och 4 § c) och d) denna lag, dels enligt 4 § *andra* stycket lagen (1964:143) om bidragsförskott.

När försäkringskassan har meddelat beslut i ärendet, skall barnet och den förälder som barnet bor tillsammans med skriftligen underrättas om beslutet. Den underhållsskyldige skall skriftligen delges beslutet i annat fall än det som avses i 4 § *andra* stycket lagen (1964:143) om bidragsförskott.

Har förskott beviljats, skall underrättelse lämnas till barnet och den förälder som barnet bor tillsammans med om vad som gäller i enlighet med 10 § denna lag och 13 § lagen (1964:143) om bidragsförskott. I annat fall än det som avses i 4 § *andra* stycket samma lag skall dessutom den underhållsskyldige underrättas om föreskrifterna i 4 § c) och d) i denna lag och 16 § lagen (1964:143) om bidragsförskott.

¹ Senaste lydelse 1986:1415.

² Senaste lydelse 1986:1415.

barnet har avlidit. Försäkringkassan skall även sätta ned förskottet när bestämmelserna i denna lag föranleder det.

Beslut om indragning eller ned-sättning av förskottet skall skriftli-gen delges den underhållsskyldige, om det inte gäller förskott som avses i 4 § *tredje* stycket lagen (1964:143) om bidragsförskott.

Beslut om indragning eller ned-sättning av förskottet skall skriftli-gen delges den underhållsskyldige, om det inte gäller förskott som avses i 4 § *andra* stycket lagen (1964:143) om bidragsförskott.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1990.

7 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1984:1096) om särskilt bidrag till vissa adoptivbarn

Prop. 1987/88:171

Härigenom föreskrivs att 1 och 5 §§ lagen (1984:1096) om särskilt bidrag till vissa adoptivbarn skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

I enlighet med vad som föreskrivs i denna lag lämnas särskilt bidrag av allmänna medel till ett barn som är adopterat av endast en person och som är bosatt i Sverige. Lagen tillämpas dock inte om adoptionen har avsett eget eller makes barn eller makes adoptivbarn. Är barnet inte svensk medborgare, tillämpas lagen endast om också adoptivföräldern är bosatt här i landet och antingen denne eller barnet vistas här sedan minst sex månader.

I enlighet med vad som föreskrivs i denna lag lämnas särskilt bidrag av allmänna medel till ett barn som är adopterat av endast en person och som är bosatt i Sverige. Lagen tillämpas dock inte om adoptionen har avsett eget eller makes barn eller makes adoptivbarn *och inte heller om barnet har rätt till barnpension på grund av bestämmelserna i 20 kap. 2 § fjärde stycket lagen (1962:381) om allmän försäkring*. Är barnet inte svensk medborgare, tillämpas lagen endast om också adoptivföräldern är bosatt här i landet och antingen denne eller barnet vistas här sedan minst sex månader.

Ett barn som lämnar Sverige skall fortfarande anses bosatt här, om utlandsvistelsen är avsedd att vara längst ett år. Medföljande barn till den som av en statlig arbetsgivare sänds till ett annat land för arbete för arbetsgivarens räkning, skall under utsändningstiden anses bosatta i Sverige.

5 §¹

Det särskilda bidraget utgör för år räknat fyrtio procent av det basbelopp som enligt 1 kap. 6 § lagen (1962:381) om allmän försäkring har fastställts för året. För det bidrag som avser januari månad tillämpas dock det basbelopp som gällde för det föregående året.

Skall även utgå bidragsförskott enligt lagen (1964:143) om bidragsförskott eller förlängt bidragsförskott enligt lagen (1984:1095) om förlängt bidragsförskott för studerande eller är barnet berättigat till barnpension enligt 8 kap. 5 § lagen om allmän försäkring, utgör dock det särskilda bidraget trettio procent av det basbelopp som anges i första stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1990. Äldre föreskrifter gäller fortfarande i fråga om bidrag som avser tid före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse 1986:1416.

8 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1973:371) om kontant
arbetsmarknadsstöd

Prop. 1987/88:171

Härigenom föreskrivs att 24 § lagen (1973:371) om kontant arbetsmarknadsstöd¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Uppbär stödtagare änke- eller änklingspension eller annan ålderspension än enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring eller mindre än hel förtidspension, mindre än helt sjukbidrag eller halv ålderspension enligt nämnda lag eller delpension enligt lagen (1979:84) om delpensionsförsäkring, nedsättes det kontanta arbetsmarknadsstödet med pensionsbeloppet.

Uppbär stödtagare livränta från försäkringsinrättning på grund av yrkeskada eller olycksfall, nedsättes stödet enligt grunderna i första stycket.

Ersättning understigande tio kronor för dag utbetalas ej. Brutet krontal utjämnas till närmast högre krontal.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1990.

Föreslagen lydelse

24 §²

Uppbär *en* stödtagare änke- eller änklingspension eller annan ålderspension än enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring eller mindre än hel förtidspension, mindre än helt sjukbidrag eller halv ålderspension enligt nämnda lag eller delpension enligt lagen (1979:84) om delpensionsförsäkring, nedsätts det kontanta arbetsmarknadsstödet med pensionsbeloppet. *En sådan nedsättning skall inte göras med hänsyn till omställningspension eller särskild efterlevandepension enligt lagen om allmän försäkring.*

¹ Lagen omtryckt 1982:433.

² Senaste lydelse 1984:514.

9 Förslag till Lag om ändring i taxeringslagen (1956:623)

Prop. 1987/88:171

Häri genom föreskrivs att 22 § 3 mom. taxeringslagen (1956:623)¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

3 mom.² Skattskyldig, som uppburit folkpension, är med undantag som anges i andra stycket skyldig att utan anmaning avlämna självdeklaration endast om hans bruttointäkt av en eller flera förvärvskällor under året varit större än belopp motsvarande intäkten för skattskyldig, som under beskattningsåret inte haft annan intäkt än ålderspension enligt 6 kap. 2 § första stycket lagen (1962:381) om allmän försäkring och pensionstillskott enligt 2 § lagen (1969:205) om pensionstillskott. För gift skattskyldig, som uppburit folkpension med belopp som tillkommer gift vars make uppbär folkpension, beräknas intäkten med utgångspunkt från en pension utgörande 78,5 procent av basbeloppet. För övriga skattskyldiga beräknas intäkten med utgångspunkt från en pension utgörande 96 procent av basbeloppet. Sistnämnda beräkningsgrund gäller också för gift skattskyldig som under viss del av beskattningsåret uppburit folkpension med belopp som tillkommer gift vars make uppbär folkpension, och under återstoden av året uppburit folkpension med belopp som tillkommer gift vars make saknar folkpension. Med folkpension avses folkpension i form av ålderspension, förtidspension, änkepension och hustrutillägg. Som folkpension räknas inte barnpension eller vårdbidrag.

Bestämmelserna i första stycket gäller inte om den skattskyldiges make är skyldig att utan anmaning avlämna självdeklaration eller om den skattskyldige har varit bosatt i riket endast en del av beskattningsåret. Bestämmelsen

Föreslagen lydelse

22 §

3 mom.² Skattskyldig, som uppburit folkpension, är med undantag som anges i andra stycket skyldig att utan anmaning avlämna självdeklaration endast om hans bruttointäkt av en eller flera förvärvskällor under året varit större än belopp motsvarande intäkten för skattskyldig, som under beskattningsåret inte haft annan intäkt än ålderspension enligt 6 kap. 2 § första stycket lagen (1962:381) om allmän försäkring och pensionstillskott enligt 2 § lagen (1969:205) om pensionstillskott. För gift skattskyldig, som uppburit folkpension med belopp som tillkommer gift vars make uppbär folkpension, beräknas intäkten med utgångspunkt från en pension utgörande 78,5 procent av basbeloppet. För övriga skattskyldiga beräknas intäkten med utgångspunkt från en pension utgörande 96 procent av basbeloppet. Sistnämnda beräkningsgrund gäller också för gift skattskyldig som under viss del av beskattningsåret uppburit folkpension med belopp som tillkommer gift vars make uppbär folkpension, och under återstoden av året uppburit folkpension med belopp som tillkommer gift vars make saknar folkpension. Med folkpension avses folkpension i form av ålderspension, förtidspension, änkepension, *omställningspension*, *särskild efterlevandepension* och hustrutillägg. Som folkpension räknas inte barnpension eller vårdbidrag.

¹ Lagen omtryckt 1971:399. Senaste lydelse av lagens rubrik 1974:773.

² Senaste lydelse 1986:1284.

gäller inte heller i fråga om ogift skattskyldig om hans skattepliktiga förmögenhetstillgångar överstiger 90 000 kronor och i fråga om gift skattskyldig om makarnas gemensamma skattepliktiga förmögenhetstillgångar överstiger 180 000 kronor.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1990 och tillämpas första gången vid 1991 års taxering.

10 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn, m. m.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn, m. m.¹

dels att 4 § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 7 a §, av följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*4 §²

Utöver vad som följer av 1 och 3 §§ har arbetstagare rätt till hel ledighet under tid då arbetstagaren uppbär hel *föräldrapenning* enligt 4 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring och till förkortning av arbetstiden till hälften eller till tre fjärdedelar under tid då arbetstagaren uppbär halv eller fjärdedels *föräldrapenning*.

Kvinnliga arbetstagare har vidare rätt till hel ledighet i samband med barns födelse under minst sex veckor före den beräknade tidpunkten för nedkomsten och sex veckor efter nedkomsten. De har också rätt att vara lediga för att amma barnet. Vid ledighet för amning gäller ej bestämmelserna i 5–9 §§.

7 a §

Vad som sägs i 5 § andra stycket, 6 § andra stycket och 7 § andra stycket gäller även sådana fall då arbetstagaren på grund av sjukdom eller smitta hos den ordinarie vårdaren vill utöva sin rätt till ledighet men till följd av bestämmelserna i 4 kap. 10 § andra stycket lagen (1962:381) om allmän försäkring inte är berättigad till tillfällig föräldrapenning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

¹ Lagen omtryckt 1979:645.

² Senaste lydelse 1985:90.

Socialdepartementet

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 7 april 1988

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Feldt, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Johansson, Hulterström, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist, Thalén

Föredragande: statsrådet Lindqvist

Proposition om reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner m.m.

1 Inledning

Inom ramen för den allmänna försäkringen finns ett ekonomiskt skydd för vissa kategorier efterlevande vid ett inträffat dödsfall. Förmåner utges i form av barnpension eller änkepension och kan avse ersättning från såväl folk- som tilläggs pensioneringen. Någon änklingspension finns dock inte. Ett efterlevandeskydd finns även inom arbetsskadeförsäkringen i form av livränta som kan utges bl.a. till efterlevande maka och barn till den avlidne.

I olika sammanhang har ifrågasatts om de nuvarande efterlevandeförmånerna är anpassade till de förändringar i fråga om familjemönster och samhällsförhållanden som inträffat sedan regelsystemet utformades.

Frågan om efterlevandeskyddets framtida utformning aktualiserades redan av 1974 års riksdag som begärde en utredning i ämnet (SfU 1974:24, rskr. 293). Med anledning därav fick pensionskommittén (S 1970:40) i uppdrag att göra en sådan utredning och undersöka hur ett könsneutralt efterlevandeskydd skulle kunna utformas. Pensionskommittén avlämnade i november 1981 ett betänkande (SOU 1981:61–62) Familjepension. Utredningsförslaget remissbehandlades och lades sedan till grund för en proposition till riksdagen om en reformering av efterlevandepensioneringen m.m. (prop. 1983/84:73). Propositionen återkallades emellertid av regeringen eftersom det visade sig av de motioner som föranleddes av propositionen att det var omöjligt att uppnå den breda parlamentariska uppslutning kring förslagen som bedömdes nödvändig (skrivelse 1983/84:95).

Genom beslut den 18 oktober 1984 bemyndigade regeringen dåvarande chefen för socialdepartementet att tillkalla en kommitté med uppdrag att göra en översyn av vissa frågor inom den allmänna pensioneringen. I direktiven angav departementschefen att frågan om en reformering av

efterlevandepensioneringen borde tas upp till ny behandling. Kommittén,¹ som antagit namnet pensionsberedningen, avlämnade i februari 1988 betänkandet (SOU 1987:55) *Efterlevandepension, reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner*. I betänkandet har beredningen lagt fram förslag till en reformering av efterlevandepensioneringen inom den allmänna försäkring och av efterlevandeförmånerna inom arbetsskadeförsäkring. Vidare föreslås en successiv avveckling av de särskilda folkpensionsförmånerna hustrutillägg och barntillägg. En sammanfattning av betänkandet bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Betänkandet har remissbehandlats. Remissinstansernas synpunkter redovisas utförligt under respektive avsnitt. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 2*.

Jag tar i det följande upp de frågor jag nu nämnt från betänkandet. I anslutning här till tar jag upp en särskild fråga om ändring i föräldraledighetslagen, som har aktualiserats till följd av en nyligen beslutad ändring beträffande rätten till tillfällig föräldrapenning.

2 Allmänna utgångspunkter

2.1 Behovet av en reformering av efterlevandepensioneringen

2.1.1 Nuvarande regler och bakgrunden till dessa

Efterlevandepensioneringen har förändrats vid upprepade tillfällen under årens lopp. Till barn som förlorat en av eller båda sina föräldrar har alltsedan år 1937 lämnats bidrag i olika former från samhället. En särskild änkepension tillskapades genom 1946 års lag om folkpensionering.

De nuvarande reglerna tillkom i sina huvuddrag år 1960. Enligt de nu gällande reglerna i lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) utges änke- och barnpension från såväl folk- som tilläggspensioneringen.

Rätt till folkpension i form av änkepension har en änka, som antingen fyllt 36 år vid mannens bortgång och då varit gift med honom i minst fem år eller har vårdnaden om och stadigvarande bor tillsammans med barn, som är under 16 år och som stadigvarande vistades hos makarna eller hos änkan vid tidpunkten för dödsfallet. Pensionen utges fram till dess änkan fyller 65 år eller dessförinnan börjar uppbära folkpension i annan form. Med änkor likställs vissa grupper icke gifta samboende kvinnor.

Änkepension från ATP utges till en änka som varit gift med den avlidne i minst fem år eller som har gemensamt barn med denne. Änkepension från ATP förutsätter äktenskap. Pensionen utges oberoende av änkans ålder och oavsett om hon samtidigt uppbär egen pension i form av ålders- eller förtidspension.

Till efterlevande barn utges barnpension från folkpensioneringen fram till dess barnet fyller 18 år och från tilläggspensioneringen tills barnet uppnår 19 års ålder.

¹ Ledamöter: statssekreteraren Sture Korpi, ordförande, riksdagsledamöterna Karin Ahrland, Gösta Andersson, Ingegerd Elm och Doris Håvik, f.d. riksdagsledamoten Karin Nordlander. I: vice talmannen Ingegerd Troedsson och förbundsordföranden Bertil Whinberg.

Någon rätt till änklingspension finns inte inom vare sig folk- eller tilläggs pensioneringen.

För en mera utförlig presentation av de nu gällande bestämmelserna inom den allmänna pensioneringen vill jag hänvisa till pensionsberedningens betänkande (SOU 1987:55 s. 81–95).

Den nuvarande efterlevandepensioneringen har sin grund i det familjemönster och den arbetsfördelning mellan makar som var förhärskande då regelsystemet utformades. Gifta kvinnor var då vanligen sysselsatta enbart i hemmet och svarade för omsorgen om familjens barn. Familjens ekonomi grundade sig således enbart på mannens inkomster. Därför ansågs det betydelsefullt att åstadkomma ett ekonomiskt skydd för familjen om mannen skulle avlida. Detta skydd tog då framför allt sikte på barnen, men även hustrun ansågs vara i behov av stöd vid mannens frånfälle. Mannen förutsattes däremot kunna klara sin försörjning även efter det att hustrun avlidit.

Familjepensionens ursprungliga syfte att svara för de efterlevandes grundläggande försörjning utvidgades i och med tillkomsten av ATP-systemet till att också omfatta en garanti för de efterlevande att efter dödsfallet få behålla en viss del av den ekonomiska standarden från tidigare. Det ansågs dock inte motiverat att låta även änklingskvinnor få del av denna garanti.

2.1.2 Utvecklingen efter tillkomsten av nuvarande familjepensionering

Efter tillkomsten av familjepensionen har den allmänna pensioneringen fortsatt att byggas ut. ATP-systemet har ännu inte nått fullfunktionsstadiet, vilket bl.a. innebär att både antalet ATP-pensioner och genomsnittsbeloppet för de pensioner som utbetalas ökar kraftigt år från år. Också inom folkpensioneringen har förmånerna successivt förbättrats. Inkomstprövningen av huvudförmånerna har avskaffats. Den allmänna pensionsåldern har sänkts och ökade möjligheter till rörlig pensionsålder har tillkommit. Rätten till förtidspension har utvidgats. Pensionerna har gjorts värdebeständiga genom anknytningen till basbeloppet och grundförmånerna inom folkpensioneringen har höjts vid flera tillfällen. Pensionstillskott har införts för att förbättra standarden för pensionärer med låg eller ingen ATP. Även de kommunala bostadstilläggen till folkpension (KBT) har förbättrats under åren. Sammantaget ger folkpensioneringens förmåner en god grundtrygghet för alla pensionstagare. För många höjs den ekonomiska standarden till följd av pension också från ATP. Många pensionärer lever därför i dag på en ekonomisk nivå som inte står de förvärsarbetandes långt efter.

Också på samhällslivets andra områden har det skett en omfattande utveckling sedan tillkomsten av dagens familjepensionering. Framför allt har det skett en kraftig ökning av andelen förvärsarbetande kvinnor. Utvecklingen har inneburit att kvinnor i allt större utsträckning stannar kvar på arbetsmarknaden också efter det att de bildat familj eller att de börjar förvärsarbeta därefter, om de inte tidigare varit ute i förvärslivet. Det förekommer knappast längre att kvinnor lämnar arbetslivet enbart av det skälet att de ingår äktenskap. Det alldeles övervägande antalet kvinnor har

dessutom kvar sitt förvärvsarbete även efter det att de fått barn. I de fall kvinnor väljer att vara hemma en längre tid för att ta hand om barn efter födelsen är de oftast inställda på att återgå till förvärvslivet när barnet blivit äldre. De kvinnor som i dag står utanför förvärvslivet är i stor utsträckning äldre kvinnor som byggt upp sitt liv under en annan epoks samhällsmönster och familjeförhållanden. Till följd av den ökade förvärvsfrekvensen bland kvinnor tjänar dessa numera in rätt till egenpension från ATP i en helt annan utsträckning än tidigare. Fortfarande har dock kvinnor i allmänhet kortare arbetstid och lägre förvärvsinkomster. Detta påverkar den intjänade ATP-poängen så att denna är lägre för kvinnor än för män. Skillnaderna har emellertid blivit mindre under årens lopp och kvinnorna som grupp har successivt ökat sin genomsnittliga arbetstid och förvärvsinkomst. Detta påverkar naturligtvis kvinnornas självständighet i ekonomiskt hänseende.

Olika reformer på det familjepolitiska området har underlättat för kvinnor och män att kombinera förvärvsarbete med ansvar för familj och barn. Bland de reformer som genomförts vill jag nämna föräldraförsäkringen som år 1974 ersatte den tidigare moderskapsförsäkringen. Genom denna ges alla föräldrar ett ekonomiskt stöd vid barns födelse och sjukdom. Den ger också föräldrarna ekonomiska möjligheter att vara hemma hos sina barn viss tid under barnens första levnadsår. Föräldrarna har även fått en lagstadgad rätt att vara helt eller delvis lediga från arbetet för att ta hand om minderåriga barn och att när de så önskar återgå i heltidsarbete. Härigenom har kvinnorna kunnat ha kvar sin anknytning till arbetsmarknaden när de fått barn och medan barnen är små. Förmånerna från föräldraförsäkringen är pensionsgrundande för ATP vilket innebär att föräldrarna behåller sitt pensionsskydd även under den tid de är hemma för att vårda sina barn. Om föräldrarna även därefter avstår från förvärvsarbete kan de under vissa förutsättningar ändå bibehålla pensionsskyddet i ATP genom att tillgodoräknas s.k. vårdår för vård av barn under tre års ålder.

2.1.3 Bedömning av familjepensioneringen för framtiden

Mot bakgrund av de förändringar som skett inom samhällslivet och i fråga om familjemönstren har ifrågasatts om den nuvarande utformningen av familjepensioneringen är motiverad. Pensionsformen framstår i dag som otidsenlig framför allt för de yngre generationerna. Pensionsberedningen framhåller i sitt betänkande att det inte längre är möjligt eller lämpligt att göra åtskillnad mellan män och kvinnor inom den allmänna försäkringen. Inte heller bör en generell åtskillnad göras mellan gifta och ogifta samboende inom ATP-systemet. Dagens änkepensionering utgör till följd av den utveckling som ägt rum inte en adekvat form för efterlevandepensioneringen i framtiden. Det finns därför skäl att anpassa reglerna för änkepension till de sociala förändringar i samhället och den utveckling i övrigt på olika områden som ägt rum alltsedan tillkomsten av familjepensioneringen. En snabb utveckling har skett mot ökad jämställdhet mellan män och kvinnor och mot en större ekonomisk självständighet för kvinnor i allmänhet. Pensionsberedningen framhåller mot denna bakgrund att tiden nu kan anses mogen för att

genomföra en reformering av efterlevandepensioneringen. Denna bedömning får stöd av i stort sett samtliga remissinstanser. Även jag delar denna uppfattning.

En reformering av efterlevandepensioneringen måste emellertid ske med varsamhet. Det har visserligen skett en kraftig utjämning mellan mäns och kvinnors villkor i arbetslivet, men fortfarande finns betydande skillnader kvar. Skillnaderna mellan olika generationer vad gäller omställningen till de ändrade samhällsförhållandena och familjemönstren är stora och utvecklingen har hunnit olika långt i olika delar av landet. Detta medför att förändringar inte kan genomföras utan att hänsyn tas till dessa skillnader. Detta betyder att en omläggning av efterlevandepensioneringen måste genomföras successivt och anpassas till olika generationers situation. Generösa övergångsregler bör således knytas till reformen.

Vad jag nu sagt berör i huvudsak änkepensioneringen. Vad gäller barnpensioneringen är situationen delvis en annan. Pensionsberedningen framhåller i sitt betänkande att barnpensionerna fortfarande spelar en väsentlig roll och att denna roll inte i samma utsträckning som änkepensioneringen påverkats av de ändrade samhällsförhållandena. I många fall är barnpensionen av avgörande betydelse när det gäller att upprätthålla den ekonomiska tryggheten för efterlevande barn. Även om samhällets insatser för barn har ökat i betydande omfattning är föräldrarnas ekonomiska insatser för barnen av avgörande betydelse. Med hänsyn härtill är det angeläget att även i framtiden lägga stor vikt vid barnpensionerna. Mot denna bakgrund finner jag det angeläget att, som pensionsberedningen med instämmande av remissinstanserna föreslår, ytterligare förstärka barnpensioneringen.

2.2 Utgångspunkter för en reformering av efterlevandepensioneringen

Pensionsberedningen har i sitt betänkande angett vissa utgångspunkter för ett förändrat system för efterlevandepensioneringen. Enligt dessa bör tyngdpunkten i en reformerad efterlevandepensionering ligga på att garantera efterlevande minderåriga barn ett tryggt underhåll och en tillfredsställande standard. Barnpensionerna bör därför utgöra ett centralt inslag i efterlevandepensionerna och förstärkas. När det gäller vuxna efterlevande bör den nuvarande änkepensioneringen avvecklas och ersättas med andra former av stöd som bättre svarar mot nutida och framtida förhållanden.

Som grundläggande principer för den framtida efterlevandepensioneringen anger pensionsberedningen följande. Förmånerna bör vara könsjämlika, dvs. identiska regler bör gälla för kvinnor och män. Vidare bör reglerna så långt det är möjligt vara neutrala mellan olika samlevnadsformer mellan man och kvinna. Den nuvarande skillnaden i detta hänseende mellan folkpensioneringen och ATP bör därför försvinna.

En annan utgångspunkt för pensionsberedningens förslag har varit att ge stödet till vuxna efterlevande en mer tidsbegränsad och behovsriktad utformning än dagens änkepension. Stödet bör också enligt beredningens uppfattning primärt inriktas på aktiverande åtgärder. Särskilda ekonomiska förmåner från efterlevandepensioneringen bör förbehållas efterlevande som

generellt sett är i behov därav och de bör utbetalas endast under så lång tid som behovssituationen består. De förmåner som utbetalas från efterlevandepensioneringen bör ha till syfte att utgöra ett komplement till de insatser som görs på andra områden för att kompensera för de ekonomiska konsekvenserna av dödsfallet. I första hand bör förmånerna från efterlevandepensioneringen ge ekonomisk kompensation för de direkta följderna av dödsfallet. Syftet bör framför allt vara att ge ekonomiskt stöd till de efterlevande under den tid som går åt för att komma över de särskilda svårigheter som den förändrade familjesituationen medför. Ett särskilt stöd bör också ges till den som saknar möjlighet att klara sin försörjning genom förvärvsarbete eller annat samhällsstöd.

De nya formerna av efterlevandepension bör utges enbart till män och kvinnor som är yngre än 65 år. För den som är äldre bör försörjningen vara tryggad genom ålderspension från folk- och tilläggs pensioneringen. Man bör också i största möjliga mån undvika att särbehandla gruppen efterlevande jämfört med gruppen fränskilda.

En viktig utgångspunkt för en reformering av efterlevandepensioneringen är att den tar sikte på framtida generationer efterlevande. Det är inte möjligt att på kort sikt avveckla de nuvarande änkepensionerna. Det är därför enligt beredningens uppfattning nödvändigt att förse de nya reglerna med långtgående och generösa övergångsbestämmelser.

Förändringar i socialförsäkringen på ett så centralt område som efterlevandepensioneringen utgör är av sådan karaktär att de bör beslutas under bred parlamentarisk enighet. Detta framhöll den dåvarande socialministern i den skrivelse till riksdagen där propositionen 1983/84:73 med förslag till en reformerad efterlevandepensionering återkallades. Det är därför mycket betydelsefullt att pensionsberedningens förslag kunnat arbetas fram under fullständig parlamentarisk enighet. I likhet med i stort sett samtliga remissinstanser kan jag för egen del ställa mig bakom de bedömningar som gjorts av beredningen angående utgångspunkterna för en reformerad efterlevandepensionering.

2.3 Huvuddragen i en reformerad efterlevandepensionering m.m.

Prop. 1987/88:171

2.3.1 Ett nytt system för efterlevandepension

Min bedömning: Tyngdpunkten inom den framtida efterlevandepensioneringen bör ligga på barnpensionerna, som bör förstärkas i olika avseenden. För vuxna efterlevande bör samhällets stöd inriktas på att ge alla i yrkesaktiv ålder möjlighet att bereda sig inkomst genom eget förvärvsarbete. Inom den allmänna pensioneringen bör det ekonomiska stödet - som bör utbetalas från både folk- och tilläggs-pensioneringen - bestå av två olika förmåner: omställningspension och särskild efterlevandepension. Änkor och änklingar som inte fyllt 65 år bör få en i princip generell rätt till omställningspension. Denna bör utges under en tid av ett år efter makens bortgång eller för viss längre tid till sådana efterlevande som tar vård om minderårigt barn. Rätt till särskild efterlevandepension bör tillkomma efterlevande män och kvinnor som på grund av arbetsmarknadsmässiga skäl, nedsatt hälsa eller liknande omständighet saknar möjlighet att bereda sig inkomst genom arbete för viss begränsad tid eller tills vidare men inte har rätt till förtidspension. Efterlevande som uppnått den allmänna pensionsåldern erhåller ekonomisk trygghet genom ålderspension.

Beredningens förslag: De av mig nyss angivna utgångspunkterna för reformeringen av familjepensioneringen överensstämmer med de som ligger till grund för pensionsberedningens överväganden. Mot bakgrund av dessa har beredningen närmare avgränsat de situationer i vilka förmåner bör utges till efterlevande i framtiden och därvid utformat ett grundläggande nytt system för efterlevandepensioneringen. Detta nya system för efterlevandestöd har starka beröringspunkter med det som föreslogs av pensionskommittén i betänkandet (SOU 1981:61) Familjepension. I synnerhet gäller detta grunddragen i systemet och de principer på vilka detta vilar. I fråga om den närmare utformningen av olika regler har beredningen dock - mot bakgrund av bl.a. den remisskritik som framfördes - på en del punkter kommit till andra slutsatser än pensionskommittén och föreslagit därifrån avvikande lösningar. Detta gäller särskilt beträffande övergångsreglerna.

Tyngdpunkten i pensionsberedningens förslag ligger på barnpensionerna. I fråga om dessa föreslås vissa förändringar och förstärkningar inom ramen för nuvarande system. När det gäller förmånerna till vuxna efterlevande innebär förslaget att nuvarande änkepension successivt avvecklas och ersätts med andra, könsjämlika samt mer tidsbegränsade och behovsriktade stödformer. Förmåner kommer enligt förslaget att kunna utgå till större grupper i yrkesaktiv ålder än för närvarande men kommer i regel att utbetalas under väsentligt kortare tid än nuvarande änkepension.

Beredningen föreslår dock en långtgående övergångsreglering. Alla kvinnor som vid ikraftträdandet redan uppbär änkepension enligt hittillsvarande regler behåller rätten härtill. Också gifta kvinnor som vid omläggningen har uppnått viss ålder omfattas fortsättningsvis av den nuvarande

änkepensioneringen. Den reformerade efterlevandepensioneringen tar därmed enligt beredningens förslag sikte i huvudsak enbart på efterlevande män samt på kvinnor som är yngre än 45 år vid reformens genomförande. Även vissa kvinnor i sistnämnda kategori får dessutom rätt till vissa förmåner från hittillsvarande änkepensionering.

Förmåner skall enligt förslaget utges i form av omställningspension och särskild efterlevandepension. Dessa skall utgå från både folk- och tilläggspensioneringen. Rätten till förmånerna tillkommer inte enbart gifta utan även vissa grupper ogifta samboende. Efterlevande män och kvinnor i yrkesverksam ålder får en i princip generell rätt till omställningspension under en tid av ett år efter dödsfallet. Har den efterlevande barn som är under tolv år i sin vård, kan omställningspensionen utgå fram till dess det yngsta barnet uppnår denna ålder.

I övrigt skall *samhällets insatser för vuxna efterlevande inriktas* på att ge dem möjlighet att stanna kvar i eller komma in i förvärvslivet. De blir därigenom ekonomiskt oberoende och kan svara för den egna försörjningen sedan omställningstiden gått till ända. Enligt beredningen är därför *samhällets generella insatser på arbetsmarknads- och utbildningspolitikens områden av väsentlig betydelse*. Åtgärder inom dessa fält bör tillgripas i de fall där den efterlevande har svårigheter att klara sin försörjning genom förvärsarbete. Om sådana insatser inte kan ge den efterlevande en fast fot på arbetsmarknaden, kan som en yttersta skyddsåtgärd ges stöd från den allmänna försäkringen i form av särskild efterlevandepension. Rätt till sådan pension föreligger enligt förslaget för efterlevande som på grund av arbetsmarknadsmässiga skäl, nedsatt hälsa eller liknande omständighet saknar eller har väsentligt nedsatt möjlighet att bereda sig inkomst genom eget arbete. Beredningen pekar också på det skydd som förtidspensioneringen kan komma att ge vissa kategorier efterlevande, men beredningen avvisar tanken på en utvidgning av rätten till sådan pension.

I sitt betänkande har pensionsberedningen också uppmärksammat frågan om delning mellan makar av deras gemensamt intjänade pensionspoäng inom ATP. Beredningen har därvid förklarat att den avser att återkomma till frågan i samband med sina överväganden angående intjänande av ATP-rätt.

Remissyttrandena: Pensionsberedningens bedömning att det nuvarande efterlevandeskyddet inom den allmänna pensioneringen behöver reformeras delas av i princip alla remissinstanser. Särskilt understryks det principiellt felaktiga i att efterlevandeförmåner nu kan utges enbart till kvinnor och inte till män. Många remissinstanser betonar också vikten av att familjepensioneringen anpassas till de förändringar som inträtt i samhället beträffande kvinnors förvärsarbete, familjemönster m.m.

Även de konkreta förslag som beredningen lagt fram till utformning av ett nytt system för efterlevandepensionering har fått ett mycket gynnsamt mottagande av remissinstanserna. Det övervägande flertalet av remissinstanserna tillstyrker förslagen eller lämnar dessa utan *erinran* med enbart några smärre påpekanden. Till dem som sålunda helt eller i allt väsentligt ansluter sig till det av pensionsberedningen föreslagna systemet hör *försäkringsöverdomstolen*, som framhåller det viktiga i att man inte dröjer i onödan med

reformens genomförande. Domstolen betonar att varje år som går egentligen försvårar ett genomförande och gör allt fler beroende av det system som nu gäller. Till denna grupp hör också *försäkringsrätten för Södra Sverige* och *riksförsäkringsverket (RFV)*. Härvid understryker verket att de nuvarande pensionsreglerna inte är förenliga med våra grundläggande regler om jämställdhet mellan könen på arbetsmarknaden, inom familjepolitiken m.m. Verket anser det angeläget att reglerna inom socialförsäkringen även i det nu aktuella hänseendet bringas i harmoni med den allmänna samhällsuppfattningen samt tillstyrker den föreslagna inriktningen och allmänna utformningen av det föreslagna nya systemet för efterlevandepensionering. Motsvarande synpunkter anförs av *Landsorganisationen i Sverige (LO)*, som till fullo ansluter sig till beredningens överväganden och tillstyrker de framlagda förslagen.

Bland de helt eller i allt väsentligt positiva remissinstanserna finns även *socialstyrelsen*, *statskontoret*, *statens arbetsgivarverk*, *Försäkringskassförbundet*, *Svenska kommunförbundet*, *Landsstingsförbundet*, *Svenska arbetsgivareföreningen (SAF)*, *Pensionärernas Riksorganisation (PRO)*, *Sveriges Pensionärsförbund* och *Kommunernas Pensionsanstalt*.

En del av de remissinstanser som tillstyrker förslagen anför samtidigt synpunkter på vissa enskildheter i dessa. Sälunda menar *försäkringsöverdomstolen* att det hade varit av värde om en diskussion hade förts om möjligheterna att i stället lösa försörjningsproblemen för de efterlevande som föreslås få rätt till särskild efterlevandepension med någon form av generellt bidrag, t.ex. en allmän arbetslöshetsförsäkring eller ett socialförsäkringstillägg. *Landsstingsförbundet* framhåller att den föreslagna särskilda efterlevandepensionen kan befaras medföra en ökad administrativ belastning. Motsvarande synpunkter anförs av *försäkringsrätten för Södra Sverige* och *RFV*. *Försäkringskassförbundet* betonar vikten av att försäkringskassorna tillförs resurser för att klara den ökande administration som förslagen leder till, om inte övergångsreglerna förenklas väsentligt. Förbundet anser också att efterlevandeskyddet efter 65 års ålder är svagt i vissa fall enligt förslagen och föreslår därför att pensionsberedningen skall få i uppdrag att utreda möjligheterna av en frivillig efterlevandepension som komplettering till det egna pensionsskyddet. Även *Svenska kommunförbundet* uppehåller sig vid den föreslagna övre åldersgränsen för de nya efterlevandeförmånerna och menar att det borde övervägas att i vissa fall utge omställningspension också till efterlevande som fyllt 65 år.

SAF framhåller att den nya efterlevandepensioneringen för många kommer att medföra ett behov av kompletterande skydd och att nya möjligheter för enskilda att bygga upp ett sådant skydd därför bör skapas. Som exempel härpå nämner *SAF* möjligheten att en make i sin deklaration får göra avdrag för premie avseende pensionsförsäkring för den andra maken. Också *Sveriges Pensionärsförbund* tar upp frågan om frivilliga pensionsförsäkringar samt understryker angelägenheten av att möjligheterna härtill inte försvåras i framtiden genom begränsad avdragsrätt för försäkringspremier eller på annat sätt. Pensionärsförbundet anför också vissa andra synpunkter, bl.a. beträffande pensionsberedningens kommande arbete. Även *Försäkringskassförbundet* anlägger sådana synpunkter. Detta görs också av *LO*, som

därvid bl.a. framhåller att pensionsberedningen måste utreda de kort- och långsiktiga effekter som det ökande inslaget av individuella privata pensionsförsäkringar medför.

Riksrevisionsverket (RRV), som i huvudsak inriktat sin granskning på förslagets administrativa och kostnadsmässiga följder, ansluter sig till förslaget om avveckling av nuvarande änkepensionering. Verket avstyrker dock förslaget till särskild efterlevandepension, sådant detta utformats av pensionsberedningen. Enligt RRV kan förslaget medföra vissa orättvisor mellan de efterlevande och även vissa andra mindre önskvärda effekter. RRV menar att det därför vore lämpligare att pensionen – om den bedöms som önskvärd – utgår med samma ersättningsbelopp som förtidspension. Ytterligare framhåller RRV att prövningen av rätten till särskild efterlevandepension torde få betydande administrativa konsekvenser och att den kan ge upphov till icke önskvärda anpassningsbeteenden hos de efterlevande. RRV anser att det generellt sett inte kan uteslutas att de regeländringar som beredningen föreslår kan bli väsentligen dyrare än beräknat. Enligt verket blir transfereringsutgifterna mycket osäkra och i allt väsentligt beroende av arbetsmarknadssituationen och praxisutvecklingen. RRV menar också att pensionsberedningens beräkningar om de administrativa kostnaderna är väsentligt underskattade.

Statens handikappråd, som yttrat sig enbart i handikappfrågorna, menar att dessa skall betonas mer. Rådet betonar vikten av att omställningspensionen och den särskilda efterlevandepensionen tillämpas generöst, eftersom människor med funktionshinder har svårare än andra både att få arbete och att ekonomiskt klara den sociala förändringen i samband med makens död. Liknande synpunkter på tillämpningen av den särskilda efterlevandepensionen anförs av *Handikappförbundens Centralkommitté (HCK)*, som också är uttryckligt positiv till de föreslagna förstärkningarna på barnpensioneringens område. Även *De Handikappades Riksförbund* tar i sitt yttrande upp situationen för funktionshindrade. Enligt förbundet har pensionsberedningen inte tillräckligt noga analyserat konsekvenserna för denna grupp och de behov som föreligger av ekonomiskt stöd som följd av ett frånfälle. Dessa frågor borde enligt riksförbundet utredas innan reformen genomförs, varför förbundet avstyrker förslagen.

Tjänstemännens centralorganisation (TCO) anser det motiverat att efterlevandepensioneringen reformeras utifrån att kvinnor och män i dag inte har samma rätt till efterlevandeskydd vid ena makens frånfälle. Enligt TCO måste man dock vid reformeringen utgå från hur dagens arbetsmarknad är beskaffad, och fortfarande ligger kvinnors inkomstnivå och ATP-poäng avsevärt under männens. Man kan befara att denna skillnad kommer att bestå lång tid framöver. TCO menar vidare att det inte är möjligt att ta ställning till reformeringen av efterlevandepensioneringen innan pensionsberedningen avslutat sitt arbete beträffande övriga delar av ATP-systemet, såsom översynen av 15- och 30-årsreglerna, värdesäkringen m.m. Med hänsyn härtill anser TCO att beslut om en förändrad efterlevandepensionering bör tas först sedan utformningen av framtidens ATP-system utretts i sin helhet.

Även *Lantbrukarnas Riksförbund (LRF)*, som i huvudsak begränsat sitt

yttrande till att gälla småföretagarna, menar att pensionsberedningens slutbetänkande bör avvaktas innan beslut fattas om reformeringen av efterlevandepensioneringen. Bl.a. framhåller LRF att förbundet förutsätter att 15- och 30-årsreglerna inom ATP kommer att kvarstå oförändrade. LRF ansluter sig dock till beredningens ståndpunkt att familjepensioneringen bör reformeras. Samtidigt anför LRF vissa särskilda synpunkter beträffande bl.a. kvinnor "som på grund av skattelagstiftningen inte förrän år 1976 hade möjlighet att dela inkomsten med make trots stor arbetsinsats". LRF menar vidare att det även i kommande generationer kommer att finnas änkor (hela yrkesgrupper) som är i stort behov av en änkepension som sträcker sig fram till den egna ålderspensionen och längre. Enligt LRF bör det därför finnas möjlighet att ge vissa grupper i systemet "en rättmätig särbehandling".

Även *statens löne- och pensionsverk* menar att det hade varit en fördel om en omläggning av efterlevandepensioneringen hade kunnat ske inom ramen för en reform av den allmänna pensioneringen i stort. Motsvarande synpunkter anläggs av *Sveriges Pensionärsförbund* och *Konsumentkooperationens pensionskassa*.

Kritik mot förslagen framförs av *Centralorganisationen SACO/SR*, som avstyrker dessa. SACO/SR menar att pensionsberedningens genomgång av de individuella behoven av efterlevandeskydd för familjer är otillfredsställande och att klara riktlinjer saknas för pensionssystemets mera grundläggande uppbyggnad. Bl.a. framhåller SACO/SR härvid att frågan om efterlevandeskydd främst gäller den ekonomiska tryggheten för kvinnor, som redan uppnått pensionsåldern, under de återstående år de förväntas överleva sin make. SACO/SR anser också att det i normal ekonomisk planering inom en familj finns ett behov av någon form av efterlevandeskydd. Pensionsberedningen borde enligt SACO/SR ha tagit upp den principiella frågan huruvida detta behov skall täckas genom den allmänna försäkringen eller genom privata eller kollektivavtalsreglerade försäkringar.

Flera av remissinstanserna har begränsat sina yttranden till att avse enbart eller i huvudsak bara frågor som faller inom resp. myndighets eller organisations verksamhetsområde. Detta gäller *statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA)*, *försäkringsinspektionen*, *riksskatteverket (RSV)*, *statens löne- och pensionsverk*, *statens invandrarverk*, *centrala studiestödsnämnden*, *Försäkringsbolaget SPP* och *Konsumentkooperationens pensionskassa*. Hit hör också *arbetsmarknadsstyrelsen (AMS)*, som dock framhåller att styrelsen delar pensionsberedningens principiella uppfattning att efterlevandeskyddet skall tillkomma kvinnor och män på lika villkor. AMS tillstyrker att förmånerna utformas med sikte på aktiverande åtgärder och på att de inte skall motverka efterlevandes benägenhet att kvarstå i eller övergå till förvärvsarbete.

Utöver vad som angetts i det föregående anför några av remissinstanserna särskilda synpunkter på de av pensionsberedningen föreslagna reglerna för övergången till det nya systemet. En sammanställning av remissynpunkterna i detta hänseende redovisas i avsnitt 5.

Skälen för min bedömning: För egen del kan jag ansluta mig till den bedömning som gjorts av den stora majoriteten av remissinstanserna. Jag vill

alltså, som jag utvecklar närmare i det följande, förorda att en reform genomförs med den innebörd som pensionsberedningen föreslagit. Beredningens förslag är enligt min mening väl genomarbetade och bygger på principer som jag kan ansluta mig till.

När det gäller de skilda beståndsdelarna i förslagen har jag, liksom beredningen och praktiskt taget alla remissinstanserna, den uppfattningen att förändringarna bör ta sikte inte på nuvarande generation efterlevande utan på kommande generationer. Reformen bör dessutom förses med särskilda skyddsregler till förmån för äldre och medelålders kvinnor. Det innebär att full jämställdhet mellan könen kan komma till stånd på detta område först efter en lång övergångstid.

Som framgår av vad jag tidigare anfört anser jag, i likhet med beredningen och i princip alla remissinstanserna, det motiverat att tyngdpunkten i den reformerade efterlevandepensioneringen läggs på *barnpensioneringen*. Uppenbart är att ett särskilt efterlevandeskydd måste finnas kvar även i fortsättningen för minderåriga barn. Det är klart påkallat att ett barn som förlorat en av eller båda sina föräldrar skall garanteras medel av samhället till ett tryggt underhåll och ett rimligt mått av den standard som det hade före dödsfallet. Denna garanti bör barnet ha under hela tiden fram till dess det vuxit upp och erhållit förutsättningar att klara sitt upphålle på egen hand. Som jag angett i det föregående bör sålunda barnpensioneringen utgöra en central beståndsdel inom det nya systemet för efterlevandestöd. Det är därför angeläget att barnpensionen ges en sådan utformning att den kan lämna tillfredsställande kompensation för de ekonomiska konsekvenser som kan uppstå för barnet till följd av en förälders bortgång. För att detta syfte skall kunna uppfyllas krävs enligt min mening att det genomförs vissa förändringar beträffande barnpensioneringens konstruktion och att det genomförs förstärkningar av barnpensionerna i en del hänseenden. Härvid anser jag det vara särskilt angeläget att efterlevandestödet för barn i flerbarnsfamiljer uppmärksammas. Också det förhållandet att båda föräldrarna numera i allt större utsträckning bidrar till barnens försörjning bör få återverkningar på utbyggnaden av barnpensioneringen. Enligt min uppfattning tillgodoser beredningens förslag på detta område väl de krav som bör ställas på barnpensionerna inom en reformerad efterlevandepensionering.

Som jag kommer att utveckla i avsnitt 3 föreslår jag mot bakgrund härav att barnpensionerna fortsättningsvis skall utges opåverkade av den efterlevandepension som kan tillkomma en vuxen efterlevande. Jag lägger också fram förslag till en i huvudsak generell förbättring av barnpensionerna inom ATP, varvid tyngdpunkten läggs på förstärkningar av pensionerna för barn i familjer med flera pensionsberättigade barn. Vidare föreslår jag förbättringar av pensionsförmånerna inom såväl folk- som tilläggs-pensioneringen för barn som förlorat båda sina föräldrar. Jag lägger också fram förslag till en viss mindre utvidgning av personkretsen för rätt till barnpension samt om en lättnad när det gäller möjligheten att få folkpension för utländska barn som vistas här i landet. En del ändringar föreslås också för att få till stånd bättre överensstämmelse mellan reglerna för folk- och tilläggs-pensioneringen. Detta gäller bl.a. åldersgränserna, där jag dessutom lägger förslag om att

barnpension i många fall skall kunna utbetalas till barn som är äldre än vad som anges i nuvarande regler.

När det sedan gäller stödet till *vuxna efterlevande* har jag i det föregående avsnittet angett de utgångspunkter som bör ställas upp för detta. Som utvecklats där finner jag det motiverat att samhällets särskilda åtgärder riktade enbart på dem som är i yrkesaktiv ålder. Det bör alltså finnas en *övre åldersgräns vid 65 år* för efterlevandestödet. Redan enligt nuvarande regler gäller att änkepension inte utges inom folkpensioneringen till änkor som fyllt 65 år eller som gjort ett förtida uttag av ålderspension. I fråga om tilläggs pensioneringen finns inte någon motsvarande övre åldersgräns för änkepension, vilket innebär att sådan pension där kan utbetalas samtidigt med egen ålderspension.

De nyblivna änkor och änklings som uppnått den allmänna pensionsåldern får, som framhållits i avsnitt 2.2. i regel medel till sin fortsatta försörjning genom ålderspension från folkpensioneringen. Praktiskt taget alla – såväl män som kvinnor – som kommer att beröras av det reformerade systemet för efterlevandestöd kommer dessutom att uppbära ålderspension också från ATP. Härtill kommer att folkpension i form av ålderspension automatiskt uppräknas för den kvarlevande om en av två pensionsberättigade makar avlider samt att möjligheterna att få KBT ofta förbättras för den efterlevande.

En ordning av innebörd att efterlevandepension inte utges till den som uppbär egen ålderspension från den allmänna pensioneringen ligger också i linje med vad som förordats av socialpolitiska samordningsutredningen i dess betänkande (SOU 1979:94) En allmän socialförsäkring, nämligen att normalt sett endast en förmån bör utges i en bestämd behovssituation. Denna uppfattning har riksdagen anslutit sig till (SfU 1982/83:14, rskr. 211).

Jag föreslår alltså att efterlevandepension inom ramen för det framtida systemet härför skall kunna utges endast till efterlevande som inte har uppnått den allmänna pensionsåldern 65 år.

Även i fråga om den förmånsberättigade *personkretsen* kan jag ansluta mig till pensionsberedningens överväganden. Rätten till efterlevandepension för vuxna bör liksom nu i första hand grundas på äktenskap men vid sidan härav bör även andra kriterier gälla som grund för pension. Det är väsentligt att hänsyn tas till att allt fler människor numera sammanbor under äktenskapsliknande förhållanden utan att vara gifta. I den mån detta framstår som motiverat och genomförbart bör efterlevandepensioneringen alltså ta sikte också på ogifta samboende. Liksom beredningen anser jag det vara av vikt att reglerna på området utformas så, att de kan tillämpas på ett enkelt sätt och utan ingående utredning och kontroll som kan uppfattas som integritetskränkande.

Mot bakgrund av nu anförda skäl lägger jag i avsnitt 4.2 fram förslag om en enhetlig avgränsning av den pensionsberättigade personkretsen som innebär att rätt till efterlevandepension från tilläggs pensioneringen framdeles skall tillkomma även vissa grupper ogifta samboende enligt samma regler som inom folkpensioneringen.

Som framgår av det förut sagda kan jag ansluta mig till pensionsberedningens ståndpunkt att förmånerna från efterlevandepensioneringen primärt bör

ge ekonomisk kompensation för de direkta och omedelbara följderna av dödsfallet och att de bör syfta till att hjälpa den efterlevande att komma över de särskilda problem som kan förutsättas uppkomma under tiden närmast efter dödsfallet. Sådant behov av *ekonomiskt stöd under en omställningstid* omedelbart efter makens bortgång torde föreligga för i huvudsak alla efterlevande i yrkesaktiv ålder. Detta gäller såväl i fall då den avlidne varit förvärvsarbetande som då denne vid tidpunkten för dödsfallet ägnat sig åt arbete enbart i hemmet. Man torde kunna utgå från att förhållandena för den efterlevande förändras så radikalt genom makens bortgång att han eller hon under en övergångstid genomsnittligt sett är i behov av ett ekonomiskt tillskott för att underlätta omställningen till den nya situationen. Med sikte på att ge den efterlevande tillfälle att under ekonomiskt tryggade förhållanden anpassa sin situation i vad avser ekonomi, arbete, bostad m.m. föreslår pensionsberedningen att samhället här skall träda in och under en begränsad tid ge ekonomiskt stöd i form av en periodiskt utgående efterlevandepension, benämnd *omställningspension*.

Jag finner för min del att detta förslag väl överensstämmer med de utgångspunkter som bör uppställas för den reformerade efterlevandepensioneringen. Jag kan därför i likhet med huvuddelen av remissinstanserna ställa mig bakom förslaget. Jag delar också beredningens uppfattning att omställningspensionen bör utges enligt enkla och generella regler under en viss bestämd tidsrymd i direkt anslutning till dödsfallet. Jag kommer i det följande att föreslå att omställningspensionen, i enlighet med pensionsberedningens förslag, skall utges under en tid av ett år efter dödsfallet. I likhet med beredningen anser jag vidare att möjligheter bör finnas att utge denna förmån under längre tid till sådana efterlevande som tar vård om minderårigt barn. Syftet med omställningspensionen är alltså inte att täcka kostnader för begravning och liknande utan att ge ett ekonomiskt bidrag till den efterlevande själv. Pensionen bör utges enbart i fall där det generellt sett kan sägas att det vid tidpunkten för dödsfallet förelåg en personlig och ekonomisk gemenskap mellan makarna och där den ena makens bortgång således inneburit en väsentligt förändrad ekonomisk situation för den andre.

I fråga om den närmare utformningen av omställningspensionen återkommer jag i avsnitt 4.3.

En utgångspunkt för den reform som jag nu lägger fram förslag om är att efterlevande män och kvinnor i yrkesaktiv ålder i regel har möjlighet att erhålla en tryggad ekonomisk ställning genom inkomsterna av eget *förvärvsarbete*. Flertalet innehar säkerligen redan vid dödsfallet ett sådant arbete och har kvar detta också därefter. I andra fall kan den efterlevande ha börjat med eller återgått till förvärvsarbete under den tid då omställningspension har utgetts. I dessa situationer är det enligt min mening efter omställningstidens utgång inte påkallat med något fortsatt ekonomiskt stöd från den allmänna pensioneringen i form av efterlevandepension.

Detta gäller även för sådana fall där den efterlevande har en fast anknytning till förvärvslivet vid tidpunkten för makens bortgång men senare får svårigheter att bereda sig inkomst genom arbete, t.ex. därför att den efterlevande då blir arbetslös. I sådana situationer är det inte dödsfallet som utgör grund för stödbehovet utan andra omständigheter. Här får den

efterlevande på samma sätt som andra i motsvarande situation förlita sig på samhällets generella stödformer och åtgärder för arbetslösa m.fl.

Om det inte inträffar en drastisk förändring av den utveckling i fråga om kvinnors förvärvsfrekvens som ägt rum under de senaste decennierna, torde det i framtiden komma att bli ovanligt att en kvinna – eller man – i yrkesaktiv ålder befinner sig i en sådan situation att hon – eller han – helt saknar anknytning till arbetsmarknaden. Man måste dock räkna med att det också fortsättningsvis kommer att finnas ett mindre antal kvinnor och män som står utanför arbetsmarknaden eller som har en svag ställning där, när maken avlider. Detta kan gälla personer som saknar arbete på grund av vacklande hälsa, bristfällig utbildning, avsaknad av yrkesvana eller boende på ort med brist på arbetstillfällen. Det kan också vara fråga om personer som visserligen har ett arbete men bara på deltid och med inkomster som inte förslår till en tryggad försörjning samt - av personliga eller arbetsmarknads-mässiga skäl - saknar möjlighet att utöka sin arbetstid.

I fall av detta slag bör enligt de utgångspunkter på vilka förslagen vilar göras kraftiga *insatser inom ramen för samhällets arbetsmarknads- och utbildningspolitiska åtgärder*. För det mindre antal efterlevande som i framtiden kommer att vara utan förvärvsarbete eller har en svag ställning på arbetsmarknaden vid omställningstidens utgång bör alltså sättas in åtgärder för att undanröja förvärvshindren. Det är av vikt att dessa efterlevande kan erbjudas en reell möjlighet att medverka i arbetslivet efter sin förmåga och att härigenom få en meningsfull sysselsättning som ger ekonomisk trygghet. Att jag vågar tillmäta åtgärder på detta område sådan vikt och tilltro beror på den betydelse som i den ekonomiska politiken läggs vid den fulla sysselsättningen. Målet här är att alla som vill ha arbete också skall ha möjlighet härtill. Kraftiga satsningar görs med detta syfte på bl.a. olika arbetsmarknads- och utbildningspolitiska åtgärder.

Åtgärder på dessa områden kan sålunda förväntas bli av stor betydelse för de efterlevande som avses här. Sådana efterlevande bör ges tillfälle att genomgå erforderlig grund- eller yrkesutbildning eller erhålla hjälp till en placering i förvärvslivet genom insatser på det arbetsmarknadspolitiska fältet, t.ex. arbetsmarknadsutbildning eller beredskapsarbete. I fall av detta slag kan den efterlevande också erhålla ekonomiskt stöd i form av t.ex. utbildningsbidrag, vuxenstudiebidrag eller – om villkoren härför är uppfyllda – arbetslöshetsersättning eller kontant arbetsmarknadsstöd.

Jag delar sålunda beredningens uppfattning att åtgärder för att bereda kvinnor såväl som män arbete blir av stor betydelse vid förverkligandet av reformen på efterlevandepensioneringens område. I likhet med beredningen anser jag att det inte finns skäl att föreslå några särlösningar till förmån särskilt för gruppen efterlevande män och kvinnor med avseende på de regler som styr olika arbetsmarknads- och utbildningspolitiska åtgärder. En särbehandling på dessa områden av efterlevande skulle innebära att hänsyn primärt skulle tas till orsakerna till svårigheterna på arbetsmarknaden i stället för behovet att komma till rätta med dem. Härtill kommer att redan det reguljära utbudet på de aktuella områdena har en sådan omfattning och ett sådant innehåll att det i de flesta fall torde vara i huvudsak tillräckligt för att tillgodose behoven hos de efterlevande som berörs härav. Liksom hittills

bör alltså också i framtiden änkor och änklingar få del av samhällets insatser inom arbetsmarknads- och utbildningspolitiken på samma villkor som andra i motsvarande situation.

Emellertid måste man nog räkna med att åtgärder på de berörda områdena inte heller i en framtid kommer att kunna helt undanröja problemen för efterlevande som kan komma att ha en svag ställning på arbetsmarknaden. Visserligen bör i princip alltid för *efterlevande som har särskilda svårigheter på arbetsmarknaden* som ett första steg till lösning av problemen göras olika insatser inom bl.a. arbetsmarknadspolitikens ram. Beträffande en liten grupp änkor och änklingar torde det dock kunna förutsättas att behovet av ekonomiskt stöd inte blir tillgodosett på denna väg. De generella stödformer- na på arbetsmarknads- och utbildningspolitikens områden är inte utformade på sådant sätt att de i alla situationer kan ge ett ändamålsenligt skydd för samtliga efterlevande som står utanför förvärvslivet. T.ex. uppställs i vissa *sammanhang krav på aktuell anknytning till arbetsmarknaden* för att ekonomiskt stöd skall kunna utges. Den efterlevande kan på grund härav komma att ställas utan medel till sin försörjning under en övergångstid – längre än den under vilken omställningspension utbetalas – fram till dess åtgärderna på arbetsmarknadsområdet har gett åsyftat resultat.

Dessutom kan det i en del fall säkerligen komma att visa sig omöjligt – från början eller sedan olika försök med sikte på en placering i förvärvslivet har misslyckats – att bereda den efterlevande ett förvärsarbete till tryggnad av försörjningen. En anledning härtill kan vara att den efterlevande kommit upp i åren eller att arbetstillfällen saknas på bostadsorten. En annan orsak kan vara att den efterlevandes hälsotillstånd är sådant att det är osäkert om han eller hon skall kunna erhålla ett förvärsarbete som ger en tillräcklig **inkomst**. I vissa fall skulle det också kunna ses som oskäligt att begära att en *efterlevande* söker sig in på arbetsmarknaden. Detta kan t.ex. knappast krävas av den som kommit upp i 60-årsåldern och som inte förvärsarbetat under en längre tid före makens bortgång.

I fall av detta slag framstår det enligt min uppfattning som angeläget att samhället träder in och tryggar det fortsatta uppehållet för den efterlevande så länge behov därav föreligger.

För en del efterlevande som befinner sig i denna situation kan egenpension i form av *förtidspension* vara ett realistiskt alternativ. En förutsättning för att sådan pension skall kunna beviljas den efterlevande är att det föreligger en medicinsk grund för nedsättningen av arbetsförmågan eller att den efterlevande uppfyller de särskilda villkor som gäller beträffande rätten till förtidspension på rent arbetsmarknadsmässiga skäl för äldre förvärsarbetande. Det bör här betonas att det för personer som tillhör kategorin äldre försäkrade (som huvudprincip 60 år eller äldre) gäller särskilt förmånliga villkor för rätten till förtidspension också i allmänhet och att några stränga krav här inte ställs i vad avser det medicinska villkoret.

Även om sålunda förtidspension i framtiden kan antas fylla en inte oväsentlig funktion när det gäller att bereda vissa änkor eller änklingar ett tillfredsställande ekonomiskt skydd, kan man troligen förvänta att det kommer att kvarstå en grupp efterlevande som inte uppfyller villkoren för rätt till sådan pension men som ändå inte kan få en godtagbar försörjning

genom eget förvärvsarbete eller beträffande vilka detta inte kan begäras. För dessa finns ett behov av samhällsinsatser som bereder dem ett skydd efter makens död.

Vid sina överväganden har pensionsberedningen som ett alternativ för att komma till rätta med de problem som kan komma att föreligga för den mindre grupp efterlevande som här är aktuell prövat tanken på att mildra nuvarande villkor för rätt till förtidspension (och sjukbidrag). Detta skulle t.ex. kunna göras i den formen att man särskilt för gruppen efterlevande gick ifrån kravet på medicinska skäl för arbetsförmågans nedsättning och lät arbetsmarknadsmässiga och därmed jämförliga grunder bli tillfyllest för pensionsrätt.

Emellertid avvisar beredningen detta alternativ. Huvuddelen av remissinstanserna har inte något att erinra mot denna bedömning. Kommunernas pensionsanstalt menar dock att nuvarande bestämmelser om förtidspension bör ändras så att de efterlevande som här berörs skall ges möjlighet att få tidsbegränsad sådan pension. För egen del vill jag ansluta mig till beredningens ståndpunkt, varför jag inte är beredd att nu föreslå någon utvidgning av rätten till förtidspension till förmån för enbart gruppen efterlevande. Av principiella skäl bör förtidspension i första hand tillkomma dem som har förvärvsförmågan nedsatt på medicinska grunder. Att utvidga rätten till förtidspension på rent arbetsmässiga skäl till att gälla även personer som saknar aktuell arbetsmarknadsanknytning skulle strida mot grunderna för den reform varigenom denna rätt infördes. Jag är på denna punkt av samma uppfattning som den LO framfört i sitt remissyttrande. LO har här betonat vikten av att förtidspensioneringens medicinska och i vissa fall arbetsmarknadsmässiga kriterier inte urholkas. Även hänsynen till andra försäkrade som befinner sig i samma situation talar enligt min mening mot särregler till förmån för en speciell kategori. Det kan inte heller uteslutas att en utvidgning på detta sätt av förtidspensioneringen skulle innebära en risk att denna pensionering tillgreps i stället för åtgärder som kan ge den efterlevande möjligheter till förvärvsarbete.

Pensionsberedningen anser att det behov av ekonomiskt stöd till vuxna efterlevande med problem på arbetsmarknaden som kan finnas vid sidan av de generellt verkande åtgärderna i stället bör tillgodoses inom ramen för efterlevandepensioneringen. Med hänsyn härtill föreslår beredningen att det som komplettering till omställningspensionen skall kunna utges efterlevandepension i form av s.k. *särskild efterlevandepension*.

Förslaget i denna del tillstyrks av huvuddelen av remissinstanserna. Flera av dessa påpekar dock att den särskilda efterlevandepensionen kan komma att bli administrativt krävande och att den innebär att regelsystemet blir svåröverskådligt.

Enligt min mening finns det anledning att på det sätt pensionsberedningen föreslår införa en särskild form av ekonomiskt stöd från efterlevandepensioneringen till vuxna efterlevande vid sidan av omställningspensionen. De generella stödformerna på arbetsmarknads- och utbildningsområdena kan inte i alla situationer ge ett tillfredsställande skydd för efterlevande utan aktuell arbetslivsanknytning. Ansvaret för att den ifrågavarande gruppen

tillförsäkras det ytterligare skydd varav behov föreligger måste därför, som beredningen anför, åvila efterlevandepensioneringen.

Jag vill dessutom framhålla att införandet av en sådan särskild efterlevandeförmån som den föreslagna inte kan anses innebära något större avsteg från strävandena mot en enhetligare socialförsäkring. Det är inte fråga om en i egentlig mening ny förmån utan om en förmån som är avsedd att ersätta den nuvarande änkepensionen. Härtill kommer att den i beredningens förslag utformats i nära anknytning till en redan befintlig pensionsförmån, nämligen efter mönster av de regler som gäller i fråga om förtidspension. Detta betyder också att jag – även om jag inser att vissa administrativa problem kan komma att uppstå – anser att några överväldigande svårigheter vid det praktiska handhavandet av förmånen inte behöver befaras, eftersom det finns möjlighet att tillämpa de erfarenheter som vunnits vid hanteringen av en annan, sedan länge etablerad förmån. I sammanhanget bör också uppmärksammas att det kan förväntas bli enbart ett relativt litet antal efterlevande för vilka det blir aktuellt att pröva rätten till den nya förmånen.

Jag delar alltså beredningens och flertalet remissinstansers uppfattning att efterlevandepensioneringen bör inrymma en särskild förmån med syfte att utgöra ett skydd för sådana efterlevande som för längre eller kortare tid efter makens bortgång saknar möjlighet att bereda sig en tillfredsställande inkomst genom förvärvsarbete eller på annat sätt. Förutsättningar för att förmånen skall utges bör vara dels att det finns ett orsakssamband mellan dödsfallet och den efterlevandes försörjningssvårigheter, dels att andra åtgärder inte ger till resultat att den efterlevande får en fast fot i arbetslivet och kan svara för sitt eget underhåll.

I avsnitt 4.4 återkommer jag till den närmare utformningen av den särskilda efterlevandepensionen.

2.3.2 Övergången till det nya systemet

Min bedömning: Det nya systemet för efterlevandepensionering bör införas successivt och förses med långtgående och generösa övergångsregler till skydd för äldre och medelålders kvinnor. Någon tillbakaverkande kraft bör inte ges det nya regelsystemet.

Beredningens bedömning: Överensstämmer med min (betänkandet s. 169-170).

Remissinstanserna: En sammanfattning av remissinstansernas synpunkter ges i avsnitt 5.

Skälen för min bedömning: Det nya system för efterlevandepensionering som jag nu föreslår innebär en relativt stor förändring i förhållande till nuvarande familjepensionering och en avveckling av dagens änkepensionering. Som jag starkt betonat i avsnitt 2.2 har jag, i likhet med pensionsberedningen och i princip samtliga remissinstanser, den uppfattningen att det inte är realistiskt att låta de nya reglerna direkt ersätta de hittillsvarande och ge dem full verkan från en viss bestämd tidpunkt inom den närmaste framtiden. Hänsyn

måste tas till de generationer som inrättat sina liv efter hittillsvarande lagstiftning och förlitat sig på fortbeståndet därav. Reformtaktan måste bestämmas på ett sätt som gör att ekonomiskt svagare kategorier ges ett fortsatt skydd också under lång tid framöver enligt det regelsystem som har tillkommit för att bereda dem trygghet efter bortgången av den som svarat för deras försörjning och ekonomiska standard. Det bör inte komma i fråga att vidta åtgärder som får till följd att dessa kategorier får sina förhållande radikalt förändrade. Till den reformerade efterlevandepensioneringen måste därför knytas långtgående och generösa övergångsbestämmelser.

Dessa övergångsbestämmelser bör ha till utgångspunkt att det nya regelsystemet skall ta sikte inte på nuvarande utan på kommande generationer efterlevande. Den nya lagstiftningen bör således inte ges tillbakaverkande kraft för dem som nu är efterlevande. Vidare bör den hittillsvarande änkepensioneringen få fortsatt tillämpning även för vissa grupper kvinnor som blir efterlevande efter ikraftträdandet av de nya reglerna. Dessa äldre regler kommer därigenom under en lång period framöver att få tillämpas vid sidan av det nya regelsystemet. Genom att på detta sätt ha en lång övergångsperiod mellan den nu gällande och den nya efterlevandepensioneringen kan man få till stånd ett successivt inväxande i de nya reglerna och en mindre abrupt övergång till dessa.

Fråga uppkommer då hur avgränsningen skall göras mellan de kvinnor som skall omfattas av hittillsvarande lagstiftning och de som skall ges rätt till förmåner från det nya systemet. Det måste härvid också bestämmas hur övergångsreglerna skall närmare utformas och om alla berörda kvinnor skall täckas av antingen det nya eller det äldre systemet eller om inte också mer glidande lösningar skulle vara att föredra. Särskilda bestämmelser fordras även för samordning mellan nuvarande och nya förmåner så att inte en och samma familj kan komma i åtnjutande av såväl de förhöjda barnpensionerna som änkepension enligt äldre regler.

Vid utarbetandet av övergångsregleringen måste vidare kostnadsaspekten beaktas. Förslagen till förstärkningar av barnpensionerna och om införande av rätt till efterlevandepension till änklings medför inte oväsentliga utgiftsökningar också på relativt kort sikt för folk- och tilläggs pensioneringen. Om alla kvinnor som fötts före ikraftträdandet eller som då fyllt t.ex. 16 år skulle få behålla den rätt som i dag finns till änkepension, skulle därför totalt sett uppkomma kraftigt ökade kostnader för den allmänna pensioneringen under lång tid framöver. En sådan lösning kan inte heller sägas vara påkallad från sociala utgångspunkter. Någon form av begränsning behövs därför. Övergångsregleringen måste således anpassas till de samhällsekonomiska villkoren.

Till den närmare utformningen av övergångsreglerna återkommer jag i avsnitt 5.

2.3.3 Ikraftträdande m.m.

Mitt förslag: Det nya regelsystemet inom efterlevandepensioneringen skall träda i kraft den 1 januari 1990.

Beredningen föreslår att de nya reglerna skall träda i kraft den 1 januari 1989 (betänkandet s. 175-176).

Remissinstanserna: Praktiskt taget alla remissinstanser avstyrker den föreslagna tidpunkten med hänvisning till behovet av en längre tid för information, utbildning, administrativa förändringar och anpassning av olika tjänstepensionsordningar. Några betonar också vikten av att allmänheten ges tillfälle att se över sitt efterlevandeskydd för eventuell komplettering på frivillig väg. De flesta remissinstanserna uttalar sig för ett ikraftträdande den 1 januari 1990.

Av denna uppfattning är *försäkringsöverdomstolen, försäkringsrätten för Södra Sverige, RFV, försäkringsinspektionen, statskontoret, RRV, Försäkringskassaförbundet, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Kommunernas Pensionsanstalt*. För en senareläggning uttalar sig även *statens arbetsgivarverk*, som menar att ett beslut om ändrade efterlevandeförmåner bör utformas så, att dessa införs först sedan anpassningar till de nya villkoren kunnat ske i avtalen på arbetsmarknaden. Ett ikraftträdande vid senare tidpunkt är den 1 januari 1989 förordas också av *statens löne- och pensionsverk, LÖ, TCO, SACO/IS, Sveriges Pensionärsförbund, Försäkringsbolaget SPP och Konsumentkooperationens pensionskassa*.

Skälen för mitt förslag: När det gäller tidpunkten för de nya reglernas ikraftträdande framhåller pensionsberedningen att det inte bör finnas anledning att hysa några tvivel om möjligheterna att nu genomföra den föreslagna reformen. Beredningen hänvisar därvid framför allt till de omfattande övergångsregler som erbjuds äldre och medelålders kvinnor. Mot denna bakgrund anser beredningen att det nya systemet bör tillämpas så snart det kan ske med hänsyn till behovet av skäligen förberedelsestid. En sådan behövs för att försäkringskassorna och riksförsäkringsverket skall få tillfälle att genomföra de administrativa förändringar och den utbildning som reformen föranleder. Tid måste också beräknas för en omfattande information till allmänheten om det nya regelsystemets innebörd. Vidare torde parterna på arbetsmarknaden behöva viss tid för att genomföra de anpassningar som kan vara påkallade på tjänstepensioneringens område. Dessa tjänstepensioner är på olika sätt samordnade med den allmänna pensioneringen, vars förmåner i många fall utgör grunden för avtalspensionerna. Mot denna bakgrund har pensionsberedningen föreslagit att de nya reglerna skall träda i kraft den 1 januari 1989.

Jag kan för egen del helt ställa mig bakom vad pensionsberedningen anfört angående behovet av att riksförsäkringsverket, försäkringskassorna och arbetsmarknadens parter ges tillräcklig tid för att genomföra de administrativa förändringar, den utbildning av personal och de övriga anpassningar som krävs. En viktig del i förberedelsearbetet är också att ge allmänheten erforderlig information om innebörden av det nya systemet. Flertalet avtalsfästa tjänstepensionssystem innehåller efterlevandeförmåner som anpassats till den allmänna pensioneringens nuvarande system för efterlevandepensionering. Genomförandet av det nya systemet innebär betydande förändringar av de förutsättningar utifrån vilka dessa tjänstepensionssystem konstruerats. Det blir därför nödvändigt att uppta nya förhandlingar om en

anpassning av dessa system till en förändrad efterlevandepensionering. Sådana förhandlingar kan upptas först sedan riksdagen fattat beslut om nya regler för efterlevandepensioneringen inom den allmänna försäkringen. Det är viktigt att tillräcklig tid avsätts för att genomföra de förhandlingar som måste ske för att åstadkomma den anpassning som behövs. Det får förutsättas att tjänstepensionsavtalen anpassas till det nya efterlevandepensionssystemet före dess ikraftträdande. Efter det att sådana förhandlingar genomförts återstår ett omfattande förberedelsearbete.

De argument som av remissinstanserna anförts för ett senareläggande av ikraftträdandetidpunkten talar enligt min uppfattning entydigt för att denna tidpunkt bör skjutas fram. Det är mycket angeläget att försäkringskassorna och riksförsäkringsverket ges tillfälle att genomföra de administrativa förändringar och den utbildning som reformen föranleder. I likhet med remissinstanserna anser jag det vidare angeläget att det före ikraftträdandet ges tid till en omfattande information till allmänheten om innebörden av det nya systemet.

Med beaktande av det anförda anser jag, liksom majoriteten av remissinstanserna, den 1 januari 1990 vara en lämplig tidpunkt för ikraftträdande av det nya regelsystemet. Berörda myndigheter och organisationer ges då tillräcklig tid att förbereda genomförandet.

2.3.4 Angränsande förmåner

Min bedömning: Efterlevandeförmånerna inom arbetsskadeförsäkringen bör reformeras enligt samma principer som inom den allmänna pensioneringen. De särskilda folkpensionsförmånerna hustrutillägg och barntillägg bör successivt avvecklas.

Beredningens bedömning: Överensstämmer med min (betänkandet s. 177-178).

Remissinstanserna ansluter sig generellt till beredningens bedömning.

Skälen för min bedömning: Pensionsberedningen tar i sitt betänkande även upp frågan om en översyn av reglerna om förmåner till efterlevande inom arbetsskadeförsäkringen. Dessa regler är uppbyggda enligt samma mönster som den allmänna pensioneringens regler angående ersättning till efterlevande. Samma skäl som talar för en reformering av efterlevandepensioneringen gör sig därför gällande även inom arbetsskadeförsäkringen. Reformen bör därvid ha samma utgångspunkter och samma huvudinriktning som inom efterlevandepensioneringen. Till denna bedömning, som inte mött några erinringar av remissinstanserna, ansluter jag mig. Jag återkommer till den närmare utformningen av dessa regler i avsnitt 6.

De särskilda folkpensionsförmånerna hustrutillägg och barntillägg har nära anknytning till dagens familjepensionering. Hustrutillägget bygger på förekomsten av änkepension och vilar på samma bakomliggande principer som denna. Reglerna för både hustru- och barntillägg tillkom vid en tid då folkpensionerna var låga. Sedan i olika omgångar folkpensionerna generellt

förbättrats högst väsentligt och flertalet berörda pensionstagare numera får del av även ATP-förmåner kan behovet av sådana tillägg inte längre anses lika framträdande som vid införandet av dem. Härtill bidrar även den utbyggnad som skett av annat samhällsstöd till bl.a. barnfamiljer. Det finns vidare en allmän strävan att undvika den typ av specialdestinerade förmåner för maka och barn som hustru- och barn tilläggen är exempel på. Grundval för denna strävan är såväl principiella överväganden som förenklings- och samordningsskäl. Mot bakgrund av vad jag nu anfört föreslår jag i avsnitten 7 och 8 en successiv avveckling av hustru- och barn tilläggen. Avvecklingen är försedd med särskilda övergångsregler.

3 Förmåner till efterlevande barn m.m.

3.1 Inledning

Som jag understrukit i det föregående (avsnitt 2) bör barnpensionerna ges en framskjuten plats inom den reformerade efterlevandepensioneringen. Det är enligt min mening väsentligt att förmånerna för efterlevande barn har en sådan utformning att de kan tillgodose de krav som rimligen kan ställas på att ge barnen en tillfredsställande kompensation för de ekonomiska följderna av att en av eller båda föräldrarna avlider.

Liksom hittills bör barnpension även i framtiden utbetalas från både folk- och tilläggs pensioneringen. Enligt motsvarande principer som för bidragsförskott i kombination med underhållsbidrag enligt föräldrabalken bör alltså efterlevande barn tillförsäkras en ekonomisk grundtrygghet – genom folkpensioneringen – samt dessutom ha möjlighet att – från tilläggs pensioneringen – få ett standardtillskott som är relaterat till den avlidne förälderns tidigare inkomster.

Några mer genomgripande förändringar av barnpensioneringens konstruktion är enligt min uppfattning inte påkallade. Nuvarande principer för avgränsningen av den pensionsberättigade personkretsen och för beräkningen av barnpension bör alltså kunna ligga fast. De förändringar innefattande förstärkningar generellt och för vissa särskilda kategorier barn som – i enlighet med vad jag utvecklat tidigare (avsnitt 2.3) – jag anser vara motiverade bör alltså kunna utformas på sådant sätt att de ryms inom ramen för pensionssystemets nuvarande grundprinciper. En väsentlig utgångspunkt för den genomgång som pensionsberedningen gjort av barnpensioneringens regelsystem och för de ändringar som beredningen därvid funnit påkallade – och till vilka förslag jag ansluter mig – är att det bör ske en ökad samordning och förenkling av det ekonomiska stödet för barn. I detta syfte föreslår jag att reglerna för folk- och tilläggs pensioneringen görs enhetliga och att vissa föräldrade särregler avvecklas.

Av detta skäl lägger jag i det följande fram även några mer begränsade förslag till ändringar av reglerna för bidragsförskott. Med hänsyn till det likartade syftet med barnpension från folkpensioneringen och bidragsförskott, som båda avser att tillgodose det grundläggande behovet av ekonomiskt stöd till barn i enförälderfamiljer, är det enligt min mening motiverat att förutsättningarna för rätten till dessa båda förmåner överensstämmer

inbördes så långt som möjligt. Även nivåerna för de två förmånerna bör vara i huvudsak desamma.

3.2 Personkretsen

3.2.1 Allmänt

Mitt ställningstagande: Nuvarande avgränsning av den barnpensionsberättigade personkretsen kvarstår oförändrad.

Beredningens ställningstagande överensstämmer med mitt (betänkandet s. 180-181).

Remissinstanserna har inte närmare kommenterat beredningens överväganden i denna del.

Skälen för mitt ställningstagande: Rätt till barnpension tillkommer enligt de nu gällande reglerna inom både folk- och tilläggs pensioneringen den avlidne biologiska barn. Pension rätt föreligger oberoende av om den avlidne hade vårdnaden om barnet och likaledes oberoende av om denne sammanbodde med barnet vid tidpunkten för dödsfallet. Barnpension utges således även efter en förälder som, t.ex. på grund av äktenskapsskillnad, separerat från den andre föräldern och skilts från vårdnaden om barnet. Detta förhållande påverkas inte av att den andre föräldern gifte sig och barnet således får en styvförälder. Å andra sidan har barnet då inte rätt till pension efter styvföräldern om denne skulle avlida. På motsvarande sätt behåller barnet pensions rätt efter sina biologiska föräldrar även om barnet vistas hos fosterföräldrar och detta också i fall då vårdnaden anförtrots en särskilt förordnad förmyndare. Någon rätt till barnpension efter fosterföräldrarna uppkommer däremot inte. Den här beskrivna rätten till pension efter biologisk förälder bryts först om barnet adopteras av annan (än make till den avlidne föräldern). I detta fall upphör pensionsrätten efter den biologiska föräldern. I stället uppkommer en rätt till pension efter adoptanten.

Barnpensioneringen har sin grund i familjerättens regelsystem och har till syfte att lämna ersättning för bortfallet underhåll. Den överensstämmer även med de principer som gäller för arvsrätten. En naturlig utgångspunkt är enligt min mening att också i fråga om den barnpensionsberättigade personkretsen hålla fast vid vad som gäller i dessa hänseenden.

Någon utvidgning av rätten till barnpension till att omfatta andra kategorier än biologiska barn och adoptivbarn bör sålunda enligt min mening inte komma i fråga. Häremot talar både principiella och administrativa skäl. T.ex. är styvbarn och fosterbarn tillförsäkrade ekonomiskt stöd i förhållande till de biologiska föräldrarna genom underhållsbidrag eller bidragsförskott eller i form av barnpension efter dem. För fosterbarn utges dessutom i regel särskild ersättning till fosterföräldrarna för barnets underhåll. Om dessa barn dessutom skulle ges rätt till barnpension efter styv- resp. fosterförälder, skulle det medföra att barnet fick dubbel kompensation och ett mer

omfattande riskskydd än andra barn. Också andra tungt vägande skäl talar mot en utvidgning av diskuterat slag.

I fråga om den barnpensionsberättigade personkretsen – innefattande biologiska barn och adoptivbarn – föreslår jag alltså att nuvarande regler skall kvarstå i princip oförändrade. I ett smärre hänseende vill jag dock föreslå en utvidgning. Det är det förslag som tas upp i nästa avsnitt.

3.2.2 Barn som förts till Sverige i adoptionssyfte

Mitt förslag: Ett utländskt barn som har förts till Sverige i adoptions-syfte och här med socialnämnds medgivande mottagits för vård och fostran i ett enskilt hem i sådant syfte skall kunna erhålla barnpension, om någon av de tilltänkta adoptivföräldrarna skulle avlida innan adoptionen rättsligt genomförts.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 181-182).

Remissinstanserna: Förslaget mottas positivt. Det tillstyrks uttryckligen av bl.a. *socialstyrelsen*, *NIA* och *statens invandrarverk*. *Försäkringsöverdomstolen* och *försäkringsrätten för Södra Sverige* har anfört vissa tekniska synpunkter om tidpunkten för uppkomsten av skyddet inom barnpensioneringen.

Skälen för mitt förslag: Som jag nämnt i det föregående avsnittet likställs adoptivbarn med biologiska barn när det gäller rätten till barnpension. Detta gäller även i olika andra rättsliga sammanhang. Bestämmelser om adoption finns i 4 kap. föräldrabalken. Enligt dessa bestämmelser meddelas beslut om adoption av allmän domstol.

Innan en svensk domstol meddelar tillstånd till adoption av ett barn som är under 18 år skall yttrande inhämtas från socialnämnden. Redan dessförinnan har emellertid socialnämnden att pröva lämpligheten av att en adoption kommer till stånd. Regelmässigt inleds nämligen ett adoptionsförfarande med att sökanden, efter tillstånd av socialnämnden, tar emot barnet i sitt hem för vård och fostran. Enligt 25 § socialtjänstlagen (1980:620) måste, då fråga är om att ta emot ett utländskt barn i adoptionssyfte, medgivande från socialnämnden inhämtas redan innan barnet lämnar sitt hemland.

Sedan en adoption kommit till stånd genom domstolsbeslut kommer samma rättsliga förhållande att gälla mellan adoptivföräldrarna och adoptivbarnet som mellan föräldrar och deras biologiska barn. Dessförinnan finns det emellertid i stort sett ingen rättslig reglering av förhållandet mellan barnet och de presumtiva adoptivföräldrarna. Undantag gäller dock här beträffande allmänt barnbidrag, vårdbidrag och föräldrapenning. Sålunda gäller t.ex. enligt 4 § lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag att de som med socialnämndens tillstånd har tagit emot ett utländskt barn för vård och fostran i syfte att adoptera det likställs med föräldrar i fråga om rätten att uppbära barnbidrag.

Som huvudregel gäller dock att det rättsliga förhållandet mellan ett

tilltänkt adoptivbarn och de blivande adoptivföräldrarna inte är reglerat i lag. Detta är fallet bl. a. med avseende på rätten till underhållsbidrag. Frånvaron av rättslig reglering på detta område har betydelse också för barnets rätt till barnpension enligt AFL. Som beskrivits i det föregående tillkommer rätten till sådan pension endast biologiska barn och adoptivbarn till den avlidne. Skulle ett barn ha tagits till Sverige i adoptionssyfte föreligger således inte rätt till barnpension efter de blivande adoptivföräldrarna, om någon av dessa skulle avlida innan adoptionen hinner komma till stånd genom rättsligt beslut.

De barn som det här är fråga om saknar sålunda mycket av det rättsliga skydd som i olika avseenden tillkommer andra barn som är bosatta här i landet. Antalsmässigt rör det sig om ett inte obetydligt antal barn. Regelmässigt har dessa barn en stark anknytning till de blivande adoptivföräldrarna redan innan en i Sverige giltig adoption har kommit till stånd. Inte sällan saknar barnet däremot familjerättsliga relationer i sitt hemland. Av flera skäl är det önskvärt att en adoption kommer till stånd så snart som möjligt efter det att barnet har kommit till Sverige. I praktiken tar det emellertid ofta ganska lång tid innan adoptionsförfarandet kan slutföras. Under denna tid intar barnet en allmänt sett osäker ställning i rättsligt hänseende.

Mot bakgrund härav föreslår pensionsberedningen att utländska barn som tagits till Sverige i adoptionssyfte skall tillförsäkras rätt till ekonomiskt stöd i form av barnpension om någon av de tilltänkta adoptivföräldrarna skulle avlida innan adoptionen genomförs.

Till detta förslag, som mottagits positivt under remissbehandlingen, kan jag ansluta mig. Den likställighet som redan nu finns beträffande bl. a. allmänna barnbidrag bör således utsträckas till att gälla även för barnpension från folk- och tilläggs pensioneringen. En rätt bör alltså införas för utländska barn som har förts till Sverige i adoptionssyfte och här har mottagits för vård och fostran i ett enskilt hem i sådant syfte att erhålla barnpension om någon som på detta sätt tar vård om barnet skulle avlida. Sådan rätt bör föreligga oberoende av om ett adoptionsbeslut har meddelats i barnets ursprungsland eller inte. Skyddet från barnpensioneringen uppkommer med mitt förslag således i och med att de blivande adoptivföräldrarna tar faktisk vård om barnet här i landet. Ett villkor är dock att de dessförinnan skall ha erhållit medgivande därtill av socialnämnd.

Innehörden av mina förslag i detta hänseende utvecklas närmare i specialmotiveringen.

3.2.3 Utländska medborgare och utlandssvenskar

Mitt förslag: Kvalifikationstiden för utländska barns rätt till barnpension från folkpensioneringen vid bosättning i Sverige sänks från fem års till sex månaders vistelse här i landet. Nuvarande regler för rätt till barnpension vid bosättning utomlands behålls oförändrade.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 182-185).

Remissinstanserna: Alla som yttrat sig över förslaget tillstyrker detta. Förslaget välkomnas av bl.a. *socialstyrelsen, statens invandrarverk* och *PRO*.

Skälen för mitt förslag: Enligt de regler som nu gäller har efterlevande barn som är svenska medborgare och bosatta i Sverige rätt till barnpension från folkpensioneringen. Till dessa utgår folkpension oberoende av bosättningstidens längd och utan andra villkor i nu aktuellt hänseende.

I fråga om möjligheterna för svenska medborgare att vid bosättning utomlands uppbära folkpension i form av barnpension gäller sedan den 1 juli 1979 regler som innebär att sådan pension utges under förutsättning att rätt föreligger också till ATP. Folkpensionsförmånernas storlek graderas i förhållande till det antal år för vilka den avlidne tillgodoräknats pensionspoäng vid tilläggs pensionens beräkning. Har pensionspoäng tillgodoräknats för minst 30 år utgår folkpensionen med oavkortat belopp. I annat fall utges pensionen med så stor andel som svarar mot förhållandet mellan det antal år för vilka pensionspoäng tillgodoräknats och talet 30.

Beträffande rätten till folkpension för utlänningar som är bosatta i Sverige infördes – efter mönster av modernare bilaterala socialförsäkringskonventioner – likaså regler i den svenska lagstiftningen den 1 juli 1979. Enligt dessa är en utländsk medborgare (eller statslös) som bor här i landet berättigad till folkpension i form av barnpension under förutsättning att en viss kvalifikationstid är uppfylld. Det krävs antingen att den avlidne omedelbart före sin död hade varit bosatt i Sverige minst fem år och den efterlevande vid dödsfallet var bosatt här eller att den efterlevande är bosatt i Sverige sedan minst fem år och den efterlevande eller den avlidne vid dödsfallet var bosatt här i landet.

Någon rätt för utlänningar att uppbära familjepension från folkpensioneringen vid bosättning utanför Sverige föreligger inte enligt den svenska lagstiftningen. Bestämmelser härom finns dock i en rad konventioner som ingåtts mellan Sverige och andra länder. Sådana konventioner gäller för närvarande i förhållande till de andra nordiska länderna, Storbritannien, Österrike, Förbundsrepubliken Tyskland, Jugoslavien, Grekland, Portugal, Schweiz, Turkiet, Frankrike, Marocko, Italien, Nederländerna, Israel, Spanien, Canada, USA och Québec. Genom dessa konventioner ges i allmänhet medborgare i det andra landet rätt till svensk familjepension från folkpensioneringen vid bosättning utanför Sverige på samma villkor som gäller för svenska medborgare. Enligt den nordiska konventionen om social trygghet gäller dock andra regler härför. I denna har dessutom föreskrivits kortare kvalifikationstid än enligt AFL i vad avser rätten till familjepension vid bosättning i Sverige.

Rätten till barnpension från tilläggs pensioneringen är inte beroende av svenskt medborgarskap eller bosättning här i landet. Sådan pension utbetalas alltså oavsett om den efterlevande är bosatt i Sverige eller utomlands. Inte heller krävs att den avlidne hade annan anknytning till Sverige än att han någon gång intjänat rätt till ATP här i landet.

I sammanhanget bör erinras också om de bestämmelser som gäller i fråga om bidragsförskott. För rätt härtill fordras enligt huvudregeln i lagen (1964:143) om bidragsförskott att barnet är svensk medborgare och bosatt i

Sverige. Är barnet inte svensk medborgare men bosatt här i landet, utgår bidragsförskott under förutsättning att också barnets vårdnadshavare är bosatt här samt att vårdnadshavaren eller barnet vistas här sedan minst sex månader.

De nuvarande reglerna på det område som här är aktuellt framstår enligt min mening som i stort sett ändamålsenliga och innefattande en lämplig avvägning mellan olika synpunkter. Huvuddelen av reglerna har också tillkommit genom lagstiftning för bara några år sedan och således långt senare än när övriga regler inom barnpensioneringen infördes. Några större ändringar är sålunda enligt min mening inte motiverade utan huvuddelen av regelsystemet på området synes kunna ligga fast oförändrat. I ett hänseende vill jag dock föreslå en mildring av de nuvarande villkoren.

Vad först beträffar *tilläggs pensioneringens* regler om rätt till barnpension anser jag att någon anledning inte föreligger att överväga en ändring av vad som nu gäller i internationellt hänseende. Barnpensionen utgör en av flera beståndsdelar inom detta pensionssystem och bör även i fortsättningen följa samma bestämmelser som andra förmåner från ATP när det gäller utlands-svenskars och utlänningars rätt till pension. Inom ATP bör alltså även framdeles barnpension utgå på samma villkor till svenska och utländska medborgare och utbetalas oavsett var barnet är bosatt.

Vad sedan gäller *folkpensioneringen* finner jag det självfallet att barnpension liksom hittills skall utges utan särskilda villkor till barn som är *svenska medborgare* och bosatta här i landet. Inte heller anser jag det motiverat att nu göra någon ändring såvitt avser rätten för svenska medborgare att uppbära folkpension i form av barnpension vid bosättning utomlands. Pensionen bör alltså i dessa fall även fortsättningsvis utbetalas i förhållande till det antal år för vilka den avlidne föräldern har tillgodoräknats pensionspoäng vid beräkning av tilläggs pension.

I fråga om rätten till barnpension från folkpensioneringen för *utländska barn som är bosatta i Sverige* anser jag dock, i likhet med pensionsberedningen och remissinstanserna, att en förändring bör genomföras. Som beskrivits i det föregående gäller för bidragsförskott en kvalifikationstid om sex månader. Barnpension från folkpensioneringen och bidragsförskott har i princip samma syfte, nämligen att utgöra ett ekonomiskt grundstöd för barn i enförälderfamiljer. Det är därför inte minst från samordningssynpunkt angeläget med likartade bestämmelser för dessa båda förmåner, och detta gäller även i det nu behandlade avseendet. Det rör sig här om förmåner som är avsedda att trygga den grundläggande försörjningen för barn. Med hänsyn härtill är det otillfredsställande med dagens regler att ett invandrabarn, för vilket utgått bidragsförskott, vid föräldrarnas död kan gå miste om bidragsförskottet och därefter få vänta på barnpension från folkpensioneringen under kanske flera års tid. Det är väsentligt att den ekonomiska grundtryggheten för barn som bor här i landet tillgodoses även i situationer av detta slag.

Den från olika synpunkter lämpligaste lösningen för att uppnå detta syfte är enligt min mening att sänka kvalifikationstiden för utländska barns rätt till barnpension från folkpensioneringen från nuvarande fem år till sex månader. Jag föreslår därför att en sådan förändring genomförs. Lagtekniskt bör regeln utformas efter mönster av vad som för närvarande gäller för all

familjepension. Folkpension i form av barnpension bör alltså kunna utges till barn, som inte är svenska medborgare men är bosatta här, under förutsättning antingen att den avlidne föräldern omedelbart före sin död hade varit bosatt i Sverige minst sex månader och barnet vid dödsfallet var bosatt i Sverige eller att barnet är bosatt i Sverige sedan minst sex månader och barnet eller den avlidne vid dödsfallet var bosatt här i landet. Denna regel bör omfatta alla kategorier utländska barn och således även de som genom konvention har rätt till barnpension från folkpensioneringen enligt mindre förmånliga bestämmelser än den som jag nu föreslår.

Vad sedan slutligen beträffar frågan om rätt för *utländska medborgare* att uppbära folkpension i form av barnpension *vid bosättning utanför Sverige* anser jag att denna fråga även framdeles bör lösas i konventionsförhandlingar på grundval av ömsesidighet. Erfarenheten utvisar att denna väg är den lämpligaste i det här aktuella sammanhanget. Som jag redovisat i det föregående har sådana konventioner också träffats med ett stort antal länder och i dessa överenskommelser har tagits in bestämmelser som ger medborgare i det andra landet rätt till folkpension utomlands enligt principer som motsvarar de som gäller för svenska medborgare.

3.3 Åldersgränser

Mitt förslag: Barnpension skall inom både folk- och tilläggs pensioneringen kunna utbetalas fram till dess barnet fyller 18 år. Om barnet därefter bedriver studier vid grund- eller gymnasieskola skall barnpensionen kunna utges även så länge dessa studier pågår, dock längst t.o.m. juni månad det år då barnet fyller 20 år.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 186–189).

Remissinstanserna: Alla som yttrat sig över detta förslag är positiva. Detta gäller bl.a. *socialstyrelsen*, *statskontoret*, *Landstingsförbundet* och *PRO*. Även *RFV* och *centrala studiestödsnämnden* tillstyrker förslaget men framför vissa tekniska synpunkter. *Konsumentkooperationens pensionskassa* anser de föreslagna gränserna vara "mycket knappa" och menar att de bör höjas till 20 år resp. avslutade studier.

Skälen för mitt förslag: Enligt de nu gällande reglerna i AFL utgår barnpension inom folkpensioneringen till dess barnet fyller 18 år och inom tilläggs pensioneringen tills barnet uppnår 19 års ålder. Orsaken till att det sålunda finns olika åldersgränser för barnpensioneringen inom folk- och tilläggs pensioneringen är främst den historiska bakgrunden. ATP-förmånerna har utformats efter mönster av tjänstepensioneringarna på avtalsområdet, vilka vanligen hade en övre åldersgräns vid 19 år. Förebilden för folkpensioneringens barnpension var 1960 års lag om barnpension i vilken föreskrevs en övre åldersgräns vid 16 år. Grunden för denna var att flertalet ungdomar över 15 års ålder vid den tiden hade egna inkomster av förvärvsarbete och att något generellt behov då inte ansågs föreligga att utge barnpensioner till

ungdomar som var 16 år eller äldre. Folkpensioneringens åldersgräns höjdes dock den 1 januari 1974 till 18 år med syfte att uppnå överensstämmelse med reglerna för bidragsförskott.

En 18-årsgräns gäller numera som huvudregel även beträffande den familjerättsliga underhållsskyldigheten mot barn. Om emellertid barnet går i skolan när det fyller 18 år eller återupptar skolgången före fyllda 19 år, är föräldrarna intill dess barnet fyller 21 år underhållsskyldiga så länge skolgången pågår. Till skolgång räknas studier i grundskolan, gymnasieskolan eller annan jämförlig grundutbildning (7 kap. 1 § andra stycket föräldrabalken).

Allmänt barnbidrag utbetalas t.o.m. det kvartal då barnet fyller 16 år. Rätten till flerbarnstillägg omfattar dock numera även studerande i åldern 16–19 år. Elever i grundskolan, som uppnått sådan ålder att de inte längre får allmänt barnbidrag, erhåller studiestöd i form av förlängt barnbidrag. För studerande i gymnasieskolan och vissa andra utbildningar utgår studiehjälp enligt studiestödslagen (1973:349). Denna utbetalas för studerande som är 16 år eller äldre längst t.o.m. första kalenderhalvåret det år då den studerande fyller 20 år.

I fråga om bidragsförskott gäller som huvudregel en 18-årsgräns. Enligt lagen (1984:1095) om förlängt bidragsförskott för studerande kan emellertid numera förlängt bidragsförskott lämnas för barn som går i skolan när det fyller 18 år eller återupptar skolgången innan det fyller 19 år. Sådant förskott ges till barnet så länge det bedriver studier som ger rätt till förlängt barnbidrag eller studiehjälp, dock längst t.o.m. juni månad det år då barnet fyller 20 år.

Som framgår av denna översikt föreligger i dag vissa skillnader med avseende på den övre åldersgränsen för rätt till sociala förmåner som är avsedda för barn. Från många synpunkter skulle det vara av värde med större enhetlighet på detta område. Ett steg i denna riktning kan tas om det nu införs enhetliga regler för folk- och tilläggs pensioneringen. Från samordningssynpunkt skulle en sådan lösning innebära en fördel. Jag vill här dessutom framhålla det väsentliga i att reglerna på barnpensionsområdet vid en ändring ansluts till vad som är vanligast beträffande andra sociala förmåner.

Den nuvarande generella 19-årsgränsen inom tilläggs pensioneringen framstår numera som föga motiverad med hänsyn till utvecklingen inom socialförsäkringen och familjerätten. Det bör också erinras om att myndighetsåldern har sänkts till 18 år sedan ATP-reglerna tillkom. Eftersom tilläggs pensioneringens barnpension i princip kan ses som en påbyggnad på den barnpension som utges från folkpensioneringen, är det naturligt att likartade regler gäller för de båda förmånerna.

Jag anser alltså, liksom pensionsberedningen – vars förslag vunnit anslutning under remissbehandlingen – att en gemensam åldersgräns bör införas för folk- och tilläggs pension i form av barnpension. Vid bestämmandet av denna åldersgräns bör avgörande vikt läggas vid en jämförelse med reglerna för den familjerättsliga underhållsskyldigheten, på vilka barnpensioneringens principer bygger. Detta betyder att jag föreslår att det för båda barnpensionsformerna skall finnas en generell åldersgräns och att denna

skall kompletteras med en möjlighet att utge pension under längre tid till barn som därefter fortsätter med grundläggande studier. Med en sådan lösning uppnås ytterligare en viktig samordningsvinst: enhetlighet kommer därmed att gälla mellan barnpension och bidragsförskott.

När det gäller den generella åldersgränsen för barn som inte studerar är det enligt min mening naturligt att för både folk- och tilläggs pensioneringen anknyta till vad som för närvarande gäller inom folkpensioneringen. Pensionen bör alltså i dessa fall utbetalas t.o.m. den månad varunder barnet fyller 18 år. Barnet blir då myndigt, och enligt huvudregeln upphör rätten till underhåll från föräldrarna vid denna tidpunkt. Det stora flertalet av de ungdomar som är under 18 år går också kvar i grund- eller gymnasieskola, medan enbart omkring 1/3 av 18-åringarna och 1/10 av 19-åringarna inte har avslutat sin grundutbildning. Huvuddelen av de 18- och 19-åringar som inte tillhör denna kategori är antingen förvärvsarbetande eller bedriver studier vid universitet eller högskola och därmed berättigade till studiemedel för finansiering av studierna. De barn däremot som utan att fortsätta sina studier har lämnat grund- och gymnasieskolan bör sedan de uppnått myndighetsåldern själva kunna svara för sin försörjning. Det rör sig här närmast regelmässigt om barn som förvärvsarbetar, och det kan då inte längre anses motiverat att samhället går in med ekonomiskt bistånd genom barnpensioneringen.

I de fall då barnet genomgår utbildning vid grundskola eller gymnasieskola är det däremot enligt min uppfattning angeläget att barnet får en grundläggande ekonomisk trygghet även för tiden efter fyllda 18 år. Denna trygghet kan inte helt tillgodoses genom det studiesociala stödet. Samhällets ambition är att alla ungdomar skall kunna få gymnasial utbildning. Under tiden för sådan utbildning är den studerande i regel huvusakligen beroende av underhåll från föräldrarna. I de fall att en av eller båda föräldrarna har avlidit bör behovet av ekonomisk trygghet under studietiden tillgodoses genom barnpensioneringen, som syftar till att ersätta den avlidne förälderns försörjningsinsats.

Emellertid är det nödvändigt att även för studerande barn fastställa en övre åldersgräns. Detta krävs för att begränsa åtagandena för barnpensioneringen, så att pension inte utges också till vuxna studerande och för att regelsystemet skall låta sig tillämpas administrativt utan alltför ingående utredning och kontroll. I detta hänseende kan erinras om att studiehjälp enligt 3 kap. studiestödslagen utbetalas till studerande i gymnasial utbildning längst t.o.m. första kalenderhalvåret det år under vilket den studerande fyller 20 år. Motsvarande övre åldersgräns gäller beträffande rätten till flerbarnstillägg och för förlängt bidragsförskott. Jag finner det naturligt att samma åldersgräns väljs för barnpension från folkpensioneringen och ATP. Detta betyder att ett barn som börjar skolan vid sju års ålder och inte förlorar något år i skolan kan uppbära barnpensionen under så lång tid att det hinner avsluta en fyraårig gymnasieutbildning.

Mina förslag innebär alltså sammanfattningsvis att barnpension inom både folk- och tilläggs pensioneringen skall utges fram till dess barnet fyller 18 år. Om barnet är äldre men bedriver studier på grundskole- eller gymnasienivå skall barnpensionen kunna utges så länge studierna fortgår, dock längst

t.o.m. juni månad det är då barnet fyller 20 år. Rätten till barnpension för barn som studerar bör knyta an till bestämmelserna för studiehjälp enligt studiestödslagen och för förlängt barnbidrag. Detta innebär att barnpensionen bör utges för tid då barnet bedriver studier som berättigar till någon av dessa förmåner.

Den närmare utformningen av mina förslag på detta område redovisar jag i specialmotiveringen. Där tar jag upp bl.a. frågan om rätten till pension under tid för ferier o.d. och vid deltidstudier. Jag behandlar i det sammanhanget också två frågor som under remissbehandlingen tagits upp av RFV resp. centrala studiestödsnämnden.

3.4 Nivåerna för barnpension m.m.

3.4.1 Folkpensioneringen m.m.

Mitt förslag: Folkpension i form av barnpension utbetalas på en grundnivå som motsvarar 25 % av basbeloppet för år räknat. Har barnets båda föräldrar avlidit, utgör den sammanlagda grundnivån 50 % av basbeloppet. Folkpensionen skall dock alltid utges med sådant årsbelopp att pensionen i förening med den barnpension från ATP som barnet kan ha rätt till utgör 40 % av basbeloppet. Eventuell pension till vuxen efterlevande medför inte, till skillnad från nu, någon avräkning. Om barnet har mist båda sina föräldrar, skall den angivna garantinivån avse barnpensionen efter envar av dem. Också bidragsförskott skall alltid utgöra 40 % av basbeloppet för år räknat, oavsett om det samtidigt utges barnpension och oavsett om bidragsförskott utges i förhållande till också den andra föräldern. Motsvarande ändring görs beträffande förlängt bidragsförskott för studerande och särskilt bidrag till vissa adoptivbarn. Nuvarande regel om inverkan av underhållsbidrag i form av engångsbelopp slopas.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag utom så till vida att beredningen föreslagit att nuvarande regel om inverkan av underhållsbidrag i form av engångsbelopp skall kvarstå oförändrad (betänkandet s. 189–194).

Remissinstanserna: Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran. RFV ifrågasätter dock om inte nuvarande regel om inverkan på barnpension av att underhållsskyldighet fullgjorts genom betalning av engångsbelopp bör tas bort. Försäkringskasseförbundet har inte något att erinra i sak mot förslaget. Förbundet menar dock att man bör avvakta resultatet av den pågående utredningen om underhållsbidrag och bidragsförskott innan slutlig ställning tas till de föreslagna ändringarna i fråga om bidragsförskott.

Skälen för mitt förslag: Enligt nuvarande regler i AFL utges barnpension inom folkpensioneringen på dels en grundnivå, dels en garantinivå. Oberoende av vilken förmån i övrigt som kan tillkomma barnet eller änkan efter den avlidne, utbetalas barnpensionen alltid på grundnivån. Denna utgör 26 % av basbeloppet för år räknat. I fall då båda föräldrarna avlidit är enligt

praxis grundnivån 52 % av basbeloppet för år räknat. Enligt garantiregeln utgår barnpension dock alltid med sådant belopp att barnet, tillsammans med vad det får i tilläggspension, är tillförsäkrat barnpension på en högre nivå. Denna garantinivå utgör för år räknat 62 % av basbeloppet om barnets båda föräldrar har avlidit, 31 % av basbeloppet om barnet samtidigt uppbär bidragsförskott eller särskilt bidrag till vissa adoptivbarn och 41 % av basbeloppet i övriga fall då barnet uppbär pension efter en av föräldrarna. Avräkning görs från garantinivån, ned till lägst grundnivån, mot den tilläggspension i form av barnpension som barnet kan ha rätt till. Från garantinivån 41 % av basbeloppet görs dessutom avräkning med hänsyn till sådan folkpension i form av änkepension som i det enskilda fallet utgår till en kvinna som är barnets mor eller som har varit gift med barnets far eller har haft barn med denne, under förutsättning att barnet och kvinnan stadigvarande sammanbor.

Denna nuvarande *konstruktion med grundnivåer och garantinivåer* bör enligt min mening bibehållas också för framtiden. På motsvarande sätt som beträffande pensionstillskotten har införandet av garantinivåerna inom barnpensioneringen inneburit ett värdefullt tillskott för barn som inte är berättigade till tilläggspension eller har enbart låg sådan pension. Vidare har garantinivåerna i många fall medfört en förstärkning för flerbarnsfamiljerna eftersom pension på den nivån utges till varje barn i en familj oberoende av hur många barn det finns i familjen.

Denna dagens ordning att folkpensionsbeloppen är enhetliga och inte varierar med det totala antalet barn efter en avliden bör således finnas kvar även inom den reformerade efterlevandepensioneringen. Liksom hittills bör folkpensionen ta sikte på att ge ett för alla barn lika stort ekonomiskt tillskott för att täcka den grundläggande försörjningen. Behovet härav är inte beroende av det sammanlagda antalet barn i familjen. Den differentiering som i detta hänseende är påkallad hänför sig i stället till det standardtillskott som tilläggspensioneringen svarar för.

I likhet med pensionsberedningen har jag funnit att det inte kan anses motiverat att nu införa någon form av differentiering efter barnets ålder när det gäller folkpensionsnivåerna (eller ATP-pensionen). En sådan skulle innebära att barnpensionerna utbetalades med högre belopp för äldre än för yngre barn. Visserligen stiger kostnaderna för barns uppehälle o.d. ofta med åldern. Men det måste också beaktas att barnpensionen i många fall utbetalas under lång tid och att det därför kan finnas skäl att mera ta sikte på barnets genomsnittliga behov under hela denna tid än att försöka bestämma pensionens storlek med hänsyn till det vid varje tidpunkt föreliggande behovet. Det är också från allmänna synpunkter önskvärt att förmånerna inom den allmänna försäkringen utformas på ett sätt som gör tillämpningen så enkel som möjligt. Någon individuell prövning av behovet i varje enskilt fall kan svårligen göras, utan rätten till förmåner bör bestämmas enligt schematiska grunder.

Som jag nyss beskrivit utgör *grundnivån* för barn som uppbär barnpension efter en förälder 26 % av basbeloppet för år räknat. Denna nivå tillkom med verkan fr.o.m. den 1 juli 1981, då en höjning skedde från 25 % av basbeloppet. Orsaken härtill var att ge en kompensation för de förändrade

beräkningsgrunder för basbeloppet som samtidigt beslutades och som antogs medföra en långsammare stigning framöver av basbeloppet.

Sedan dess har emellertid de ursprungliga grunderna för beräkning av basbeloppet återställt. Detta förhållande samt den kraftiga höjning som fr.o.m den 1 januari 1987 skett av det allmänna barnbidraget har fått till följd att man för bidragsförskotten – som av samma skäl också uppräknades med en procentenhet fr.o.m. den 1 juli 1981 – nyligen har gått tillbaka till vad som gällde före ändringen av basbeloppsreglerna (prop. 1986/87:35, SoU 10, rskr. 83, SFS 1986:1414). Att motsvarande ändring då inte gjordes inom barnpensioneringen berodde på att pensionsberedningen då hade frågan under utredning.

De skäl som i detta sammanhang anfördes för ett återställande av bidragsförskottsnivån till den tidigare nivån gör sig enligt min mening med samma styrka gällande beträffande folkpensioneringens barnpension. Här för talar även – som jag framhållit tidigare – önskvärdheten av enhetliga regler för båda dessa förmåner och därmed också beträffande nivåerna för dem. Dessa avser visserligen närmast barnpensioneringens garantinivåer. Men en återgång till det tidigare av dessa garantinivåer bör rimligen medföra motsvarande åtgärd i fråga om grundnivåerna.

Mitt förslag i det nu förevarande hänseendet innebär således att folkpension i form av barnpension framdeles skall utges på en grundnivå som för år räknat utgör 25 % av basbeloppet för barn som förlorat en förälder och 50 % av basbeloppet för föräldralösa barn.

Garantinivån för barnpension utgör som huvudregel 41 % av basbeloppet för år räknat. Denna innebär att barnet är tillförsäkrad pension med minst detta belopp, oberoende av om det har rätt även till ATP eller inte. Avsikten är att en pension av denna storlek skall ersätta den del av barnets behov av grundläggande försörjning som den avlidne föräldern tidigare haft att svara för.

I enlighet med vad jag tidigare utvecklat beträffande grundnivåerna bör även beträffande garantinivåerna göras en anpassning till vad som numera gäller för bidragsförskott. Detta betyder att jag föreslår att garantinivån i de här berörda fallen framdeles skall utgöra 40 % av basbeloppet. Denna nivå är enligt min mening tillfredsställande mot bakgrund av det syfte som barnpension från folkpensioneringen skall fylla. En barnpension med detta belopp uppgår för år 1988 till 860 kr. per månad, dvs. 10 320 kr. per år.

Enligt de nu gällande reglerna utgör barnpension på garantinivån 31 % av basbeloppet om pension utbetalas efter barnets båda föräldrar eller om bidragsförskott eller särskilt bidrag till vissa adoptivbarn samtidigt utges för barnet. I detta senare fall – liksom då denna förmån utbetalas i förhållande till båda föräldrarna – är likaså bidragsförskottets nivå lägre än i övriga situationer. Sådant förskott utgör här numera 30 % av basbeloppet. Vid sådana sammanträffanden av förmåner utgör även nivåerna för förlängt bidragsförskott för studerande och särskilt bidrag till vissa adoptivbarn 30 % av basbeloppet.

Att nivåerna för barnpension och bidragsförskott här är lägre än i övriga fall torde ha sin grund i orsaker som inte längre har bärkraft i dagens samhälle. Eftersom numera båda föräldrarna bidrar till att tillgodose barnets

ekonomiska trygghet så länge de är i livet, framstår det som motiverat att detta återspeglas även i barnpensionsnivåerna. Som jag nyss framhållit anser jag att en garantinivå om 40 % av basbeloppet efter en förälder – i kombination med annat barnstöd – väl avspeglar den ekonomiska insats för barnets grundläggande underhåll som rimligen kan ankomma på en vårdnadshavare. Har en förälder avlidit, skall barnpension utgå på denna nivå. Om sedan också den andra föräldern skulle avlida, synes det självklart att barnpensioneringen fullt ut skall kompensera också den del av barnets grundläggande försörjning som ankommit på denna förälder. På motsvarande sätt bör full ersättning ges om den kvarlevande föräldern skils från vårdnaden om barnet och denna förälders försörjningsinsats skall ersättas av bidragsförskott.

I båda de nu nämnda fallen bör således förmåner från samhället utges på en nivå som motsvarar den sammanlagda insats som normalt kan anses krävas av ett barns föräldrar för att barnets grundläggande försörjning skall tillgodoses. Höjningar av nivåerna är därför påkallade i situationer av detta slag. Med hänsyn härtill föreslår jag att garantinivån för föräldralösa barn skall höjas från nuvarande 31 till 40 % av basbeloppet efter envar av föräldrarna, dvs. till en sammanlagd garantinivå om 80 % av basbeloppet (motsvarande för närvarande 20 640 kr. per år). På samma sätt föreslår jag en motsvarande höjning från 31 till 40 % av basbeloppet av garantinivån för barnpension i fall då det samtidigt för barnet utges bidragsförskott eller särskilt bidrag till vissa adoptivbarn.

För att upprätthålla sambandet mellan barnpension och bidragsförskott föreslår jag vidare att också *bidragsförskottet* skall höjas, från 30 till 40 % av basbeloppet, i fall då denna förmån utbetalas parallellt med folkpension i form av barnpension eller då förskottet utges i förhållande till barnets båda föräldrar. Detta förslag avser även nivån i dessa situationer för förlängt bidragsförskott för studerande enligt lagen (1984:1095) därom. Motsvarande höjning från 30 till 40 % av basbeloppet föreslår jag skall göras av nivån för *det särskilda bidraget till vissa adoptivbarn* för de fall sådant bidrag utges samtidigt med bidragsförskott eller folkpension i form av barnpension.

Sammanfattningsvis innebär förslagen att såväl barnpension från folkpensioneringen som bidragsförskott i alla situationer då förmånerna utges i förhållande till båda föräldrarna skall ha en nivå motsvarande 40 % av basbeloppet årligen i förhållande till var och en av dem. Barnet garanteras härigenom ett ekonomiskt stöd som sammanlagt motsvarar 80 % av basbeloppet.

Som jag beskrivit i det föregående görs enligt dagens regler en *avräkning från barnpensionens garantinivå* krona för krona ned till grundnivån med hänsyn till den barnpension från ATP som tillkommer barnet. Av mina överväganden i det föregående framgår att jag anser att sådan avräkning bör göras också inom ramen för den reformerade efterlevandepensioneringen.

Nuvarande regler innebär emellertid att avräkning från garantinivån till grundnivån i många fall görs även med hänsyn till folkpension i form av änkepension, som utges till barnets mor eller till en kvinna som antingen har varit gift med barnets far eller som har eller har haft barn med denne, under förutsättning att barnet och kvinnan stadigvarande sammanbor. När jag nu

föreslår att dagens änkepensionering på sikt skall avvecklas och ersättas av andra former av efterlevandestöd inställer sig frågan om i framtiden en motsvarande avräkning bör ske mot omställningspension och särskild efterlevandepension som utbetalas efter barnets avlidne förälder. I denna fråga anser jag att ett överförande av nuvarande bestämmelse om avräkning på barnpension mot pension till vuxen efterlevande skulle stå i strid med en av huvudtankarna bakom reformen, nämligen att tyngdpunkten skall ligga på pensionsförmånerna till efterlevande barn. En avräkning av diskuterat slag skulle innebära att barnpensionen i vissa fall inte skulle förslå till täckande av barnets grundläggande försörjning, eftersom den skulle understiga den nivå – motsvarande 40 % av basbeloppet årligen – som jag enligt vad som utvecklats ovan funnit vara den garanterade miniminivå som bör tillkomma alla barn. Jag föreslår därför att någon avräkning av barnpension med hänsyn till efterlevandepension åt vuxen inte skall ske inom den nya efterlevandepensioneringen.

För närvarande gäller att barnpension från folkpensioneringen – liksom från ATP – kan minskas eller helt dras in i fall då den avlidne föräldern enligt avtal som är bindande för barnet har åtagit sig att till dess underhåll utge ett visst *engångsbelopp*. I dessa situationer utbetalas barnpensionen bara i den mån den överstiger en livränta som köpts eller kunnat köpas åt barnet för engångsbeloppet.

Pensionsberedningen erinrar om att frågan om möjligheten att fullgöra underhållsskyldighet mot barn i form av betalning av ett engångsbidrag diskuterades i samband med införandet av de nya reglerna om underhåll till barn (prop. 1978/79:12 s. 113 ff). Därvid avvisades tanken på att avskaffa engångsbidrag som betalningsform. Enligt beredningens mening är det därför följdriktigt att behålla nuvarande regler i AFL med avseende på engångsbelopp så länge möjligheten att på sådant sätt fullgöra underhållsskyldighet står till buds enligt föräldrabalken.

I sitt remissyttrande framhåller RFV att, även om denna regel om engångsbelopp i sak kan vara berättigad, den i praktiken har ringa betydelse. Enligt verket finns det små möjligheter att kontrollera om underhållsskyldigheten fullgjorts på detta sätt; effekterna av regeln blir därför slumpartade. Såvitt är bekant för RFV har i den praktiska tillämpningen inte någon barnpension – eller barnlivränta från arbetsskadeförsäkringen – reducerats med stöd av denna bestämmelse eller motsvarande regel inom arbetsskadeförsäkringen. Verket menar att det därför bör övervägas om inte bestämmelserna kan slopas och regelsystemet därmed förenklas.

För egen del har jag förståelse för pensionsberedningens ställningstagande och de principiella grunderna härför. Med hänsyn till vad som anförts av RFV förefaller emellertid regeln om inverkan av engångsbelopp att vara utan praktisk betydelse. Som verket framhållit skulle ett borttagande av den innebära en förenkling av regelsystemet. Jag vill därför ansluta mig till verkets ståndpunkt och föreslår sålunda att nuvarande regel om minskning av barnpension med hänsyn till underhållsbidrag i form av engångsbelopp skall tas bort inom både folk- och tilläggspensioneringen i samband med reformeringen av efterlevandepensionerna. I avsnitt 6 lägger jag fram motsvarande förslag beträffande barnlivränta från arbetsskadeförsäkringen.

Pensionsberedningen har i sitt betänkande (s. 199–201) tagit upp också frågan om *beskattningen av barnpension* och därvid funnit att de nuvarande reglerna härför bör kvarstå oförändrade. Beredningen förordar alltså att barnpension också framdeles skall utgöra skattepliktig inkomst för barnet. Detta förslag tillstyrks uttryckligen av riksskatteverket. Inte heller jag har något att erinra häremot. Jag har i denna fråga samrått med chefen för finansdepartementet.

3.4.2 ATP

Mitt förslag: Tilläggs pension i form av barnpension för ett ensamt pensionsberättigat barn skall utgöra 30 % av den avlidnes egenpension. Denna kompensationsgrad gäller även om det finns pensionsberättigad vuxen efterlevande. Efterlämnar den avlidne flera barn, ökas procenttalet 30 med 20 för varje barn utöver det första, och det sammanlagda pensionsbeloppet fördelas lika mellan barnen. Efter en avlidne kan dock aldrig utges efterlevandepension med högre sammanlagt belopp än vad som motsvarar egenpensionen. Har barnet förlorat båda sina föräldrar, skall barnpension kunna utges efter var och en av föräldrarna med samma kompensationsgrad som då en av föräldrarna avlidit.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 194–199).

Remissinstanserna tillstyrker eller har inte något att erinra mot förslaget.

Skälen för mitt förslag: Enligt de för ATP nu gällande reglerna utges barnpension om den avlidne föräldern vid sin död var berättigad till tilläggs pension i form av förtidspension eller ålderspension eller skulle ha varit berättigad till förtidspension om hans arbetsförmåga vid tiden för dödsfallet varit så nedsatt som krävs för rätt till sådan pension. Barnpensionen beräknas med utgångspunkt i den avlidnes egen ålders- eller förtidspension. Om den avlidne inte uppbar ålders- eller förtidspension vid tidpunkten för frånfallet, beräknas barnpensionen med utgångspunkt i den förtidspension som han skulle ha fått om rätt till hel sådan pension hade inträtt vid tidpunkten för dödsfallet. Storleken av barnpensionen beror för närvarande dels på om en pensionsberättigad änka finns, dels på barnens antal. Efterlämnar en man änka och ett pensionsberättigat barn, blir barnets pension 15 % av faderns egenpension. Är ett barn ensamt pensionsberättigat, blir barnets pension 40 % av den avlidnes egenpension. Finns fler barn, ökas de nu angivna procenttalen med 10 för varje barn utöver det första och det sammanlagda barnpensionsbeloppet fördelas lika mellan barnen.

Till skillnad från folkpensionen är barnpensionen inom tilläggs pensioneringen inte i första hand avsedd att tillgodose barnets behov av ett grundläggande försörjningsskydd. Syftet med ATP-pensionen är i stället att tillförsäkra barnet en del av den standard som det hade under föräldrarnas

livstid. Detta kommer till uttryck i att pensionen beräknas som en viss procentuell andel av den avlidnes egenpension från ATP.

Som jag nyss beskrivit utgör barnpensionen för *ett pensionsberättigat barn* i dag 15 % av den avlidnes egenpension, om änkepension samtidigt utbetalas, och 40 % däruv i andra fall. Denna ordning med olika kompensationsgrader för barnpension beroende på om pension samtidigt utges till vuxen efterlevande eller inte bör inte finnas kvar inom ramen för den framtida efterlevandepensioneringen. Jag kan i detta hänseende i stort sett hänvisa till vad jag tidigare anfört med avseende på motsvarande förslag beträffande barnpension från folkpensioneringen. Som jag utvecklat där är en av grundtankarna bakom förslaget till en reformerad efterlevandepensionering att huvudvikten skall läggas på barnpensionerna. Med denna utgångspunkt anser jag att den nuvarande ordningen passar mindre väl in i det nya systemet. Jag föreslår därför att barnpension från ATP för ett pensionsberättigat barn framdeles skall utgå på samma nivå oavsett om efterlevandepension på samma gång betalas till en vuxen efterlevande eller inte.

När det sedan gäller att avgöra vilken enhetlig kompensationsgrad som sålunda bör finnas framöver för barnpension från tilläggs-pensioneringen har jag, i likhet med pensionsberedningen, funnit en rimlig avvägning vara att bestämma denna markant högre än vad som för närvarande utges i fall då änkepension samtidigt utbetalas och något lägre än den som gäller i fall då änkepension inte utges. Den nuvarande kompensationsgraden 40 % i fall då änkepension inte utges är lika hög som för änkepension från ATP enligt dagens regler och motsvarar den kompensationsgrad som jag i det följande föreslår skall gälla som huvudregel för omställningspension och särskild efterlevandepension. En barnpension på denna nivå svarar enligt min uppfattning mer än väl mot det behov av standardtillskott som rimligen bör komma barnet till del från ATP. Jag vill här hänvisa till att en barnpension med kompensationsgraden 40 % innebär, vid en medelpoäng för den avlidne om 5,00, att den sammanlagda barnpensionen till barnet från folk- och tilläggs-pensioneringen är i huvudsak lika stor som vad som utges i form av folkpension jämte fullt pensionstillskott för en ensamstående ålderspensionär. Och vid högre genomsnittlig ATP-poäng för föräldern överstiger barnpensionen den garanterade miniminivån för ålderspension.

Mot bakgrund av det anförda har jag funnit att barnpension från ATP till ett pensionsberättigat barn redan vid en något lägre kompensationsgrad än den nuvarande, för fall där änkepension inte utges samtidigt, skulle fylla den centrala roll som den bör ha inom den reformerade efterlevandepensioneringen. Vid mina överväganden om en lämplig nivå har jag kommit till slutsatsen att jag kan ansluta mig till pensionsberedningens förslag, som inte mött några erinringar av remissinstanserna. Jag anser således att en barnpension motsvarande 30 % av den avlidnes beräknade egenpension är en rimlig kompensationsgrad.

Jag föreslår därför att barnpension från tilläggs-pensioneringen till ett pensionsberättigat barn framdeles alltid – dvs. oavsett om pension till vuxen efterlevande utges eller inte – skall utgöra 30 % av den avlidnes egenpension. Om pension samtidigt utges till en vuxen efterlevande från ATP, bör den

vuxnes pension reduceras i stället för barnpensionen. I avsnitt 4 redovisar jag mina överväganden härom.

När det sedan gäller barnpensionens storlek i de fall där den avlidne efterlämnar *fler än ett pensionsberättigat barn* innebär enligt min mening dagens regler att det föreligger en alltför stor skillnad i pensionsnivån mellan efterlevande barn i ettbarnsfamiljer och barn i familjer med flera barn. Som jag redovisat tidigare ökas i dessa fall den sammanlagda pensionen med 10 % av den avlidnes egenpension för varje barn utöver det första. Denna ordning, att pensionsbeloppet per barn minskas vid ökande antal barn, bör behållas också efter reformeringen av familjepensioneringen. Det måste här beaktas att barnpension inom ATP, som tidigare framhållits, främst har till syfte att tillförsäkra barnet en del av den standard som det hade medan båda föräldrarna ännu var i livet. Ju fler barn det finns i familjen, desto mindre blir självfallet den andel av föräldrarnas inkomster som kommer varje barn till godo. Detta förhållande bör enligt min bedömning få återverkningar inom en barnpensionering som bygger på storleken av den bortgångne föräldrarnas tidigare inkomster.

Vid beaktande av dessa omständigheter har jag således funnit att barnpensionen inom ATP även framdeles storleksmässigt bör vara beroende av antalet pensionsberättigade barn. Jag har dock den uppfattningen att en höjning av barnpensionen är påkallad i de fall då det efter den avlidne finns mer än ett barn. Det är önskvärt att förstärka det ekonomiska stödet för barn i flerbarnsfamiljer.

Mot bakgrund härav föreslår jag en kraftig höjning av det tillägg till den sammanlagda barnpensionen som skall utges för varje barn utöver det första. Mitt förslag innebär att tillägget skall höjas från nuvarande 10 till 20 % av den avlidnes egenpension. Liksom för närvarande bör det sammanlagda beloppet för barnpensionen i dessa fall delas lika mellan barnen.

Dessa mina förslag om kompensationsgrader för barnpension inom ATP innebär en väsentlig förbättring i förhållande till nuvarande regler av ATP-förmånerna för alla barn vilkas far avlidit (och efter vilken änkepension utbetalas enligt dagens system). Förslagen betyder att pensionen för ett sådant barn höjs från 15 till 30 % av den avlidnes egenpension. För två sådana barn görs en höjning från totalt 25 till 50 % av egenpensionen, för tre barn en höjning från sammanlagt 35 till 70 % av egenpensionen osv. I samtliga dessa fall sker alltså en fördubbling av barnpensionerna från ATP till barnen. För barn vilkas mor avlidit innebär förslaget att det utges 30 % av den avlidnes egenpension till ett ensamt efterlevande barn i jämförelse med 40 % därav enligt dagens regler. Samtidigt tillkommer dock som en nyhet efterlevandepension åt barnets far under viss tid med 20 % av egenpensionen (avsnitt 4), vilket betyder att familjen under den tiden får ett något högre belopp än vad som utbetalas enligt hittillsvarande regler. Om en kvinna efterlämnar två pensionsberättigade barn erhåller dessa enligt förslaget totalt 50 % av den avlidnes egenpension, dvs. samma belopp som i dag. Tre barn får med förslaget sammanlagt 70 % av egenpensionen, vilket innebär en höjning från 60 % enligt nuvarande regler. Även fyra barn efter en avliden kvinna erhåller högre tilläggs pension än vad som utges med dagens system.

De sålunda föreslagna höjningarna av tilläggs pensionsnivån för barn i

flerbarnsfamiljer aktualiserar frågan om införandet av en särskild *begränsningsregel* för hur hög efterlevandepension som sammanlagt skall kunna utgå efter en avliden försäkrad. Behovet av en sådan regel måste anses mindre framträdande med nuvarande kompensationsgrader för barnpension inom ATP. Till följd av de förbättringar av barnpensionerna från ATP som jag nu föreslår kan det dock i ett större antal fall än för närvarande komma att inträffa att den sammanlagda efterlevandepensionen från ATP skulle överstiga den avlidnes egenpension. Utges efterlevandepension enbart i form av barnpension skulle detta bli fallet om det finns fem eller fler pensionsberättigade barn. Och är även en vuxen efterlevande berättigad till pension, skulle den sammanlagda pensionen överstiga egenpensionen när barnpension utges till fyra eller fler barn.

Även om sådana fall även i fortsättningen torde bli ganska sällsynta anser jag – i likhet med pensionsberedningen, vars överväganden i detta hänseende lämnats utan erinran under remissbehandlingen – att bl.a. principiella skäl talar för att en begränsningsregel införs. ATP är en försäkring enligt vilken pensionernas storlek relateras till tidigare pensionsgrundande inkomster. Det framstår då som naturligt att den sammanlagda efterlevandepension som kan utgå efter en avliden begränsas till att motsvara högst den egenpension som den avlidne uppbar eller skulle ha kunnat uppbära. Om den avlidne t.ex. var förtidspensionär med hel förtidspension, finns det enligt min mening inga skäl varför familjen skulle kunna erhålla en sammanlagt högre pension från ATP efter dödsfallet än vad som utgick medan den försäkrade alltjämt levde, samtidigt som kostnaden för dennes uppehälle m.m. bortföll.

I sammanhanget vill jag även erinra om att en sådan maximeringsregel redan nu finns inom arbetsskadeförsäkringen. Jag vill också hänvisa till att det enligt lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag numera utges flerbarnstillägg till familjer med tre eller fler barn och att den ekonomiska situationen för dessa familjer härigenom förbättrats.

Jag föreslår alltså att det skall införas en särskild begränsningsregel av den innebörden att det efter en avliden inte skall kunna utges tilläggspension i form av efterlevandepension med högre sammanlagt belopp än vad som motsvarar den avlidnes egenpension. Regeln bör avse summan av barnpensionerna och efterlevandepension till vuxen efterlevande i form av omställningspension eller särskild efterlevandepension. Tekniskt bör bestämmelsen utformas på det sättet att, om de sammanlagda efterlevandepensionerna efter den avlidne försäkrade – beräknade enligt vanliga regler – uppgår till belopp som överstiger egenpensionen, efterlevandepensionerna skall minskas proportionellt så att de tillsammans motsvarar egenpensionen. Den nedsättning som sålunda kan komma att ske med tillämpning av den föreslagna begränsningsregeln bör givetvis inte vara definitiv. Om någon av pensionerna upphör, bör övriga pensioner räknas upp så att de tillsammans motsvarar högst egenpensionen.

Enligt de nu gällande reglerna kan flera familjepensioner från ATP inte utbetalas samtidigt till samma person (14 kap. 7 § AFL). Detta betyder bl.a. att *föräldralösa barn* inte kan uppbära barnpension efter både sin far och mor. Barnet erhåller i sådant fall enbart den största av pensionerna.

Beträffande denna regel vill jag framhålla att den möjligen kan ha varit

motiverad vid den tidpunkt då barnpensioneringen infördes. Samhällsutvecklingen därefter har emellertid medfört att familjemönstren numera är annorlunda än vid denna tidpunkt. Till följd av den ökade förvärvsfrekvensen bland kvinnor har det sålunda blivit allt vanligare att båda makarna bidrar till familjens gemensamma standard genom arbete utanför hemmet och båda svarar för tillgodoseendet av barnets underhåll. Så länge båda föräldrarna lever har barnet rätt till underhåll på samma villkor från såväl sin far som sin mor. Det är därför enligt min uppfattning naturligt att barnpensioneringen inom det framtida systemet för efterlevandepension återspeglar dessa dagens samhällsförhållanden. Den bör därför utformas på sådant sätt att barn som förlorat båda sina föräldrar tillförsäkras del efter dem båda av den standard som de under sin livstid bidragit till att tillförsäkra barnet. Barnpensionen utgör en ersättning för förlusten av det underhåll som de avlidna föräldrarna svarat för. Denna förlust bör täckas fullt ut.

Mot bakgrund härav föreslår jag att barnpension från tilläggs pensioneringen framdeles skall kunna utges till föräldralösa barn efter båda föräldrarna. Någon anledning att därvid låta pensionen utbetalas med lägre kompensationsgrad i förhållande till varje förälder än vad som gäller beträffande barn som mist endast en förälder finns enligt min mening inte. Förslaget innebär således att barnpension från tilläggs pensioneringen till ett föräldralöst barn skall utbetalas med 30 % av vardera förälderns egenpension, om föräldrarna efterlämnar ett barn. Finns flera barn, skall pensionen efter envar av föräldrarna ökas med 20 % av förälderns egenpension för varje barn utöver det första, och det sammanlagda pensionsbeloppet skall delas lika mellan barnen.

I detta sammanhang vill jag avslutningsvis fästa uppmärksamheten på att de förslag som jag här lägger fram avser barnpensioneringen inom den reformerade efterlevandepensioneringen, där den nuvarande änkepensionen ersatts av andra former av förmåner till vuxna efterlevande. Under en övergångstid kommer emellertid den situationen att inträffa att barnpension enligt de nya reglerna utbetalas samtidigt med änkepension enligt hittillsvarande regler. Detta medför behov av särskilda lösningar i vad avser samordningen mellan barnpension och änkepension. Mina överväganden och förslag i detta hänseende redovisar jag i det följande (avsnitt 5.2).

4 Förmåner till vuxna efterlevande

4.1 Inledning

I det föregående (avsnitt 2) har jag redovisat de utgångspunkter som jag anser bör uppställas för ett nytt system för efterlevandepensionering. Jag har där också angett huvuddragen i det förslag härtill som jag nu lägger fram samt de väsentliga motiven för förslagens olika beståndsdelar.

Som jag framhållit i det sammanhanget bör särskilda förmåner till vuxna efterlevande utges från den allmänna pensioneringen endast i situationer då det generellt sett kan förutsättas föreligga behov därav. Syftet med förmånerna bör primärt vara att ge kompensation för de direkta följderna av dödsfallet. Förmåner skall enligt mina förslag utbetalas till efterlevande i

yrkesaktiv ålder och utges från både folk- och tilläggs pensioneringen. Pension skall kunna utges i två olika former: dels som en omställningspension generellt för en begränsad tid i anslutning till tidpunkten för dödsfallet eller under viss längre tid för efterlevande som tar vård om minderårigt barn, dels som en särskild efterlevandepension till sådana efterlevande som inte kan bereda sig en tillfredsställande försörjning genom förvärvsarbete omgående eller efter arbetsmarknads- och utbildningspolitiska insatser. Även förtidspensioneringen blir av betydelse i sammanhanget.

Jag redovisar i det följande mina närmare överväganden om hur omställningspensionen och den särskilda efterlevandepensionen bör utformas och om de regler i övrigt som bör gälla för förmånerna. Dessförinnan behandlar jag dock frågan om hur den personkrets bör avgränsas som skall ges rätt till ett riskskydd enligt den reformerade efterlevandepensioneringen.

De regler som jag sålunda behandlar tar sikte på alla efterlevande män, på kvinnor som vid ikraftträdandet inte är gifta (eller därmed likställda) samt på gifta kvinnor som vid införandet av det nya systemet inte har uppnått viss ålder. Gifta kvinnor som då är äldre samt kvinnor som är yngre men redan uppbär änkepension enligt dagens bestämmelser skall enligt mina förslag också fortsättningsvis omfattas av hittillsvarande änkepensionering. Detta blir en följd av de särskilda övergångsregler som jag föreslår. Den närmare innebörden av dessa utvecklar jag i avsnitt 5.

4.2 Personkretsen

4.2.1 Allmänna synpunkter

Mitt ställningstagande: Rätt till förmåner från den reformerade efterlevandepensioneringen skall i princip inom såväl folk- som tilläggs pensioneringen finnas för sammanlevande gifta samt vissa kategorier därmed jämställda. Med gifta skall jämföras vissa grupper ogifta som stadigvarande sammanbott i en samlevnad med familjefunktioner och som i och för sig skulle ha kunnat ingå äktenskap med varandra.

Beredningens ställningstagande överensstämmer med mitt (betänkandet s. 161–162 och 204–211).

Remissinstanserna: Beredningens överväganden har inte mött några erinringar under remissbehandlingen.

Skälen för mitt ställningstagande: Vid utformningen av reglerna för den reformerade efterlevandepensioneringen uppkommer som en central fråga vilka kategorier efterlevande som denna pensionering bör omfatta och hur denna personkrets lagtekniskt skall avgränsas. Det bör givetvis krävas att den efterlevande före dödsfallet har stått i visst förhållande till den sedermera avlidne för att ett skydd från efterlevandepensioneringen skall komma i fråga. Vad det gäller är alltså att avgöra vilka relationer som skall kunna grunda rätt för en vuxen efterlevande att erhålla omställningspension och särskild efterlevandepension efter ett dödsfall.

Enligt *nuvarande regler* för änkepension föreligger i detta hänseende en skillnad mellan folk- och tilläggs pensioneringen. Inom båda pensionssystemen utges änkepension till efterlevande maka utan krav på att makarna sammanbodde vid tidpunkten för dödsfallet. Inom folkpensioneringen likställs dessutom vissa kategorier icke gifta kvinnor med gifta i fråga om rätten till änkepension. Enligt 8 kap. 2 § AFL likställs sålunda med änka i fråga om rätt till folkpension i form av änkepension en ogift eller fränskild kvinna eller änka, som stadigvarande sammanbodde med en ogift eller fränskild man eller änkling vid dennes död och som har varit gift med eller har eller har haft barn med honom. Den tid under vilken kvinnan och mannen oavbrutet sammanbott fram till tidpunkten för dödsfallet jämföras i sådana fall med tid varunder ett äktenskap bestått. Å andra sidan äger en gift kvinna inte rätt till änkepension från folkpensioneringen efter sin make, om hon vid hans död levde åtskild från honom och hon efter det sammanlevnaden upphörde stadigvarande har sammanbott med en annan man, med vilken hon har varit gift eller har eller har haft barn (8 kap. 3 § AFL). Någon motsvarighet till dessa regler finns inte inom tilläggs pensioneringen.

Även ålders- och förtidspension från folkpensioneringen påverkas av civilstånd och samlevnadsförhållanden så till vida att pensionen utges med lägre belopp till en gift försäkrad, vars make också uppbär folkpension, än till en ensam pensionstagare. Härvid likställs gift pensionstagare, som stadigvarande lever åtskild från sin make, med ogift pensionsberättigad, om inte särskilda skäl föranleder annat. Med gift pensionstagare likställs å andra sidan pensionsberättigad som stadigvarande sammanbor med någon (gift eller icke gift) med vilken den pensionsberättigade har varit gift eller har eller har haft barn (10 kap. 1 § AFL). Motsvarande gäller beträffande rätten till hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension.

Dessa regler inom folkpensioneringen fick sin nuvarande utformning år 1960. I den dessförinnan gällande lagstiftningen (1946 års lag om folkpensionering) fanns en bestämmelse av innebörd att, när särskilda skäl föranledde därtill, en gift pensionsberättigad kunde anses som ogift och en ogift pensionsberättigad, som sedan avsevärd tid sammanlevde med annan under äktenskapsliknande förhållanden, kunde anses såsom gift med denne. Motiven till 1960 års ändring var huvudsakligen en önskan att anknyta pensionsrätten till objektiva lätt konstaterbara fakta och därigenom undgå betydande administrativ belastning samtidigt som den personkrets som kunde anses vara i behov av änkepension avgränsades på ett lämpligt sätt. Föreskriften i 1946 års lag hade dessutom stundom gett upphov till mycket stark irritation och olust både hos pensionsberättigade, som blev utfrågade om sina mest intima förhållanden, och hos dem som hade att i tjänsten utreda dessa förhållanden (prop. 1960:75).

På många andra håll i lagstiftningen m.m. finns regler som i olika avseenden likställer vissa grupper personer som sammanlever utan att ha ingått äktenskap med gifta. Olika metoder har därvid valts att på olika områden avgränsa de grupper som skall omfattas av likställighetsreglerna.

Det samboendebegrepp som gäller inom folkpensioneringen, dvs. att med gifta likställs sammanboende som har varit gifta med varandra eller har eller

har haft barn, återfinns t.ex. inom skattelagstiftningen och delvis inom föräldraförsäkringen.

På vissa håll i lagstiftningen finns emellertid ett vidare samboendebegrepp. Sålunda jämföras t.ex. personer som lever samman under äktenskapsliknande förhållanden med gifta enligt familjebidragslagen (1978:520), inom hyresrätten och inom arbetsskadeförsäkringen, som dessutom kräver att sammanlevnaden bestått avsevärd tid. Inom arbetsskadeförsäkringen jämföras dessutom en kvinna som var havande med barn till den försäkrade med änka. Beträffande rätten till bostadsbidrag jämföras med makar man och kvinna som lever tillsammans och är kyrkobokförda på samma adress, om inte bidragssökanden visar skäl för annat.

I det föregående (avsnitt 2) har jag redovisat de *utgångspunkter* som enligt min mening bör uppställas för den reformerade efterlevandepensioneringen. Som jag framhållit där bör rätten till efterlevandeförmåner i första hand grundas på äktenskapet. Emellertid bör även vissa andra grupper omfattas av efterlevandeskyddet. Hänsyn måste tas till att allt fler människor numera sammanbor under äktenskapsliknande förhållanden utan att vara gifta. I den mån det är praktiskt möjligt och socialt motiverat bör efterlevandepensioneringen uppvisa neutralitet mellan olika former av samlevnad mellan man och kvinna.

En utgångspunkt för avgränsningen av den pensionsberättigade personkretsen bör dock vara att det rört sig om en samlevnad med familjefunktioner och att parterna i och för sig skulle ha kunnat ingå äktenskap med varandra. Vidare bör krävas att det vid tidpunkten för dödsfallet typiskt sett förelegat en sådan ekonomisk gemenskap mellan parterna, i form av ömsesidigt beroende av varandras insatser i ett gemensamt hushåll, att den ena partens bortgång generellt kan sägas ha medfört menliga konsekvenser i ekonomiskt hänseende för den efterlevande. Detta betyder bl.a. att det – oavsett om det gäller äktenskap eller samboende i annan form – måste ha förelegat ett stadigvarande sammanboende mellan parterna vid tidpunkten för dödsfallet.

Detta villkor bör alltså gälla såväl gifta som därmed likställda grupper. Det innebär att äktenskapet som sådant inte blir av samma avgörande betydelse för rätten till efterlevandeförmåner som inom hittillsvarande änkepensionering utan att större vikt läggs vid hur de faktiska förhållandena gestaltade sig. Om två makar stadigvarande levde åtskilda på grund av söndring i äktenskapet när en av dem avled, finns enligt min mening inte motiv för att utge efterlevandepension. I dessa fall medför dödsfallet i regel inte samma förändring av den efterlevandes ekonomiska situation som om parterna sammanbodde och var ömsesidigt beroende av varandras insatser i ett gemensamt hushåll.

Det sagda innebär att jag inte anser det motiverat att utvidga efterlevandepensioneringens tillämpningsområde till att omfatta frånskilda makar som inte återupptagit sammanlevnaden. För dessa medför dödsfallet oftast inte någon förändring av den ekonomiska situationen. I något fall kan visserligen en frånskild ha uppburit underhållsbidrag från den tidigare maken och bidragsrätten ha fallit bort i och med dödsfallet. Emellertid har sådana fall med tiden blivit allt mer ovanliga med den restriktiva praxis som utbildats när det gäller utdömning av underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad. Och de

kan mot bakgrund av denna skärpta praxis förväntas bli än mer sällsynta för framtiden. När frågan om efterlevandestöd till frånskilda tidigare prövats har den också ständigt avvisats av riksdagen. De argument som därvid framförts har enligt min mening allttjämt bärkraft. Dessa argument har i huvudsak hänfört sig till svårigheterna att generellt ange kriterier som närmare avgränsade pensionsskyddet utan att göra kretsen så vid att socialt omotiverade utbetalningar fick göras i en mängd fall.

Med de utgångspunkter som jag uppställt för efterlevandepensioneringen faller utanför dess tillämpningsområde också fall av hushållsgemenskap mellan t.ex. syskon, mellan arbetskamrater, mellan samboende homosexuella av samma kön samt mellan föräldrar och vuxna barn.

Som jag framhållit tidigare anser jag att det allttjämt är motiverat att låta äktenskapet vara utgångspunkten för avgränsningen av den personkrets som skall omfattas av efterlevandeskyddet. Äktenskapets betydelse för familjebildningen har visserligen minskat under senare år men fortfarande är det alldeles övervägande antalet män och kvinnor som sammanlever gifta med varandra. Detta gäller i all synnerhet i de äldre åldersgrupper som primärt berörs av efterlevandepensioneringen, medan samboende utan äktenskap framför allt förekommer hos yngre par. Det är numera vanligt att äktenskap ingås efter det att parterna dessförinnan har bott tillsammans under en kortare eller längre tid. Samboende framstår alltså i stor utsträckning som ett förstadium – och inte ett alternativ – till äktenskap.

Övervägande skäl talar för att under vissa förhållanden jämställa vissa kategorier par som sammanlever utan äktenskap med gifta när det gäller rätten till efterlevandeförmåner. Som jag framhållit tidigare bör en grundläggande princip för efterlevandepensioneringen vara att denna så långt möjligt uppvisar neutralitet mellan olika former av samlevnad mellan man och kvinna. Samboende män och kvinnor som lever under samma sociala och ekonomiska förhållanden bör behandlas lika oberoende av om de har ingått äktenskap eller inte.

En realitet som måste beaktas i lagstiftningsarbetet är att det i dag finns ett stort antal män och kvinnor som sammanbor utan att vara gifta. Enligt 1985 års folk- och bostadsräkning (FoB 85) var det så många som 19 % av samtliga samboende som inte var gifta med varandra. Andelen ej gifta samboende varicrar dock kraftigt med ålder. Den är väsentligt högre för yngre än för äldre och utgör i åldersklasserna 50 år och äldre enbart några få procent. Dessa uppgifter visar att äktenskap numera är ett otillräckligt kriterium för att identifiera förhållanden där det föreligger en familjegemenskap av sådan karaktär att behov generellt sett kan anses föreligga av ekonomiskt stöd om den ena parten skulle avlida. Starka skäl kan således anföras för att, när det gäller stödet till efterlevande, lägga vikt vid den faktiska samlevnadssituationen och inte fästa avgörande betydelse vid om parterna vid en viss tidpunkt valt äktenskapet som form för sin samlevnad eller inte.

Med hänsyn till det sålunda anförda anser jag att man inte kan stanna vid äktenskapet som avgränsning av den pensionsberättigade personkretsen. Även vissa kategorier ogifta samboende bör därför ges möjlighet att efter den andra partens bortgång erhålla ekonomiskt stöd genom efterlevandepensioneringen. Härvid uppkommer emellertid frågan hur en regel som

likställer samboende icke gifta med gifta bör utformas närmare. Mina överväganden i detta hänseende redovisar jag i det närmast följande avsnittet.

En ytterligare fråga är om en sådan likställighet mellan gifta och vissa grupper ogifta samboende bör gälla för såväl folk- som tilläggs pensioneringen. Jag vill här framhålla att en väsentlig utgångspunkt för den reformerade efterlevandepensioneringen är att det bör gälla överensstämmande regler för rätten till pension mellan folk- och tilläggs pensioneringen. Enligt min mening är detta inte minst viktigt när det gäller avgränsningen av den personkrets som skall omfattas av efterlevandeskyddet. Bl.a. underlättas härigenom tillämpningen av regelsystemet. Jag anser därför att det inte längre finns tillräcklig anledning att skilja mellan folk- och tilläggs pensioneringen på den nu ifrågasatta punkten. Jag föreslår således att den nuvarande anknytningen inom ATP till äktenskapet skall vidgas, så att rätt till efterlevandeförmåner från tilläggs pensioneringen medges även vissa grupper icke gifta samboende enligt en för folk- och tilläggs pensioneringen enhetlig likställighetsregel.

Innan jag övergår till frågan om regelns närmare utformning skall jag emellertid något beröra spörsmålet om möjligheterna och lämpligheten av att på olika områden av lagstiftningen ha helt överensstämmande regler om i vilka fall samboende icke gifta skall likställas med gifta.

Genom de förslag som jag nu lägger fram kommer betydande samordningsvinster att uppnås, genom att enhetliga regler införs för familjetillhörighet inom socialförsäkringen när det gäller stödet åt efterlevande. Detta ligger i linje med vad riksdagen (SfU 1982/83:14, rskr. 211) uttalat om behovet och angelägenheten av att reglerna för familjetillhörighet görs gemensamma på så många områden som möjligt inom det socialpolitiska bidragssystemet. Enligt riksdagen är detta en av de frågor som bör prioriteras vid det fortsatta arbetet med en samordnad socialförsäkring.

Riksdagen har emellertid samtidigt allmänt sett framhållit att samordningssträvandena måste underordnas de grundläggande syftena med den del av socialpolitiken som det är fråga om. Även detta måste beaktas när det gäller efterlevandeskyddet. Naturligtvis kan det helt allmänt sägas vara önskvärt med så enhetliga regler som möjligt. Enligt min mening är det emellertid uppenbart att man vid utformandet av samboendebegrepp måste ta hänsyn till syftet med de materiella reglerna, och detta syfte kan naturligtvis variera från område till område. Samboendebegreppet bör därför sättas i relation till de konkreta förmånsreglerna inom resp. område och definieras med hänsyn till vilka former av samlevnad som man önskar skall omfattas av just dessa regler. Det är således inte självklart att samma regler skall gälla inom efterlevandepensioneringen som för t.ex. inkomstprövade förmåner som bostadsbidrag, där likställighetsregeln syftar till att begränsa rätten till stöd. Pension utges ofta under lång tid, och det finns då skäl att ställa strängare krav på samhörigheten än när det gäller personer som bor tillsammans och ansöker om t.ex. bostadsbidrag. Det ligger i sakens natur att samboendebegreppet inom efterlevandepensioneringen måste bygga på förhållandena fram till dödsfallet. Dessa förhållanden blir avgörande för rätten till pension och alltså många gånger av stor ekonomisk

betydelse. Rätten till bostadsbidrag däremot beror naturligen av ett löpande samboendeförhållande och omprövas vid förändringar. Det kan således från olika utgångspunkter vara motiverat att ställa stora krav på det samboendebegrepp som skall gälla inom efterlevandepensioneringen.

Det är emellertid viktigt att ett enhetligt samboendebegrepp tillämpas inom bidragsformer som har nära samband, t.ex. för olika inkomstprövade stöd resp. för olika efterlevandeförmåner. Det förslag som jag nu lägger fram innebär att samma likställighetsregel skall gälla för efterlevandeförmåner inom både folk- och tillägspensioneringen. I det följande kommer jag att föreslå att motsvarande regel skall göras tillämplig också på rätten till efterlevandelivräntor från arbetsskadeförsäkringen. Samma samboendebegrepp bör i princip gälla även vid tillämpningen av andra regler inom den allmänna pensioneringen som tillägger familjetillhörigheten betydelse.

Ytterligare ett spörsmål som jag vill beröra i detta sammanhang är i vilken utsträckning det finns anledning att låta familjerättens regler vara vägledande när det gäller att utforma samboendebegreppet inom efterlevandepensioneringen. Det nyligen avslutade reformarbetet på familjerättens område, som resulterat bl.a. i den nya äktenskapsbalken och lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem, ligger helt i linje med den principiella ståndpunkt som intogs i samband med 1973 års familjerättsreform (prop. 1973:32, LU 20, rskr. 256). Då fastslogs att det inom familjerätten inte kunde komma i fråga att generellt ge regler för samboende ogifta av samma innehåll som för gifta. Härvid framhölls också att det däremot på områden utanför familjerätten, t.ex. i fråga om sociala förmåner, borde eftersträvas att bestämmelserna fick ett sådant innehåll att de inte påverkade parternas val av samlevnadsform.

I samband med förra årets reform på familjerättens område infördes visserligen en ny lag om sambors gemensamma hem. Denna lag upptar vissa bestämmelser om ogifta personer som bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. Reglerna syftar emellertid inte till annat än att i begränsad omfattning lösa praktiska problem av juridisk art vid upplösning av ett samboendeförhållande och tar närmast sikte på delningen av bostad och bohag som de samboende har förvärvat för gemensamt begagnande. Däremot innebär lagen inte att någon generell giftorättsgemenskap eller arvsrätt införs mellan samboende. Inte heller tillkommer någon underhållsskyldighet parterna emellan. Avsikten har således inte varit att för ogifta samboende skapa ett äktenskapsliknande system (prop. 1986/87:1).

Alltför stor betydelse kan således inte tillmätas en jämförelse med hur frågan om ogifta samboendes ställning har lösts inom familjerätten, och endast ringa vägledning kan hämtas från lagstiftningen på det området. Detta spörsmål bör alltså lösas utifrån de hänsyn som gör sig gällande beträffande just efterlevandepensioneringen.

Mitt förslag: Rätt till efterlevandepension skall i första hand tillkomma gifta. Med gifta skall likställas man och kvinna som utan att vara gifta – med varandra eller med annan – stadigvarande sammanbodde vid tidpunkten för den enes död och som tidigare varit gifta med varandra eller som har eller har haft eller väntar barn gemensamt.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 211–213).

Remissinstanserna: Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Enligt pensionsberedningens förslag skall inom såväl folk- som tilläggs pensioneringen förmåner utges till efterlevande make. En förutsättning skall dock vara att makarna sammanbodde vid tidpunkten för dödsfallet. Med makar skall inom båda pensionssystemen likställas man och kvinna som vid den enes bortgång stadigvarande sammanbodde med varandra och som tidigare varit gifta med varandra eller har eller har haft eller väntade gemensamt barn. I betänkandet redovisas utförligt de överväganden som ligger till grund för förslaget. Remissinstanserna tillstyrker att personkretsen bestäms i enlighet med beredningens förslag.

Även jag kan till alla delar instämma i beredningens slutsatser. Jag anser således att det inte kan komma i fråga att föra in alla fall av samlevnad utan äktenskap mellan en man och en kvinna under likställighetsregelns tillämpningsområde. Det bör därför krävas att det förelegat en hushållsgemenskap mellan parterna och att sammanlevnaden generellt sett varit mera fast och varaktig. Önskvärt är också att regeln tar sikte på sådana situationer där behov typiskt sett föreligger av ekonomiskt stöd och att rätten därtill inte görs vidare än vad som framstår såsom socialt motiverat. Enligt min mening är det nödvändigt att likställigheten begränsas till att omfatta lätt konstaterbara och klart definierade situationer.

Jag anser vidare det vara väsentligt att reglerna för likställighet mellan gifta och ogifta samboende utformas så, att de blir enkla att tillämpa och inte kräver någon ingående och tidskrävande kontroll och utredning eller uppfattas som integritetskränkande. Detta betyder dels att begreppet med nödvändighet måste definieras på ett sådant sätt att det klart fastslår vilka objektiva förutsättningar som skall uppfyllas för att likställighet skall vara för handen, dels att dessa förutsättningar låter sig konstateras utan ingående individuell prövning i varje enskilt fall.

Utrednings- och tillämpningssvårigheter skulle lätt kunna uppstå om likställighetsregeln utformades så, att den generellt tog sikte på fall av samlevnad under äktenskapsliknande förhållanden. Problem uppkommer redan när det gäller att avgöra vad som skall förstås med samlevnad av äktenskapsliknande karaktär. En regel med en så allmän utformning skulle leda till att det fick uppställas krav på utredning och bevisning i varje enskilt fall. Erfarenheterna av den regel som fanns i 1946 års lag om folkpensionering talar mot att nu återgå till en bestämmelse som bygger på begreppet äktenskapsliknande förhållanden. Med en regel av den innebörden skulle

svårigheter uppstå vid den praktiska tillämpningen, som skulle bli administrativt resurskrävande och ge alltför stort utrymme för skönsmässiga avgöranden.

Det är ofrånkomligt att den allmänna pensioneringens regelsystem utformas efter enkla och schabloniserade grunder avpassade med tanke på normalfallen och att utrymmet för skönsmässiga bedömningar begränsas i möjligaste mån. En lösning som i stor utsträckning tillgodoser de önskemål som kan uppställas för likställighetsregelns utformning är enligt min mening det samboendebegrepp som för närvarande finns inom folkpensioneringen och bl.a. avser rätten till änkepension. Enligt denna jämföras med gifta sådana samboende som tidigare varit gifta med varandra eller som har eller har haft gemensamt barn. Dessutom krävs att det rör sig om ett stadigvarande sammanboende. Genom anknytningen till förekomsten av gemensamt barn eller tidigare äktenskap har regeln dessutom den fördelen att den täcker flertalet av de fall där överensstämmelsen med ett äktenskap är störst och där det finns anledning för samhället att gripa in med särskilt stöd åt en efterlevande. Med ett samboendebegrepp av sådant innehåll behöver inte befaras att stora grupper icke gifta samboende i en skyddsvärd situation kan komma att falla utanför efterlevandepensioneringens tillämpningsområde.

Jag anser det också vara motiverat att likställighetsregeln, efter förebild av nuvarande regel i arbetsskadeförsäkringen, tar sikte även på ogifta samboende som väntade gemensamt barn vid dödsfallet.

Liksom de för änkepension från folkpensioneringen och de inom arbetsskadeförsäkringen nu gällande reglerna bör likställighet förekomma enbart i de fall då såväl mannen som kvinnan inte var gift med annan. För tillämpning av regeln bör alltså krävas att envar av parterna var ogift, frånskild eller änka resp. änklings.

4.2.3 Krav på stadigvarande sammanboende

Mitt förslag: Ett villkor för rätt till efterlevandepension skall vara att parterna – gifta eller därmed likställda enligt likställighetsregeln – stadigvarande sammanbodde med varandra vid tidpunkten för dödsfallet.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 213–214).

Remissinstanserna har inte närmare kommenterat förslaget.

Skälen för mitt förslag: Som tidigare nämnts anser jag att en förutsättning för rätt till efterlevandepension bör vara att parterna stadigvarande sammanbodde med varandra vid tidpunkten för dödsfallet. Jag föreslår att detta villkor skall gälla inte enbart för män och kvinnor som enligt den föreslagna likställighetsregeln jämföras med gifta utan även för makar.

Att ett sådant villkor erfordras i fråga om dem som likställs med gifta följer redan av utformningen av den föreslagna likställighetsregeln. Jag anser emellertid att det också för gifta – till skillnad från vad som nu gäller

beträffande rätten till änkepension – bör gälla ett krav på att makarna stadigvarande sammanbodde med varandra vid dödsfallet. Om makarna redan dessförinnan flyttat isär på grund av söndring i äktenskapet och stadigvarande levde åtskilda, torde man i regel kunna förutsätta att de redan i samband därmed fått ställa om sig till en ny situation. Några ytterligare omställningsproblem ger dödsfallet då inte upphov till. Det kan enligt min mening därför inte anses föreligga skäl att utge efterlevandestöd till den kvarlevande maken. Inte heller finns här något sådant samband mellan dödsfallet och den efterlevandes sociala och ekonomiska ställning som kan motivera pensionsrätt.

I specialmotiveringen utvecklar jag närmare mina överväganden angående innebörden av begreppet stadigvarande sammanboende.

4.2.4 Likställighetsregler inom övriga områden av den allmänna pensioneringen

Min bedömning: Nuvarande regler för likställighet mellan gifta och vissa grupper icke gifta samboende i fråga om beräkningen av ålders- och förtidspension samt beträffande rätten till hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg bör kvarstå oförändrade.

Beredningens bedömning överensstämmer med min (betänkandet s. 214–215).

Remissinstanserna har inte närmare kommenterat övervägandena på denna punkt.

Skälen för min bedömning: Som jag redogjort för i det föregående skall vid tillämpningen av reglerna om beräkning av storleken av ålders- och förtidspension vissa icke gifta pensionsberättigade likställas med gifta pensionstagare (10 kap. 1 § AFL.). Detta gäller i fråga om sådan pensionsberättigad som stadigvarande sammanbor med annan med vilken han varit gift eller har eller har haft barn. Något krav på att de samboende inte är gifta med annan finns här inte utan likställighet tillämpas även för det fall att båda eller endera av dem är gift med annan men lever åtskild från maken. På grund av denna regel utges pensionen till sådan med gift likställd pensionstagare – liksom till gifta – med lägre belopp än till ensamstående pensionstagare. Motsvarande regel gäller enligt 9 § lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension. Med tillämpning av denna kan i vissa fall en kvinna som sammanbor med en man utan äktenskap ges rätt till hustrutillägg och beräknas kommunalt bostadstillägg (KBT) för med gifta jämställda enligt de bestämmelser som gäller för makar.

De nuvarande bestämmelserna på dessa områden överensstämmer i stort med den likställighetsregel som jag föreslår skall gälla för den nya efterlevandepensioneringen. Enligt min uppfattning bör det så långt det är möjligt gälla enhetliga regler inom hela den allmänna pensioneringen. Dessa bestämmelser bör därför kvarstå.

Fråga uppkommer emellertid om dessa bestämmelser bör kompletteras för att full överensstämmelse skall uppnås mellan dessa och den för efterlevandepensioneringen nyss föreslagna likställighetsregeln. Det tillägget skulle då behöva göras att likställighet även här skall gälla redan i fall då parterna väntar barn gemensamt och skulle även i detta hänseende krävas att ingen av parterna är gift med annan.

Enligt min mening skulle i de nu berörda avseendena en likställighetsregel som tar sikte på även samboende som väntar gemensamt barn ge upphov till svårigheter vid tillämpningen, eftersom ett faderskaps erkännande i allmänhet inte avges förrän barnet är fött. Till skillnad från efterlevandepensioneringens likställighetsregel, som avser att avgöra om en viss person skall ges rätt till en förmån eller inte, syftar de nu behandlade reglerna enbart till att bestämma i vilka fall och från vilken tidpunkt det finns skäl att justera beloppet för en utgående pensionsförmån. Att grunda en sådan justering redan på den omständigheten att två pensionstagare kan vänta gemensamt barn skulle på dessa områden kunna medföra betydande problem i praktiken. Försäkringskassorna får inte automatiskt kännedom om havandeskap, och det är svårt att fastställa från vilken tidpunkt en omräkning av pensionsbeloppen skulle göras. Mot bakgrund härav bör man avstå från att låta likställigheten inträda redan när parterna väntar barn gemensamt. Först från barnets födelse bör det alltså komma i fråga att likställa ogifta samboende med gifta när det gäller beräkningen av ålders- och förtidspension liksom vid tillämpningen av reglerna för KBT och – övergångsvis utgivet – hustrutillägg.

Vidare anser jag att det i likhet med vad som för närvarande föreskrivs inte bör krävas att parterna är ogifta. Även om någon av dem är gift med annan, bör de alltså i nu aktuella hänseenden betraktas som makar. Detta innebär en utvidgning i förhållande till vad som avses gälla för rätten till efterlevandeförmåner, men jag anser den vara motiverad eftersom reglerna i princip tar sikte enbart på storleken av en utgående förmån och inte på rätten till förmån som sådan.

Enligt de nämnda bestämmelserna likställs i nu berörda avseenden gift pensionsberättigad, som stadigvarande lever åtskild från sin make, med ogift pensionstagare om särskilda skäl inte föranleder annat. Vid beräkning av ålders- och förtidspension m.m. kan sålunda den som lever åtskild från sin make anses inte såsom gift utan såsom likställd med ogift. Motsvarande bestämmelser saknas i dag när det gäller rätten till änkepension. Genom mitt förslag på efterlevandepensioneringens område kommer dock överensstämmelse att uppnås. De nuvarande reglerna för ålders- och förtidspension m.m. bör därför även i detta hänseende kvarstå oförändrade.

4.3.1 Allmänna synpunkter

Mitt förslag: Till efterlevande män och kvinnor i yrkesaktiv ålder skall under vissa förutsättningar kunna utbetalas omställningspension från folk- och tilläggspensioneringen efter avliden make (eller därmed likställd). Omställningspensionen utges under en tid av ett år efter dödsfallet eller under den längre tid då den efterlevande tar vård om barn som inte har uppnått tolv års ålder.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 162–164 och 215–218).

Remissinstanserna: Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran av de allra flesta remissinstanserna. Bland dem som uttryckligt tillstyrker förslaget finns *försäkringsöverdomstolen, försäkringsrätten för Södra Sverige, socialstyrelsen, statskontoret, LO, SAF, PRO* och *Kommunernas Pensionsanstalt. HCK* framhåller särskilt det positiva i förslaget om omställningspension för förlängd tid. Emellertid anser *TCO* att tiden för den generella omställningspensionen bör förlängas till minst två år och *Konsumentkooperationens pensionskassa* att tiden härför bör utgöra minst tre år.

Skälen för mitt förslag: En utgångspunkt för övervägandena om ett reformerat system för efterlevandepensionering har, som jag redovisat i avsnitt 2.2, varit att ekonomiska förmåner till vuxna efterlevande i främsta rummet bör ta sikte på att lämna ett tillfälligt bistånd för att den efterlevande mannen eller kvinnan skall kunna komma över de särskilda ekonomiska svårigheter som till följd av den förändrade familjesituationen i regel uppkommer under tiden närmast efter dödsfallet. Behov härav torde föreligga för i huvudsak alla efterlevande i yrkesaktiv ålder. Jag föreslår därför att ekonomiskt stöd skall utges till sådana efterlevande i form av en periodiskt utgående pensionsförmån, benämnd omställningspension.

Denna omställningspension bör kunna utbetalas både efter tidigare förvärvsarbete och efter personer som ägnat sig åt arbete enbart i hemmet eller som av annan orsak inte kunnat förvärvsarbeta. Pensionen är alltså avsedd att för en viss tid ekonomiskt kompensera en förlust för den efterlevande vare sig den gäller förvärvsinkomster som den avlidne haft som bidrag till det gemensamma hushållet eller dennes arbetsinsatser i hemmet. Omställningspensionen bör med hänsyn bl.a. härtill utbetalas från både folk- och tilläggspensioneringen.

Pensionen bör utges enligt tämligen generella regler till efterlevande män och kvinnor i yrkesaktiv ålder. Jag finner det därför inte påkallat att t.ex. uppställa någon nedre åldersgräns för rätt därtill. Den bör alltså kunna utbetalas också till mycket unga efterlevande. Jag anser nämligen att man inte med fog kan hävda att efterlevande i viss högre ålder generellt sett skulle drabbas av mer omfattande omställningsproblem i samband med dödsfallet än efterlevande som är något yngre. Inte heller kan det motsatta antagandet göras. Jag anser också att det inte är motiverat att differentiera den

tidsperiod under vilken omställningspensionen skall kunna utges med hänsyn till den efterlevandes ålder vid tidpunkten för dödsfallet. Den bör alltså utges under i princip lika lång tid och under samma villkor för efterlevande som är i t.ex. 30-årsåldern som för efterlevande i t.ex. 60-årsåldern.

Pensionsrätten bör däremot inte göras vidare än vad som generellt är motiverat. Enligt min mening bör omställningspension utbetalas bara i situationer där makarnas (eller därmed likställdas) förhållanden varit sådana att det förelegat en personlig och ekonomisk gemenskap dem emellan och att den ena makens bortgång därför inneburit en väsentligt förändrad situation för den efterlevande. Denna nödvändiga avgränsning kan av naturligt skäl inte göras från fall till fall utan måste bestämmas utifrån vissa generella utgångspunkter. Behovet av enkla och entydiga regler medför vidare att det inte bör komma i fråga att förse omställningspensionen med särbestämmelser i en eller annan form för vissa särskilt utvalda kategorier efterlevande.

Jag anser att den avgränsning som således är påkallad lämpligen bör åstadkommas på det sättet att det som villkor för rätten till omställningspension uppställs att makarna (eller därmed likställda) skall ha sammanlevt oavbrutet viss minsta tid före dödsfallet eller vid tidpunkten härför gemensamt ha tagit vård om minderårigt barn. Är inte något av dessa villkor uppfyllt torde kunna förutsättas att förhållandet mellan parterna inte hunnit utvecklas därhän att upplösningen av äktenskapet (eller sammanboendet) genom den enes död utgör grund för samhället att träda in med ekonomiskt stöd.

Avsikten med mina förslag är sålunda att omställningspensionen skall utges till den efterlevande under en omställningstid i omedelbar anslutning till dödsfallet. Pensionen bör således inom både folk- och tilläggs pensioneringen utbetalas under endast en begränsad tidsperiod. När det gäller att avgöra hur lång denna period bör vara finns givetvis olika möjligheter till lösning och olika meningar kan göras gällande. Vid mina överväganden har jag emellertid, i likhet med pensionsberedningen och remissinstanserna, funnit att starka skäl talar för att differentiera den tidsperiod varunder pension skall utges med hänsyn till om den efterlevande efter dödsfallet tar vård om minderårigt barn eller inte. Omställningspension bör därför utbetalas dels under en viss bestämd tidrymd som är densamma för alla berättigade, dels under längre tid till sådana efterlevande som vårdar barn under viss ålder.

I fråga om längden av den tid varunder *omställningspensionens generella del* skall utbetalas gör sig olika synpunkter gällande. Valet blir beroende av för hur lång tid man anser det rimligt att samhället skall träda in och lämna ekonomiskt stöd till omställningen. För att pensionen verkligen skall utgöra ett reellt stöd för den efterlevande att anpassa ekonomin, bostads- och arbetsförhållanden m.m. till den nya situationen bör tiden inte bli alltför kort. Å andra sidan bör pensionsrätten inte heller utsträckas alltför långt i tiden, eftersom meningen med pensionen är att den skall utgöra ett ekonomiskt tillskott under en övergångsperiod. Anknytningen till dödsfallet och dess följder blir givetvis allt mindre ju längre tid som förflyter därefter. Vid en avvägning mellan dessa och andra synpunkter har jag stannat för att ansluta mig till den lösning som pensionsberedningen redovisat och som

vunnit anslutning av det absoluta flertalet av remissinstanserna. Jag finner det alltså motiverat att omställningspension som huvudregel utges under en tid av ett år räknat från dödsfallet.

Efter utgången av denna övergångstid torde man kunna räkna med att den efterlevande har anpassat sig till de nya förhållandena och har möjlighet att utan särskilt ekonomiskt stöd själv svara för sin försörjning på en tillfredsställande nivå. De särskilda svårigheter i ekonomiskt hänseende som dödsfallet gett upphov till bör då i regel vara övervunna.

Emellertid anser jag, som jag tidigare framhållit, att det finns skäl att i vissa situationer ge den efterlevande möjlighet att uppbära *omställningspension under längre tid* än den ettårsperiod som följer av huvudregeln. Det gäller sådana fall där den efterlevande tar vård om barn som ännu inte uppnått viss ålder. I dessa situationer bör den efterlevande föräldern få tillfälle till en längre tids omställning och anpassning till de nya förhållandena med ekonomiskt stöd från samhället. Enligt min bedömning får nämligen omställningsproblemen oftast anses såväl mer omfattande som mer långvariga än eljest i fall då den efterlevande lämnas ensam med vårdnaden om ett eller flera minderåriga barn.

Jag vill här också erinra om att tyngdpunkten i den nya efterlevandepensioneringen föreslås ligga på att tillgodose efterlevande barns intresse. Här ingår att barnet ges en tryggad uppväxt och möjligheter till en meningsfull samvaro med den kvarlevande föräldern. Det gäller alltså inte bara att tillförsäkra barnet en viss ekonomisk standard utan även att bereda den efterlevande föräldern ekonomiska möjligheter att ge barnet samma omsorg och omvårdnad som det erhöll före dödsfallet. En av föräldrarna kunde då ha valt att ha deltidsarbete för att få erforderlig tid till daglig samvaro med barnet. Genom ekonomiskt stöd, till utfyllnad av den lagstadgade rätten till förkortad arbetstid för vård av barn, får den efterlevande föräldern möjlighet att fortsätta med denna kortare arbetstid efter dödsfallet. Och i de fall då föräldern tidigare arbetat heltid kan han eller hon genom omställningspensionen beredas möjlighet att efter dödsfallet temporärt minska sin arbetstid med tanke på barnets behov av umgänge och med syfte att kompensera den avlidnes insatser härvidlag.

Detta stödbehov skiljer sig från det som barnpensionen är avsedd att tillgodose. Stödet bör därför utges direkt till den efterlevande vårdnadshavaren och inte i form av pension till barnet. Enligt min mening bör omställningspension i denna form utges fram till dess det yngsta barnet blivit så gammalt att det fått bättre förutsättningar att klara sig självt och utan mer regelbunden tillsyn av annan. Jag föreslår därför att omställningspension i dessa fall skall kunna utbetalas så länge som det yngsta barnet är yngre än tolv år.

Avsikten med den sålunda föreslagna omställningspensionen för förlängd tid är att den skall ge ett ekonomiskt tillskott till föräldrarnas förvärvsinkomer för att föräldern under viss tid kan behöva minska sin arbetstid eller – under fortsatt heltidsarbete – åsamkas tillkommande utgifter som inte var nödvändiga så länge maken levde. Möjlighet uppkommer också för den som så önskar att vara helt ledig från sitt arbete under en tid för att ta vård om

barnet. Pensionen bör därför utbetalas på en nivå som täcker den efterlevandes försörjning.

4.3.2 Närmare villkor för rätt till omställningspension

Omställningspension för en tid av ett år

Mitt förslag: Rätt till omställningspension för en tid av ett år omedelbart efter dödsfallet har, för tid före den månad då den efterlevande fyller 65 år, efterlevande make (eller därmed likställd) som stadigvarande sammanbodde med den andra maken vid tidpunkten för dennes död. Det skall dessutom krävas att den efterlevande, antingen

a) vid dödsfallet stadigvarande sammanbodde med barn, som inte uppnått tolv års ålder och som stod under vårdnad av makarna eller en av dem, eller

b) oavbrutet hade sammanbott med maken under en tid av minst fem år fram till tidpunkten för dödsfallet.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 218–221).

Remissinstanserna: Förslaget har berörts särskilt av bara ett fåtal remissinstanser. Dessa har inte något att invända. *RFV* menar dock att man borde överväga att sänka den föreslagna kvalifikationstiden för rätt till omställningspension i fall då det inte finns barn till något eller ett par år.

Skälen för mitt förslag: Enligt mitt förslag i det föregående avsnittet skall omställningspensionen utbetalas generellt under en tidsperiod av ett år. Den tidrymd som på detta sätt berättigar till pension bör vara den som infaller omedelbart efter tidpunkten för dödsfallet. Efterlevande, som under den angivna tidsperioden inte uppfyllt förutsättningarna för rätt till pension, skall alltså inte vid senare tillfälle kunna börja uppbära omställningspensionen. Givetvis skall pensionen dock kunna utges under viss retroaktivtid på samma sätt som är fallet för andra förmåner från den allmänna pensioneringen (16 kap. 5 § femte stycket AFL).

I det föregående avsnittet har jag framhållit det angelägna i att rätten till omställningspension inte går utöver vad som generellt sett framstår såsom motiverat utifrån de syften som pensionen avser att tillgodose. En allmän utgångspunkt för mina förslag angående rätten till omställningspension är att det skall ha förelegat en personlig och ekonomisk gemenskap mellan parterna vid tidpunkten för dödsfallet. Mot bakgrund härav har jag tidigare (avsnitt 4.2.3) föreslagit att det för rätt till pension skall fordras att makarna (eller därmed likställda) stadigvarande sammanbodde med varandra vid dödsfallet.

Även i övrigt måste avgörandet av huruvida en gemenskap av detta slag förelegat ske med tillämpning av generella kriterier. Jag anser att det kan hållas för sannolikt att sådan gemenskap i allmänhet funnits om makarna

gemensamt tagit vård om minderårigt barn. Detsamma gäller då makarna sammanbott oavbrutet under en längre tid fram till dödsfallet.

Vad först gäller de närmare villkoren för pensionsrätt i fall då *makarna gemensamt tagit vård om minderårigt barn* framstår det enligt min mening som önskvärt att reglerna är så enkla och entydiga som möjligt. Dessa villkor bör därför i stor utsträckning anknyta till de förutsättningar som bör gälla med avseende på rätten till omställningspension för förlängd tid och till vilka jag snart återkommer. Det måste nämligen ses som i hög grad önskvärt att regelsystemet ges stor inbördes överensstämmelse. Härför talar bl.a. hänsyn till den praktiska tillämpningen av reglerna och till möjligheterna för de försäkrade att förstå innebörden av dessa.

Mot bakgrund härav föreslår jag att rätt till omställningspension för en tid av ett år skall på denna grund föreligga under förutsättning att den efterlevande vid makens (eller därmed likställdes) död stadigvarande sammanbodde – förutom med maken – med barn, som stod under vårdnad av makarna eller av endera av dem och som inte hade uppnått tolv års ålder. Skälen för de valda avgränsningarna utvecklar jag närmare i det följande vid förslaget om omställningspension för förlängd tid.

Avgörande för om omställningspension skall kunna utges på nu aktuell grund är alltså förhållandena vid tidpunkten för dödsfallet. Den efterlevande skall då ha bott samman med barn som var under tolv års ålder, och barnet skall ha haft makarna gemensamt eller en av dem – den efterlevande eller den sedermera avlidne – som vårdnadshavare. Och det måste ha varit fråga om den rättsliga vårdnaden om barnet. Förändringar som inträffar efter dödsfallet blir utan inverkan på den fortsatta rätten till ettårig omställningspension.

Ett krav i de nu aktuella fallen är sålunda att barnet stod under – rättslig – vårdnad av den avlidne eller den efterlevande eller av dem båda gemensamt. Däremot är det inte nödvändigt att det varit ett för den avlidne och den efterlevande gemensamt barn. Förutsättningarna för rätt till omställningspension är uppfyllda även om det rört sig om ett barn som är biologiskt barn till endast en av dem eller som inte är besläktat med någon av parterna. Också styvbarn och andra barn – t.ex. harnbarn eller fosterbarn under bådas eller enderas vårdnad – kan alltså grunda rätt till pension för den efterlevande. Bestämmande är att barnet stadigvarande skall ha vistats hos makarna (eller därmed likställda) och ha haft dem båda eller endera av dem som vårdnadshavare vid tidpunkten för dödsfallet. Att det dessutom krävs att parterna skall ha stadigvarande sammanbott med varandra har angetts i det föregående. Det är alltså – till skillnad från vad som är fallet enligt nuvarande regler för änkepension – inte tillräckligt för pensionsrätt att barnet före dödsfallet har bott samman med endast en av makarna.

Vad härefter gäller villkoren för rätt till ettårig omställningspension i de fall där det inte finns barn, dvs. i situationer då makarna inte sammanlevt med och haft vårdnad om barn under tolv års ålder, har jag – som redovisats i det föregående – funnit att dessa bör utformas på så sätt att det uppställs krav på viss minsta tids oavbrutet sammanboende. Detta villkor blir alltså aktuellt att tillämpa då makarna inte har barn eller då det yngsta barnet vid dödsfallet är äldre än elva år.

Vid bestämmande av hur lång tid det bör krävas att makarna sammanbott oavbrutet före dödsfallet anser jag – liksom pensionsberedningen, vars förslag godtagits av nästan alla remissinstanser – att vägledning bör hämtas från vad som i dag gäller beträffande rätten till änkepension i fall då barn inte finns. Ett villkor om fem års sammanlevnad framstår således enligt min uppfattning som en lämplig avvägning. Har makarna (eller därmed likställda) bott samman under så lång tid torde man i regel kunna dra den slutsatsen att det varit fråga om erforderlig stabilitet i och varaktighet av förhållandet.

Det uppställda villkoret betyder att parterna måste ha bott samman under hela femårsperioden. Detta krav bör gälla inte enbart beträffande personer som, enligt mina förslag i avsnitt 4.2.2, likställs med gifta utan även i fråga om makar. Det skall alltså inte – som enligt nuvarande regler för änkepension – vara tillräckligt att makar varit förenade i äktenskap under en tid av fem år, utan dessutom skall fordras att de sammanbott under denna period. Detta sammanboende skall också ha fortgått oavbrutet fram till tidpunkten för dödsfallet under en tidsrymd av minst fem år.

Jag är medveten om att det uppställda villkoret kan medföra vissa problem i den praktiska tillämpningen av reglerna. Från tillämpningssynpunkt skulle ett krav på fem års äktenskap säkerligen vara att föredra. Emellertid kan problemet inte undvikas när det gäller personer som sammanlevt utan äktenskap och som likställs med gifta. Att för gifta införa ett sammanboendevillkor innebär därför inte en ny typ av problem utan enbart ett införande av samma regler för gifta som för icke gifta. Det bör också beaktas att det angivna rekvisitet gäller redan i dag med avseende på rätten till änkepension från folkpensioneringen för med änka likställd kvinna. Detta har tillämpats under lång tid, och en praxis för tolkning av rekvisitet har hunnit utbildas. Med hänsyn härtill och då starka sakliga skäl talar för det uppställda villkoret, anser jag att den nämnda risken för tillämpningsproblem inte bör utgöra hinder mot ett genomförande av det föreslagna villkoret.

Det uppställda villkoret bör enligt min mening inte ges en alltför snäv innebörd. I specialmotiveringen utvecklar jag närmare hur jag anser att detta villkor bör tillämpas.

Som angetts i det föregående anser jag att det för rätten till omställningspension bör gälla en *övre åldersgräns vid 65 år*. Skälen för detta ställningstagande har jag redovisat i avsnitt 2. Som där framhållits medför redan gällande regler för ålderspension och kommunalt bostadstillägg en viss förbättring av den efterlevandes pensionsförmåner efter dödsfallet. Vidare torde omställningsproblemen i regel inte vara lika påtagliga för dessa äldre efterlevande som för yngre. Något behov av att anpassa arbetsförhållandena efter den förändrade situationen finns inte. Och man kan nog räkna med att det normalt inte heller föreligger samma behov för äldre efterlevande att förändra bostadsförhållandena som många gånger kan vara för handen beträffande efterlevande i yrkesaktiv ålder. Om inte annat så torde det särskilda bostadsstödet bidra till att ge efterlevande med ålderspension möjlighet att bo kvar i den tidigare bostaden. Ytterligare kan antas att ett dödsfall i yngre ålder ofta är mindre förutsebart och därigenom i högre grad leder till omställningsproblem för den efterlevande.

Det föreslagna villkoret innebär således att efterlevande som vid tidpunkten för dödsfallet har uppnått 65 års ålder inte skall kunna beviljas omställningspension. Vidare betyder det att pensionen skall upphöra att utgå om den efterlevande fyller 65 år under pensionsperioden. I sådant fall dras pensionen in vid utgången av månaden före 65-års månaden.

I övrigt finner jag det inte erforderligt med några särskilda regler om *bortfall av pensionsrätt* när det gäller den ettåriga omställningspensionen. Som tidigare har framhållits bör förhållandena vid tidpunkten för dödsfallet vara avgörande för rätten till pension under hela ettårsperioden. Om pensionsrätten grundats på vård av barn inverkar det därför inte på dennas fortbestånd om sammanlevnaden med eller vårdnaden om barnet skulle upphöra efter dödsfallet. Inte heller påverkas i dessa fall den fortsatta rätten till pension av att det yngsta barnet fyller tolv år under den aktuella tiden.

I likhet med pensionsberedningen (betänkandet s. 243–245) anser jag vidare att *omställningspension för en tid av ett år* bör fortsätta att utges även om den efterlevande skulle gifta om sig eller börja sammanbo med en annan person under ettårsperioden. Pensionen utbetalas här under bara en begränsad tid, och det bör inte komma i fråga att belasta administrationen med en bestämmelse som medför att rätten till pension måste omprövas i fall av detta slag och därmed även fordrar särskild utredning och kontroll för att kunna tillämpas.

Omställningspension för förlängd tid

Mitt förslag: Rätt till omställningspension för förlängd tid tillkommer, för tid före den månad då den efterlevande fyller 65 år, efterlevande make (eller därmed likställd) som stadigvarande sammanbodde med den andra maken och med barn, som var under tolv år, vid tidpunkten för makens bortgång. Pensionen utbetalas så länge som den efterlevande har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barnet, dock längst fram till dess barnet fyller tolv år. Den börjar utges först efter det att rätten till omställningspension för en tid av ett år har upphört. Rätten till omställningspension för förlängd tid bortfaller om den berättigade ingår äktenskap eller såsom ogift stadigvarande sammanbor med annan med vilken den efterlevande har varit gift eller har eller har haft barn.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 221–224 och 243–245).

Remissinstanserna har inte kommenterat detta förslag särskilt.

Skälen för mitt förslag: Som angetts i det föregående innebär mina förslag att efterlevande som tar vård om mindcrårigt barn under vissa förutsättningar skall kunna uppbära omställningspension för längre tid än enligt huvudregeln, dvs. för en tid av ett år. Omställningspensionen skall i dessa fall kunna utbetalas fram till dess det yngsta barnet fyller tolv år.

Avsikten med förslaget är att denna form av omställningspension skall

börja utbetalas först när rätten till den generella pensionen upphört. Rätten till förlängd omställningspension inträder alltså först när ett år har förflutit från dödsfallet.

Den förlängda omställningspensionen utges sedan så länge som förutsättningarna härför är uppfyllda. Om den efterlevande har flera barn, är det avgörande givetvis det yngsta barnets ålder. Att differentiera åldersgränsen efter antalet barn, så att den är högre än eljest om den efterlevande har mer än ett minderårigt barn att ta vård om, har jag inte funnit skäl till.

För att den efterlevande skall kunna beviljas omställningspension för förlängd tid bör krävas att han eller hon har uppfyllt förutsättningarna för rätt till den generella – ettåriga – omställningspensionen. Detta innebär bl.a. att samma likställighetsregel gäller för omställningspension för förlängd tid som för ettårig omställningspension. En icke gift samboende måste alltså tidigare ha varit gift med eller ha eller ha haft gemensamt barn med den avlidne för att han eller hon skall likställas med änka resp. änking med avseende på rätten till förlängd omställningspension.

Vidare bör som särskilt villkor för rätt till omställningspension för förlängd tid gälla att den efterlevande vid tidpunkten för dödsfallet stadigvarande sammanbodde med just det barn som avses grunda rätt till förlängd pension. Av naturliga skäl bör krävas att det är fråga om ett barn som fötts före dödsfallet eller som en efterlevande då väntade gemensamt med den sedermera avlidne. Barn som den efterlevande efter dödsfallet kan ha fått med annan bör inte kunna grunda rätt till omställningspension för en efterlevande kvinna eller man. Däremot bör i andra fall inte fordras att det rör sig om ett för den efterlevande och den avlidne gemensamt barn. Också adoptivbarn, styvbarn samt i vissa fall fosterbarn och andra barn bör alltså, om övriga förutsättningar är uppfyllda, i och för sig kunna grunda rätt till omställningspension för vuxna efterlevande. I nu berörda hänseende bör inte heller gälla något särskilt krav angående vårdsnaden om barnet vid dödsfallet. Erforderlig avgränsning bör i stället åstadkommas genom andra villkor.

De angivna villkoren tar sikte på förhållandena vid tidpunkten för dödsfallet. Härutöver måste uppställas vissa krav på anknytning mellan barnet och den efterlevande också för tiden därefter. Det rör sig alltså här om villkor som måste vara fortlöpande uppfyllda under hela den tid då förlängd omställningspension utges. Till skillnad från omställningspensionens ettåriga del kan i fråga om dess förlängda del inte läggas vikt enbart vid hur förhållandena gestaltade sig vid det tillfälle då dödsfallet inträffade, utan här måste betydelse tillmätas även situationen därefter.

I detta hänseende bör först och främst krävas att den efterlevande stadigvarande sammanbor med barnet. Avgörande bör alltså vara att den efterlevande tar faktisk vård om barnet kontinuerligt under den pensionsberättigande tiden. Finns fler barn än ett, bör härvid fordras att den efterlevande bor samman med ett barn som han eller hon stadigvarande sammanbodde med redan vid dödsfallet. Uttrycket stadigvarande sammanboende bör här inte ges en alltför snäv tolkning. I specialmotiveringen utvecklar jag några synpunkter på tillämpningen härav.

Ytterligare bör gälla som villkor att den efterlevande efter dödsfallet har rättlig vårdnad om barnet. Härigenom erhålls ett lätt konstaterbart faktum

som underlag för bedömningen av rätten till pension, vilket underlättar *administrationen*. Ett rekvisit av denna innebörd gör det också möjligt att undvara särskilda villkor i fråga om släktskap eller liknande mellan barnet och den efterlevande. Skulle man däremot låta enbart den rent faktiska vården vara utslagsgivande, skulle det bli nödvändigt att mer exakt definiera vilka grupper av barn som bör kunna grunda rätt till omställningspension för den efterlevande. Annars skulle pensionsrätt kunna uppkomma även i fall då detta från andra synpunkter skulle framstå som mindre lämpligt. T.ex. finns inte skäl att ge rätt till sådan pension till den som utan att ha vårdnaden om barnet tar omsorg om det såsom fosterbarn. I fall av detta slag utgår i regel ersättning till fosterföräldern i annan form. Att i stället för ett krav på rättslig vårdnad ha enbart ett villkor om faktisk vård skulle också kunna leda till att det i ett antal fall skulle få göras omprövningar av rätten till pension, vilka skulle kunna bli tämligen slumpmässiga eftersom försäkringskassorna inte genom någon officiell registrering skulle kunna få del av inträffade förändringar rörande den faktiska vårdsituationen. När det gäller förändringar i fråga om den rättsliga vårdnaden är dessa lättare att objektivt fastslå. Jag vill i sammanhanget även framhålla att den faktiska vården och den rättsliga vårdnaden i allmänhet sammanfaller och att de situationer då skillnader härvidlag är för handen normalt är sådana där det saknas skäl att utge omställningspension för förlängd tid.

Något krav på att den efterlevande mannen eller kvinnan var vårdnadshavare för barnet redan vid tidpunkten för dödsfallet finns inte enligt förslaget. Det skall här vara tillräckligt att den efterlevande då sammanbodde stadigvarande med barnet och erhåller vårdnaden om det någon tid därefter. Kravet på vårdnad behöver således vara uppfyllt först vid den tidpunkt då rätten till förlängd omställningspension inträder, dvs. ett år efter dödsfallet.

På samma sätt som för den *ettåriga omställningspensionen* bör gälla en *övre åldersgräns* vid 65 år. Jag föreslår alltså att förlängd omställningspension inte skall utges till efterlevande som har uppnått 65 års ålder och att utgående sådan pension skall dras in vid utgången av månaden före den då den berättigade uppnår denna ålder.

Av de villkor som jag nu föreslagit för rätt till förlängd omställningspension följer att *pensionsrätten bortfaller* vid den tidpunkt då det yngsta barnet uppnår tolv års ålder. Vidare medför dessa förutsättningar att en utgående pension skall dras in också om den föreskrivna anknytningen till barnet skulle upphöra dessförinnan. Detta blir fallet om barnet avlider, den efterlevande upphör att bo samman med barnet eller vårdnaden om barnet tillerkänns någon annan. Det angivna är en konsekvens av att det avgörande för pensionsrätten i dessa hänseenden inte är situationen vid dödsfallet utan de fortlöpande förhållandena under den tid som omställningspensionen utbetalas. Om en utgående pension skulle dras in med stöd av dessa regler, bör detta emellertid inte innebära att den efterlevande definitivt går miste om möjligheterna att återfå pensionen. Rätten till denna bör kunna inträda på nytt om den efterlevande vid senare tillfälle skulle komma att ånyo uppfylla de föreskrivna villkoren. Detta gäller givetvis endast under förutsättning att det yngsta barnet inte dessförinnan fyllt tolv år.

I likhet med pensionsberedningen, vars överväganden i detta hänseende inte satts i fråga under remissbehandlingen, anser jag vidare att rätten till förlängd omställningspension, enligt samma princip som för dagens änkepension, bör bortfalla om den efterlevande ingår nytt äktenskap och i vissa situationer då denne börjar sammanleva med annan utan äktenskap. Denna form av omställningspension kan utges under en relativt lång tidsperiod, och en ordning som lämnar pensionen opåverkad av omgifte e.d. skulle här kunna uppfattas som stötande. Det bör också beaktas att den efterlevande i det nya förhållandet kan erhålla ett skydd inom pensioneringen mot risken att den nya kontrahenten skulle avlida.

Vad avser den närmare utformningen av regeln anser jag det vara rimligt att omställningspensionen i nu aktuell form får upphöra att utgå om den berättigade ingår äktenskap. I dessa fall blir den nya maken underhållsskyldig mot den efterlevande. Emellertid kan man inte stanna härvid. Som jag framhållit tidigare bör lagstiftningen i möjligaste mån undvika att påverka valet av samlevnadsform. Omställningspension för förlängd tid bör därför bortfalla också i vissa fall av samlevnad utan äktenskap. Av administrativa hänsyn är det dock knappast möjligt att låta all sådan samlevnad medföra förlust av pensionsrätten. Av skäl som jag utvecklat i avsnitt 4.2 skulle det stöta på uppenbara svårigheter att fastställa om det i ett visst fall är fråga om ett samboende under äktenskapsliknande förhållanden. En så allmän regel skulle medföra stora tillämpningsproblem och kräva en orimligt stor arbetsinsats av de tillämpande organen. Det framstår enligt min mening också som naturligt att en regel om bortfall av pensionsrätt vid samlevnad under särskilt angivna omständigheter korresponderar med den regel som ger rätt till efterlevandepension för samboende icke gifta om den ena parten skulle avlida. Samma faktorer som ger rätt till pension bör alltså i princip medföra bortfall av pensionsrätten.

Jag föreslår således att rätten till förlängd omställningspension skall upphöra i fall då den berättigade ingår äktenskap eller stadigvarande sammanbor med annan, med vilken den efterlevande varit gift eller har eller har haft barn. Detta bör gälla också om den nya parten är gift med annan, som är fallet enligt nuvarande regel för änkepension. Däremot bör pensionsrätten inte bortfalla redan om den efterlevande väntar barn med annan. En sådan ordning skulle medföra problem i den praktiska tillämpningen, bl.a. när det gäller att avgöra från vilken tidpunkt indragningen skall göras och hur det skall förfaras i fall då graviditeten avbryts. Jag vill på denna punkt också hänvisa till mina motsvarande överväganden i avsnitt 4.2.4.

Om rätten till omställningspension på detta sätt har bortfallit, bör inte kunna komma i fråga att senare återuppliva pensionsrätten om det nya äktenskapet eller samboendet skulle upplösas inom viss tid. Ett sådant återupplivande skulle vara mindre väl förenligt med de nya efterlevandeförmånernas karaktär. Tanken härpå står dessutom i strid med utgångspunkten att det skall föreligga ett samband mellan pensionen och dödsfallet. Har pensionsrätten en gång bortfallit, måste detta samband anses brutet. I förekommande fall kan dessutom den efterlevande beviljas pension efter den avlidne i det nya förhållandet.

Mitt förslag: Omställningspension för en tid av ett år och för förlängd tid skall inom folkpensioneringen utges med ett belopp som för år räknat motsvarar 96 % av basbeloppet. I förekommande fall kan pensionen kompletteras med pensionstillskott om maximalt 48 % av basbeloppet och med kommunalt bostadstillägg till folkpension. Pensionen utgör skattepliktig inkomst för den efterlevande men berättigar till extra avdrag vid beskattning enligt samma regler som för annan folkpension. Inom tilläggs pensioneringen utgör omställningspension, om det inte samtidigt utges barnpension efter den avlidne, 40 % av den avlidnes egenpension beräknad på visst sätt och eljest 20 % därav. Omställningspensionen är inte till någon del samordnad med annan social förmån som den efterlevande kan ha rätt till.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 224–228).

Remissinstanserna: Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran. *Riksskatteverket* anför vissa synpunkter beträffande tillämpningen av förslaget att omställningspension skall medföra rätt till extra avdrag vid beskattningen och anför därvid bl.a. att detta kan medföra att den berättigade påförs kvarskatt efter inkomståret, om pensionsutbetalaren inte gör ett tillräckligt stort avdrag för preliminär skatt.

Skälen för mitt förslag: Syftet med omställningspensionen är att under en tid ge viss ersättning för bortfallet av den avlidnes förvärvsinkomster och arbetsinsatser i hemmet. Pensionen bör därför utges i form av dels ett enhetligt grundbelopp från folkpensioneringen, dels ett belopp från tilläggs pensioneringen som relateras till de pensionspoäng som tillgodoräknats den avlidne.

Enligt min mening måste omställningspension från folkpensioneringen och sådan pension från tilläggs pensioneringen ses som en enhet. I det alldeles övervägande antalet fall där pension kommer att utgå har båda makarna förvärvsarbetat och ATP kommer därför att utges efter den avlidne. Och i det begränsade antal situationer då tilläggs pension inte kommer att utbetalas kan i regel förutsättas att det varit den efterlevande som svarat för familjens försörjning och därför haft och alltså har inkomster av förvärvsarbete vid sidan av omställningspensionen. Någon direkt inkomstförlust föreligger inte i dessa fall.

Med hänsyn till önskemålet om enkla och enhetliga regler framstår det som motiverat att omställningspensionen utbetalas på samma nivå under såväl den generella ettårstiden som för förlängd tid.

När det mot angiven bakgrund gäller att bestämma nivåerna för omställningspension inom *folkpensioneringen* finner jag, liksom pensionsberedningen, att det ligger nära till hands att anknyta till de nivåer som gäller för ålderspension och för nuvarande änkepension. Inte minst samordningsskäl

och administrativa hänsyn talar härför. Remissinstanserna har inte haft något att erinra mot beredningens förslag i detta hänseende.

Jag föreslår därför att folkpension i form av omställningspension skall utges med ett belopp som för år räknat motsvarar 96 % av basbeloppet. Omställningspensionen bör utbetalas på denna nivå oberoende av om det samtidigt utges barnpension till efterlevande barn till den avlidne eller ej. På samma sätt som för ålderspension och dagens änkepension bör till omställningspension från folkpensioneringen knytas en rätt till pensionstillskott med för år räknat högst 48 % av basbeloppet.

Vidare bör rätt föreligga till kommunalt bostadstillägg för sådana efterlevande som uppbar omställningspension i någon av dess former. Självfallet bör pensionen utgöra skattepliktig inkomst för den efterlevande och i skattehänseende likställas med inkomst av tjänst. På motsvarande sätt som för bl.a. ålderspension och nuvarande änkepension bör dock den som erhåller folkpension i form av omställningspension kunna ges rätt till extra avdrag vid beskattningen. Detta bör ske på samma villkor som för andra folkpensionärer.

Inom *tilläggs pensioneringen* bör omställningspensionen enligt samma principer som för barnpension utgöra en viss procentsats av den ålders- eller förtidspension som vid dödsfallet faktiskt utgick till den avlidne eller – om sådan pension inte utgavs – den förtidspension som den avlidne skulle ha erhållit om rätt till hel sådan pension hade inträtt vid tidpunkten för dödsfallet. I förekommande fall bör alltså omställningspensionen beräknas på grundval av antagandepoäng för tiden från dödsfallet fram t.o.m. det år då den avlidne skulle ha uppnått 64 års ålder.

Vid bestämmande av kompensationsgraden för omställningspension från ATP måste hänsyn tas till de sammanlagda tilläggs pensionsförmåner som kan utgå efter en och samma avliden. Detta betyder att det finns anledning att se till de samlade efterlevandeförmånerna till familjen i sådana fall då också barnpension utges från ATP för samma tid som omställningspensionen. Jag har tidigare (avsnitt 3.4.2) föreslagit att nuvarande regel, enligt vilken tilläggspension i form av barnpension utges med lägre kompensationsgrad än eljest om det samtidigt utbetalas änkepension efter den avlidne, inte skall ha någon motsvarighet inom det reformerade systemet för efterlevandepensionering. Som jag anmärkt i det sammanhanget bör framdeles reduktionen i stället göras på tilläggspensionen till den vuxne efterlevande. Jag har den uppfattningen att berättigade invändningar kan riktas mot en ordning där såväl barnpensionen som pensionen till vuxen efterlevande skulle utgå opåverkade av varandra. Hänsyn måste rimligen tas till den totala efterlevandepension som kommer familjen till del efter den avlidne. Detta bör ske på det sättet att omställningspension från ATP utbetalas med lägre belopp då också barnpension utges till ett eller flera barn än i fall då det inte finns något pensionsberättigat barn.

Nuvarande regler för familjepension inom ATP innebär att det i fall då den avlidne efterlämnar änka och ett pensionsberättigat barn utges familjepensioner efter honom med ett sammanlagt belopp som motsvarar 50 % av den avlidnes egenpension. Denna procentsats ökas med 10 för varje ytterligare barn som har rätt till barnpension.

Enligt min åsikt bör den sammanlagda efterlevandepension som skall utges från tilläggs pensioneringen inom ramen för det nu föreslagna systemet för efterlevandepensionering vara något högre än vad som enligt dagens regler kan utbetalas efter en avliden. Som jag tidigare framhållit anser jag det särskilt väsentligt att en förstärkning genomförs av det ekonomiska stödet i fall då den avlidne efterlämnar flera pensionsberättigade barn.

I avsnitt 3.4.2 har jag lagt fram förslag att barnpension inom ATP skall utgöra 30 % av den avlidnes egenpension om det finns ett pensionsberättigat barn. Finns fler barn än ett, skall detta procenttal ökas med 20 för varje ytterligare barn och det sammanlagda barnpensionsbeloppet delas lika mellan barnen. Två efterlevande barn erhåller således totalt 50 % av egenpensionen, tre barn 70 % och fyra barn 90 % därav. Enligt förslaget skall dessa belopp utgå opåverkade av den efterlevandepension som utges till en vuxen efterlevande.

Jag har funnit att de anförda synpunkterna blir tillgodosedda om det bestäms att omställningspension från tilläggs pensioneringen till en vuxen efterlevande skall för år räknat utges med belopp som motsvarar 40 % av den avlidnes egenpension för det fall att det inte finns något pensionsberättigat barn och motsvarande 20 % härav om barnpension samtidigt utbetalas. Jag föreslår därför att dessa kompensationsgrader skall gälla för omställningspensionen. Förslagen innebär således att omställningspensionen motsvarar 40 % av den avlidnes egenpension, om den vuxne efterlevande är ensam om att erhålla efterlevandepension. Finns dessutom ett pensionsberättigat barn utbetalas sammanlagt 50 % av den avlidnes egenpension. Finns två barn utges 70 % härav och finns det tre barn utbetalas 90 % av egenpensionen.

En utgångspunkt för förslagen är att omställningspensionen skall utgå opåverkad av den efterlevandes inkomster av förvärvsarbete. Pensionen skall alltså inte prövas mot sådana inkomster. Med hänsyn härtill finns enligt min mening inte heller skäl att genomföra någon form av *samordning* mellan pensionen och andra sociala förmåner som träder i stället för inkomst av förvärvsarbete. Omställningspensionen bör således utges ograverad vid sidan av t.ex. förtidspension, sjukpenning, arbetslöshetsersättning och utbildningsbidrag. Inte heller dessa förmåner bör minskas med hänsyn till att omställningspension utges. Sådana sociala förmåner utbetalas på grundval av andra omständigheter än de som omställningspensionen är avsedd att tillgodose. Förmånerna i fråga relateras också till den efterlevandes egna förhållanden, och de saknar anknytning till dödsfallet som sådant. Omställningspensionen är däremot en från den avlidne härledd rätt till pension som har till syfte att överbrygga följderna av dennes bortgång. Omställningspension å ena sidan och övriga sociala förmåner å andra sidan fyller således helt skilda syften.

Däremot skulle det kunna ligga något närmare till hands att överväga en beloppsmässig samordning i en eller annan form mellan sådan omställningspension som skall utges för förlängd tid, dvs. vid vård av barn, och andra bidragsformer som tar sikte på att utgöra ett stöd för den som har omsorg om barn. Detta skulle då kunna gälla beträffande föräldrapenning och vårdbidrag. Inte heller härvidlag föreligger emellertid parallellitet mellan resp. förmåns bakomliggande syften. Omställningspension är även i dessa fall

avsedd att ge ett ekonomiskt tillskott under en övergångsperiod och, som jag tidigare utvecklat, inte tänkt att utgöra ett särskilt bidrag för vården av barn. Härtill kommer att föräldrpenning över garantinivån avser, i likhet med de ovan angivna förmånerna, att utgöra en ersättning för de förvärvsinkomster som den berättigade avstår från.

Jag finner således att det inte är motiverat att föreslå någon form av samordning mellan omställningspension och andra sociala förmåner. Där emot bör självfallet vid prövning av rätten till ekonomiskt bistånd i form av socialbidrag tas hänsyn till om omställningspension utgår.

Med tillämpning av basbeloppet 25 800 kr. innebär förslagen att det från folkpensioneringen alltid utbetalas ett årsbelopp om 24 768 kr. i form av omställningspension. Pensionstillskottet utgör 12 384 kr. för år räknat. Alla efterlevande med omställningspension får alltså en garanti för ett årsbelopp om minst 37 152 kr. Någon inkomstskatt uttas inte för efterlevande som inte har andra inkomster vid sidan härav. Dessutom får sådana efterlevande bidrag i form av kommunalt bostadstillägg (KBT) till bostadskostnader upp till i vart fall 1 500 kr. per månad (minst 80 % av kostnader som överstiger 80 kr.). I många fall utges KBT med högre belopp. Från ATP utbetalas omställningspension med belopp som varierar med den avlidnes tidigare inkomster. Om barnpension inte utbetalas samtidigt, kan utges högst 40 248 kr. per år (beräknat med angivna basbelopp). Utbetalas barnpension efter den avlidne, kan tilläggspension i form av omställningspension utges med högst 20 124 kr. per år.

4.4 Särskild efterlevandepension

4.4.1 Allmänna synpunkter

Mitt förslag: Till efterlevande män och kvinnor i yrkesaktiv ålder skall under vissa förutsättningar kunna utbetalas särskild efterlevandepension från folk- och tilläggspensioneringen, om den efterlevande helt eller delvis saknar möjlighet att bereda sig inkomst genom förvärvsarbete för tiden efter det att rätten till omställningspension bortfallit.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 228-231).

Remissinstanserna: Praktiskt taget alla remissinstanser tillstyrker förslaget. *LO, PRO* och *Konsumentkooperationens pensionskassa* understryker vikten av en generös tillämpning. *LO* framhåller också det angelägna i att gränsdragningen mellan den särskilda efterlevandepensionen och förtidspension noga klargörs. Liknande synpunkter framförs av *RFV*. Behovet av långtgående vägledning för de tillämpade organen betonas av *TCO*. Även *Sveriges Pensionärsförbund* menar att det administrativa förfarandet för särskild efterlevandepension bör utredas ytterligare. *Svenska kommunförbundet* menar att det finns risk att vissa efterlevande inte uppfyller kraven för särskild efterlevandepension men ändå saknar möjlighet att själva ordna sin försörjning. Om de föreslagna reglerna skulle få till effekt att kommunerna i

sådana fall tvingas utge socialhjälp i någon form, kan förbundet inte acceptera den kostnadsövertäckning som i sådant fall sker på kommunerna.

Skälen för mitt förslag: En grundtanke bakom den nu föreslagna reformen på efterlevandepensioneringens område är att flertalet vuxna efterlevande i yrkesverksam ålder har inkomstbringande förvärvsarbete när dödsfallet inträffar eller får ett sådant arbete under den tid som de har rätt till omställningspension. Skulle detta inte vara fallet, är utgångspunkten att änkan eller änklungen skall beredas möjlighet att genomgå erforderlig utbildning eller få hjälp att komma in i förvärvslivet genom åtgärder på det arbetsmarknadspolitiska området. I sådana fall kan den efterlevande, på samma villkor som andra arbetssökande, få ekonomiskt stöd i form av t.ex. arbetslöshetsersättning, utbildningsbidrag eller vuxenstudiebidrag. Om hälsoskäl lägger hinder i vägen för förvärvsarbete kan den efterlevande vara berättigad till förtidspension och således i den formen få det fortsatta uppehållet tryggt.

Som jag utvecklat i avsnitt 2.3.1 måste man emellertid räkna med att det även i framtiden kan komma att finnas ett antal änkor och änklingar som inte får sitt behov av ekonomiskt stöd tillgodosett på dessa vägar. Jag har där även pekat på att de generella stödformerna på arbetsmarknads- och utbildningspolitikens områden inte alltid är utformade på ett sådant sätt att de i alla situationer kan ge ett ändamålsenligt skydd för samtliga efterlevande som står utanför förvärvslivet. Bl.a. kan de krav som i vissa sammanhang ställs på aktuell anknytning till arbetsmarknaden utgöra ett hinder för de grupper som här avses. På grund härav kan efterlevande komma att ställas utan stöd under en övergångstid fram till dess åtgärderna på arbetsmarknadsområdet har gett åsyftat resultat. I en del fall kan det vidare visa sig omöjligt att bereda den efterlevande ett förvärvsarbete till tryggande av försörjningen. Detta kan stå klart redan vid den tidpunkt då rätten till omställningspension upphör, men det kan också dröja längre tid innan man kan dra en sådan slutsats. Härtill kommer att en del efterlevande kan komma att befinna sig i en sådan situation att det från allmänna synpunkter skulle framstå som oskäligt att begära att de skulle söka sig in i förvärvslivet. Detta kan exempelvis vara fallet i fråga om efterlevande som kommit upp i högre ålder och som inte haft förvärvsarbete under lång tid före dödsfallet.

Som jag framhållit i avsnitt 2.3.1 anser jag det rimligt att ansvaret för att tillgodose det ytterligare behov av ekonomiskt stöd som kan finnas för dessa särskilt utsatta kategorier efterlevande åvilar efterlevandepensioneringen inom den allmänna försäkringen. Detta ekonomiska stöd bör utbetalas i form av en s.k. särskild efterlevandepension.

Berättigade till denna särskilda efterlevandepension bör vara efterlevande som under den tid omställningspensionen utbetalats inte lyckats få ett arbete som tryggar försörjningen trots insatser i form av utbildning e.d. Den särskilda efterlevandepensionen bör då kunna utbetalas under tiden fram till dess änkan eller änklungen erhåller en plats i arbetslivet. I vissa fall kan situationen dock vara sådan att det redan från början framstår som oskäligt att påbörja en utbildning eller göra andra försök med arbetsplacering. Detta gäller även de fall då det inte rimligen kan begäras av den efterlevande att han

eller hon genomgår utbildning, försök med arbetsplacering eller liknande. I fall av detta slag bör särskild efterlevandepension utbetalas fram till dess försörjningen kan tryggas på annan väg. Behov av sådan pension kan också vara påkallad i situationer där förtidspension inte kan beviljas men där det med hänsyn till den efterlevandes hälsotillstånd ändå är osannolikt att han eller hon skall kunna erhålla ett förvärvsarbete som ger en tillfredsställande utkomst.

De som i första hand kan antas bli berättigade till särskild efterlevandepension torde vara änkor och änklingar som varit hemarbetande under en längre tid före dödsfallet och som har bristande utbildning och yrkesvana. Härtill torde i många fall komma sådana faktorer som nedsatt hälsa eller högre ålder. Särskild betydelse torde pensionen komma att få för efterlevande som är bosatta på orter med få arbetstillfällen och beträffande vilka man inte skäligen kan ifrågasätta att de skall flytta till annan ort där arbete kan finnas. I en del av dessa situationer kan det förutsättas att den särskilda efterlevandepensionen behöver utbetalas fortlöpande fram till dess den efterlevande beviljas ålders- eller förtidspension.

I andra fall kan pensionen, som jag nyss framhållit, behöva utges under kortare tid till sådana efterlevande som kan antas få ett arbete inom den närmaste framtiden men som i avvaktan härpå annars skulle riskera att ställas utan medel till försörjningen. Det kan t.ex. gälla en änka eller änklings som saknar aktuell anknytning till arbetsmarknaden och som därför inte kan få arbetslöshetsstöd under väntetiden till dess lämpligt arbete kan erbjudas henne eller honom.

Som framgår av det anförda är tanken att den särskilda efterlevandepensionen skall ta sikte på enbart efterlevande som inte kan klara sin försörjning på annat sätt. Detta innebär att rätt till sådan pension över huvud taget inte bör föreligga i de fall då den efterlevandes försörjning redan är tryggad genom förvärvsarbete eller genom ålders- eller förtidspension. Det betyder också att den särskilda efterlevandepensionen bör vara subsidiär i förhållande till andra former av stöd som kan utges till den efterlevande, t.ex. arbetslöshetsstöd eller utbildningsbidrag vid arbetsmarknadsutbildning. Först i de fall då sådant stöd inte kan utges eller utgår endast med lägre belopp, skall den särskilda efterlevandepensionen träda till. Ytterligare följer av det sagda att särskild efterlevandepension inte skall utbetalas under den tid då rätt föreligger till den av mig föreslagna omställningspensionen.

Den särskilda efterlevandepensionen är tänkt att utgöra en självständig del inom den reformerade efterlevandepensioneringen för vuxna. I så stor utsträckning som möjligt har jag därför eftersträvat att utforma de allmänna förutsättningarna för särskild efterlevandepension enligt samma grunder som för omställningspension. Inte minst strävandena att uppnå samordning inom pensionssystemet och behovet av så enhetliga regler som möjligt har här varit vägledande för förslagen. Detta innebär att den särskilda efterlevandepensionen har karaktären av en efterlevandepension och inte av en egenpensionsförmån. För att rätt till särskild efterlevandepension skall föreligga skall alltså krävas att den ena av två makar (eller därmed likställda) har avlidit. Dessutom bör fordras att de svårigheter som pensionen avser att avhjälpa har uppkommit som en direkt följd av dödsfallet.

På samma sätt som beträffande omställningspension bör särskild efterlevandepension utges från såväl folk- som tillägspensioneringen. Inom folkpensioneringen bör pensionen utbetalas i form av ett enhetligt belopp uttryckt som en viss procentuell andel av basbeloppet, och inom tillägspensioneringen bör pensionen beloppsmässigt anknytas till den avlidnes tillgodoräknade pensionspoäng inom ATP.

Ytterligare bör självfallet gälla att den särskilda efterlevandepensionen skall tillkomma efterlevande män och kvinnor på lika villkor. Förutom till efterlevande make eller maka bör pensionen kunna utges till vissa ogifta samboende i enlighet med den likställighetsregel som jag föreslagit i avsnitt 4.2.2.

En grundläggande princip bakom den särskilda efterlevandepensionen är att den i möjligaste mån skall bidra till att den efterlevande – med sin egen medverkan – erhåller ett lämpligt förvärvsarbete, vilket kan bereda honom eller henne en inkomst som ger en tillfredsställande försörjning. Mot bakgrund härav bör den särskilda efterlevandepensionen utformas på ett sådant sätt att den kommer att spela en aktiverande och inte en passiverande roll. Som villkor för pensionsrätt bör därför uppställas att den efterlevande – givetvis med hänsynstagande till hans eller hennes personliga förutsättningar, inte minst åldern – själv gör insatser och medverkar i olika åtgärder för att komma in i förvärvslivet. Den efterlevande bör alltså i princip vara skyldig att – om så befins lämpligt – genomgå erforderlig utbildning eller delta i viss arbetsmarknadsåtgärd. Viktigt är härvid att hjälp och stöd på dessa områden kan erbjudas den efterlevande. I vilken utsträckning det kan bli aktuellt att kräva att den efterlevande underkastar sig sådana åtgärder får dock givetvis bedömas med beaktande av det meningsfulla häri. Hänsyn måste härvid naturligtvis tas till den efterlevandes personliga förutsättningar som ålder, tidigare utbildning och verksamhet samt bosättningsförhållanden.

Som jag tidigare framhållit är tanken bakom den särskilda efterlevandepensionen att den skall ta sikte på sådana efterlevande som inte på annat sätt kan klara sin försörjning. Väsentligt är således att förmånen tillkommer endast dem som har ett verkligt behov därav. Fråga uppkommer då hur man skall åstadkomma en sådan avgränsning av den förmånsberättigade kretsen att pensionen får den åsyftade inriktningen. Pensionsberedningen menar att en tanke som därvid kunde ligga nära till hands vore att inkomstpröva denna. Beredningen har emellertid funnit sådana allvarliga nackdelar vara förenade med en inkomstprövning att beredningen avvisar tanken därpå. Mot en sådan ordning talar bl.a. risken för att pensionen därigenom skulle kunna få en passiverande inriktning. Till beredningens överväganden i detta hänseende – som inte ifrågasatts under remissbehandlingen – kan jag ansluta mig.

Liksom beredningen anser jag att den nödvändiga avgränsningen i stället kan uppnås genom den form av behovsprövning som ligger däri att det för rätten till pension uppställs särskilda villkor om nedsättning av den efterlevandes förvärvsmöjligheter. För att underlätta tillämpningen bör dessa särskilda villkor för rätt till särskild efterlevandepension utformas i nära anslutning till de förutsättningar som gäller för rätten till förtidspension. Med regler av denna innebörd behöver man enligt min mening inte befara att det uppkommer några större svårigheter i den praktiska tillämpningen. Försäk-

ringskassorna och försäkringsdomstolarna kan då hämta ledning från den praxis som utbildats inom förtidspensioneringen och bygga vidare på denna när det gäller prövningen av rätten till särskild efterlevandepension.

4.4.2 Närmare villkor för rätt till särskild efterlevandepension

Nedsättning av förvärvsmöjligheterna m.m.

Mitt förslag: För att få rätt till särskild efterlevandepension krävs att den efterlevande uppfyller villkoren för rätt till omställningspension. Ytterligare fordras att den efterlevandes möjligheter att bereda sig inkomst genom ett för honom eller henne lämpligt arbete är nedsatta med minst hälften på grund av arbetsmarknadsmässiga skäl, nedsatt hälsa eller annan därmed jämförlig omständighet. Nedsättningen av förvärvsmöjligheterna måste ha förelegat alltsedan dödsfallet och måste dessutom antas bestå under en inte alltför kort tid framöver.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 231–237).

Remissinstanserna: Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran av remissinstanserna. Härvid framhåller *Försäkringskassaförbundet* att individuella förhållanden såsom utbildning, möjligheter till arbete på ett rimligt avstånd från bostadsorten och den efterlevandes ålder är viktiga faktorer att beakta vid bedömningen av rätten till särskild efterlevandepension. *Försäkringsöverdomstolen* understryker att tillämpningen av regeln att nedsättningen av förvärvsmöjligheterna skall ha förelegat alltsedan makens död rimligen inte bör göras alltför restriktiv. *Statens handikappråd* och *HCK* betonar vikten av vikten av en generös tillämpning för efterlevande med funktionshinder.

Skälen för mitt förslag: Den särskilda efterlevandepensionen är, som jag tidigare framhållit, tänkt att utgöra en av beståndsdelarna inom det framtida systemet för stöd åt vuxna efterlevande. Rätten till särskild efterlevandepension bör anknyta till övriga delar av detta system. Detta betyder att särskild efterlevandepension inte skall kunna utgå för tid då den efterlevande är berättigad till omställningspension.

Det innebär vidare att det som villkor för rätten till särskild efterlevandepension bör gälla att den efterlevande *uppfyller kraven för rätt till omställningspension*. Den efterlevande måste således ha stadigvarande sammanbott med den avlidne vid tidpunkten för dödsfallet samt då antingen ha sammanbott stadigvarande även med barn, som var under tolv år och som stod under vårdnad av dem gemensamt eller en av dem, eller också ha sammanbott oavbrutet med den avlidne under en tid av minst fem år omedelbart före dödsfallet.

Avsikten med denna anknytning till villkoren för omställningspension är att den särskilda efterlevandepensionen skall kunna träda till som en fortsättning på omställningspensionen i direkt anslutning till att denna upphör att utges. Rätten till särskild efterlevandepension kommer därför att inträda sedan en tid av ett år eller – om omställningspension utges för förlängd tid – upp till ca tolv år har förflutit från dödsfallet.

Ett grundläggande syfte med den särskilda efterlevandepensionen är att den skall utgöra ett skyddsnät för sådana efterlevande män och kvinnor som *inte kan klara sin försörjning genom förvärvsarbete eller på annan väg*. För att rätt skall föreligga till pensionen bör förvärvssvårigheterna vara av sådan art att de objektivt sett utgör hinder för den efterlevande att bereda sig inkomst genom arbete. Har försörjningsproblemen sin grund i bristande intresse för arbete bör alltså inte komma i fråga att utge pension.

I första hand bör den särskilda efterlevandepensionen kunna utgå i fall då försörjningsproblemen orsakats av arbetsmarknadsmässiga förhållanden. Så kan vara fallet för en efterlevande som under lång tid ägnat sig enbart åt skötseln av hem och familj och som därför saknar anknytning till arbetsmarknaden. Ofta torde emellertid detta förhållande inte ensamt innebära något absolut arbetshinder. Först då också andra omständigheter kommer in i bilden kan problemen på arbetsmarknaden bli av den art att det trots olika insatser uppstår svårigheter för den efterlevande att bereda sig anställning. Sådana omständigheter kan vara att den efterlevande är bosatt på en ort där det föreligger brist på arbetstillfällen och där även möjligheterna att få arbete inom den närmaste omgivningen är ringa. En annan omständighet som kan spela in är att den efterlevande kommit upp i ålder och kanske redan på denna grund är svårplacerad på arbetsmarknaden. Avsaknad av utbildning och av tidigare arbetslivserfarenhet är andra faktorer som ytterligare kan försvåra en arbetsplacering. Samtliga nu angivna förhållanden är sådana som bör tas i beaktande vid bedömande av rätten till särskild efterlevandepension.

Sannolikt kommer pensionen att få sitt huvudsakliga tillämpningsområde för sådana efterlevande vilkas förvärvsproblem har arbetsmarknadsmässiga orsaker. Emellertid kan man inte inskränka pensionsrätten till att avse enbart sådana fall. Pensionen bör kunna utges också i situationer då förvärvshindren helt eller delvis orsakats av vacklande hälsa. Även när den efterlevandes förvärvsmöjligheter är nedsatta på grund av ett handikapp av något slag bör, som bl.a. statens handikappråd påpekar, särskild efterlevandepension kunna utges. Är den efterlevandes arbetsförmåga nedsatt i betydande mån på grund av sjukdom eller liknande torde man visserligen ofta kunna förutsätta att rätt föreligger till förtidspension (eller sjukbidrag). I dessa fall bör den efterlevande givetvis beviljas den förmånen och inte särskild efterlevandepension. Även en mindre allvarlig nedsättning av hälsotillståndet eller ett handikapp av något slag torde dock ibland kunna minska möjligheten att få ett arbete. Särskilt vid en kombination av nedsatt hälsa och arbetsmarknadsmässigt betingade problem kan uppkomma svårigheter i detta hänseende. I sådana fall bör alltså särskild efterlevandepension kunna utges för att trygga den efterlevandes försörjning.

Som villkor för rätten till särskild efterlevandepension bör alltså gälla att den efterlevandes möjligheter att bereda sig inkomst genom ett för honom eller henne lämpligt arbete är nedsatta av arbetsmarknadsmässiga skäl eller hälsoskäl. Även annan härmed jämförlig omständighet bör kunna utgöra grund för pension. Exempelvis bör särskild efterlevandepension kunna utgå till en änka eller änking som inte kan få arbete på bostadsorten och som med hänsyn till ålder, bosättningsförhållanden och personliga omständigheter i

övrigt inte skäligen kan anses skyldig att flytta till annan ort där lämpligt arbete kan finnas.

Är det däremot annan orsak än de nu angivna som ligger bakom att den efterlevande inte anser sig kunna ta ett förvärvsarbete finns det enligt min mening inte skäl att utge särskild efterlevandepension. Rätt härtill bör alltså inte föreligga om orsaken är t.ex. vård av barn eller anhörig. Som jag tidigare framhållit kan inte heller bristande intresse för förvärvsarbete eller utbildning till senare arbete motivera att pension utges till den efterlevande.

För att särskild efterlevandepension skall kunna utbetalas bör det vara fråga om en betydande nedsättning av förvärvsmöjligheterna. Om den efterlevande inte kan erhålla ett heltidsarbete men väl ett arbete med något kortare arbetstid som ger en tryggad försörjning, finns inte skäl att medge särskild efterlevandepension. I likhet med vad som gäller inom förtidspensioneringen bör därför krävas att förvärvsmöjligheterna är nedsatta med minst hälften.

De närmare grunderna för bedömningen av nedsättningen av förvärvsmöjligheterna bör, som tidigare framhållits, utformas i nära anslutning till vad som gäller inom förtidspensioneringens ram. Även bestämmelserna för arbetslöshetsförsäkringen och det kontanta arbetsmarknadsstödet bör kunna tjäna som ledning i detta hänseende. Bedömningen bör således göras under hänsynstagande till den efterlevandes möjligheter att bereda sig inkomst genom sådant arbete som motsvarar hans eller hennes krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom eller henne. Härvid bör beaktas den efterlevandes utbildning och tidigare verksamhet samt ålder, bosättningsförhållanden och andra därmed jämförliga omständigheter.

Gränsen mellan den särskilda efterlevandepensionen och förtidspension kommer naturligtvis – som bl.a. RFV och LO framhållit i sina remissyttranden – med dessa bedömningsgrunder att bli i viss mån flytande i fall då den efterlevandes förvärvsproblem har sin grund i nedsatt hälsa eller liknande. Några större olägenheter torde detta emellertid inte leda till. I likhet med pensionsberedningen anser jag att prövningen av rätten till särskild efterlevandepension bör göras av försäkringskassornas socialförsäkringsnämnder. Härigenom kan i regel ställning tas till om rätt föreligger till förtidspension vid samma tillfälle som rätten till efterlevandepension skall bedömas. Visar det sig vid denna bedömning att den efterlevande är berättigad till förtidspension, bör denna förmån beviljas. Först i den mån sådan rätt inte föreligger bör komma i fråga att utge särskild efterlevandepension. Denna pension är, som jag tidigare har understrukit, subsidiär till förtidspension och avsedd att utbetalas enbart i den utsträckning som den efterlevandes uppehälle inte kan tryggas genom någon annan social förmån.

Som jag tidigare framhållit bör den särskilda efterlevandepensionen ha karaktären av ett renodlat efterlevandestöd. I detta ligger att pensionen inte bör utbetalas i andra fall än då den efterlevandes försörjningsproblem har samband med dödsfall. Det bör därför uppställas som villkor för rätten till särskild efterlevandepension att den efterlevandes försörjningsmöjligheter skall ha varit nedsatta med minst hälften redan vid tidpunkten för makens död. Vidare bör krävas att denna nedsättning har bestått i princip oavbrutet

fram till den tidpunkt då rätten till omställningspension upphör, dvs. då rätt inträder till den särskilda efterlevandepensionen.

Härutöver bör fordras att nedsättningen av den efterlevandes försörjningsmöjligheter kan antas *bestå under viss tid framöver*. Kan man med rimlig grad av säkerhet räkna med att den efterlevande redan inom någon vecka eller månad kommer att tillträda ett stadigvarande arbete som ger en tillfredsställande utkomst, finns inte skäl att för denna korta mellantid utge en pensionsförmån till den efterlevande. Som villkor för pensionsrätten bör därför gälla att nedsättningen av förvärvsmöjligheterna kan antas vara inte endast kortvarig.

Skulle änkan eller änklingen befinna sig i arbete just vid den tidpunkt då rätten till omställningspension upphör, bör detta dock inte alltid utgöra hinder för att särskild efterlevandepension skall kunna beviljas. En helhetsbedömning måste göras av den efterlevandes anknytning till arbetslivet, varvid bör beaktas bl.a. sådana förhållanden som vilken form av förvärvsarbete den efterlevande kan ha och under vilken tid detta kan beräknas pågå. För att den efterlevande skall undantas från rätten till särskild efterlevandepension bör – som pensionsberedningen framhåller och som försäkringsöverdomstolen betonar i sitt remissyttrande – krävas att han eller hon har en stabil ställning på arbetsmarknaden. Annars skulle en enbart tillfällig anställning (för kortare tid än ett år) kunna helt utestänga den efterlevande från möjligheten att få särskild efterlevandepension efter anställningens upphörande. I ett sådant fall bör pension kunna beviljas men innehållas under den tid och till den del försörjningen tillgodoses genom arbetet. Pensionsrätten blir då helt eller delvis vilande under denna tid.

I enlighet med vad jag utvecklat i avsnitt 2.3.1 bör för den särskilda efterlevandepensionen – liksom för omställningspensionen – gälla en *övre åldersgräns* vid 65 år. När en efterlevande som erhåller särskild efterlevandepension uppnår denna ålder bör alltså pensionen dras in. På motsvarande sätt bör den som tar ut ålderspension före 65 års ålder inte ha rätt till efterlevandepension. Också i sådana fall är den efterlevandes fortsatta försörjning tryggad genom ålderspensionen.

Däremot anser jag att någon nedre åldersgräns för pensionsrätten inte är påkallad. Visserligen torde det komma att bli ytterst ovanligt att en änka eller änkling i lägre ålder får behov av särskild efterlevandepension. Generellt sett är det få makar som blir änkor eller änklingar i sådan ålder. Och av dessa kommer det alldeles övervägande flertalet sannolikt att ha förvärvsarbete vid dödsfallet eller kunna få ett sådant i nära anslutning därtill. Kraven på unga efterlevande i fråga om flyttning till annan ort, om antagande av erbjudet arbete, om genomgående av yrkesinriktad utbildning etc. måste också ställas avsevärt högre än då fråga är om äldre. Även om det sålunda i praktiken torde bli mycket sällsynt att efterlevande i lägre ålder kommer i en sådan situation att särskild efterlevandepension kan komma i fråga, anser jag att det inte bör finnas något absolut hinder mot att pension utges även till denna kategori.

Inte heller finner jag det motiverat att generellt begränsa rätten till särskild efterlevandepension till en viss längsta tid. Tanken är i stället att pensionen skall kunna utgå under så lång tid som behövs för att den efterlevande skall få

möjligheter till försörjning genom eget arbete. Som jag tidigare har anfört kan det dessutom i vissa situationer vara nödvändigt att pensionen utbetalas kontinuerligt fram till dess den efterlevande fyller 65 år.

Gradering av pensionen

Mitt förslag: Särskild efterlevandepension skall kunna utges som hel, två tredjedels eller halv pension, allt efter graden av nedsättning av den efterlevandes förvärvsmöjligheter.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 236).

Remissinstanserna: Förslaget lämnas utan erinran. *Försäkringskassaförbundet* menar dock att det hade varit önskvärt med ytterligare en nivå, nämligen en fjärdedels pension.

Skälen för mitt förslag: För rätt till särskild efterlevandepension bör, som tidigare föreslagits, gälla att den efterlevandes försörjningsmöjligheter skall vara nedsatta med minst hälften. I princip bör så anses vara fallet om den efterlevande inte har kunnat beredas ett lämpligt stadigvarande arbete på mer än halvtid. Har den efterlevande redan ett stadigvarande arbete med längre arbetstid och med anställningsförmåner som svarar mot vad som är normalt i sådant arbete eller kan han eller hon erbjudas ett lämpligt arbete av detta slag, skall alltså rätt till särskild efterlevandepension inte vara för handen. Till den som har eller kan beredas stadigvarande arbete på högst halvtid men för vilken möjligheter inte finns att erbjuda mer omfattande anställning skall däremot, intill dess sådan anställning kan beredas, kunna utgå särskild efterlevandepension. Detsamma bör gälla i den situationen att den efterlevande till följd av sitt hälsotillstånd klarar av ett arbete med endast begränsad arbetstid.

Självfallet kommer emellertid behovet av pension inte att vara lika stort för samtliga i dessa kategorier. Här inryms såväl efterlevande som helt saknar arbete som efterlevande med olika grader av deltidssysselsättning upp till halvtidsarbete. Med hänsyn härtill är det inte rimligt att alla dessa erhåller pension av samma storlek. Efter förebild från förtidspensionsreglerna föreslår jag därför att särskild efterlevandepension skall kunna utges som hel, två tredjedelar av hel eller som halv pension.

Hel pension bör utges till efterlevande vars möjlighet att bereda sig inkomst genom arbete är nedsatt i så hög grad att intet eller endast en ringa del därav återstår. Är förvärvsmöjligheterna nedsatta i mindre grad men likväl med avsevärt mer än hälften, bör utges två tredjedelar av hel pension. I övriga fall bör utges halv efterlevandepension.

Mitt förslag: Innan beslut meddelas om rätt till särskild efterlevandepension skall försäkringskassan undersöka om det finns skäl att vidta någon åtgärd som är ägnad att förbättra den efterlevandes möjligheter att bereda sig inkomst genom arbete. Visar det sig att sådan insats behövs, skall försäkringskassan se till att så sker. Kassan kan som villkor för rätt till pension föreskriva bl.a. att den efterlevande medverkar i erforderliga åtgärder för att förbättra förvärvsmöjligheterna.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 234–235).

Remissinstanserna: Förslaget godtas i huvudsak av remissinstanserna. Härvid betonar LO vikten av att försäkringskassorna och arbetsmarknadsmyndigheterna aktivt bistår den enskilde med stöd och vägledning vid omställningen till en självständig försörjning. AMS menar att grunderna för rätt till särskild efterlevandepension behöver klarläggas ytterligare. Enligt AMS är det oklart vad åläggandet för försäkringskassorna att undersöka behovet av arbetsmarknadspolitiska åtgärder avser, eftersom kassorna inte beslutar om dessa åtgärder. Självfallet kommer, anför AMS, arbetsförmedlingen att ge efterlevande som faktiskt söker arbete den service förmedlingen kan erbjuda med sikte att få till stånd placering i arbete. AMS motsätter sig dock att arbetsförmedlingen skall vara kontrollorgan för att berörda efterlevande verkligen söker arbete och därmed ifrågasätta rätten till pension om så inte skulle vara fallet.

Skälen för mitt förslag: Efterlevande som kan komma i fråga för den särskilda efterlevandepensionen eller som uppbär sådan förmån bör erbjudas stöd och hjälp i syfte att erhålla ett förvärsarbete som tryggar försörjningen. Det är givetvis angeläget att sådana insatser sätts in så snart som möjligt och redan under den tid då omställningspension utgår. Har ansträngningarna då inte gett tillfredsställande resultat, kan självfallet finnas anledning att fortsätta dessa också efter det att frågan om rätt till särskild efterlevandepension har aktualiserats. Även sedan efterlevandepensionen har beviljats bör, i den mån det är motiverat, göras fortsatta insatser för att den efterlevande skall få ett adekvat förvärsarbete.

Mot bakgrund av det sagda anser jag att försäkringskassorna, innan beslut meddelas om rätt till särskild efterlevandepension, bör undersöka om det finns skäl att vidta åtgärder som är ägnade att förbättra den efterlevandes möjligheter att bereda sig inkomst genom arbete. I detta hänseende bör alltså gälla motsvarande skyldighet att undersöka behovet av rehabiliteringsåtgärder som inom sjukförsäkringen.

De insatser som kommer i fråga för efterlevande bör kunna vara av såväl medicinsk som arbetsmarknadsmässig art. I sistnämnda hänseende kan det röra sig om t.ex. yrkesinriktad rehabilitering, arbetsmarknadsutbildning eller annan lämplig utbildning. Visar det sig att insatser av detta slag behöver

vidtas för att förbättra den efterlevandes förvärvsmöjligheter, bör det åligga försäkringskassan att se till att så sker. Om således den efterlevande själv intar initiativ till behövliga rehabiliteringsåtgärder, bör det ankomma på kassan att göra detta. När det gäller arbetsmarknadspolitiska insatser bör detta ske i nära samarbete med andra myndigheter på bl.a. arbetsmarknads- och utbildningsområdena efter mönster av de rutiner som utvecklats beträffande rehabilitering i samband med prövning av långvariga sjukdomsfall och av rätten till förtidspension. Det bör ankomma på riks försäkringsverket att i samarbete med bl.a. arbetsmarknadsmyndigheterna utarbeta allmänna råd för den verksamhet som kan behövas.

I vilken utsträckning försök bör göras med åtgärder av här berört slag får självfallet bedömas från fall till fall. Härvid får beaktas sådana omständigheter som den efterlevandes utbildning och tidigare verksamhet samt bosättningsförhållanden. Av stor betydelse blir givetvis åldern. Rör det sig om en änka som står utanför förvärvslivet sedan åtskilliga år tillbaka och som börjar närma sig den allmänna pensionsåldern kan det naturligtvis sällan komma i fråga att vidta åtgärder i form av omfattande arbetsmarknadsutbildning e.d. Sådana insatser får inte bli ett självändamål. För att de skall vidtas måste det finnas rimlig grund att anta att de kommer att verksamt förbättra möjligheterna till förvärvsarbete och att man rimligen kan ställa det kravet att den efterlevande deltar i sådan utbildning e.d.

Som villkor för att efterlevandepension skall utgå bör kassan kunna uppställa att den efterlevande genomgår utbildning eller på annat sätt medverkar i erforderliga åtgärder för att förbättra förvärvsmöjligheterna. Sådant villkor bör också kunna avse skyldighet för den efterlevande att vara anmäld som arbetssökande hos arbetsförmedling och att anta erbjudet lämpligt arbete.

Villkor av detta slag bör kunna ställas inte endast i samband med att rätten till särskild efterlevandepension prövas första gången utan också senare under hela den tid som den efterlevande uppbär sådan pension.

Med anledning av de synpunkter som AMS framfört under remissbehandlingen vill jag framhålla att det naturligtvis är arbetsmarknadsmyndigheterna som disponerar över de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna och som enligt gängse regler har att pröva förutsättningarna för att utnyttja dessa beträffande enskilda efterlevande. Däremot innebär mitt förslag att det är försäkringskassorna som har att pröva rätten till särskild efterlevandepension med beaktande av i vad mån en enskild efterlevande uppfyller de villkor om anmälan som arbetssökande, genomgående av utbildning e.d. som kassan i ett visst fall kan ha funnit vara påkallade. Avsikten är således inte att arbetsförmedlingarna skall ha någon uppgift som "kontrollorgan" när det gäller rätten till särskild efterlevandepension.

Mitt förslag: Rätten till särskild efterlevandepension kan i enskilda fall begränsas till viss tid, och den skall under alla förhållanden omprövas minst en gång vart tredje år. Förbättras den efterlevandes förvärvsmöjligheter, skall en utgående särskild efterlevandepension kunna dras in eller sättas ned definitivt eller för viss tid med hänsyn till den inträdda förbättringen. En pension som dragits in eller satts ned definitivt kan inte senare utges på nytt eller höjas. Ärenden om särskild efterlevandepension skall i försäkringskassa avgöras av socialförsäkringsnämnd.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 237–240 och 243–245).

Remissinstanserna: Förslaget lämnas i allmänhet utan erinran av remissinstanserna. *LO* understryker härvid att det är av vikt att reglerna inte tillämpas så strikt att stödet till den efterlevande upphör innan övergången till en egen försörjning är helt genomförd. *AMS* finner det angeläget att grunden för beslut om att dra in eller sätta ned särskild efterlevandepension klargörs ytterligare. Enligt *AMS* bör reglerna vara så utformade att den efterlevandes intresse för att ta tidsbegränsade anställningar eller deltidanställningar, som numera har mycket stor omfattning, inte begränsas. Den föreslagna regeln att särskild efterlevandepension inte får höjas vid omprövning ifrågasätts av *försäkringsöverdomstolen*. Enligt domstolen överlåter den åt de tillämpande organen att dra upp gränserna för när särskild efterlevandepension enligt huvudreglerna skall utgå. Skäl kan därför, menar domstolen, tala för att låta även den närmare utformningen av omprövningen anförtros rättstillämpningen. Domstolen utesluter inte att det i något fall kan finnas sakliga grunder för höjning av en särskild efterlevandepension vid omprövning.

Skälen för mitt förslag: Den särskilda efterlevandepensionen syftar i första hand inte till att utgöra ett bestående stöd till den efterlevandes försörjning, utan tanken är att den skall utges i avvaktan på att försörjningen kan ordnas på annan väg. Mot bakgrund härav finner jag det naturligt att rätten till särskild efterlevandepension i enskilda fall bör kunna *tidsbegränsas*. Detta bör göras bl.a. i situationer då det finns skäl att knyta pensionsrätten till viss utbildning e.d. som kan förväntas leda till förbättrade förvärvsmöjligheter för den efterlevande inom den närmaste framtiden. En sådan tidsbegränsning innebär inte att den efterlevande därefter är utestängd från vidare möjligheter att uppbära pensionen, utan avsikten är att efter mönster av vad som föreskrivs beträffande sjukbidrag skapa en garanti för att frågan om pensionsrätt tas upp till förnyad behandling. Har i ett särskilt fall rätten till efterlevandepension på detta sätt begränsats till viss tid, får vid utgången härav på nytt tas upp frågan om särskild efterlevandepension skall utges och storleken av en eventuell pension.

Även i andra fall än då en tidsbegränsning av detta slag gjorts anser jag det

vara av vikt att försäkringskassan fortlöpande följer förhållandena för dem som beviljats särskild efterlevandepension. Detta framstår som påkallat i syfte att undvika att pension utges till efterlevande som inte längre är i behov därav eller att den utbetalas med högre andel än nödvändigt.

Det bör åligga dem som uppbär särskild efterlevandepension att till försäkringskassan *anmäla inträffade förändringar* av försörjningssituationen som är av betydelse för den fortsatta pensionsrätten. Om det genom en sådan anmälan eller på annat sätt kommer till försäkringskassans kännedom att den efterlevandes förvärvssituation har förbättrats – t.ex. genom att denne har påbörjat ett arbete eller fått utökad arbetstid – eller att annan väsentlig ändring har skett i de förhållanden som legat till grund för beslutet om pension, bör det göras en förnyad prövning av rätten till efterlevandepension.

En sådan *omprövning* bör dessutom under alla förhållanden göras med vissa intervall. Jag föreslår i detta hänseende att omprövning skall ske minst en gång vart tredje år.

När det gäller de närmare förutsättningarna för *indragning och nedsättning* av en utgående pension vill jag inledningsvis konstatera att pensionen skall dras in när annan pensionsförmån från den allmänna försäkringen e.d. beviljas den efterlevande. Det kan här röra sig om exempelvis helt sjukbidrag eller hel förtidspension eller om hel egenlivränta från arbetsskadeförsäkringen. Till frågan om hur t.ex. partiell förtidspension eller arbetslöshetsstöd bör påverka rätten till den särskilda efterlevandepensionen återkommer jag i det följande.

Enligt motsvarande regler som för omställningspension för förlängd tid bör rätten till särskild efterlevandepension upphöra om den pensionsberättigade gifter sig eller – under vissa förutsättningar – sammanlever med någon utan äktenskap. I fråga om motiven för detta förslag får jag hänvisa till vad jag anfört i avsnitt 4.3.2 med avseende på förlängd omställningspension.

Under den tid som särskild efterlevandepension utbetalas bör ansträngningar vidtas för att hjälpa den efterlevande till ett arbete som tryggar försörjningen fortsättningsvis. Skulle sådana insatser ge åsyftat resultat och den efterlevande således få ett stadigvarande förvärvsarbete som ger en tillfredsställande utkomst, har efterlevandepensionen fyllt sin funktion. En naturlig följd är att pensionen upphör att utgå om den efterlevandes försörjningsmöjligheter på detta sätt förbättrats så att de inte längre kan anses nedsatta med minst hälften.

En förutsättning för att pensionen skall kunna dras in definitivt bör vara att den efterlevandes möjligheter till fortsatt försörjning är inte endast tillfälligtvis förbättrade. Den inträdda förbättringen måste antas komma att bestå för åtminstone något år framöver. Är det tveksamt huruvida den efterlevande kommer att kunna ha kvar arbetet under någon längre tid framåt – t.ex. därigenom att det rör sig om en tidsbegränsad anställning – eller föreligger i annat avseende tvekan om i vad mån de förbättrade förvärvsmöjligheterna kommer att bestå, bör inte komma i fråga att definitivt dra in efterlevandepensionen. I sådana fall bör kunna beslutas att pensionen dras in endast för viss tid. Pensionsrätten blir då vilande under denna tid. Här bör alltså gälla en motsvarighet till vad jag i det föregående har föreslagit om att det redan vid

det första beslutstillfället bör kunna bestämmas att pensionen inte utges under viss tid.

Om möjligheterna att bereda sig inkomst av arbete skulle förbättras för en efterlevande som uppbär hel pension eller två tredjedelar av hel pension, bör självfallet kunna beslutas att den särskilda efterlevandepensionen inte dras in utan sätts ned så att den kommer att svara mot den därefter aktuella nedsättningen av förvärvsmöjligheterna. Även en sådan nedsättning bör kunna göras definitiv eller endast temporär. Kan förbättringen antas bli bestående för en längre tid, bör pensionen sättas ned definitivt. I annat fall bör nedsättningen gälla viss tid.

Har en utgående efterlevandepension dragits in definitivt bör inte komma i fråga att vid senare tillfälle på nytt bevilja den efterlevande sådan pension. På motsvarande sätt bör en efterlevandepension som definitivt satts ned inte senare kunna höjas. Jag ansluter mig alltså även i detta hänseende till pensionsberedningen, vars förslag lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser. Om den efterlevandes förvärvsmöjligheter en gång har förbättrats i sådan omfattning att det beslutats att för framtiden dra in eller sätta ned efterlevandepensionen till följd därav, skall en eventuell senare inträdd försämring av försörjningsmöjligheterna alltså inte kunna leda till att pensionen börjar utges ånyo eller höjs. I dessa fall kan det inte sägas föreligga något sådant samband mellan makens bortgång och – de nya – svårigheterna i försörjningshänseende att det kan vara motiverat att utge efterlevandepension. Försörjningen bör i sådana situationer kunna tillgodoses genom arbetsmarknadspolitiska eller andra åtgärder som står till förfogande för alla som är i motsvarande behovssituation.

Om en särskild efterlevandepension däremot har dragits in eller satts ned enbart för viss tid och pensionsrätten alltså gjorts vilande under denna tid, bör inte föreligga något hinder mot att på nytt utge resp. höja pensionen. Detta kan i sådana situationer ske så snart anledning därtill uppkommer, t.ex. genom att den efterlevande förlorar sitt arbete eller det visar sig att han eller hon inte klarar av detta. Pensionen bör då kunna börja utgå resp. höjas även om den tid för vilken rätten ursprungligen gjorts vilande ännu inte gått till ända.

I detta sammanhang vill jag – liksom flera av remissinstanserna – understryka angelägenheten av en generös tillämpning av de regler som jag här föreslår. Möjligheten till indragning eller nedsättning bör, som jag nyss utvecklat, utnyttjas endast i fall då det finns grundad anledning påstå att det skett en påtaglig stabilisering av den efterlevandes förvärvsmöjligheter och att behovet av efterlevandepension därmed fallit bort eller minskat. I regel bör därför en indragning eller minskning av en särskild efterlevandepension i första hand göras endast för viss tid. Först sedan denna tid gått till ända och det är klarlagt att den efterlevande verkligen lyckats få en fast förankring i arbetslivet bör pensionen dras in eller minskas definitivt.

I det föregående har jag framhållit vikten av att den som beviljats särskild efterlevandepension själv gör insatser för att få förvärvsarbete. Med hänsyn härtill har jag förordat att försäkringskassorna skall ges möjlighet att ställa upp villkor om att den efterlevande t.ex. skall genomgå viss utbildning eller anta erbjudet arbete. Det är givetvis angeläget att sådana villkor med

arbetsförberedande inriktning verkligen följs av den efterlevande så att pensionens aktiverande syfte inte riskerar att gå förlorat. Därför bör möjlighet finnas att tills vidare helt eller delvis *vägra den efterlevande särskild efterlevandepension* om han eller hon utan giltig anledning underlåter att följa uppställda villkor.

Som jag angett tidigare bör det ankomma på försäkringskassornas *socialförsäkringsnämnder* att avgöra ärenden om särskild efterlevandepension.

I sammanhanget vill jag, i likhet med bl.a. *LO*, slutligen understryka vikten av ett väl utvecklat samarbete mellan försäkringskassorna och arbetsmarknadsmyndigheterna när det gäller prövningar av rätten till särskild efterlevandepension. Eftersom arbetsmarknadsmässiga skäl ofta kommer att vara av betydelse vid bedömningen, framstår det som naturligt att försäkringskassan i dessa ärenden inhämtar yttrande av länsarbetsnämnden eller annan myndighet om den efterlevandes möjligheter till förvärvsarbete m.m.

4.4.3 Pensionsnivåer m.m.

Mitt förslag: Särskild efterlevandepension skall inom folk- och tilläggs-pensioneringen utbetalas med samma nivåer resp. kompensationsgrader samt med samma tilläggsförmåner som omställningspension. Särskild efterlevandepension skall inte utges i den mån den efterlevande för samma tid och för samma nedsättning av förvärvsmöjligheterna har rätt till annan social förmån av visst angivet slag.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 240–243).

Remissinstanserna: Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran av remissinstanserna. Bl.a. *PRO* hälsar med tillfredsställelse att den särskilda efterlevandepensionen från folkpensioneringen föreslås utgå med samma belopp som nuvarande änkepension. *PRO* anser det också värdefullt att *KBT* skall kunna utges till pensionen liksom att extra avdrag skall kunna medges vid beskattningen. *Försäkringskassaförbundet* anser att regeln om samordning mellan å ena sidan särskild efterlevandepension och å andra sidan kontant arbetsmarknadsstöd och utbildningsbidrag bör göras enklare, eftersom den annars kan leda till att tilläggsutbetalningar behöver göras. *TCO* och *LRF* anser att särskild efterlevandepension såväl som omställningspension skall vara pensionsgrundande inom *ATP* för den efterlevande. *RFV* föreslår vissa kompletteringar beträffande de förmåner som skall samordnas med särskild efterlevandepension.

Skälen för mitt förslag: Som jag tidigare framhållit bör den särskilda efterlevandepensionen utbetalas från både folk- och tilläggs-pensioneringen och utformas som en efterlevandeförmån.

När det gäller frågan om nivåerna för den särskilda efterlevandepensionen faller det sig enligt min mening naturligt att ansluta till vad som föreslås

beträffande omställningspension. Härför talar bl.a. den omständigheten att den särskilda efterlevandepensionen skall träda till först sedan den efterlevande uppburit omställningspension under viss tid. Vid bestämmande av efterlevandepensionens storlek är det också angeläget att garantier skapas för att pensionen verkligen utbetalas med sådant belopp att den kan tillgodose den berättigades hela försörjning på en tillfredsställande nivå.

Med hänsyn härtill finner jag, i likhet med pensionsberedningen och remissinstanserna, det vara motiverat att det för hel särskild efterlevandepension tillämpas samma nivåer och samma kompensationsgrader som för omställningspension.

Jag föreslår alltså att hel särskild efterlevandepension från *folkpensioneringen* skall utges med belopp som för år räknat motsvarar 96 % av basbeloppet och att härtill i förekommande fall skall kunna utbetalas pensionstillskott om maximalt 48 % av basbeloppet. I likhet med vad som föreslås beträffande omställningspension skall till särskild efterlevandepension kunna utges kommunalt bostadstillägg. Den som uppbär sådan pension skall dessutom vara berättigad till extra avdrag vid beskattningen enligt de regler som gäller för andra folkpensionärer.

Även för ATP anser jag att det bör gälla samma kompensationsgrader för särskild efterlevandepension som för omställningspension. Tilläggspension i form av hel särskild efterlevandepension bör alltså utgöra 40 % av den avlidnes på visst sätt beräknade egenpension, om barnpension inte utbetalas samtidigt, och 20 % därav, om barnpension utges.

Pensionsberedningen har övervägt huruvida skäl kunde finnas att låta särskild efterlevandepension – eller omställningspension – vara *pensionsgrundande för ATP* för den efterlevande. Beredningen avvisar dock tanken härpå. Under remissbehandlingen har denna ståndpunkt ifrågasatts av TCO och LRF, som menar att båda pensionsformerna bör utgöra pensionsgrundande inkomst inom tilläggspensioneringen för de berättigade.

För egen del vill jag ansluta mig till beredningens ståndpunkt. Denna ansluter till den allmänna principen att en pension inte kan vara pensionsgrundande inkomst för en annan form av pension. Detta gäller beträffande ålderspension, förtidspension och nuvarande änkepension. Visserligen gäller undantag i fråga om delpension och sådan del av vårdbidrag som inte utgör ersättning för merkostnader. Dessa undantag betingas dock av speciella omständigheter. Den särskilda efterlevandepensionen är avsedd att ersätta dagens änkepension och bör i detta hänseende följa samma regler som denna. Jag vill också crinra om att pensionsberedningen har i uppdrag att göra en översyn av reglerna för intjänande av ATP. I avvaktan på resultatet av denna översyn är jag inte beredd att biträda det av TCO och LRF framlagda förslaget.

Den särskilda efterlevandepensionen syftar till att utgöra ett skydds nät för änkor och änklingar vilkas försörjning inte kan tillgodoses på annan väg. Om den efterlevande har rätt till annan social förmån som avser att ge kompensation för samma nedsättning av förvärvsmöjligheterna som efterlevandepensionen, kan därför inte komma i fråga att låta efterlevandepensionen utgå ograverad. I en viss bestämd behovssituation bör den efterlevande i

princip erhålla endast en förmån inom ramen för det socialpolitiska bidragssystemet.

I det föregående har jag lagt fram förslag om att efterlevande som uppbar ålderspension skall vara uteslutna från möjligheterna att därjämte få särskild efterlevandepension. Detsamma bör gälla efterlevande som har rätt till hel förtidspension eller hel egenlivränta från arbetsskadeförsäkringen.

När det gäller att utforma regler för *samordning* mellan den särskilda efterlevandepensionen och andra stödformer av olika slag anser jag att detta bör göras med utgångspunkt från att efterlevandepensionen skall vara subsidiär till sådana andra förmåner som syftar till att täcka samma försörjningsbehov. I fall av detta slag bör efterlevandepensionen utbetalas endast i den mån den överstiger vad som kan utges i form av annat stöd.

I enlighet med dessa principer föreslår jag att särskild efterlevandepension skall samordnas med sjukpenning, partiell förtidspension och partiell arbetsskadelivränta. Samordningen bör göras på det sättet att efterlevandepensionen inte utges med anledning av sådan nedsättning av förvärvsmöjligheterna som berättigar den efterlevande till någon av de nu angivna förmånerna.

Vidare föreslår jag att den särskilda efterlevandepensionen skall samordnas även med olika former av ersättning bl.a. vid arbetslöshet och studier på så sätt att pensionen utges endast i den mån den beloppsmässigt överstiger den andra ersättningen. Om den efterlevande – för samma tid och för samma nedsättning av förvärvsmöjligheterna som efterlevandepensionen avser – har rätt också till arbetslöshetsersättning, kontant arbetsmarknadsstöd eller utbildningsbidrag vid arbetsmarknadsutbildning eller yrkesinriktad rehabilitering, skall alltså den särskilda efterlevandepensionen utbetalas endast till den del som den överstiger denna andra förmån. Detsamma bör gälla beträffande delpension, vuxenstudiebidrag samt timsättning vid grundutbildning för vuxna, vid vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda och vid grundläggande svenskundervisning för invandrare.

Är däremot den efterlevande berättigad till någon annan typ av ekonomiskt stöd, dvs. ett stöd som avser att kompensera en annan inkomstförlust än den efterlevandepensionen tar sikte på, bör någon samordning över huvud taget inte äga rum. I dessa fall bör den särskilda efterlevandepensionen alltså utgå ograverad vid sidan av den andra förmånen.

Mot bakgrund härav föreslår jag att det inte skall ske någon samordning mellan efterlevandepensionen och t.ex. föräldrapenning, vårdbidrag eller återbetalningspliktiga studiemedel (studielån). Dessa förmåner skall alltså inte påverka den särskilda efterlevandepensionen. I specialmotiveringen utvecklar jag närmare skälen för dessa förslag.

Den särskilda efterlevandepensionen bör inte heller minskas med hänsyn till ersättningar som kan tillkomma den efterlevande från en kollektiv eller individuell pensions- eller kapitalförsäkring eller i form av skadestånd eller liknande. Inte heller bör förmåner som utges från tjänstepensioneringar påverka efterlevandepensionen.

Mitt förslag: Nuvarande regler för änkepension såvitt gäller utlänningars och utlandssvenskars rätt därtill överförs till att gälla för omställningspension och särskild efterlevandepension från folk- och tilläggs-pensioneringen.

Beredningens förslag: Beredningen har föreslagit att särskild efterlevandepension från såväl folk- som tilläggs-pensioneringen skall som huvudregel kunna utbetalas enbart till personer som är bosatta i Sverige. Möjligheter till dispens skall dock finnas i enskilda fall. I övrigt överensstämmer beredningens förslag med mitt (betänkandet s. 245–249).

Remissinstanserna: Förslaget har kommenterats av enbart ett par remissinstanser. *Statens invandrarverk* avvisar förslaget att särskild efterlevandepension inte skall kunna utbetalas vid bosättning utomlands. Även *RFV* ifrågasätter detta förslag såvitt gäller ATP. Verket konstaterar att den föreslagna regeln skulle få mycket marginell betydelse i praktiken med hänsyn till att Sverige genom internationella åtaganden har förbundit sig att utge tilläggs-pension vid bosättning utomlands för en betydande personkrets. *RFV* anser också att det kunde övervägas att sänka kvalifikationstiden om fem år för utlänningars rätt till folkpension i form av efterlevandepension vid bosättning i Sverige.

Skälen för mitt förslag: Pensionsberedningen redovisar i sitt betänkande en genomgång av olika frågor som med anledning av den föreslagna reformeringen av efterlevandepensioneringen uppkommer i internationellt hänseende. Dessa spörsmål avser vilka krav som bör uppställas beträffande rätten för utländska medborgare att vid bosättning här i landet erhålla efterlevandepension från folk- och tilläggs-pensioneringen och i vad avser rätten att uppbära sådana förmåner vid bosättning utanför Sverige. I det följande anger jag min syn på hur dessa frågor bör lösas.

En redogörelse för de regler i dessa hänseenden som nu gäller beträffande änkepension och annan folk- och tilläggs-pension har lämnats i pensionsberedningens betänkande (s. 82–83). Jag vill också erinra om att jag i avsnitt 3.2.3 har behandlat motsvarande frågor såvitt gäller rätten till barnpension framdeles.

Nuvarande huvudregel att folkpension utges till *svenska medborgare som är bosatta i Sverige* bör givetvis gälla även rätten till omställningspension och särskild efterlevandepension från folkpensioneringen. Dessutom skall i förekommande fall självfallet kunna utges efterlevandepension också från ATP till denna kategori.

I fråga om rätten till folkpension för *utlänningar som är bosatta i Sverige* anser jag att de för änkepensioneringen nu gällande kvalifikationsvillkoren bör överföras till att avse också de nya formerna av efterlevandepension till vuxna efterlevande. Dessa kvalifikationsregler för bl.a. änkepension infördes i den svenska lagstiftningen för inte så länge sedan och utformades då

efter mönster av modernare bilaterala socialförsäkringskonventioner. Någon anledning att nu ändra dem finns inte enligt min mening.

Jag föreslår således att en efterlevande man eller kvinna som är utländsk medborgare vid bosättning i Sverige skall ha rätt till folkpension i form av omställningspension eller särskild efterlevandepension under förutsättning antingen att den avlidne omedelbart före sin död hade varit bosatt i Sverige minst fem år och den efterlevande vid dödsfallet var bosatt här eller att den efterlevande är bosatt i Sverige sedan minst fem år och den efterlevande eller den avlidne vid dödsfallet var bosatt här i landet. I sammanhanget vill jag erinra om att det av de föreslagna bestämmelserna för omställningspension och särskild efterlevandepension följer att makarna (eller därmed likställda) måste ha stadigvarande sammanbott med varandra vid tidpunkten för dödsfallet för att rätt skall föreligga till dessa förmåner.

Enligt nuvarande regler (5 kap. 5 § AFL) ersätts folkpension i form av änkepension till utlänning automatiskt av ålderspension då änkan uppnår 65 års ålder, även om hon då inte har uppfyllt de särskilda kvalifikationsvillkoren för rätt till ålderspension. Pensionsberedningen anser att någon motsvarighet härtill inte bör införas beträffande de nu föreslagna efterlevandepensionsformerna, eftersom dessa avser att fylla annat syfte än änkepensionen. Detta förslag kan jag inte ansluta mig till. Med beredningens förslag skulle nämligen en änka eller änklings, som bor här i landet och som får sin försörjning tryggad genom särskild efterlevandepension, riskera att ställas utan medel till sitt fortsatta underhåll under en viss tid. Detta skulle kunna bli fallet om den efterlevande fyller 65 år och då ännu inte har uppfyllt kvalifikationstiden för rätt till ålderspension. Jag finner detta otillfredsställande och föreslår därför att den nuvarande regeln i 5 kap. 5 § AFL skall avse efterlevande som har rätt till särskild efterlevandepension när de uppnår 65 års ålder. Detta mitt förslag innebär att särskild efterlevandepension då alltid automatiskt skall ersättas med folkpension i form av ålderspension.

När det sedan gäller möjligheterna för *svenska medborgare* att vid *bosättning utomlands* uppbära efterlevandepension anser jag att tilläggs pension i form av *omställningspension*, i enlighet med de allmänna principerna för ATP, bör kunna utges även till efterlevande som är bosatta utanför Sverige utan särskilda inskränkningar. Med hänsyn härtill bör också omställningspension från folkpensioneringen kunna utbetalas till efterlevande som är svenska medborgare och bosatta utomlands, eftersom en av folkpensionens funktioner är att svara för pensionskyddet för den del av inkomsten som motsvarar det första basbeloppet. Även denna del av omställningspensionen bör utges i förhållande till det antal år för vilka den avlidne tillgodoräknats ATP-poäng. Har pensionspoäng tillgodoräknats för minst 30 år, utbetalas oreducerad omställningspension från folkpensioneringen. I annat fall bör pensionen utges med visst antal 30-delar av full pension. Detta innebär att nuvarande princip bibehålls.

Vad sedan avser *särskild efterlevandepension* har *pensionsberedningen* funnit att det knappast kan undvikas att uppställa särskilda och principiellt nya villkor för rätten att uppbära sådan pension vid bosättning utanför Sverige. Enligt beredningen är det nämligen väsentligt att efterlevandeskyddet inte får en annan innebörd för dem som är bosatta utanför Sverige än för

dem som bor kvar här i landet. Beredningen framhåller att den särskilda efterlevandepensionen har starka inslag av ett behovsprövat socialt grundskydd för i Sverige bosatta. Rätten till pension förutsätter bl.a. en tämligen ingående behovsprövning i nära samspel med arbetsmarknadsmyndigheter m.fl. Som regel skall krävas att den som uppbär pensionen har kontinuerlig kontakt med svensk arbetsförmedling, är anmäld som arbetssökande där och beredd att ta ett anvisat arbete. Beredningen påpekar att dessa villkor blir mycket svåra att uppfylla för den som är bosatt utomlands. Avgörande för prövningen skall vara den svenska arbetsmarknaden, inte ett annat lands. Enligt beredningen skulle det också bli svårt att åstadkomma en tillfredsställande kontroll i fråga om pensionsberättigade som är bosatta utanför Sverige.

Med hänsyn till det anförda föreslår beredningen att det som huvudregel skall gälla att särskild efterlevandepension från folkpensioneringen skall kunna beviljas bara efterlevande som är bosatta i Sverige och att rätten till en löpande sådan förmån bortfaller för den som flyttar till annat land.

I huvudsak motsvarande synpunkter anlägger pensionsberedningen på frågan om rätten till särskild efterlevandepension från tilläggs pensioneringen. De angivna omständigheterna talar enligt beredningen för att inte heller en sådan pension utges till efterlevande som är bosatta utanför Sverige. Beredningen menar att en begränsning av rätten till särskild efterlevandepension från tilläggs pensioneringen till att gälla endast vid bosättning i Sverige synes svår att undvika trots de principiella invändningar som kan anföras häremot. Beredningen föreslår därför att en sådan begränsning skall göras.

Under *remissbehandlingen* har dessa förslag kritiserats av statens invandrarverk, som menar att de innebär en avsevärd försämring i invandrarkvinnornas möjlighet att välja mellan att stanna i Sverige och att återvända till hemlandet om de blir änkor. Verket anser att förslagen strider mot det invandrapolitiska valfrihetsmålet och avvisar därför dessa.

Även RFV tar upp den föreslagna regeln såvitt gäller tilläggs pensioneringen. Verket erinrar här om att Sverige ingått en mängd bilaterala socialförsäkringskonventioner med andra länder och dessutom ratificerat ILO:s konvention (nr 157) om upprättande av ett internationellt system för bevarandet av rättigheter inom den sociala tryggheten (prop. 1983/84:81). RFV framhåller att flertalet av de bilaterala konventionerna innehåller en allmän exportregel som innebär att bl.a. pensioner inte får minskas eller innehållas på grund av att förmånstagaren uppehåller sig eller är bosatt inom den andra statens territorium. Dessa regler är tillämpliga på svenska medborgare och på medborgare i resp. konventionsland samt i vissa fall även på medborgare i en tredje stat. Detta betyder, anför verket, att de personer som omfattas av dessa konventionsregler alltid är garanterade tilläggs pension i form av särskild efterlevandepension vid vistelse eller bosättning i resp. land, även om det nu skulle införas en regel i AFL som föreskriver att sådan pension utges endast vid bosättning i Sverige. Sedan ILO:s nyss nämnda konvention nr 157 tillträtts även av Spanien, har den trätt i kraft den 11 september 1986. Konventionen innehåller en omedelbart förpliktande bestämmelse som får till följd att Sverige måste utge förmåner från tilläggs pensioneringen till svenska och spanska medborgare oavsett i vilket land i världen de är bosatta.

Med hänsyn till det anförda konstaterar RFV att Sverige genom sina internationella åtaganden har förbundit sig att utge tilläggspension vid bosättning utomlands för en betydande personkrets. Verket framhåller att den av pensionsberedningen föreslagna regeln att särskild efterlevandepension från ATP inte skall utbetalas till utomlands bosatta mot bakgrund härav skulle få mycket marginell betydelse i praktiken. RFV ifrågasätter därför regeln.

För *egen del* anser jag att de omständigheter som angetts av pensionsberedningen utgör starka skäl för den av beredningen föreslagna begränsningen att särskild efterlevandepension skall utbetalas endast vid bosättning i Sverige. Som RFV utvecklat i sitt remissyttrande skulle en sådan regel emellertid till följd av våra åtaganden enligt olika socialförsäkringskonventioner få en mycket begränsad betydelse i praktiken. Att på så sätt införa en lagregel, som i det stora hela skulle vara verkningslös i den praktiska tillämpningen, är enligt min mening inte lämpligt. Härtill kommer att den av beredningen föreslagna regeln skulle innebära en nyhet inom ATP och utgöra en avvikelse från den allmänna principen att förmåner från tilläggspensioneringen utbetalas oberoende av den berättigades bosättningsort. Jag vill här också erinra om de synpunkter som statens invandrarverk anlagt på frågan.

Med hänsyn till det anförda kan jag inte tillstyrka pensionsberedningens förslag. Jag föreslår i stället att tilläggspension i form av särskild efterlevandepension skall kunna utges även till efterlevande som är bosatta utanför Sverige.

De skäl jag nyss angett gör sig i viss utsträckning gällande också med avseende på rätten till folkpension i form av särskild efterlevandepension för svenska medborgare som är bosatta utomlands. Härtill kommer, som jag anført beträffande omställningspension, att rätten till folkpension vid bosättning utomlands allmänt sett numera har en klar karaktär av ett pensionskydd för den del av förvärvsinkomsten som motsvarar det första basbeloppet.

Mot bakgrund härav anser jag att det för särskild efterlevandepension från folkpensioneringen bör gälla samma regel som för omställningspension och nuvarande änkepension i fråga om rätten för svenska medborgare att uppbära denna förmån vid bosättning utanför Sverige. Folkpension i form av särskild efterlevandepension bör alltså i dessa fall utges i förhållande till det antal år för vilka den avlidne tillgodoräknats pensionspoäng vid beräkning av tilläggspension.

När det sedan slutligen gäller rätten för *utlänningar som är bosatta utomlands* att erhålla efterlevandepension framgår av mina överväganden i det föregående att några inskränkningar med avseende på bosättningsort inte bör finnas i fråga om tilläggspension i form av särskild efterlevandepension. Utländska medborgare som bor utanför Sverige bör vidare kunna uppbära omställningspension från tilläggspensioneringen utan andra villkor än de som hänför sig till reglerna för intjänande av rätt till ATP.

Några skäl finns enligt min mening inte att i detta sammanhang ta upp frågan om eventuell lagstiftning när det gäller rätten för utländska medborgare att vid bosättning utomlands erhålla omställningspension eller särskild

efterlevandepension från folkpensioneringen. Detta spörsmål bör alltså på samma sätt som beträffande andra folkpensionsförmåner lösas konventionsvägen genom att det andra konventionslandets medborgare får samma rättigheter i detta avseende som svenska medborgare.

5 Övergångsregler inom efterlevandepensioneringen

5.1 Allmänna synpunkter

Jag föreslår, som utvecklats i avsnitt 2, att det nya regel&systemet skall träda i kraft den 1 januari 1990. Som jag framhållit där är det emellertid varken önskvärt eller möjligt att fr.o.m. denna tidpunkt helt upphäva de nuvarande reglerna och då låta dessa ersättas av det nya systemet för efterlevandepensionering. Framför allt när det gäller kvinnor är det nya regelsystemet avsett primärt för de generationer som vuxit upp under den samhällsstruktur och med de familjemönster som ligger till grund för reformen. Inte heller bör rätten till redan beviljade änkepensioner påverkas av de nya bestämmelsernas införande. Hänsynen till de kvinnor som redan uppbär änkepension enligt dagens system och även till främst äldre och medelålders kvinnor i övrigt, som omfattas av dagens änkepensionering, gör det alltså nödvändigt att under en lång övergångstid bibehålla detta nuvarande skydd. Övergången till det nya systemet för efterlevandepensionering bör därför ske successivt. Mot bakgrund härav krävs särskilda övergångsbestämmelser för att avgöra i vilka fall de hittillsvarande reglerna skall ha fortsatt tillämpning och i vilka situationer de nya bestämmelserna skall gälla.

Utformningen av dessa övergångsregler bör enligt min uppfattning ske med utgångspunkt från tidpunkten för dödsfallet. Har detta inträffat före det nya systemets ikraftträdande bör i princip äldre bestämmelser tillämpas även fortsättningsvis. Om däremot dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet, bör som allmän princip gälla att det nya regelsystemet skall tillämpas vid bedömningen av rätten till efterlevandeförmåner. Av olika skäl måste dock i åtskilliga hänseenden avsteg göras från denna principiella riktlinje för uppbyggnaden av övergångsreglerna. De föreslagna övergångsreglerna medför att det nya och det äldre regelsystemet under lång tid framöver kommer att tillämpas vid sidan av varandra. Jag har därför funnit det erforderligt att föreslå vissa regler för samordning mellan förmåner som utgår enligt det nya systemet och enligt nuvarande regler.

Jag anser att någon principiell skillnad i fråga om övergångsregleringen inte bör göras mellan folk- och tilläggs-pensioneringen. De förslag till övergångsbestämmelser som jag nu lägger fram och som utvecklas närmare i det följande utgår därför från att principerna för övergångsreglerna i huvudsak skall vara desamma för båda pensionssystemen.

Som jag kommer att utveckla närmare i det följande kan jag – i likhet med flertalet av remissinstanserna – ställa mig bakom de förslag som pensionsberedningen lagt fram till övergångsreglering. Enligt min uppfattning är dessa förslag väl underbyggda, och de innefattar en rimlig avvägning mellan olika

synpunkter som kan göras gällande på frågan om hur omfattande övergångs-
lösningarna bör vara.

5.2 Övergångsregler inom barnpensioneringen m.m.

Mitt förslag: De nya reglerna för barnpension skall gälla om barnets förälder avlider efter ikraftträdandet. Har dödsfallet inträffat dessförinnan skall i princip hittillsvarande regler ha fortsatt tillämpning. De nya åldersgränserna för folk- och tillägspension skall dock gälla även för barn som har beviljats barnpension före ingången av år 1990. Också den sänkta kvalifikationstiden för utländska barns rätt till barnpension från folkpensioneringen vid bosättning här i landet skall tillämpas även om dödsfallet har inträffat före ikraftträdandet. Likaså skall de nya nivåerna för folkpension i form av barnpension gälla också för barn som har rätt till sådan pension vid ikraftträdandet. Avlider barnets far efter ikraftträdandet och utges – med stöd av övergångsreglerna härom – också änkepension enligt hittillsvarande regler efter honom, skall nuvarande bestämmelser fortsätta att tillämpas vid beräkningen av barnpension från både folk- och tillägspensioneringen.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 252–255).

Remissinstanserna: Förslagen tillstyrks eller lämnas utan erinran av i princip alla remissinstanser. I ett hänseende framförs dock vissa synpunkter av *RFV*, *statens löne- och pensionsverk* samt *Kommunernas Pensionsanstalt*. Det gäller avräkningen från garantinivån för folkpension i form av barnpension med hänsyn till änkepension från folkpensioneringen som utges till barnets mor eller en därmed jämställd kvinna. Enligt de nämnda remissinstanserna bör sådan avräkning inte göras med avseende på övergångsvis utgiven folkpension i form av änkepension, eftersom regeln härom har betydelse i endast ett fåtal fall.

Skälen för mitt förslag: När det gäller övergångsregler för barnpensioneringen anser jag att huvudregeln bör – i enlighet med den nyss angivna principiella utgångspunkten – vara att de nya reglerna skall gälla i de fall då barnets förälder avlider efter ikraftträdandet av den nya efterlevandepensioneringen medan dagens bestämmelser skall ha fortsatt giltighet vid dödsfall dessförinnan. Emellertid har jag – i likhet med pensionsberedningen och remissinstanserna – funnit undantag från denna huvudregel vara påkallade med avseende på en hel del av de föreslagna nyheterna, främst på folkpensionsområdet.

Den i avsnitt 3.2.2 föreslagna rätten till barnpension för *utländska barn som förts till Sverige i adoptionssyfte* bör gälla då dödsfallet inträffar den 1 januari 1990 eller därefter. Detta ligger i linje med den allmänna principen att tidpunkten för dödsfallet skall vara avgörande för rätten till pension. Någon retroaktivitet i detta hänseende finner jag – bl.a. av hänsyn till de

administrativa svårigheterna härmed – inte skäl att förorda. Att ge barn i denna situation rätt till barnpension även i fall då en tilltänkt adoptivförälder avlidit kanske en lång tid före ikraftträdandet skulle innebära en regel som många gånger skulle vara omöjlig att tillämpa i praktiken.

När det gäller *kvalifikationstiden för utländska barns rätt till barnpension från folkpensioneringen vid bosättning i Sverige* bör den i avsnitt 3.2.3 föreslagna sänkningen tillämpas endast i fråga om pension som belöper på tid efter ikraftträdandet. När den nya regeln trätt i kraft den 1 januari 1990 bör den dock tillämpas fullt ut. Tidpunkten för dödsfallet bör således i detta hänseende vara utan betydelse och bestämmelsen bör kunna återopas även om föräldern avlidit före ikraftträdandet. Detta innebär att ett här bosatt utländskt barn som den 1 januari 1990 uppfyller de nya kvalifikationsvillkoren, som i huvudsak innebär att barnet är bosatt i Sverige sedan minst sex månader eller att den avlidne föräldern omedelbart före sin död hade bott här under minst lika lång tid, skall kunna få barnpension från folkpensioneringen fr.o.m. nämnda tidpunkt.

De nya enhetliga *åldersgränserna* för barnpension från folk- och tilläggs-pensioneringen (avsnitt 3.3) blir av betydelse när det gäller att avgöra både om ett efterlevande barn skall kunna beviljas barnpension och vid vilken tidpunkt en utgående sådan pension skall dras in. De nya reglerna bör enligt min mening i båda dessa avseenden i princip tillämpas direkt fr.o.m. ikraftträdandet oavsett när dödsfallet har inträffat. Detta betyder att barn som redan uppbär barnpension när de nya reglerna träder i kraft skall få den fortsatta rätten härtill bedömd enligt de nya bestämmelserna. Också barn, vars pensionsrätt före ikraftträdandet upphört på grund av att de uppnått 18 resp. 19 års ålder, skall på nytt kunna beviljas barnpension från folk- och tilläggs-pensioneringen för tid efter ikraftträdandet med tillämpning av de nya bestämmelserna om rätt till pension efter 18 års ålder för barn som bedriver grundläggande studier.

De nya åldersgränserna avses gälla även för barn som vid ikraftträdandet av de nya reglerna uppbär barnpension från tilläggs-pensioneringen. Pensionen skall då upphöra när barnet uppnår 18 års ålder, om barnet därefter inte bedriver fortsatta studier på grundläggande nivå. Har barnet fyllt 18 men inte 19 år den 1 januari 1990 och skulle det med tillämpning av de nya bestämmelserna inte ha rätt till fortsatt pension, bör emellertid barnet kunna få pension enligt hittillsvarande regler också för tiden därefter. Tilläggs-pensionen bör således för barn i denna kategori inte dras in vid ikraftträdandet, utan barnet bör med stöd av äldre regler ha rätt till fortsatt pension fram t.o.m. den månad varunder det fyller 19 år. Jag föreslår att det skall införas en särskild övergångsbestämmelse med denna innebörd.

Som jag tidigare framhållit utgör barnpensionerna ett viktigt inslag i reformförslagen, och det faller sig naturligt att de förstärkningar som jag föreslår på detta område får slå igenom så snart som möjligt. De föreslagna ändringarna av *nivåerna för barnpension inom folkpensioneringen* bör därför så långt det är möjligt träda i kraft fullt ut redan i samband med införandet av de nya bestämmelserna om efterlevandepension.

Pension som grundas på dödsfall efter de nya reglernas ikraftträdande bör alltså utges på de nivåer som gäller inom det nya systemet. Detta blir fallet

såväl i situationer där det inte utbetalas någon pension till vuxen efterlevande, t.ex. då barnets båda föräldrar har avlidit, som i fall där sådan pension utges i form av omställningspension eller särskild efterlevandepension.

De nya barnpensionsnivåerna inom folkpensioneringen bör på motsvarande sätt börja gälla redan från ingången av år 1990 också om dödsfallet inträffat dessförinnan. Detta innebär att en omräkning får göras fr.o.m. januari 1990 av den utgående barnpensionen till den nivå som skall gälla enligt de nya reglerna. En uppräknig kan då behöva göras i fråga om barnpension på garantinivå till ett barn som får folkpension efter båda föräldrarna eller som uppbär sådan pension efter en förälder och samtidigt är berättigad till bidragsförskott i förhållande till den andre föräldern. Av skäl som jag redovisat i avsnitt 3.4.1 innebär de nya reglerna i övrigt en återgång till de grund- och garantinivåer som gällde före den 1 juli 1981, dvs. en sänkning av nivåerna med en procentenhet i förhållande till vad som nu gäller. Denna sänkning torde vid omräkningen kompenseras av en höjning av basbeloppet för år 1990. Jag utgår därför från att löpande barnpensioner i nu aktuella fall inte kommer att sänkas beloppsmässigt vid ikraftträdandet.

I ytterligare ett avseende finner jag det påkallat att införa särskilda övergångsregler på folkpensionsområdet. Det gäller fall då det från folkpensioneringen samtidigt med barnpension utges änkepension enligt de övergångsregler som jag föreslår i det följande. Det kan vara fråga om fall där barnets far avlidit före den 1 januari 1990 och där såväl barnpension som änkepension beviljats enligt nuvarande regler. Det kan vidare röra sig om fall där fadern avlider sedan det nya regelsystemet införts och där den efterlevande maken till följd av de föreslagna övergångsbestämmelserna får rätt till änkepension helt eller delvis enligt hittillsvarande regler.

För att undvika att skilda grupper pensionsberättigade barn skall behandlas olika vore det – som framhållits av några remissinstanser – i och för sig önskvärt att även i dessa situationer låta de nya reglerna för barnpension gälla fullt ut så snart den nya lagstiftningen träder i kraft. Utan särskilda samordningsregler skulle emellertid vid en samtidig tillämpning av dessa regler och de hittillsvarande reglerna för änkepension kunna uppstå fall där överförsäkring kunde anses föreligga. Eftersom den förstärkta barnpensionen ingår som ett led i en reform, där syftet är att koncentrera stödet till barnen i stället för att under lång tid utge pensioner till vuxna efterlevande, bör inte komma i fråga att låta en och samma familj få del av såväl den utbyggda barnpensionen som dagens änkepension. Jag ansluter mig därför till pensionsberedningens förslag att det i dessa fall övergångsvis skall ske en *samordning* mellan barn- och änkepensionen. Denna samordning bör göras enligt de principer som gäller i dag. Det innebär att nuvarande bestämmelser om avräkning på barnpensionens garantinivå ned till grundnivån med hänsyn till samtidigt utgående änkepension från folkpensioneringen bör behållas under övergångstiden.

När det gäller *nivåerna för barnpension inom ATP* anser jag det inte vara möjligt att tillämpa samma princip för övergångsregleringen som den för folkpensioneringen föreslagna. De ändrade kompensationsgraderna för ATP tar primärt sikte på barnpension som kommer att utges inom ramen för det reformerade systemet för efterlevandepensionering. En omräkning vid

ikraftträdandet av alla utgående barnpensioner enligt de nya reglerna skulle i princip innebära en momentan fördubbling av barnpensionerna efter en avliden man i fall där änkepension samtidigt utges. De kostnadsökningar en sådan lösning skulle medföra för den allmänna försäkringen kan enligt min mening inte anses motiverade. Vidare skulle en sådan omräkning i vissa situationer medföra en sänkning av barnpensionen. Detta skulle bli fallet för ett ensamt efterlevande barn som uppbär barnpension efter sin mor eller – om änkepension samtidigt ej utges – sin far. Jag föreslår därför att övergångsreglerna i detta hänseende inom tilläggs pensioneringen skall utformas enligt huvudregeln, dvs. att tidpunkten för dödsfallet skall vara avgörande vid valet av regelsystem. De nya reglerna för beräkning av tilläggs pension i form av barnpension bör således gälla enbart i situationer då rätten till barnpension inträder efter ikraftträdandet.

Har dödsfallet däremot inträffat före den 1 januari 1990 och rätt till barnpension alltså föreligger redan vid den tidpunkt då det nya regelsystemet träder i kraft, bör hittillsvarande bestämmelser fortsätta att tillämpas. Någon omräkning av tilläggs pensionerna skall alltså inte ske. Detta bör gälla även beträffande möjligheten för föräldralösa barn att få tilläggs pension efter båda föräldrarna. Denna rätt bör således tillkomma endast barn som blir föräldralösa efter 1989 års utgång.

För att undvika överkompensation åt en och samma familj anser jag dock att avsteg i visst hänseende skall göras från huvudregeln. Jag föreslår sålunda att nuvarande regler för beräkning av ATP skall gälla också för barn som beviljas barnpension efter ikraftträdandet, om det då utges även änkepension från tilläggs pensioneringen efter den avlidne föräldern med stöd av de övergångsbestämmelser som föreslås för efterlevande kvinnor som är födda år 1944 eller tidigare. Som jag påpekat beträffande motsvarande förslag på folkpensioneringens område är det nödvändigt att beakta det samlade stödet från efterlevandepensioneringen till en familj. Det skulle nämligen strida mot reformens syfte om det efter en avliden man samtidigt kunde utges både änkepension enligt äldre regler och barnpension enligt det nya regelsystemet.

De höjningar i vissa fall av nivåerna för *bidragsförskott* och *särskilt bidrag till vissa adoptivbarn* som föreslås i avsnitt 3.4.1 bör träda i kraft fullt ut vid ikraftträdandet av reformen på efterlevandepensioneringens område. De nya nivåerna bör således gälla även för barn som beviljats sådan förmån före den 1 januari 1990. En uppräknings av förskottet resp. bidraget får därför göras med avseende på förmån som avser januari 1990 och senare månader.

5.3 Övergångsregler i fråga om pension till vuxna efterlevande

5.3.1 Efterlevande män

Mitt förslag: Efterlevande män skall ha rätt till omställningspension och särskild efterlevandepension i fall då hustrun (eller därmed jämställd kvinna) avlider efter den nya lagstiftningens ikraftträdande.

Remissinstanserna: Förslaget har inte mött några invändningar från remissinstanserna.

Skälen för mitt förslag: När det gäller efterlevande män innebär de nu föreslagna bestämmelserna att det skall införas ett efterlevandeskydd som helt saknar motsvarighet i dag. Ett grundläggande motiv för reformen har också varit att åstadkomma full könsjämlighet på detta område. Det nya systemet bör därför för männens vidkommande kunna börja tillämpas direkt i samband med att den nya lagstiftningen träder i kraft, utan särskilda övergångsbestämmelser med avseende på ålder eller liknande.

Vad jag nu sagt innebär emellertid inte att alla änklings blir berättigade till efterlevandepension omedelbart vid ikraftträdandet. En principiell utgångspunkt för övergångsregleringen bör, som tidigare framhållits, vara att det nya systemet för efterlevandepension skall gälla enbart när dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet. Enligt min mening bör denna huvudregel gälla då fråga är om efterlevandepension för män. De föreslagna efterlevandeförmanerna bör därför utges endast till män vars maka – eller därmed jämställd samboende – avlider efter utgången av år 1989.

De män som redan dessförinnan blivit änklings kommer således inte att omfattas av det nya systemet. Jag anser att det inte kan komma i fråga att låta de nya bestämmelserna få retroaktiv verkan. För en sådan lösning talar bl.a. kostnadsaspekten, som innebär att en avvägning måste göras mot behovet av generösa övergångsregler när det gäller den nuvarande änkepensioneringen. Om man låter det nya systemet omfatta enbart dem som blir änklings efter ikraftträdandet, får man en successiv ökning av antalet pensionsberättigade män och därmed en långsammare kostnadsutveckling i reformens inledningskede då det nuvarande och det nya regelsystemet kommer att tillämpas parallellt.

Mitt förslag: Efterlevande kvinnor, vars make avlidit före ikraftträdandet och som då har rätt till änkepension, får oberoende av ålder behålla denna pension även fortsättningsvis. Pensionsrätten följer inom både folk- och tillägspensioneringen helt hittillsvarande regler.

Efterlevande gifta kvinnor, vars make avlider efter ikraftträdandet och som är födda år 1929 eller tidigare, kan beviljas änkepension från folk- och tillägspensioneringen enligt hittillsvarande regler om dessas villkor är uppfyllda. Pensionsrätten följer helt nu gällande regler.

Efterlevande kvinnor, vars make avlider efter ikraftträdandet och som är födda något av åren 1930–1944, kan beviljas änkepension från folk- och tillägspensioneringen enligt hittillsvarande regler om dessas villkor är uppfyllda. Pensionsrätten följer helt de nu gällande reglerna för änkepension när det gäller folkpension liksom tillägspension för tid före 65 års ålder. Inom ATP görs fr.o.m. 65 års ålder en samordning mellan änkepensionen och egen ålderspension men med en garanti för kvinnan att erhålla minst 50 % av makarnas sammanlagda egenpensioner från ATP.

Övriga kvinnor, vars make avlider efter ikraftträdandet, omfattas av den nya lagstiftningen och kan alltså erhålla omställningspension och särskild efterlevandepension. Om kvinnan är född år 1945 eller senare, kan hon dessutom beviljas änkepension från folk- och tillägspensioneringen som står i relation till den ålderspension som mannen intjänat inom ATP fram till tidpunkten för ikraftträdandet, under förutsättning att kvinnan då uppfyllde villkoren för rätt till änkepension enligt nu gällande regler. Denna änkepension samordnas med förmåner enligt det nya systemet och fr.o.m. 65 års ålder med egenpension från ATP.

Beredningens förslag: Överensstämmet med mitt förslag utom så till vida att åldersgränserna ändrats med hänsyn till ändringen av ikraftträdandetidpunkten (betänkandet s. 169–175 och 257–265).

Remissinstanserna: Den övervägande majoriteten av remissinstanserna finner förslagen väl avvägda och tillstyrker dem.

Sålunda framhåller t.ex. *försäkringsöverdomstolen* att en förutsättning för införandet av ett pensionssystem för efterlevande är att tillbörlig hänsyn tas till de generationer försäkrade som planerat sin framtida försörjning med beaktande av nu gällande pensionsregler. Om man finner sakliga skäl föreligga för förändringar, måste rimlig tid ges för att den enskilde skall kunna anpassa sin ekonomiska planering till nya regler. Domstolen anser att de föreslagna övergångsbestämmelserna uppfyller de krav som kan ställas på ett rimligt hänsynstagande till de kvinnor som i dag är garanterade änkepension. Enligt domstolen har en tillfredsställande balansering gjorts mellan hänsynstagande till dessa grupper och till de grupper nya förmånstagare som omfattas av reformförslaget.

Även *RFV* instämmer i beredningens överväganden om hur övergångsreglerna bör utformas och menar att de föreslagna långtgående bestämmelserna i detta hänseende innebär en rimlig avvägning mellan olika intressen. Dock hade verket gärna sett att reglerna hade fått en enklare lagteknisk utformning. Förslagen tillstyrks utan reservationer också av *socialstyrelsen* och *PRO*. Positiv härtill är också *SAF*, som menar att förslagen medför ett tillräckligt varsamt genomförande av omläggningen. Samtidigt fränhåller *SAF* att reglerna tyvärr blivit mycket omfattande och komplicerade samt svåra att administrera. Enligt *SAF* måste detta dock accepteras med hänsyn till de förutsättningar som finns. Liknande synpunkter anförs av *försäkringsrätten för Södra Sverige* och *Landstingsförbundet*. Även *statskontoret*, *TCO* och *Kommunernas Pensionsanstalt* anser att övergångsreglerna kommer att skapa administrativa problem och att de är svåröverblickbara för den enskilde och för handläggarna.

Att de föreslagna övergångsreglerna är komplicerade och kan medföra administrativa problem påtalas även av *Svenska kommunförbundet*, som menar det vara olyckligt att det under lång tid framöver skall behöva finnas två olika system för efterlevandepensionering. Även *statens löne- och pensionsverk* anmärker på förslagen med denna utgångspunkt och anför att dessa förefaller vara onödigt omfattande och svåröverskådliga. Enligt verket hade det varit en fördel med ett mera schabloniserat regelsystem för kvinnor som inte fyllt 60 år vid reformens ikraftträdande. Också *Försäkringskassförbundet* framhåller de administrativa problem och informationsrättigheter som övergångsreglerna kan ge upphov till. I sitt yttrande har förbundet lämnat förslag till vissa ändringar i syfte att förenkla administrationen. Bl.a. kan enligt förbundet ifrågasättas om inte de särskilda övergångsreglerna för kvinnor som är under 45 år vid det nya regelsystemets införande bör kunna tas bort eller "förvandlas till en engångsåtgärd".

Dessa senare övergångsregler uppmärksammar också *LO*. I sitt yttrande tillstyrker *LO* de framlagda förslagen men understryker särskilt att övergångsreglerna för kvinnor som är under 45 år strider mot principerna för pensionssystemet och måste betraktas som en undantagsföreteelse. Med hänsyn till behovet av en väl avvägd övergång från ett system för efterlevandepensionering till ett annat kan *LO* dock acceptera förslaget.

Även *försäkringsöverdomstolen* tar särskilt upp förslaget om rätt till viss änkepension för kvinnor som är yngre än 45 år vid ikraftträdandet. Domstolen har förståelse för de skäl för reglerna som anförs av pensionsberedningen men konstaterar att den utformning som förslaget fått är komplicerad och svårfattlig. Den enskildes möjligheter att orientera sig om sina eventuella änkepensionsförmåner torde vara små. Enligt domstolen kommer förslaget att medföra svårigheter även för tillämpande myndigheter. Det står också, anför domstolen, klart i konflikt med de strävanden till förenklingar av regelsystemet som efterlyses från olika håll. Domstolen hade därför gärna sett att dessa bestämmelser – för det fall de över huvudtaget skall vara med – hade fått ett enklare innehåll.

Sveriges Pensionärsförbund tillstyrker huvuddelen av förslagen men anser att övergångsreglerna för kvinnor som vid ikraftträdandet är i åldern 45–59 år

bör övervägas ytterligare. Särskilt bör enligt förbundet därvid beaktas situationen för kvinnor som då har fyllt 55 år.

RRV avstyrker de föreslagna övergångsreglerna utom såvitt avser förslagen i fråga om kvinnor som uppbär änkepension vid ikraftträdandet och kvinnor som då är 60 år eller äldre. Enligt RRV är övergångsbestämmelserna i övrigt dåligt anpassade till "efterlevandepensionsreglerna", vilket bl.a. får betydande konsekvenser för transfereringsutgifterna. Reglerna är dessutom enligt RRV både många och avsedda att tillämpas under lång tid, upp till 50 år. RRV menar att det är olyckligt att tillämpa övergångsbestämmelser under så lång tid, eftersom svårigheterna i tillämpningen normalt ökar ju längre tid som regler varit i kraft. Det kan därför förutses icke oväsentliga ökning av försäkringskassornas administrationskostnader. RRV föreslår att övergångsreglerna för nytillkomna, som är yngre än 60 år vid ikraftträdandet av reformen, utformas på så sätt att ersättningen avtar med tiden efter ikraftträdandet. En reduktion av ersättningen enligt de nu gällande reglerna för änkepension med t.ex. 5 % per år skulle, anför RRV, för en kvinna som blir änka tio år efter ikraftträdandet innebära en halverad ersättning för tiden fram till pensionsdagen. Genom detta förslag skulle enligt RRV incitamentet för hemarbetande kvinnor att söka arbete öka och den stora skillnaden i ersättningsvillkoren mellan kvinnor under och över 45 år vid ikraftträdandet försvinna. Vidare skulle, framhåller verket, uppnås administrativa förenklingar och kostnadsbesparingar.

Förslagen avstyrks helt av *Centralorganisationen SACO/SR*. Särskilt vänder sig organisationen mot förslaget om samordning fr.o.m. 65 års ålder mellan änke- och egenpension för kvinnor som vid ikraftträdandet är i åldern 45-59 år. Enligt SACO/SR innebär detta förslag ett ingrepp i intjänade rättigheter och en kapitalförlust för familjerna. SACO/SR framhåller att det för många kvinnor som börjar närma sig 60 år inte finns någon realistisk möjlighet att återställa det försäkringsskydd de hade före reformen. Enligt SACO/SR behöver förslagen omarbetas enligt helt andra principer.

Skälen för mitt förslag: Enligt den tidigare nämnda principen för utformningen av övergångsreglerna bör, när det gäller efterlevande kvinnor, tidpunkten för dödsfallet tas som utgångspunkt för regleringen. Har mannen avlidit innan de nya reglerna träder i kraft bör nuvarande bestämmelser gälla för ankans rätt till familjepension. Inträffar dödsfallet däremot efter ikraftträdandet bör som huvudprincip gälla att de nya reglerna skall tillämpas. Eftersom kvinnor för närvarande har rätt till änkepension och det nya systemet innebär att denna förmån avvecklas måste emellertid ställning tas till om och i så fall i vilken utsträckning änkepension enligt dagens regler skall kunna nybeviljas även sedan den nya lagstiftningen har trätt i kraft.

Kvinnor som är änkor vid ikraftträdandet

Alla kvinnor som vid de nya reglernas ikraftträdande redan uppbär (eller skulle ha kunnat uppbära men ännu inte beviljats) änkepension enligt dagens system bör ha fortsatt rätt härtill också för tiden därefter. Härmed avses alltså kvinnor vars make – eller därmed jämställd samboende – har avlidit före den

I januari 1990. Som jag tidigare påpekat kan det inte komma i fråga att ge den nya lagstiftningen tillbakaverkande kraft och införa regler som påverkar pensionsrätten för dessa änkepensionärer. Dessa skall alltså enligt mitt förslag få behålla sin änkepension ograverad också fortsättningsvis och få den fortsatta rätten därtill prövad helt med tillämpning av hittillsvarande regelsystem. Änkepensionen skall således till dessa kvinnor utbetalas inom folkpensioneringen fram till dess kvinnan fyller 65 år och inom ATP till dess hon avlider eller rätten till pension dessförinnan upphör på grund av omgifte. Eftersom änkepension inom ATP kan beviljas också mycket unga kvinnor betyder detta att denna pensionsform kommer att ha fortsatt betydelse också mer än 50 år efter det nya systemets införande.

Kvinnor som inte är änkor vid ikraftträdandet

Vad beträffar kvinnor som vid reformens ikraftträdande inte är änkor skulle den huvudregel som jag uppställt i det föregående innebära att de alla föll inom ramen för den reformerade efterlevandepensioneringen. Av skäl som jag utvecklat tidigare kan det emellertid inte komma i fråga att låta detta bli följderna av de nya reglerna. Huvudregeln måste därför modifieras i väsentliga avseenden. Innebörden av denna modifiering bör vara att ett fortsatt skydd från dagens änkepensionering skall beredas också betydligt större grupper än de som redan är änkor vid det nya systemets införande. Vid avgörandet av hur denna grupp skall avgränsas anser jag att en utgångspunkt bör vara att detta fortsatta skydd enligt hittillsvarande regler skall tillkomma sådana kvinnor som typiskt sett kan sägas vara i behov av ett änkepensionsskydd även i fortsättningen och att skyddet även bör anpassas till vad som generellt sett kan antas vara motiverat från sociala synpunkter. En annan utgångspunkt är att samma principer bör gälla för övergångsregleringen inom både folk- och tilläggspensioneringen.

Den sålunda påkallade avgränsningen kan givetvis åstadkommas på olika vägar. En möjlighet, som berörts av pensionsberedningen, är att låta kvinnor i alla åldrar under en övergångstid komma i åtnjutande av en inkomst- eller behovsprövad form av nuvarande änkepension. En annan möjlighet vore att ha kvar dagens änkepensionering men skärpa villkoren för rätt härtill generellt. Flera väsentliga nackdelar skulle emellertid vara förenade med sådana lösningar, och pensionsberedningen har därför valt att inte bygga vidare på dessa principer. Häri kan jag instämma.

I stället förordar jag, liksom pensionsberedningen, övergångslösningar som till utgångspunkt tar kvinnans ålder vid tidpunkten för det nya regelsystemets ikraftträdande och som i viss utsträckning även tar i beaktande mannens ålder då genom en anknytning till de pensionspoäng som fram till dess tillgodoräknats honom inom ATP. Dessa mina förslag innebär därmed att nuvarande änkepensionering skall ha fortsatt tillämpning i oförändrad eller i på vissa sätt begränsad utsträckning för kvinnor som vid ikraftträdandet uppnått viss ålder. Hur omfattande detta fortsatta skydd skall vara blir också beroende av kvinnans ålder, varvid äldre kvinnor ges rätt till förmåner enligt hittillsvarande system i större utsträckning än yngre kvinnor.

Vid valet av var dessa åldersgränser skall dras bör å ena sidan beaktas att dessa inte gärna bör bli så låga att det blir fråga om en onödigt lång tid innan de nya reglerna får någon egentlig betydelse. Å andra sidan bör skyddet för äldre kvinnor i behov av änkepension inte försvagas, och kvinnor i allmänhet måste ges tillfälle att bygga upp ett ordentligt egenpensionsskydd inom ATP under ett inte alltför ringa antal år. Möjlighet bör också finnas för de familjer som så önskar att på annan väg förvärva ett änkepensioneringens motsvarande riskskydd utan orimligt höga kostnader.

Ett generellt villkor för fortsatt skydd från dagens änkepensionering anser jag det naturligt att uppställa. Detta krav innebär att kvinnan måste ha varit gift med mannen (eller såvitt gäller folkpensioneringen sammanboende med honom enligt likställighetsregeln) vid den nya lagstiftningens ikraftträdande för att pension efter honom skall kunna utbetalas om han senare avlider. Jag återkommer i det följande till den närmare innebörden av detta krav.

Mot bakgrund av de anförda synpunkterna finner jag en lämplig avvägning vara att dra en gräns på så sätt att alla gifta kvinnor som vid ikraftträdandet är 60 år eller äldre skall ha kvar änkepensionsskyddet enligt dagens regler helt oförändrat. En annan gräns föreslår jag skall dras på sådant sätt att gifta kvinnor som fyllt 45 men inte 60 år när de nya reglerna träder i kraft i princip skall omfattas av dagens änkepensionering också fortsättningsvis, dock på särskilda villkor fr.o.m. det att kvinnan uppnår pensionsåldern. Giftna kvinnor som vid ikraftträdandet av den nya efterlevandepensioneringen är yngre än 45 år omfattas enligt mitt förslag i princip av denna men får dessutom viss rätt till änkepension enligt det nu gällande systemet härför. Giftna kvinnor hänförs alltså till tre olika kategorier. I vad mån de föreslagna eller de hittillsvarande reglerna skall tillämpas om kvinnan blir änka efter den nya lagstiftningens ikraftträdande avgörs av vilken kategori kvinnan är att hänföra till. De tre kategorierna är: 1. gifta kvinnor som är 60 år eller äldre vid ikraftträdandet, 2. gifta kvinnor som är i åldern 45–59 år vid ikraftträdandet, 3. vissa gifta kvinnor som är yngre än 45 år vid ikraftträdandet.

Med dessa lösningar kommer det nya regelsystemet att omfatta i huvudsak de kvinnor som vid införandet härav är yngre än 45 år. Det kommer alltså att primärt avse sådana kvinnor som i stor utsträckning redan i dag förvärvsarbetar och som vuxit upp under de förändrade samhällsförhållanden som utgör grund för den föreslagna reformen. För dessa kvinnor torde mannens död i regel inte medföra samma långvariga svåra ekonomiska konsekvenser som för äldre kvinnor. Som antytts ovan kommer dessa yngre kvinnor dessutom att kunna få del av vissa förmåner från dagens änkepensionering, motsvarande vad den avlidne mannen kan sägas ha "intjänat" fram till tidpunkten för det nya systemets införande. Giftna kvinnor som vid ikraftträdandet är 45 år eller äldre omfattas således med mina förslag i princip av hittillsvarande regelsystem. Som jag utvecklar i det följande föreslår jag dock vissa särregler fr.o.m. 65 års ålder för efterlevande kvinnor som vid ikraftträdandet inte har fyllt 60 år och som därefter blir änkor.

De föreslagna övergångsreglerna med avseende på kvinnor som inte uppbär änkepension vid ikraftträdandet innebär i huvudsak följande.

De hittillsvarande bestämmelserna om änkepension bör i princip fortsätta att gälla för kvinnor som har fyllt 45 år när de nya reglerna träder i kraft den 1 januari 1990. Detta gäller alltså kvinnor som blir änkor först efter ikraftträdandet och som är födda år 1944 eller tidigare.

Alla kvinnor i denna ålderskategori kommer emellertid inte att beröras av denna övergångsregel. Syftet med den är nämligen att ge ett fortsatt skydd från dagens änkepensionering endast för kvinnor som vid den nya lagstiftningens införande omfattas av detta skydd. Det vore inte rimligt att låta nytillkommande grupper omfattas av en förmån som dessförinnan avvecklats. Efter reformens genomförande bör det således inte vara möjligt att "gifta sig till" ett riskskydd från den nuvarande änkepensioneringen. En förutsättning för att kvinnor i denna ålderskategori i framtiden skall kunna beviljas änkepension bör därför, som jag tidigare framhållit, vara att de vid utgången av år 1989 var gifta med den man som sedermera avlidit. Såvitt gäller folkpension bör förutsättningen kunna vara uppfylld också om kvinnan vid ikraftträdandet sammanbodde med mannen under sådana förhållanden som avses i folkpensioneringens likställighetsregel. Denna regel innebär att kvinnan antingen tidigare skall ha varit gift med mannen eller också skall ha eller ha haft barn med denne och att ingen av dem är gift med annan.

Till de kvinnor, som är födda år 1944 eller tidigare och som vid ikraftträdandet uppfyller ovannämnda villkor för rätt till änkepension även i framtiden, bör änkepension utbetalas i princip helt enligt de nuvarande reglerna från såväl folk- som tilläggspensioneringen fram till dess kvinnan fyller 65 år.

I fråga om rätten till änkepension från ATP efter fyllda 65 år föreslår jag emellertid vissa särregler för yngre kvinnor i den nu aktuella gruppen. Enligt de regler som gäller i dag kan kvinnan vid sidan av änkepensionen uppbära ålderspension från ATP på grundval av de pensionspoäng hon intjänat genom eget förvärvsarbete. I enlighet med pensionsberedningens förslag, som vunnit anslutning av det övervägande flertalet av remissinstanserna, förordar jag att änkepensionen för dessa yngre kvinnor i rimlig utsträckning skall minskas med hänsyn till den ålderspension som kvinnan kan uppbära. Man undviker härigenom den överkompensation som kan sägas uppkomma för de kvinnor som får fortsatt änkepensionsrätt enligt de föreslagna övergångsbestämmelserna men som erhåller egen ålderspension med belopp som kanske överstiger vad en genomsnittlig manlig pensionstagare uppbär. Med en sådan lösning uppnår man också den fördelen att kvinnans ålder vid det nya systemets ikraftträdande inte blir av lika avgörande betydelse som eljest. Övergångsregleringen blir härigenom mer flexibel, eftersom hänsyn kommer att tas också till den egenpension som änkan uppbär. En viss utjämning av pensionsvillkoren blir också följderna mellan de kvinnor som berörs härav och de som är något yngre än 45 år vid ikraftträdandet. Även kostnadshänsyn talar för den förordade lösningen.

Dessa samordningsregler bör emellertid inte ta sikte på alla kvinnor som är 45 år eller äldre vid ikraftträdandet. De som då är nära eller redan har uppnått den allmänna pensionsåldern måste generellt sett antas behöva ett

mer omfattande riskskydd genom hittillsvarande änkepensionering än de något yngre kvinnorna i denna kategori. Dessa kvinnor har inte samma möjligheter som yngre att bygga upp ett eget pensionsskydd inom ATP efter reformens införande eller att då på annat sätt till rimliga kostnader skaffa ett riskskydd som motsvarar änkepensioneringen. Jag föreslår därför att de kvinnor som vid reformens ikraftträdande redan har fyllt 60 år, dvs. är födda år 1929 eller tidigare, även i fortsättningen skall kunna uppbära ATP i form av änkepension helt enligt nuvarande bestämmelser också efter fyllda 65 år, dvs. utan samordning med egen ålderspension.

När det däremot gäller de något yngre kvinnorna i den nu behandlade kategorin, dvs. kvinnor födda under något av åren 1930–1944; förvärvsarbetar dessa redan i dag i stor utsträckning och intjänar därmed rätt till egen tilläggs pension. Änkepensionen till en sådan kvinna bör därför fr. o. m. 65 års ålder i princip samordnas krona för krona med kvinnans ålderspension från ATP. En sådan samordning innebär att änkepensionen utbetalas bara i den mån den beloppsmässigt överstiger egenpensionen.

I fall där mannen intjänat en högre ålderspension än kvinnan medför dock en sådan lösning att kvinnan som änka inte blir bevarad vid sin andel av den standard makarna skulle ha haft om mannen fortfarande varit i livet, dvs. hälften av makarnas sammanlagda tilläggs pensioner. Med hänsyn härtill anser jag att den föreslagna samordningsregeln inte bör tillämpas fullt ut utan bör förses med en garantiregel av innebörd att kvinnan alltid ges rätt till minst en sammanlagd tilläggs pension som motsvarar 50 % av summan av den avlidne mannens och kvinnans egenpensioner. Mannens egenpension beräknas härvid enligt reglerna i 14 kap. 3 § AFL och motsvarar således i princip den pension som mannen var berättigad till eller skulle ha kommit i åtnjutande av, om rätt till förtidspension inträtt för honom vid tidpunkten för dödsfallet. Mannens egenpension motsvarar således det underlag på vilket änkepensionen beräknas.

Nuvarande regler innebär att änkepensionen utgör 40 % eller – om barnpensionsberättigat barn finns – 35 % av mannens egenpension. Den föreslagna garantiregeln är inte avsedd att innebära någon förändring härav. Änkepension bör därför aldrig kunna utges med högre belopp än vad kvinnan skulle ha fått om nuvarande regler hade tillämpats fullt ut. Detta betyder främst att en kvinna utan rätt till egen ålderspension från ATP inte med stöd av garantiregeln skall kunna få högre sammanlagd pension än änkepensionen från ATP, dvs. i regel 40 % av mannens egenpension.

Den föreslagna samordningen i kombination med garantiregeln innebär att, om båda makarna är pensionerade när mannen avlider, kvinnan därefter alltid har rätt till drygt hälften av makarnas sammanlagda pensionsförmåner. Att hon får mer än hälften beror på att folkpensionens grundbelopp i och med dödsfallet uppräknas från 78,5 till 96 % av basbeloppet. Uttryckt på annat sätt innebär förslagen att kvinnan förutom egen folkpension har rätt till det högsta av följande tre belopp: den egna ålderspensionen från ATP, änkepensionen från ATP resp. hälften av makarnas sammanlagda egenpensioner från ATP – dock högst den pension hon är berättigad till enligt nu gällande regler.

Den samordning som jag föreslår avser enbart tilläggs pension i form av

ålderspension. Någon motsvarande samordning mellan änkepension och den förtidspension från ATP som kvinnan kan vara berättigad till anser jag inte bör göras, eftersom änkepension fram till dess kvinnan fyller 65 år kan utbetalas ograverad vid sidan av en eventuell förvärvsinkomst. I princip bör samordningen alltså göras först från den tidpunkt då kvinnan fyller 65 år, om hon börjat uppbära änkepension dessförinnan.

För att undvika spekulation bör samordningen emellertid avse även tilläggs pension i form av ålderspension som helt eller delvis tas ut före 65 års ålder. Om en kvinna uppskjuter uttaget av hela eller halva ålderspensionen till en tidpunkt efter den då hon fyller 65 år, bör av samma skäl vid samordningen tas hänsyn till den ålderspension som skulle ha utgått om hon börjat uppbära sådan pension fr.o.m 65-års månaden.

Med de regler som jag sålunda föreslår ges alla kvinnor som vid ikraftträdandet av den reformerade efterlevandepensioneringen är 45 år eller äldre en garanti för såväl grundtryggheten som för den tidigare ekonomiska standarden. Under tiden fram till fyllda 65 år svarar folkpensionen i form av änkepension för det grundläggande underhållet och änkepension från ATP för ett standardtillskott relaterat till mannens tidigare inkomster. Fr.o.m. 65 års ålder övertar folkpensioneringens ålderspension ansvaret för att ge kvinnan en tillfredsställande grundförsörjning. Dessutom kan hon i regel i form av änkepension och egenpension från ATP erhålla minst vad som krävs för att hon skall vara bevarad vid sin andel av familjens tidigare standard, dvs. åtminstone drygt hälften av makarnas samlade tilläggs pensioner.

Kvinnor som är yngre än 45 år vid ikraftträdandet

För yngre kvinnor, dvs. kvinnor som är födda år 1945 eller senare, liksom för äldre kvinnor utan rätt till änkepension enligt de nyss föreslagna övergångsreglerna bör det nya regelsystemet tillämpas i situationer då dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet.

Pensionsberedningen erinrar om att den åsikten stundom har framförts att en man inom tilläggs pensioneringen "tjänar in" en rätt till oantastbar änkepension för sin hustru. Under remissbehandlingen har också försäkringsöverdomstolen anfört att denna föreställning är stark på sina håll. Beredningen framhåller att någon reell grund för ett sådant synsätt inte finns. ATP är till sin utformning ett fördelningssystem, inte ett premiereservsystem. Inte heller är änkepensioneringen och annan efterlevandepensionering inom vare sig ATP eller de enligt premiereserv- eller kapitaltäckningsmetoderna utformade tjänstepensioneringarna uppbyggda på sådant sätt att försäkringstagaren har en garanti för att pension skall utbetalas eller att den skall utges under viss minsta tid. Det rör sig i stället om riskförsäkringar av innebörd att efterlevandepension utbetalas enbart om den försäkrade risken, dvs. dödsfall, inträffar och under förutsättning att försäkringen vid den tidpunkten fortfarande är gällande för försäkringstagaren och att förmånstagare då finns. Även många privata pensionsförsäkringar för efterlevandeskydd är konstruerade enligt denna princip.

Även om ett synsätt av det nämnda slaget sålunda är främmande för ett pensionssystem av ATP:s karaktär, anser pensionsberedningen att åsikten bör kunna beaktas i detta speciella sammanhang, då en genomgripande omdaning av efterlevandestödet föreslås. Beredningen har därför tagit den till utgångspunkt för de särskilda övergångsregler som föreslås för yngre kvinnor. Dessa övergångsregler har till syfte att ge kvinnorna en fortsatt rätt till en änkepension från ATP som står i relation till den ålderspension mannen intjänat inom tilläggspensioneringen fram till tidpunkten för ikraftträdandet.

Till detta förslag kan jag ansluta mig. Jag vill här också framhålla att även en del kvinnor i åldern under 45 år kan ha planerat sin ekonomi och familjesituation under påräknande av det riskskydd som ges genom den nuvarande änkepensioneringen. Dessa kvinnor kan få svårigheter att finna alternativa vägar att bygga upp ett – som de kan anse behövligt – motsvarande skydd. Detta kan exempelvis vara fallet om mannen är väsentligt äldre än kvinnan. Mot bakgrund härav förordar jag således att även kvinnor som vid reformens ikraftträdande är yngre än 45 år skall ges ett visst fortsatt skydd från den hittillsvarande änkepensioneringen.

I likhet med pensionsberedningen och LO vill jag betona att det här rör sig om en lösning som helt betingas av omständigheterna i bara detta sammanhang. Det är alltså inte fråga om något principiellt ståndpunktstagande från min sida till bärkraften generellt sett av de sålunda hävdade argumenten. Tvärtom bör den föreslagna lösningen ses som en undantagsföreteelse motiverad av de speciella omständigheterna i just det fall som nu behandlas.

De särskilda övergångsregler som sålunda blir aktuella avser primärt ATP och tar sikte på alla kvinnor som vid ikraftträdandet är yngre än 45 år – dvs. födda år 1945 eller senare – utan någon nedre åldersgräns. En förutsättning föreslår jag dock skall vara att kvinnan vid utgången av år 1989 redan omfattas av riskskyddet inom den nuvarande änkepensioneringen, dvs. att hon då uppfyller villkoren för rätt till änkepension. Det bör alltså krävas att kvinnan vid ikraftträdandet av reformen är gift och att antingen äktenskapet då bestått minst fem år eller att hon då har barn gemensamt med maken. Mannens ålder är däremot utan betydelse utom så till vida att ett barnlöst äktenskap måste ha ingåtts senast den dag då mannen fyllde 60 år.

Förslaget innebär att den rätt som en kvinna i denna situation tillförsäkras är att hon kan beviljas änkepension från ATP av viss storlek om och när mannen skulle avlida, under förutsättning att äktenskapet då fortfarande består och villkoren i övrigt för rätt till sådan pension alltså är uppfyllda. Denna framtida änkepension motsvarar storleksmässigt hela eller viss andel av den änkepension som skulle ha utbetalats om mannen hade avlidit vid utgången av år 1989. Änkepensionen beräknas – med tillämpning av 30- och 15-årsreglerna – på grundval av de år med pensionspoäng och storleken av dessa som mannen förvärvat under tiden före reformens ikraftträdande. Däremot tas inte hänsyn till år därefter, dvs. några antagandepoäng läggs inte till grund för pensionen. För män som är födda år 1923 eller tidigare tillämpas 15 kap. 1 eller 1 a § AFL, vilket innebär krav på färre år med pensionspoäng än 30 för att rätt skall föreligga till oreducerad pension. En kvinna som är gift med en äldre man, som vid ikraftträdandet tillgödöräknats

pensionspoäng för så många år som krävs för oreducerad ålderspension, kan således enligt förslaget även i framtiden beviljas oreducerad änkepension.

Änkepensionen beräknas på grundval av medeltalet av de femton högsta poängtalerna som mannen intjänat före den 1 januari 1990. För att undvika att alltför små pensioner betalas ut, bör krävas minst tre år med ATP-poäng före ikraftträdandet av reformen. Lägsta belopp som utbetalas blir härigenom 1/10 av en oreducerad änkepension.

Inom tilläggs pensioneringen intjänas pensionsrätt endast genom den del av förvärvsinkomsten som överstiger ett basbelopp. Inkomsten därunder kompenseras i pensionshänseende i stället genom folkpensioneringen. För att den nu ifrågasvarande rätten till viss änkepension på grundval av mannens poängförvärv före år 1990 skall tillgodoses fullt ut, bör därför den särskilda övergångsregeln inom ATP kompletteras med en motsvarande övergångsbestämmelse såvitt gäller folkpensioneringen. Denna bör ha till innebörd att kvinnor som är födda år 1945 eller senare skall ges fortsatt rätt till även en hel eller del av en hel folkpension i form av änkepension, om de vid utgången av år 1989 uppfyller villkoren för sådan rätt. Förutsättningar härför är sålunda i huvudsak att kvinnan då antingen fyllt 36 år och varit gift med mannen minst fem år eller har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under 16 år. Folkpensionen utges med samma andel av oreducerad pension som tilläggs pensionen (dvs. i regel vissa 30-delar av en icke reducerad pension).

Eftersom villkoren för rätt till änkepension inte är desamma inom de båda pensionssystemen kan det emellertid inträffa att en gift kvinna får fortsatt rätt till änkepension endast från folkpensioneringen. I sådant fall finns inte någon ATP att anknyta till. Beräkningen av folkpensionen får då göras på grundval av en fiktiv tilläggs pension i form av änkepension motsvarande vad som skulle ha utgetts om villkoren för rätt till sådan pension varit uppfyllda. Den fiktiva tilläggs pensionen beräknas med tillämpning av 30-årsregeln som en hel eller en andel av en oreducerad änkepension på grundval av det antal år mannen tillgodoräknats pensionspoäng fram t.o.m. år 1988. Folkpensionen utges således med så stor andel av oreducerad änkepension som svarar mot förhållandet mellan det antal år mannen fram till dess tillgodoräknats ATP-poäng och talet trettio (eller det lägre tal, som följer av 15 kap. 1 eller 1 a § AFL).

Motsvarande rätt till folkpension i form av änkepension bör ges även en icke gift kvinna, som vid utgången av år 1989 stadigvarande sammanbor med en icke gift man och som uppfyller villkoren i folkpensioneringens likställighetsregel. Denna regel innebär att kvinnan antingen skall ha varit gift med eller ha eller ha haft barn med mannen i fråga. Kvinnan måste dessutom uppfylla ovannämnda villkor för rätt till folkpension i form av änkepension. Den tid kvinnan oavbrutet sammanbott med mannen jämställs härvid med tid varunder äktenskap bestått. Inte heller för denna kategori kvinnor finns någon ATP att anknyta till, eftersom änkepension från tilläggs pensioneringen utges endast till gifta kvinnor. Även i dessa fall får således beräkningen av folkpensionen göras på grundval av en fiktiv tilläggs pension i form av änkepension, motsvarande vad som skulle ha utgetts om mannen och kvinnan varit gifta och villkoren för rätt till sådan pension varit uppfyllda.

Änkepension från folkpensioneringen utbetalas bara i de fall då mannen avlider innan kvinnan fyller 65 år och utges längst fram till dess kvinnan uppnår denna ålder.

De kvinnor som berörs av dessa särskilda övergångsregler och som med stöd därav erhåller folkpension i form av änkepension bör få rätt också till pensionstillskott med samma kvotdel som folkpensionens grundbelopp. Rätt bör även föreligga till KBT och till extra avdrag vid beskattningen.

De kvinnor – födda år 1945 eller senare – som berörs av dessa särskilda övergångsregler torde regelmässigt bli berättigade också till omställningspension under ett år eller längre tid och i vissa fall även till särskild efterlevandepension, om mannen skulle avlida innan de fyllt 65 år. För att undvika dubbelkompensation bör därför änkepensionen alltid samordnas krona för krona med omställningspension och särskild efterlevandepension. Det betyder att änkepensionen för tid då rätt föreligger till dessa förmåner utges endast i den mån den beloppsmässigt överstiger omställningspensionen resp. den särskilda efterlevandepensionen.

Även med ålderspension från ATP bör göras en samordning av sådan änkepension från ATP som här avses. Jag föreslår alltså att sådan änkepension från ATP som efter ikraftträdandet nybeviljas en kvinna född år 1945 eller senare med stöd av de här berörda övergångsbestämmelserna skall samordnas med den ålderspension från tilläggs pensioneringen som änkan kan ha rätt till. Denna samordning bör enligt samma princip som den i det föregående föreslagna samordningen ske krona för krona på det sättet att änkepensionen utbetalas enbart i den mån den överstiger ålderspensionen.

Ändring av nuvarande regel i 14 kap. 2 § AFL.

För efterlevande kvinnor föreslår pensionsberedningen ytterligare en speciell regel. Denna regel är tekniskt utformad som en övergångsbestämmelse men innebär i realiteten en ändring av nuvarande regler i 14 kap. 2 § AFL. Innebörden av dessa är att tilläggs pension i form av änkepension dras in, om den pensionsberättigade ingår äktenskap, men börjar utgå på nytt om äktenskapet upplöses innan det bestått i fem år. Tanken bakom femårsregeln är att kvinnan efter denna tid förvärvat rätt till änkepension efter mannen i det nya äktenskapet. Om kvinnan emellertid skulle bli änka även efter den senare mannen innan det nya äktenskapet bestått i fem år, har hon inte rätt till änkepension efter denne såvida hon inte har barn gemensamt med honom. Om den pensionsberättigade kvinnan emellertid ingår nytt äktenskap med en man som är 60 år eller äldre och det nya äktenskapet upplöses på grund av mannens död efter att ha bestått i mer än fem år, föreligger – om äktenskapet är barnlöst – enligt dagens regler inte rätt till änkepension från ATP efter den andre mannen. Inte heller kan rätten till änkepension efter den förste mannen återupplivas.

Sistnämnda konsekvens har uppmärksammats i en motion till riksdagen (1983/84:1611), som överlämnats till pensionsberedningen (SfU 1983/84:18, rskr. 204).

Enligt pensionsberedningens uppfattning är det anförda en otillfredsställande konsekvens av de nu gällande reglerna. För att undvika denna

konsekvens föreslår beredningen att en kvinna i nämnda situation, som beviljats änkepension från ATP före ikraftträdandet och som dessförinnan ingått nytt äktenskap med en man som då var 60 år eller äldre, skall kunna återfå rätten till änkepension efter den förste mannen trots att det nya äktenskapet varat i mer än fem år.

Till detta förslag, som inte mött några erinringar under remissbehandlingen, kan jag ansluta mig. I specialmotiveringen utvecklar jag närmare innebörden av förslaget i detta avsnitt.

Sammanfattning

Det anförda beträffande efterlevande kvinnor innebär sammanfattningsvis att äldre regler alltså skall gälla om dödsfallet inträffat före ikraftträdandet. Vid dödsfall efter ikraftträdandet gäller de nya bestämmelserna för alla kvinnor som vid tidpunkten för ikraftträdandet är yngre än 45 år. Vissa gifta kvinnor i denna grupp kan dock dessutom enligt särskilda regler få rätt till en hel eller delar av en hel änkepension från folk- och tilläggs pensioneringen. Kvinnor som vid ikraftträdandet är 45 år eller äldre har i princip fortsatt rätt till änkepension enligt hittillsvarande regler och omfattas alltså inte alls av de nya reglerna. För kvinnor som är 60 år eller äldre vid ikraftträdandet tillämpas hittillsvarande regler för änkepension fullt ut, medan det för kvinnor som är i åldern 45–59 år vid det nya systemets införande gäller särskilda regler för beräkningen av änkepension från ATP fr.o.m. det att kvinnan uppnått 65 års ålder.

Jag är medveten om att den sålunda föreslagna övergångsregleringen kan förefalla tillkrånglad och att den inte medverkar till att förenkla regelsystemet inom den allmänna försäkringen. Detta har också framhållits av flera remissinstanser. Jag anser dock, liksom pensionsberedningen och de flesta remissinstanserna, att detta är en ofrånkomlig följd som måste accepteras om man vill få till stånd regler som innebär en lämplig avvägning mellan olika gruppers behov och som utgör en från sociala synpunkter tillfredsställande avgränsning mellan det hittillsvarande och det nya regelsystemet samtidigt som kostnadsökningarna totalt sett begränsas. Jag vill också starkt understryka vikten av att försäkringskassorna och riksförsäkringsverket gör kraftfulla insatser för att lämna information om innebörden av reformen. Sådana insatser bör riktas dels till allmänheten, dels till de efterlevande som berörs av de olika reglerna. Jag är övertygad om att de som omfattas av reformen på den vägen skall kunna få erforderliga kunskaper om vad övergångsbestämmelserna innebär och om i vad mån olika grupper är att hänföra till det äldre eller det nya regelsystemet för efterlevandepension.

De övergångsbestämmelser som jag föreslår medför att det också under mycket lång tid efter det nya systemets ikraftträdande kommer att nybeviljas änkepension enligt hittillsvarande regler. Dessutom kommer att fortsätta att utgå sådan änkepension som beviljats dessförinnan. Dessa övergångsbestämmelser får till följd att det också långt efter ingången av nästa sekel kommer att årligen nybeviljas ett inte obetydligt antal änkepensioner med stöd av de nuvarande reglerna härför. Änkepensioneringen i nu gällande

utformning kan antas vara helt avvecklad inom tilläggs pensioneringen först efter år 2050. Inom folkpensioneringen sker avvecklingen snabbare, eftersom pension här inte utges efter det att änkan fyllt 65 år. Redan 20 år efter ikraftträdandet kommer därför att ha skett en väsentlig minskning av antalet änkepensioner här. Helt avvecklade kan dessa dock inte förväntas bli förrän efter ytterligare 20–25 år.

Att två regelsystem sålunda under mycket lång tid kommer att få tillämpas vid sidan av varandra skulle måhända kunna ses som en nackdel. Detta är dock en nödvändig konsekvens om man vill undvika alltför drastiska övergångslösningar och erbjuda ett fortsatt skydd enligt dagens regler åt de kvinnor som påräknat detta. En förkortning av den långa övergångstiden kan åstadkommas endast om man generellt begränsar rätten till fortsatt änkepension för alla kvinnor och således även för dem som redan uppbär sådan pension vid tidpunkten för reformens ikraftträdande. Av mina överväganden i det föregående framgår att jag inte kan acceptera sådana lösningar och att jag inte är beredd att lägga fram förslag med den innebörden.

6 Arbetskadeförsäkringens efterlevandeförmåner

6.1 Allmänna synpunkter

6.1.1 Nuvarande regler

Lagen (1976:380) om arbetskadeförsäkring (omtryckt 1977:264, ändrad senast 1987:1322) trädde i kraft den 1 juli 1977, samtidigt som lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring (YFL) upphörde att gälla.

Vid samma tidpunkt som lagen om arbetskadeförsäkring (LAF) trädde också lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd och lagen (1977:267) om krigsskadeersättning till sjömän i kraft. I den förra lagen har förts samman bestämmelser om ersättning för personskada som har ådragits under bl.a. militärtjänst, civilförsvartjänst, räddningstjänst eller vistelse på kriminalvårdsanstalt, häkte eller polisarrest. Den senare lagen ersätter äldre författningar om ersättning till sjömän för krigsskador. Ersättning enligt de nämnda lagarna kan utges vid bl.a. dödsfall. Därvid blir ersättningsreglerna i LAF tillämpliga.

Arbetskadestyddet enligt LAF omfattar alla förvävsarbetande, dvs. förutom arbetstagare även uppdragstagare och egenföretagare. Försäkring- en omfattar dessutom studerande i den mån utbildningen är förenad med särskild risk för arbetsskada.

Om en försäkrad drabbas av arbetsskada, ger LAF i princip rätt till full ersättning för det inkomstbortfall som skadan medför. Med arbetsskada förstås samtliga skador och sjukdomar som har uppstått på grund av olycksfall eller annan skadlig inverkan i arbetet. Också olycksfall vid färd till eller från arbetsstället räknas som olycksfall i arbetet, om färden föranleddes av och stod i nära samband med arbetet. Ersättning utges i form av sjukpenning och livränta.

Efter en försäkrad som avlidit till följd av arbetsskada utbetalas *begrav-*

ningshjälp med belopp som motsvarar 30 % av basbeloppet vid tiden för dödsfallet.

Om en försäkrad avlider till följd av arbetsskada kan vidare *livränta* utges till efterlevande änka, med änka jämställd kvinna, frånskild hustru, barn och förälder. Änkling äger däremot inte rätt till livränta.

Underlaget för beräkning av efterlevandelivränta (*ersättningsunderlaget*) utgörs av den försäkrades egen livränta om sådan livränta vid tiden för dödsfallet utgick med anledning av förlust av arbetsförmågan till följd av skadan. I annat fall grundas efterlevandelivräntan på vad som skulle ha utgjort livränta till den försäkrade vid förlust av arbetsförmågan, om sådan livränta skulle ha börjat utges vid tiden för dödsfallet. Ersättningsunderlaget får aldrig överstiga ett belopp motsvarande 7,5 gånger basbeloppet vid den försäkrades död.

Änka efter försäkrad har rätt till livränta under förutsättningar som är likartade med reglerna för änkepension från folkpensioneringen. Efterlevandelivränta till änka utges således om hon har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under 16 år, som vid mannens död stadigvarande vistades i makarnas hem eller hos änkan, eller om hon har fyllt 36 år vid mannens död. Något minimikrav på äktenskapets längd finns inte uppställt. Upphör änkan att ha barn under 16 år i hemmet skall vid bedömning av hennes rätt till livränta i fortsättningen anses som om mannen hade avlidit då barnet upphörde att påverka rätten till livränta.

För änka, vars rätt till livränta grundar sig på sammanboende med barn under 16 år eller som vid mannens död eller den därmed jämställda tidpunkten har fyllt 50 år, utbetalas livräntan med belopp som, när mannen efterlämnar livränteberättigat barn, motsvarar 40 % och i annat fall 45 % av ersättningsunderlaget. För annan änka minskas livräntan med 1/15 för varje år varmed änkans ålder vid mannens död eller den tidpunkt då hon upphörde att ha barn under 16 år i hemmet understeg 50 år.

Med änka jämställs enligt 5 kap. 6 § LAF kvinna som vid den försäkrades död stadigvarande sammanbodde med honom och som hade varit gift med eller hade eller hade haft barn med honom eller var havande med barn till honom. Även kvinna som vid försäkrads död annars levde samman med den försäkrade under äktenskapsliknande förhållanden sedan avsevärd tid jämställs med änka i fråga om rätt till livränta. Som avsevärd tid ansågs ca två år i den praxis som utbildats vid tillämpning av motsvarande regel i YFL. Någon ändring härvidlag är inte avsedd enligt förarbetena till LAF. Om den försäkrade eller kvinnan var gift vid dödsfallet tillämpas inte de nämnda reglerna.

Rätten till änkelivränta upphör om änkan gifter om sig eller avsevärd tid lever samman med man under äktenskapsliknande förhållanden. Upplöses äktenskapet eller upphör sammanlevnaden inom fem år börjar livräntan utgå på nytt.

Frånskild hustru till den försäkrade som var berättigad till underhållsbidrag från denne har rätt till livränta med belopp som svarar mot bidraget. Förutsättningarna för rätten härtill motsvarar i övrigt huvudsakligen de som gäller för änkor. Livränta till en frånskild hustru får inte utgå under lång tid

än som varit bestämd för underhållsbidraget. Den får inte heller sättas högre än underhållsbidraget eller överstiga vad som maximalt kan utges till änka.

Barn till avliden försäkrad har rätt till livränta för tid t.o.m. den månad barnet fyller 19 år. Om barnet på grund av sjukdom eller annan liknande orsak inte kan försörja sig kan rätten till livränta utsträckas längst t.o.m. den månad då barnet fyller 21 år. Med eget barn jämföras i fråga om rätt till livränta barn till efterlevande make om barnet stod under makens vårdnad.

Storleken av barnlivräntan är beroende av om livränteberättigad änka eller därmed jämställd kvinna finns samt av familjemedlemmarnas antal. Efterlämnar den försäkrade änka och barn blir varje barns livränta 20 % av ersättningsunderlaget. Om barnet är ensamt utgör livräntan 40 % av ersättningsunderlaget. Är i sistnämnda fall flera barn berättigade till livränta ökas procenttalet 40 med 20 för varje barn utöver det första, varefter det sammanlagda livräntebeloppet fördelas lika mellan barnen.

Förälder till avliden försäkrad som till följd av dödsfallet kommer att sakna behövligt underhåll har rätt till livränta med skäligt belopp, dock högst 20 % av ersättningsunderlaget. Uppgår livräntorna till efterlevande efter en försäkrad sammanlagt till belopp som överstiger ersättningsunderlaget, sätts livräntorna ned proportionellt så att de tillsammans motsvarar detta underlag. I första hand görs dock nedsättning av livräntor till den försäkrades föräldrar.

Livräntor enligt LAF är på visst sätt *samordnade* med allmän pension. Är den som uppbär livränta (egenlivränta eller efterlevandelivränta) samtidigt berättigad till folkpension eller tilläggspension enligt AFL med anledning av den inkomstförlust som har föranlett livräntan, utges livräntan endast i den mån den överstiger pensionen. I pensionen innefattas därvid pensionstillskott. Tilläggspension i form av ålderspension påverkar inte livräntan.

Änkelivränta utges fr.o.m. den månad då änkan fyller 65 år endast i den mån hon inte har rätt till folkpension i form av ålderspension och tilläggspension i form av änkepension med belopp som motsvarar en efterlevandelivränta som är beräknad på 65 % av ersättningsunderlaget.

En närmare beskrivning av de nu gällande reglerna för efterlevandeskyddet i LAF och angränsande författningar samt av bakgrunden till dessa regler har pensionsberedningen lämnat i sitt betänkande (s. 267-275).

6.1.2 Reformering av efterlevandeförmånerna inom arbetsskadeförsäkringen

Mitt förslag: Efterlevandeförmånerna inom arbetsskadeförsäkringen reformeras enligt samma principer som för reformen på den allmänna pensioneringens område och med samma principiella övergångsreglering.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 275-278).

Remissinstanserna: Beredningens förslag godtas av alla som särskilt yttrat sig däröver. Detta görs sålunda av *försäkringsrätten för Södra Sverige, RFV, statskontoret, Försäkringskassförbundet, LO och PRO.*

Skälen för mitt förslag: Det nuvarande efterlevandeskyddet inom arbetsskadeförsäkringen har i huvudsak samma syfte som familjepensioneringen. Det är också uppbyggt enligt samma principer, och förutsättningarna för rätten till efterlevandeförmåner har inom arbetsskadeförsäkringen i stort utformats efter mönster från de som gäller inom den allmänna pensioneringen. Den nära anknytningen mellan de två försäkringssystemens efterlevandeförmåner kommer vidare till uttryck genom reglerna om inbördes samordning dem emellan.

Pensionsberedningen har funnit att, när förslag nu läggs fram om en grundläggande reformering av den allmänna pensioneringens efterlevandeförmåner, det mot bakgrund härav framstår som påkallat att göra en översyn även av efterlevandeförmånerna inom arbetsskadeförsäkringen. Denna uppfattning delas av remissinstanserna. Häri kan även jag instämma. Den nära anknytning som finns mellan familjepensioneringen och arbetsskadeförsäkringens efterlevandeförmåner gör det ofrånkomligt att också dessa senare förmåner nu reformeras. Reglerna för samordning mellan förmåner enligt de båda försäkringarna bygger på att dessa utbetalas under likartade förutsättningar.

Inte minst från samordnings- och förenklingssynpunkt framstår det som angeläget att det finns så stor överensstämmelse som möjligt mellan de båda försäkringssystemen. Önskvärdheten av en ökad samordning generellt sett mellan arbetsskadeförsäkringen och den allmänna försäkringen har också understrukits av riksdagen (SfU 1982/83:14, rskr. 211).

Att en reformering måste genomföras av efterlevandeskyddet i LAF förutsattes också redan vid tillkomsten av lagen. Det ansågs då, i avvaktan på pensionskommitténs pågående översyn av familjepensioneringen, inte möjligt att ta slutlig ställning till utformningen av försäkringsskyddet för efterlevande inom arbetsskadeförsäkringen (prop. 1975/76:197, SfU 40, rskr. 377). De nuvarande reglerna på detta område kan därför ses närmast som ett provisorium.

Jag har i det föregående (avsnitt 2.1.3) redogjort för den kritik som enligt min mening kan riktas mot familjepensioneringen i nuvarande utformning. Denna kritik kan med samma fog riktas också mot de nu gällande reglerna i LAF om stöd till efterlevande. Liksom familjepensioneringen är sålunda efterlevandeförmånerna inom arbetsskadeförsäkringen könsojämlika och utformade på ett från behovssynpunkt mindre tillfredsställande sätt. Liksom jag funnit vara fallet beträffande dagens familjepensionering kan således arbetsskadeförsäkringens nuvarande efterlevandeskydd sägas vara föråldrat och inte anpassat till samhällsförhållandena sådana de gestaltar sig i dag.

Den reformering av efterlevandeskyddet inom arbetsskadeförsäkringen som sålunda nu bör komma till stånd bör ske enligt samma riktlinjer som jag dragit upp beträffande det nya efterlevandestödet inom den allmänna pensioneringen. Detta ter sig naturligt inte minst mot bakgrund av vad jag

tidigare anfört om den nära anknytning som finns mellan de båda försäkringarna i förevarande hänseende.

Som jag tidigare framhållit talar härför även de regler som i dag finns beträffande samordning mellan de båda försäkringarna. Dessa bygger på att förmånerna inom de båda utges under likartade förutsättningar. Om änkepensioneringen, i enlighet med mitt förslag härom, på sikt skulle avvecklas och ersättas av nya stödformer utan att motsvarande sker inom arbetsskadeförsäkringen, skulle uppkomma avsevärda problem med avseende på den framtida samordningen mellan efterlevandeförmåner inom de båda systemen. En konsekvens skulle vidare bli att det uppstod avsevärda kostnadsökningar inom arbetsskadeförsäkringen, eftersom samordningen är så utformad att pensionen utgår primärt och efterlevandelivräntan utges endast i den mån den beloppsmässigt överstiger pensionen.

Mot bakgrund av det anförda lägger jag i det följande fram förslag till en reformering av efterlevandeförmånerna inom arbetsskadeförsäkringen efter i huvudsak de riktlinjer som jag tidigare uppställt beträffande förslagen på efterlevandepensioneringens område. Jag föreslår således att de nuvarande efterlevandeförmånerna skall ersättas av stödformer som tar sikte på att bereda ett skydd i första hand för minderåriga barn samt för efterlevande vuxna – män såväl som kvinnor – som befinner sig i en sådan situation att det generellt sett kan anses föreligga ett stödbehov. I sistnämnda avseende bör således, på motsvarande sätt som föreslås beträffande efterlevandepensioneringen, förmåner utges under en omställningsperiod av ett år eller den längre tid varunder den efterlevande tar vård om minderårigt barn samt till efterlevande som av arbetsmarknadsmässiga skäl e.d. har nedsatta försörjningsmöjligheter.

Liksom i fråga om den allmänna pensioneringen bör också de nya reglerna inom arbetsskadeförsäkringen förse med långtgående och generösa övergångsregler till skydd för äldre och medelålders kvinnor, vilka inrättat sitt liv efter tidigare samhällsförhållanden.

En utgångspunkt vid utformandet av förslagen har varit att i så stor utsträckning som möjligt erhålla överensstämmelse med de förutsättningar som föreslås gälla för rätten till efterlevandepension. Helt likartade regler är det dock inte möjligt att åstadkomma på alla punkter. Arbetsskadeförsäkringen har ett skadeståndsrättsligt inslag, vilket bör tillåtas få genomslag även på efterlevandeskyddets område. Nuvarande metoder för beräkning av förmånerna liksom hittillsvarande ersättningsnivåer bör därför behållas. Också vissa andra särbestämmelser inom arbetsskadeförsäkringen bör kvarstå. Jag anser sålunda att det inte finns anledning att nu föreslå någon förändring av reglerna för den särskilda begravningshjälpen enligt LAF. Denna bör alltså kvarstå oförändrad.

Mot bakgrund av dessa allmänna synpunkter övergår jag nu till att behandla de konkreta förslag till omläggning av efterlevandeförmånerna inom arbetsskadeförsäkringen som pensionsberedningen redovisat.

Mitt förslag: Rätt till livränta skall liksom hittills föreligga för den avlidnes biologiska barn och adoptivbarn men inte längre för styvbarn. Även ett utländskt barn som tagits till Sverige i adoptionssyfte skall kunna få livränta efter den presumtive adoptivföräldern, om denne skulle avlida. Livräntan utbetalas fram till dess barnet fyller 18 år eller, om det därefter bedriver studier på grund- eller gymnasieskolenivå, längst t.o.m. juni månad det år då barnet fyller 20 år. Livräntan för ett efterlevande barn skall alltid utgöra 40 % av ersättningsunderlaget. De sammanlagda barnlivräntorna höjs med 20 % av underlaget för varje ytterligare barn som är berättigat till livränta. Nuvarande begränsningsregel kvarstår oförändrad.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 278–280).

Remissinstanserna tillstyrker beredningens förslag.

Skälen för mitt förslag: På motsvarande sätt som beträffande den allmänna pensioneringens efterlevandeförmåner bör tyngdpunkten i arbetsskadeförsäkringens efterlevandeskydd läggas på stödet till efterlevande barn. Dessa bör också fortsättningsvis erhålla livränta efter i huvudsak de regler som nu gäller.

I fråga om den livränteberättigade *personkretsen* bör liksom hittills gälla att rätt till livränta skall föreligga för den avlidnes biologiska barn och adoptivbarn. Enligt nuvarande regler i LAF likställs med eget barn sådant barn till efterlevande make som vid dödsfallet stod under makens vårdnad. Jag anser, liksom pensionsberedningen, att skäl saknas att längre behålla denna möjlighet för styvbarn att i vissa fall erhålla livränta. Som jag utvecklat i avsnitt 3.2.1 beträffande rätten till barnpension kan bärande invändningar riktas mot att låta efterlevandeförmåner av detta slag utges till styvbarn. Dessa barn är i annan form tillförsäkrade en tillfredsställande ekonomisk trygghet.

Däremot bör – i enlighet med vad jag föreslår på barnpensioneringens område – livränta kunna utges till ett utländskt barn som förts till Sverige i adoptionssyfte och som här tagits emot av den försäkrade för vård och fostran i sådant syfte, om denne skulle avlida till följd av en arbetsskada innan adoptionen genomförts. En regel som ger rätt till efterlevandelivränta åt barnet i sådant fall bör nu införas i LAF.

För närvarande gäller den *övre åldersgränsen* att barnlivränta utgår t.o.m. den månad varunder barnet fyller 19 år. Om barnet på grund av sjukdom eller annan liknande orsak inte kan försörja sig, kan rätten till livränta dock utsträckas längst t.o.m. den månad då barnet fyller 21 år.

Jag har tidigare föreslagit att det fortsättningsvis skall gälla enhetliga åldersgränser för rätten till barnpension från folk- och tilläggspensioneringen. Från samordningssynpunkt är det önskvärt att samma åldersgränser väljs också för rätten till barnlivränta från arbetsskadeförsäkringen. De skäl som

talar för den lösning som jag föreslår för barnpensioneringen gäller i lika hög grad för arbetsskadeförsäkringens del. Motiv för att fortsättningsvis hålla fast vid möjligheten att utge barnlivränta fram till längst 21 års ålder för barn som på grund av sjukdom inte kan försörja sig föreligger enligt min mening inte i dagens läge. De barn som kan omfattas av denna regel torde i allmänhet uppfylla villkoren för rätt till förtidspension och handikappersättning och får då försörjningen tryggad på den vägen. Att utge barnlivränta åt barnet under längre tid skulle innebära att avgörande vikt skulle tillmätas orsakerna till försörjningssvårigheterna i stället för den faktiska situationen. Detta skulle stå i strid med strävandena i övrigt på socialförsäkringsområdet.

Mot bakgrund av det anförda föreslår jag att rätt till efterlevandelivränta skall tillkomma barn som är under 18 år. Om barnet är äldre men bedriver studier på grund- eller gymnasieskolenivå, skall livräntan kunna utges så länge studierna fortgår, dock längst t.o.m. juni månad det år under vilket barnet fyller 20 år.

Enligt nuvarande regler i LAF utgörs underlaget för beräkning av efterlevandelivränta (*ersättningsunderlaget*) av den försäkrades egen livränta, om sådan livränta vid tiden för dödsfallet utgavs med anledning av förlust av arbetsförmågan till följd av arbetsskada. I annat fall grundas efterlevandelivräntan på vad som skulle ha utgjort livränta till den försäkrade vid förlust av arbetsförmågan, om sådan livränta skulle ha börjat utgå vid tiden för dödsfallet. I princip motsvarar ersättningsunderlaget således den avlidnes egenlivränta eller sjukpenninggrundande inkomst vid tiden för dödsfallet.

Dessa regler bör behållas oförändrade. Även i fortsättningen bör efterlevandelivränta till barn - och vuxna efterlevande - alltså beräknas på grundval av detta ersättningsunderlag.

Storleken av barnlivräntan är för närvarande beroende av om livränteberättigad änka eller därmed jämställd kvinna finns samt av familjemedlemmarnas antal. Efterlämnar den försäkrade änka och barn, blir varje barns livränta 20 % av ersättningsunderlaget. Om ett barn är ensamt livränteberättigat, utgör livräntan 40 % av ersättningsunderlaget. Finns fler barn än ett ökas procenttalet 40 med 20 för varje barn utöver det första, varefter det sammanlagda livräntebeloppet fördelas lika mellan barnen.

Dessa kompensationsgrader för barnlivränta motsvarar således delvis de som jag föreslår skall gälla i framtiden beträffande barnpensionen från ATP, dock att kompensationsgraden för livränta till ett ersättningsberättigat barn är något högre än den för tilläggspensionen till ett pensionsberättigat barn. Någon generell förändring av de nuvarande kompensationsgraderna enligt LAF finner jag emellertid inte skäl att föreslå. Det skadeståndsrättsliga inslaget i arbetsskadeförsäkringen bör här tillåtas slå igenom, och nivån för livränta till ett efterlevande barn bör således vara något högre än kompensationsgraden för barnpension till ett barn. Någon fullständig parallellitet uppkommer således härigenom inte. Emellertid finns någon sådan inte heller i dag, eftersom livräntan och pensionen beräknas på olika underlag. Genom mitt förslag åstadkoms dock ett närmande de båda systemen emellan därigenom att jag föreslår en höjning inom ATP av tillägget för varje barn utöver det första från 10 till 20 % och alltså motsvarande det som redan nu gäller inom arbetsskadeförsäkringen.

Med hänsyn till att tyngdpunkten i efterlevandestödet, som jag tidigare framhållit, bör läggas på förmåner åt minderåriga barn anser jag dock att barnlivräntorna framdeles inte bör påverkas av att det samtidigt utges livränta till en vuxen efterlevande. Samordningen mellan barnlivränta och efterlevandelivränta åt en vuxen bör därför i stället ske på det sättet att den vuxnes livränta reduceras, inte barnets. Mitt förslag innebär således att barnlivränta fortsättningsvis alltid skall beräknas till 40 % av ersättningsunderlaget för ett efterlevande barn. Finns flera barn än ett skall det sammanlagda livräntebeloppet höjas med 20 % av ersättningsunderlaget för varje ytterligare barn och därefter fördelas lika mellan barnen.

På samma sätt som inom den allmänna pensioneringen bör nuvarande bestämmelse om *avräkning av livränta med hänsyn till underhållsbidrag i form av engångsbelopp* nu avskaffas.

Däremot bör nuvarande *begränsningsregel* i LAF kvarstå sådan den nu är utformad. Enligt denna kan det efter en avliden inte utges livränta till efterlevande - barn och vuxna - med högre sammanlagt belopp än vad som motsvarar ersättningsunderlaget. Överstiger livräntornas sammanlagda belopp detta underlag sätts det ned proportionellt. Denna regel överensstämmer med vad jag tidigare (avsnitt 3.4.2) föreslagit skall gälla inom ramen för den reformerade efterlevandepensioneringen.

6.3 Rätten till livränta åt vuxna efterlevande

6.3.1 Personkretsen

Mitt förslag: Rätt till livränta skall föreligga för efterlevande make. Härmed likställs en icke gift efterlevande som stadigvarande sammanbodde med en icke gift man eller kvinna vid dennes död och som tidigare varit gift med eller har eller har haft eller väntade barn med denne. Nuvarande möjligheter för frånskild hustru och för föräldrar att beviljas efterlevandelivränta avskaffas.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 280-282).

Remissinstanserna har inte något att erinra mot förslaget.

Skälen för mitt förslag: I enlighet med vad jag tidigare anfört bör stödet till vuxna efterlevande, på samma sätt som inom efterlevandepensioneringen, utformas könsneutralt. Efterlevande män och kvinnor bör således ges rätt till förmåner på identiskt lika villkor. Nuvarande änkelivräntor bör avvecklas på sikt och - efter förebild av den nya efterlevandepensioneringen - ersättas av omställningslivräntor och särskilda efterlevandelivräntor.

Rätt till livränta bör tillkomma efterlevande make till den avlidne. Med make bör, på motsvarande sätt som gäller i dag beträffande rätten till änkelivränta, jämföras en icke gift efterlevande som stadigvarande sammanbodde med en icke gift man eller kvinna vid dennes död och som har varit gift med eller har eller har haft eller väntar barn med denne.

Andra kategorier som sammanbott under äktenskapsliknande förhållanden bör däremot fortsättningsvis inte omfattas av efterlevandeskyddet. Mitt förslag härvidlag innebär således en viss inskränkning i förhållande till vad som för närvarande gäller beträffande rätten till änkelivränta. Härigenom nås emellertid överensstämmelse med vad jag föreslår skall gälla inom den allmänna pensioneringen. De skäl som jag anfört för en sådan avgränsning på det området gör sig enligt min mening gällande med samma styrka då fråga är om att bestämma vilka kategorier efterlevande som skall ha rätt till efterlevandelivränta (avsnitt 4.2). Det bör också påpekas att ett av skälen till att arbetsskadeförsäkringens vidare likställighetsbegrepp en gång infördes var att man då önskade åstadkomma överensstämmelse med vad som vid den tiden gällde inom folkpensioneringen. Detta motiv för den nuvarande avgränsningen av personkretsen kvarstår emellertid inte nu längre, eftersom likställighetsbegreppet inom folkpensioneringen därefter ändrats och därvid fått den utformning det har i dag. Jag vill också framhålla att det även från samordningssynpunkt är väsentligt att samboendebegreppet görs enhetligt på två så närliggande områden, som båda avser förmåner till efterlevande.

Den rätt som i dag finns för *frånskild kvinna* att uppbära livränta efter förutvarande make saknar motsvarighet inom den allmänna pensioneringen. Enligt min mening finns inte heller skäl att nu inom den reformerade pensioneringen införa regler av innebörd att det skall kunna utgå efterlevandepension till frånskild make. Motiven härför har jag utvecklat under avsnitt 4.2. De synpunkter som där framförts gör sig enligt min mening gällande även då fråga är om efterlevandeskyddet inom arbetsskadeförsäkring. Härtill kommer att nuvarande regel om rätt till änkelivränta för frånskild maka tillämpats ytterst sällan. Redan under förarbetena till LAF ifrågasattes därför behovet av en sådan regel. Någon utökning av antalet frånskilda med efterlevandelivränta har inte inträtt efter ikraftträdandet av LAF.

Mot bakgrund av det sagda finner jag, i likhet med pensionsberedningen, att det inte bör komma i fråga att inom arbetsskadeförsäkringens hålla fast vid en särregel av nämnt slag, som skulle strida mot de principer på vilka jag anser att det framtida efterlevandestödet bör vara uppbyggt och som dessutom knappast skulle komma att tillämpas i praktiken. Jag föreslår således att frånskilda kvinnor inte skall kunna beviljas efterlevandeförmåner från arbetsskadeförsäkringens med stöd av de reformerade regler härför som jag nu lägger fram förslag till.

För närvarande kan även en *förälder* till en avliden arbetsskadad få rätt till efterlevandelivränta, om föräldern till följd av dödsfallet kommer att sakna behövt underhåll. Grunden till denna regel är att det vid tillkomsten av LAF ansågs alltjämt kunna finnas fall där pensionsskyddet var dåligt, inte minst bland invandrarfamiljer, och där en behovsprövad föräldralivränta kunde utgöra en nödvändig förutsättning för en dräglig försörjning. Samtidigt framhölls dock att bl. a. utbyggnaden av den allmänna pensioneringen skulle komma att göra bestämmelsen mindre motiverad med tiden.

Efter det att LAF infördes och sedan nämnda uttalanden gjordes har genomförts nya regler för rätten till folkpension till invandrare. Enligt dessa nya regler har utlänningar som är bosatta i Sverige alltid rätt till ålderspension efter viss tids bosättning här. Redan på grund härav kan sägas att

arbetskadeförsäkringens regel om rätt till föräldralivränta numera har spelat ut sin roll. Till detta kommer att under den tid som LAF varit i kraft det inte i något enda fall har beviljats livränta åt en avlidne försäkrads förälder.

Mot bakgrund av det nu sagda finner jag att bestämmelsen om föräldralivränta, som saknar motsvarighet inom den allmänna pensioneringen, inte bör bibehållas efter införandet av de nya efterlevandeförmånerna inom arbetskadeförsäkringens.

6.3.2 Omställningslivränta

Mitt förslag: Efterlevande män och kvinnor får rätt till omställningslivränta för en tid av ett år efter dödsfallet eller för den längre tid då den efterlevande tar vård om barn under tolv års ålder. Villkoren för denna rätt överensstämmer med de som avses gälla för rätten till omställningspension. Omställningslivräntan motsvarar 45 % av ersättningsunderlaget, om barnlivränta inte utbetalas samtidigt, och 20 % av detta i annat fall.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 282–283).

Remissinstanserna godtar förslaget.

Skälen för mitt förslag: Enligt motsvarande regler som inom den reformerade efterlevandepensioneringen bör efterlevande make (eller därmed likställd) till den som avlider till följd av en arbetsskada få rätt till omställningslivränta. Denna bör utbetalas för en tid av ett år efter dödsfallet eller så länge den efterlevande tar vård om minderårigt barn.

Reglerna för rätten till omställningslivränta i dess båda former bör i alla delar överensstämma med vad som avses gälla beträffande rätten till omställningspension inom efterlevandepensioneringen. När det gäller de närmare skälen för de valda lösningarna får jag därför hänvisa till vad jag tidigare anfört med avseende på omställningspensionen (avsnitt 4.3).

Mitt förslag innebär att det för rätt till omställningslivränta för en tid av ett år efter dödsfallet skall krävas att den efterlevande är under 65 år och att han eller hon vid dödsfallet stadigvarande sammanbodde med den sedermera avlidne. Någon nedre åldersgräns skall inte finnas, och omställningslivräntan skall inte heller till sin storlek vara beroende av den efterlevandes ålder vid tidpunkten för dödsfallet. Som ytterligare villkor bör gälla att den efterlevande vid dödsfallet stadigvarande sammanbodde också med barn, som inte uppnått tolv års ålder och som stod under vårdnad av makarna (eller därmed likställda) eller endera av dem. Skulle detta villkor inte vara uppfyllt, bör livränta ändå kunna utgå under förutsättning att den efterlevande hade oavbrutet sammanbott med den avlidne under en tid av minst fem år omedelbart före dödsfallet.

Rätt till omställningslivränta föreslås vidare – efter ettårsperiodens utgång – tillkomma efterlevande som stadigvarande sammanbodde med sin make vid dennes död, under förutsättning att den efterlevande därefter har

vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn som är under tolv år och som vid dödsfallet stadigvarande vistades i makarnas hem. Sådan livränta bör utbetalas så länge det yngsta barnet är under tolv år eller intill den tidigare tidpunkt då den efterlevande upphör att ha vårdnaden om eller stadigvarande sammanbo med barnet.

Enligt de nu gällande bestämmelserna om kompensationsgrad för änkelivränta utges hel livränta med belopp som, när den avlidne mannen efterlämnar livränteberättigat barn, motsvarar 40 % och i annat fall 45 % av ersättningsunderlaget. Är änkan yngre än 50 år och inte har vårdnaden om barn under 16 års ålder, minskas änkelivräntan på visst sätt.

Jag föreslår att det inom ramen för det nya systemet för efterlevandestöd skall utges efterlevandelivräntor med samma totala belopp som enligt dagens regler. Livräntorna till efterlevande barn bör dock, som jag föreslagit i avsnitt 6.2, inte reduceras med hänsyn till att en vuxen efterlevande kan ha rätt till livränta efter den avlidne. Reduktionen bör i stället göras på denna senare livränta. Enligt mitt förslag skall omställningslivräntan därför utgöra 45 % av ersättningsunderlaget, om det efter den avlidne inte finns något livränteberättigat barn, och i annat fall 20 % av ersättningsunderlaget. Någon motsvarande avtrappningsregel som i dag finns för änkor yngre än 50 år föreslår jag inte skall gälla.

6.3.3 Särskild efterlevandelivränta

Mitt förslag: Särskild efterlevandelivränta skall kunna utges till sådan efterlevande, vars förvärvsmöjligheter efter omställningsperiodens utgång är nedsatta på grund av arbetsmarknadsmässiga skäl, nedsatt hälsa eller annan därmed jämförlig anledning. Förutsättningarna för denna rätt överensstämmer med de som avses gälla för särskild efterlevandepension. Den särskilda efterlevandelivräntan utbetalas med samma belopp som omställningslivräntan men samordnas med vissa andra sociala förmåner enligt motsvarande regler som för särskild efterlevandepension.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 283–284).

Remissinstanserna godtar förslaget.

Skälen för mitt förslag: Efterlevande som möter problem att efter omställningsperiodens utgång få försörjningen tryggad genom förvärvsarbete bör under särskilda förutsättningar kunna beviljas ekonomiskt stöd från arbetskadeförsäkringen i form av särskild efterlevandelivränta. Förutsättningarna för rätten härtill bör överensstämma med villkoren för rätten till särskild efterlevandepension inom folk- och tillägspensioneringen.

Rätt härtill bör således tillkomma sådan efterlevande som uppfyllt förutsättningarna för rätt till omställningslivränta och som är under 65 år. Någon nedre åldersgräns bör inte finnas. Vidare bör krävas att den efterlevandes möjligheter att bereda sig inkomst genom ett för honom eller

henne lämpligt arbete är nedsatta med minst hälften alltsedan makens död och att nedsättningen kan antas vara icke endast kortvarig. För att nedsättningen av försörjningsmöjligheterna skall grunda rätt till livränta skall den bero på arbetsmarknadsmässiga skäl, nedsatt hälsa eller annan därmed jämförlig omständighet.

Prövningen av rätten till livränta bör ske efter samma grunder som de vilka föreslås beträffande särskild efterlevandepension inom den allmänna pensioneringen (avsnitt 4.4). Vid bedömning av i vad mån förvärvsmöjligheterna är nedsatta skall således beaktas den efterlevandes möjlighet att bereda sig inkomst genom sådant arbete som motsvarar hans eller hennes krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom eller henne med hänsyn till utbildning och tidigare verksamhet samt ålder, bosättningsförhållanden och andra därmed jämförliga omständigheter.

Även i övrigt bör de för särskild efterlevandepension föreslagna reglerna gälla beträffande den särskilda efterlevandelivräntan. I det föregående (avsnitt 4.4) har jag med avseende på den särskilda efterlevandepensionen lämnat en redogörelse för den närmare innebörden av de föreslagna reglerna och för motiven bakom de skilda förslagen. Jag vill här hänvisa till denna redogörelse.

Allt efter omfattningen av den föreliggande nedsättningen av förvärvsmöjligheterna föreslås den särskilda efterlevandelivräntan kunna utbetalas som hel, som två tredjedelar av hel eller som halv livränta. Hel efterlevandelivränta bör utges med samma kompensationsgrad som omställningslivränta, dvs. motsvarande 45 eller 20 % av ersättningsunderlaget.

I fråga om samordningen mellan särskild efterlevandelivränta och andra sociala förmåner som den livränteberättigade kan ha rätt till bör gälla regler av motsvarande innebörd som för särskild efterlevandepension inom den allmänna pensioneringen. Den särskilda efterlevandelivräntan bör alltså vara subsidiär till andra förmåner som tar sikte på att täcka samma nedsättning av förvärvsmöjligheterna som livräntan. Om den efterlevande är berättigad till t.ex. arbetslöshetsersättning, utbildningsbidrag eller vuxenstudiebidrag bör särskild efterlevandelivränta utges endast i den mån den beloppsmässigt överstiger den andra förmånen. Vidare bör, på motsvarande sätt som för särskild efterlevandepension, gälla att särskild efterlevandelivränta inte utges med anledning av sådan nedsättning av förvärvsmöjligheterna som ger den efterlevande rätt till förtidspension enligt AFL eller egenlivränta från arbetsskadeförsäkringen.

6.4 Samordning med den allmänna pensioneringen

Mitt förslag: Nuvarande regler för samordning mellan efterlevandelivränta och efterlevandepension kvarstår i princip oförändrade. Också nuvarande regler om utbetalning utomlands av efterlevandelivränta tillämpas beträffande omställningslivränta och särskild efterlevandelivränta.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag såvitt gäller samordningen. Enligt beredningens förslag skall särskild efterlevandelivränta kunna utbetalas enbart till efterlevande som är bosatta i Sverige (betänkandet s. 284–285).

Remissinstanserna har inte haft några synpunkter på beredningens förslag i dessa delar.

Skälen för mitt förslag: Som jag tidigare beskrivit är förmåner från arbetskadeförsäkringen *samordnade med allmän pension*. Detta bör gälla även för de efterlevandeförmåner som skall utges inom ramen för det nya systemet för efterlevandeskydd i LAF. Efterlevandelivräntor från arbetskadeförsäkringen bör alltså bruttosamordnas med efterlevandepension från folk- och tilläggs pensioneringen.

Detta innebär att en barnlivränta utbetalas endast i den mån den överstiger barnpension från folk- och tilläggs pensioneringen. Till en vuxen efterlevande utges omställningslivränta eller särskild efterlevandelivränta bara i den utsträckning som den överstiger vad som utgår i folk- och tilläggs pension i form av omställningspension resp. särskild efterlevandepension.

Enligt de nu gällande reglerna samordnas, sedan en änka fyllt 65 år, änkelivräntan även med ålderspension från folkpensioneringen. Någon motsvarighet fordras inte inom det nya systemet för stöd åt efterlevande, eftersom omställningslivränta och särskild efterlevandelivränta inte kan utbetalas till efterlevande som har uppnått 65 års ålder. På motsvarande sätt som för särskild efterlevandepension bör dock föreskrivas att särskild efterlevandelivränta inte utges till den som uppbär ålderspension från den allmänna pensioneringen före 65 års ålder.

För rätt till barn- och änkelivränta finns i dag inga krav på *medborgarskap eller bosättning* i Sverige e.d. för den efterlevande. Sådana villkor bör inte heller framdeles gälla i fråga om barnlivränta eller omställningslivränta. Beträffande den särskilda efterlevandelivräntan har pensionsberedningen dock funnit det nödvändigt att föreslå den inskränkningen att livräntan skall utges endast till efterlevande som är bosatta här i landet. För denna lösning har beredningen anfört samma synpunkter som för förslaget att särskild efterlevandepension inte skall kunna utges till den som är bosatt utomlands. Som jag utvecklat i avsnitt 4.5 kan jag inte ansluta mig till beredningens förslag på det området. Samma skäl som där anförts talar för att särskild efterlevandelivränta skall kunna utges även vid bosättning utomlands. Nuvarande regler för änkelivränta i detta hänseende bör därför gälla även i fråga om särskild efterlevandelivränta.

Mitt förslag: De nya reglerna träder i kraft den 1 januari 1990. För reformeringen av arbetsskadeförsäkringens efterlevandeförmåner skall gälla övergångsregler av i princip samma innebörd som för reformen på efterlevandepensioneringens område. Avgörande för om de nya eller de hittillsvarande reglerna skall gälla är dock inte tidpunkten för dödsfallet utan tidpunkten för arbetsskadan. Reglerna innebär bl.a. att rätten till änkelivränta enligt de nuvarande reglerna behålls för alla som uppbär sådan livränta vid reformens ikraftträdande. Även gifta kvinnor som då är 45 år eller äldre, dvs. födda år 1944 eller tidigare, har ett fortsatt skydd enligt det hittillsvarande regelsystemet.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 285–288).

Remissinstanserna: Förslaget lämnas utan erinran. Dock anser *Försäkringskassaförbundet* att det på arbetsskadeförsäkringens område inte finns något behov av särskilda övergångsregler, eftersom de föreslagna omfattande övergångsbestämmelserna inom den allmänna pensioneringen utgör ett tillräckligt skydd för de efterlevande.

Skälen för mitt förslag: De nya reglerna för stöd åt efterlevande inom arbetsskadeförsäkringen bör träda i kraft vid samma tidpunkt som reformeringen av efterlevandepensioneringen, dvs. den 1 januari 1990.

Som jag tidigare utvecklat gör motsvarande synpunkter som på efterlevandepensioneringens område det motiverat att de nya efterlevandeförmånerna inom arbetsskadeförsäkringen förses med särskilda övergångsregler till skydd för bl.a. äldre och medelålders kvinnor som inrättat sitt liv efter tidigare familjemönster m.m. En särskild övergångsreglering bör alltså finnas av i princip samma innebörd som föreslås för efterlevandepensioneringens del (avsnitt 5).

I ett avseende är det dock påkallat med speciella övergångsregler för arbetsskadeförsäkringens vidkommande. Avgörande för om de äldre eller de nya reglerna skall tillämpas i ett visst fall när det gäller efterlevandeförmåner från arbetsskadeförsäkringen bör inte vara tidpunkten för dödsfallet utan den tidpunkt då arbetsskadan inträffade. Att, såsom är fallet inom efterlevandepensioneringen, ta tidpunkten för dödsfallet till utgångspunkt för övergångsregleringen låter sig inte göras inom arbetsskadeförsäkringen med hänsyn till de försäkrade och deras anhöriga. Inom arbetsskadeförsäkringen bör övergångsreglerna i detta hänseende vara mer generösa än inom den allmänna pensioneringen.

Rätten till livränta utlöses visserligen av att den försäkrade avlider, men för att livränta skall kunna utges krävs att dödsfallet är en följd av en arbetsskada. Det framstår därför som naturligt att låta övergångsregleringen ta sikte inte på tidpunkten för själva dödsfallet utan på tidpunkten när arbetsskadan inträffar. Drabbas en försäkrad av arbetsskada medan nuva-

rande regler är i kraft bör således rätten till efterlevandeförmåner bedömas enligt dessa regler, även om dödsfallet skulle inträffa först efter det nya regelsystemets ikraftträdande. Jag vill i detta sammanhang erinra om att enligt 2 kap. 4 § LAF en skada till följd av annat än olycksfall anses ha inträffat den dag då skadan visade sig.

Den av mig föreslagna övergångsregleringen innebär med de angivna utgångspunkterna följande.

Om arbetsskadan har inträffat före den 1 januari 1990 bör nuvarande regler i LAF – eller dessförinnan gällande författningar – tillämpas på rätten till efterlevandeförmåner. Drabbas den försäkrade däremot efter ikraftträdandet av en arbetsskada som leder till att han eller hon avlider, skall rätten till efterlevandelivränta i princip bedömas enligt de nya reglerna. Från denna princip bör – på motsvarande sätt som för efterlevandepensioneringens vidkommande – göras vissa avsteg bl. a. till förmån för äldre och medelålders kvinnor.

De nya reglerna för *barnlivräntor* bör – i enlighet med de angivna allmänna principerna – tillämpas då arbetsskadan inträffar efter ikraftträdandet. Har arbetsskadan inträffat dessförinnan bör nuvarande bestämmelser ha fortsatt tillämpning. Detta gäller beträffande den livränteberättigade personkretsen och – i princip – även nivån för barnlivränta.

De nya åldersgränserna för barnlivränta bör däremot i huvudsak gälla även om arbetsskadan inträffat före ikraftträdandet. Detta innebär att ett barn, som för december 1989 uppbär livränta och som därefter fortsätter med grundläggande studier, skall kunna få behålla livräntan även efter uppnådda 19 år med stöd av de nya bestämmelserna. I anslutning till motsvarande förslag på barnpensioneringens område föreslår jag dessutom en särskild övergångsregel av innebörd att ett barn, som erhåller barnlivränta sedan tid före ikraftträdandet och som vid det nya systemets införande har uppnått 18 års ålder, skall kunna återopa äldre regler också fortsättningsvis. Barn i denna situation bör alltså, även om de inte studerar på grund- eller gymnasieskolenivå, kunna få behålla livräntan fram till dess det fyller 19 år eller – om barnet på grund av sjukdom eller annan liknande orsak inte kan försörja sig – längst t.o.m. den månad då det fyller 21 år.

I ytterligare ett avseende bör föreskrivas undantag från den generella principen att tidpunkten för arbetsskadan skall vara bestämmande för vilka regler som skall tillämpas. Det gäller fall där arbetsskadan inträffar efter ikraftträdandet men där det – med stöd av de särskilda övergångsbestämmelser som jag lägger fram förslag till i det följande – samtidigt utbetalas livränta efter den avlidne till en vuxen efterlevande med tillämpning av nuvarande regler. För att undvika att efter en avliden på samma gång utges såväl livränta till en vuxen efterlevande beräknad enligt dagens regler som barnlivränta på den förhöjda nivå som jag föreslår gälla fortsättningsvis, behövs en särskild övergångsbestämmelse som tar sikte på samordningen mellan barnlivräntan och livräntan till den vuxne efterlevande. Denna bestämmelse bör ges den innebörden att nuvarande kompensationsgrad för livräntorna behålls i dessa fall. Det innebär att den vuxne efterlevande erhåller livränta med det belopp som följer av nuvarande regler medan barnlivräntan för det första barnet liksom i dag beräknas till 20 % av ersättningsunderlaget.

Vad sedan avser *efterlevande män* bör de nya reglerna tillämpas fullt ut från reformens ikraftträdande. Rätt till omställningslivränta och särskild efterlevandelivränta bör alltså tillkomma en man vars hustru avlider till följd av en arbetsskada som inträffar efter införandet av det nya regelsystemet. Åsamkades hustrun arbetsskadan dessförinnan, föreligger inte rätt till efterlevandelivränta för mannen. Det är härvid utan betydelse om dödsfallet inträffar först efter de nya reglernas införande.

För *efterlevande kvinnor* bör de nya reglerna börja tillämpas successivt. De kvinnor som vid utgången av år 1989 redan uppbär änkelivränta bör - oberoende av ålder - vara bibehållna rätten härtill också fortsättningsvis. Likaledes bör kvinnor - oberoende av ålder - ha fortsatt rätt att beviljas änkelivränta även efter det nya systemets ikraftträdande, om mannen avlider efter den tidpunkten men dödsfallet är en följd av en arbetsskada som inträffat dessförinnan.

I fråga om övriga kvinnor bör gälla att det nya systemet för stöd åt efterlevande omfattar de kvinnor som är födda år 1945 eller senare (dvs. är yngre än 45 år den 1 januari 1990). Gifta kvinnor som är födda år 1944 eller tidigare bör däremot också efter införandet av de nya reglerna kunna beviljas änkelivränta enligt nuvarande bestämmelser om mannen skulle avlida till följd av en efter ikraftträdandet åsamkad arbetsskada.

För *övriga kategorier efterlevande* bör, i enlighet med de riktlinjer för övergångsregleringen som jag tidigare dragit upp, rätten till efterlevandelivränta bedömas enligt den lagstiftning som gällde eller gäller vid tidpunkten för arbetsskadan. Efterlevande som här avses är fränksild maka, förälder och kvinna som sammanbott med en försäkrad under äktenskapsliknande förhållanden av sådant slag att rätt till livränta är för handen enligt den nuvarande men inte enligt den nya bestämmelsen. Har en sådan efterlevande beviljats livränta före de nya reglernas ikraftträdande bör rätten därtill kvarstå också fortsättningsvis. Och avlider den försäkrade efter införandet av det nya efterlevandeskyddet bör livränta kunna beviljas med stöd av den nu gällande lagstiftningen om dödsfallet är en följd av en arbetsskada som inträffat före ikraftträdandet. En fränksild kvinna och en kvinna som sammanlevt med en försäkrad under äktenskapsliknande förhållanden bör dessutom kunna erhålla livränta enligt nuvarande regler även om arbetsskadan inträffar efter ikraftträdandet, under förutsättning att kvinnan är född år 1944 eller tidigare.

Jag har tidigare (avsnitt 5) lagt fram förslag om att det i vissa fall skall ske en *samordning mellan änkepension och egenpension från ATP* för änkor som är 65 år eller äldre. En sådan änka kan i vissa fall vara berättigad till änkelivränta från arbetsskadeförsäkringen. Från 65 års ålder utbetalas änkelivräntan endast i den mån kvinnan inte har rätt till folkpension i form av ålderspension och tilläggspension i form av änkepension med belopp som motsvarar en livränta som är beräknad på 65 % av ersättningsunderlaget (6 kap. 1 § tredje stycket LAF i nuvarande lydelse). Vid tillämpningen av denna regel - som föreslås gälla också fortsättningsvis med avseende på övergångsvis utgiven änkelivränta - bör hänsyn tas till beloppet av änkepensionen från ATP före en eventuell samordning med tilläggspension i form av ålderspension. Också när den allmänna regeln i 6 kap. 1 § första stycket LAF om

samordning mellan arbetsskadelivräntor och allmän pension tillämpas, bör familjepensionen till en änka beaktas med det belopp som den uppgår till före samordningen med egenpension från ATP.

Då LAF trädde i kraft den 1 juli 1977 ersatte den lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring. Den hade i sin tur föregåtts av ett antal andra lagar som gav rätt till ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete eller vissa yrkessjukdomar. Dessa *äldre författningar* tillämpas fortfarande i fråga om skador som inträffat under den tid då resp. lag gällde. Detta innebär att det alltså utbetalas ett betydande antal efterlevandelivräntor enligt lagen om yrkesskadeförsäkring och äldre lagar på området. Fortfarande kan också i ett mindre antal fall nybeviljas livränta till efterlevande efter personer som avlidit till följd av skador som uppkommit före ikraftträdandet av LAF.

Något behov av särskild reglering i övergångshänseende för dessa fall uppkommer inte med anledning av de nu framlagda förslagen till ett reformerat efterlevandeskydd inom arbetsskadeförsäkringen. Även för framtiden bör dessa äldre efterlevandelivräntor utges enligt tidigare bestämmelser. Inte heller erfordras någon ändring beträffande möjligheterna att framdeles nybevilja efterlevandelivränta enligt de äldre författningarna. Också efter införandet av det nya systemet för stöd åt efterlevande i LAF kommer alltså att kunna nybeviljas livränta med tillämpning av bestämmelserna i lagen om yrkesskadeförsäkring m.fl. äldre författningar.

Mina förslag till övergångsregler när det gäller arbetsskadeförsäkringen överensstämmer, såsom framhållits, i huvudsak med vad som föreslås gälla i fråga om övergången till den nya efterlevandepensioneringen. Vissa avvikelser finns dock enligt förslagen. De följder som detta under övergångstiden får för samordningen mellan efterlevandepension och efterlevandelivränta berör jag närmare i specialmotiveringen.

7 Hustrutillägget

7.1 Nuvarande regler

Hustrutillägg är en inkomstprövad särskild folkpensionsförmån som & för tid före 65 års ålder kan utbetalas till hustrun till en man som uppbär folkpension i form av ålders- eller förtidspension. Enligt huvudregeln i lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension (omtryckt 1976:1014, ändrad senast 1987:207) krävs för rätt till hustrutillägg att kvinnan har fyllt 60 år och själv inte uppbär ålders- eller förtidspension från folkpensioneringen samt att makarna har varit gifta minst fem år. När särskilda skäl föreligger kan hustrutillägg utgå även om hustrun inte har fyllt 60 år eller makarna har varit gifta kortare tid än fem år.

Enligt praxis kan undantag från huvudregeln att hustrun skall ha fyllt 60 år medges i fall då

1) mannen stadigvarande vårdas i hemmet och hans tillstånd är sådant att hustrun inte mer än tillfälligt kan lämna honom utan hjälp och tillsyn.

2) hustrun på grund av egen sjuklighet inte kan utföra förvärsarbete av någon betydenhet.

3) hustrun med hänsyn till att det finns små barn i hemmet inte kan utföra förvärvsarbete av någon betydenhet.

4) hustrun har fyllt 55 år och på grund av arbetsmarknadsförhållandena på bostadsorten är förhindrad att utföra förvärvsarbete av någon betydenhet.

Hustrutillägg utges inte i fall då mannen uppbar ålderspension för tid före den månad då han fyller 65 år.

Hustrutillägget kan i princip ses som ett tillägg till mannens folkpension eftersom det förutsätter att mannen uppbar sådan pension. Emellertid är tillägget konstruerat som en fristående pensionsförmån som tillkommer hustrun och utbetalas direkt till henne. Detta innebär bl.a. att de i AFL angivna allmänna förutsättningarna för rätt till folkpension – om medborgarskap och bosättning m.m. – måste vara uppfyllda även av hustrun.

Hustrutilläggets maximibelopp för år räknat motsvarar skillnaden mellan å ena sidan sammanlagda årsbeloppet av folkpension i form av hel ålderspension till två makar jämte två pensionstillskott och å andra sidan sådan pension till ogift jämte ett pensionstillskott. Vid denna beräkning utgår man från de pensionsbelopp som gäller vid uttag fr.o.m. 65-årsdagen. Detta innebär att oreducerat hustrutillägg för år 1988 utges med belopp motsvarande 109 % av basbeloppet (28 122 kr.).

Som nämnts är hustrutillägget underkastat inkomstprövning. Reglerna härom innebär att förmånen minskas med de inkomster som hustrun och hennes make har vid sidan av folkpension och pensionstillskott. Överstiger sidoinkomsten 750 kr. per år för gift pensionsberättigad minskas tillägget med 60 % av inkomsten därutöver. Även förmögenhet beaktas vid prövningen. För sammanlevande makar beräknas vid inkomstprövningen vardera makens inkomst utgöra hälften av makarnas sammanlagda årsinkomst och värdet av förmögenhet hälften av deras sammanlagda förmögenhet.

För kommunalt bostadstillägg till folkpension (KBT) gäller i princip samma inkomstprövningsregler som för hustrutillägget. Reduktionsfaktorn vid inkomstprövningen är dock lägre och utgör endast en tredjedel av sidoinkomsten. Föreligger rätt till såväl hustrutillägg som KBT, minskas vid inkomstprövningen först bostadstillägget och därefter hustrutillägget.

Vid tillämpning av bestämmelserna om hustrutillägg skall – i likhet med vad som gäller i fråga om ålderspension och förtidspension – gift pensionsberättigad som stadigvarande lever åtskild från sin make likställas med ogift pensionsberättigad, om inte särskilda skäl föranleder till annat. Med gift pensionsberättigad likställs pensionsberättigad som stadigvarande sammanbor med någon med vilken den pensionsberättigade har varit gift eller har eller har haft barn.

Hustrutillägg utbetalades i december 1986 till ca 30 000 kvinnor. Av dessa var knappt 4 % under 60 år och uppbar således tillägg med stöd av den särskilda dispensregeln. Utgifterna för hustrutillägg beräknas för budgetåret 1988/89 uppgå till 425 milj. kr.

Mitt förslag: Hustrutillägget avvecklas successivt som en särskild förmån inom den allmänna försäkringen.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 289–301).

Remissinstanserna: Alla som särskilt yttrat sig över förslaget tillstyrker detta (försäkringsrätten för Södra Sverige, RFV, statskontoret, Försäkringskasseförbundet, LO och PRO).

Skälen för mitt förslag: Hustrutillägget utgör – liksom änkepensionerna – ett exempel på hur pensionssystemet har utformats efter de faktiska förhållandena i samhället med syfte att ge ett skydd i situationer där behov därav generellt sett förelegat. I slutet av 1940-talet, då tillägget infördes i lagstiftningen, var det naturligt att tillskapa speciella förmåner som tog sikte på den situationen att hustrun var hemmafru och mannen förvärvsarbetsande. När mannens inkomster minskade genom att han gick i pension och familjen hänvisades att leva på bara mannens folkpension, framstod det därför som rimligt att pensionen höjdes med ett särskilt tillägg om hustrun nått en relativt hög ålder men ännu inte själv var berättigad till folkpension. Det ansågs då inte kunna begäras att hustrun genom förvärvsarbete skulle kunna svara för sin egen eller bidra till familjens försörjning. Hustrutillägget är således uppbyggt med utgångspunkt från en äldre tids arbetsfördelning mellan makar och grundat på samma tankegångar som änkepensioneringen.

Under den tid det funnits har hustrutillägget onckligen fyllt ett behov. Under årens lopp har dock tilläggets betydelse kommit att förändras från att utgöra ett nödvändigt skydd för enbart de sämst ställda till att utges även till familjer med höga inkomster vid sidan av mannens pension. Behovet av hustrutillägg kan i dag inte anses alls lika framträdande som tidigare.

Jag har i det föregående (avsnitt 2) lämnat en översiktlig redogörelse för den samhällsutveckling som ägt rum under de senaste årtiondena och särskilt för de förändringar som i olika hänseenden skett i fråga om makars ekonomiska situation. I det sammanhanget har jag också redovisat den kritik som i en rad hänseenden kan riktas mot änkepensioneringen i dess nuvarande utformning. Enligt min mening kan motsvarande synpunkter anföras beträffande hustrutillägget. De värderingar som ligger bakom detta måste anses i huvudsak ha förlorat sin aktualitet i dagens samhälle, och mot tillägget kan riktas samma invändningar som mot änkepensioneringen.

En grundläggande invändning mot hustrutillägget är således att män och kvinnor behandlas olika genom att tillägg inte kan utges till män. Denna könsojämlikhet står uppenbart i strid med de pågående strävandena i samhället mot ökad jämställdhet mellan könen. Mot hustrutillägget kan vidare riktas den invändningen att tillägget bygger på en äldre tids rollfördelning i äktenskapet, där mannen ensam var familjeförsörjare.

Hustrutillägget står sålunda i mindre god överensstämmelse med den samhällsutveckling och de förändringar i övrigt inom skilda fält som ägt rum

under senare tid. Detta kan förutsättas komma att accentueras ytterligare i framtiden. Enligt min mening har de förändringar som skett i väsentliga avseenden ryckt undan grunden för socialförsäkringsförmåner av det slag som hustrutillägget representerar.

Ytterligare vill jag erinra om att folkpensionerna var låga när hustrutillägget infördes och att någon inkomstrelaterad allmän tilläggspension då inte fanns. I dag är tillägget emellertid inte i alls lika hög grad som vid dess tillkomst av grundläggande betydelse för två makars möjligheter att erhålla en rimlig försörjning efter mannens pensionering. Genom höjda folkpensioner samt genom införandet och den successiva utbyggnaden av pensionstillskotten och andra tilläggsförmåner, såsom KBT, har den som uppbär ålders- eller förtidspension fått en helt annan grundtrygghet än vad som var fallet när hustrutillägget infördes. Tillkomsten och utbyggnaden av ATP ger vidare flertalet pensionstagare en inkomst som, sedd i relation till försörjningsbördan, inte ställer dem långt efter de förvärvsarbetande i ekonomiskt hänseende.

I detta sammanhang bör också erinras om att efter hustrutilläggets tillkomst möjligheterna för hustrun att själv bli berättigad till förtids- eller ålderspension har utökats. Bl.a. genomfördes i början av 1970-talet reformer med avseende på rätten till förtidspension, vilka medförde dels vidgade möjligheter för äldre arbetstagare att få förtidspension, dels en uppmjukning i vissa avseenden av kraven för att erhålla sådan pension även i fråga om andra försäkrade. Därefter har också reglerna för ålderspension ändrats genom sänkningen av den allmänna pensionsåldern och införandet av det nya systemet för rörlig pensionsålder. Dessa ger stort utrymme för den enskilde att med hänsyn till de individuella förhållandena välja en lämplig tidpunkt för uttag av ålderspension.

Mot bakgrund av bl.a. de nu redovisade övervägandena finner jag liksom pensionsberedningen och remissinstanserna åtskilliga skäl tala för att hustrutillägget bör avvecklas som en särskild förmån inom den allmänna försäkringen. Ytterligare motiv härför har angetts i pensionsberedningens betänkande. Jag föreslår därför att hustrutillägget på sikt skall avskaffas som en fristående pensionsförmån. De stödbehov som framdeles kan finnas i fall där hustrutillägg nu utges bör enligt min mening tillgodoses på annan väg.

I det begränsade antal fall i framtiden då kvinnan inte har förvärvsarbete och mannens pension inte heller förlär till båda makarnas försörjning, bör åtgärder sättas in på arbetsmarknadssidan. Av särskild betydelse torde detta bli för kvinnor som är i sådan ålder att de i dag kan ges rätt till hustrutillägg med stöd av dispensregeln. För äldre kvinnor kan i en del fall också förtidspension vara ett realistiskt alternativ. Detta gäller även och inte minst i de situationer där hustrutillägg för närvarande beviljas på särskilda skäl före 60 års ålder med hänsyn till att kvinnans arbetsförmåga är nedsatt med minst hälften. Vid sådant förhållande föreligger regelmässigt rätt till förtidspension. Även ålderspension kan i viss utsträckning ses som ett alternativ.

Jag vill här avslutningsvis framhålla att mitt förslag om avveckling av hustrutillägget ligger i linje med de riktlinjer som riksdagen – på grundval av den av socialpolitiska samordningsutredningen (SOU 1979:94) föreslagna principmodellen till en allmän socialförsäkring – dragit upp för det fortsatta

arbetet med att samordna och förenkla det socialpolitiska bidragssystemet. Förslaget innebär alltså ett steg på vägen mot en förenkling och renodling av bidragssystemet.

7.3 Regler för en successiv avveckling

Mitt förslag: Avvecklingen av hustrutillägget påbörjas den 1 januari 1990. De kvinnor som då redan har rätt till hustrutillägg skall – oberoende av ålder – få den fortsatta rätten härtill prövad enligt hittillsvarande regler. Även andra kvinnor som vid ikraftträdandet av den nya lagstiftningen är 55 år eller äldre, dvs. födda år 1934 eller tidigare, har kvar rätten till hustrutillägg enligt de nu gällande reglerna.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 301–302).

Remissinstanserna: Förslaget lämnas utan erinran av remissinstanserna. *RFV* anser dock att hustrutillägg på särskilda skäl inte bör kunna nybeviljas efter det att de nya bestämmelserna trätt i kraft. Även *Försäkringskasseförbundet* ifrågasätter en skärpning av övergångsreglerna.

Skälen för mitt förslag: Den föreslagna förändringen bör träda i kraft vid samma tidpunkt som det föreslagna systemet för stöd åt efterlevande, dvs. den 1 januari 1990.

När det gäller yngre kvinnor som i dag inte uppbär hustrutillägg kan enligt min mening inte anses föreligga något hinder mot att fr.o.m. den tidpunkten avskaffa rätten till hustrutillägg. Härmed avser jag alltså vissa fall där dispensregeln är tillämplig.

Beträffande äldre kvinnor anser jag dock, liksom när det gäller änkepensioneringen, att det inte är möjligt att inom en så nära framtid på en gång avveckla hustrutillägget som förmånsform. Även vid en reform på detta område måste beaktas situationen för de kvinnor som lever i äktenskap med en rollfördelning där mannen ensam svarar för familjens försörjning. Den föreslagna avvecklingen kan därför inte göras på en gång utan bör ske successivt. Det är nödvändigt att den förenas med vissa övergångsbestämmelser.

Denna övergångsreglering bör enligt min mening utformas mot bakgrund av de nyss nämnda övervägandena och enligt delvis samma principer som för reformeringen av efterlevandepensioneringen. Lagstiftningen bör således inte heller i detta avseende ges tillbakaverkande kraft. Detta innebär att de kvinnor som vid ikraftträdandet av de nya reglerna redan uppbär hustrutillägg bör – oberoende av ålder – få rätten härtill prövad enligt nu gällande regler också i fortsättningen. Även andra kvinnor som generellt sett kan sägas vara i behov av denna pensionsförmån bör därefter ges rätt till hustrutillägg enligt äldre regler. Vid avgränsningen av denna grupp bör liksom för reformen på efterlevandepensioneringens område fastställas en

nedre åldersgräns. Endast de kvinnor som vid ikraftträdandet uppnått en viss ålder ges därmed möjlighet att nybeviljas hustrutillägg.

Avvecklingen av hustrutillägget bör enligt min mening kunna ske betydligt snabbare än vad som är realistiskt när det gäller änkepensioneringen. En lämplig avvägning finner jag vara att de äldre kvinnor som enligt nuvarande regler skulle kunna beviljas hustrutillägg under de närmast kommande åren bibehålls vid rätten till denna förmån. Jag föreslår därför att kvinnor som vid ikraftträdandet är 55 år eller äldre, dvs. födda år 1934 eller tidigare, skall behålla rätten att få hustrutillägg. De skall alltså, när de fyller 60 år, kunna beviljas hustrutillägg enligt huvudregeln och, om förutsättningarna härför är uppfyllda, ha rätt till sådant tillägg på särskilda skäl redan dessförinnan. Kvinnor som vid ikraftträdandet är yngre än 55 år bör direkt omfattas av de nya reglerna, vilket betyder att de inte vidare bör kunna beviljas hustrutillägg. Det sagda medför att dispensregeln efter ikraftträdandet kommer – med undantag för fall där tillägg beviljats dessförinnan – att ta sikte enbart på kvinnor som då är 55 år eller äldre.

Med den nu föreslagna övergångsregleringen kommer förmånen att vara i stort sett avvecklad efter tio år, dvs. år 2000. Då kommer att återstå endast ett mindre antal hustrutillägg som sedan tiden före år 1990 uppburits av yngre kvinnor med stöd av dispensregeln.

8 Barntillägget

8.1 Nuvarande regler

Barntillägg är en särskild folkpensionsförmån som enligt 9 kap. 1 § AFL utges för varje barn under 16 år till en försäkrad förälder som uppbär ålders- eller förtidspension. Något krav på vårdnad om eller sammanboende med barnet finns numera inte. Adoptivbarn likställs med biologiskt barn enligt den generella regeln härom i 4 kap. 8 § föräldrabalken. Har en av föräldrarna avlidit, har även pensionsberättigad make till den efterlevande föräldern rätt till barntillägg, om den efterlevande har vårdnaden om den avlidnes barn under 16 år. Till ålderspension som den försäkrade uppbär för tid före 65 års ålder eller till pension som tillkommer någon som enligt bindande avtal har åtagit sig att till barnets underhåll utge visst belopp en gång för alla betalas inte barntillägg.

Barntillägget utgör för år räknat 26 % av basbeloppet, motsvarande 6 708 kr. med basbeloppet 25 800 kr. Om barnet är berättigat till barnpension från folkpensioneringen, utgör tillägget 10 % av basbeloppet. Utgår halv ålderspension eller partiell förtidspension, sker motsvarande reducering av barntillägget.

Uppbär den försäkrade tilläggs pension, minskas honom tillkommande barntillägg med hälften av tilläggs pensionen i den mån denna för år räknat överstiger halva basbeloppet. I övrigt är barntillägget inte inkomstprövat.

För det fall båda föräldrarna eller styvförälder jämte förälder är berättigade till barntillägg för samma barn, utgår barntillägget till den pension varom de träffar överenskommelse. Om sådan överenskommelse inte träffas eller

om särskild begäran framställs härom, utgår barntillägget med halva beloppet till var och en av dem. I sådant fall skall avräkning mot samtidigt utgående tilläggspension ske för var och en med en fjärdedel av tilläggspensionen i den mån denna överstiger halva basbeloppet (10 kap. 5 § AFL).

I december 1986 utgick barntillägg för ca 23 000 barn, av vilka omkring 97 % hade en förälder som uppbar hel eller partiell förtidspension (eller sjukbidrag). Sammanlagt bortreducerades då på grund av regeln om avräkning mot ATP barntillägg om drygt 110 milj. kr. Kostnaderna för barntillägg beräknas för budgetåret 1988/89 utgöra 90 milj. kr.

8.2 Avveckling av barntillägget

Mitt förslag: Barntillägget avskaffas som särskild förmån inom den allmänna pensioneringen fr.o.m. den 1 januari 1990. De som då redan har rätt till förmånen skall dock få behålla denna också för tiden därefter enligt hittillsvarande regler.

Beredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (betänkandet s. 303-316).

Remissinstanserna: Alla som uttryckligt berör förslaget tillstyrker det. Detta görs av försäkringsrätten för Södra Sverige, RFV, statskontoret, LO och PRO. Även Försäkringskassaförbundet är positivt men ifrågasätter från förenklingssynpunkt behovet av den föreslagna övergångsregeln.

Skälen för mitt förslag: Syftet med barntillägget är att det skall bidra till den pensionerade förälderns kostnader för barnet. Förmånen i dess nuvarande utformning tillkom i samband med införandet av AFL och ersatte då de särskilda – inkomstprövade – barnbidrag som dessförinnan kunde utges till pensionstagare med barn. Motivet för införandet av tillägget var främst att folkpensionsförmånerna då inte ansågs tillräckliga för att täcka kostnaderna för barn till pensionstagaren. Barntillägget gavs en selektiv inriktning genom att det begränsades till fall där en förstärkning av folkpensionsförmånerna ansågs vara särskilt motiverad. Detta åstadkoms genom reglerna om reduktion av barntillägg mot förälderns ATP. Någon mer vittgående inkomstprövning genomfördes dock inte.

Samtidigt förutsattes dock att behovet av barntillägg skulle komma att minska under tiden framöver, eftersom de nya allmänna pensionerna – bestående av folkpension och tilläggspension – var avsedda att ge en god kompensation för inkomstbortfall vid sjukdom eller ålderdom. Tanken synes således ha varit att behovet av barntillägg skulle minska successivt i takt med tilläggspensioneringens utbyggnad.

Tilläggspensioneringen har nu varit i kraft under drygt 25 år. Allt fler förvärsarbetande har under denna tid intjänat pensionspoäng som garanterar dem en pensionsnivå som väsentligt överstiger folkpensionens. ATP-systemet har ännu inte nått fullfunktionsstadiet. På grund av de övergångsregler som gäller för pensioneringens inledningsskede har dock försäkrade som är födda år 1914 eller senare möjlighet att förvärva pension från tilläggspen-

sioneringen utan minskning till följd av att de inte har kunnat uppnå tillräckligt antal år för oreducerad pension.

En annan omständighet som har varit ägnad att minska barnstilläggets betydelse är att grundnivån inom folkpensioneringen förstärkts betydligt under den tid som AFL varit i kraft. Nivån för ålders- och förtidspension från folkpensioneringen för ensamstående pensionstagare har sålunda höjts från motsvarande drygt 70 % av basbeloppet (pensionsnivån uttrycktes ursprungligen i fast belopp) år 1963 till 96 % av basbeloppet i dag. Genom de år 1969 införda pensionstillskotten, som sedan successivt byggts ut, har de folkpensionärer som saknar eller har låg ATP fått ytterligare standardförbättringar. Fr.o.m. den 1 juli 1976 utges dubbelt pensionstillskott till förtidspensionärer. Årsbeloppet för hel ålderspension inkl. pensionstillskott för ensamstående pensionär utgör därigenom 144 % av basbeloppet och för hel förtidspension i motsvarande fall 192 % av basbeloppet. Också de kommunala bostadstilläggen har förbättrats och numera lämnas statsbidrag till kommunernas kostnader för dessa. Statsbidragsbestämmelserna har förändrats med verkan från den 1 januari 1988, vilket inneburit betydande höjningar av bostadstilläggen i många kommuner.

Jag vill också understryka att pensionsförmånerna inte kan ses isolerade från samhällets övriga sociala insatser på det familjepolitiska området. Under tiden efter barnstilläggets tillkomst har andra förmåner som tar sikte på barnfamiljer tillkommit eller förbättrats. Det allmänna barnbidraget uppgick år 1963 till 550 kr. per år och barn under 16 år och har därefter höjts vid ett flertal tillfällen till att nu utgöra 5 820 kr. För barn som fyllt 16 år och som studerar vid grundskolan utges förlängt barnbidrag med samma belopp som det allmänna barnbidraget. Om barnet går i gymnasieskolan utbetalas studiebidrag med motsvarande belopp. Sedan år 1982 utges flerbarnstillägg till familjer med tre eller flera barn. Som komplement till de allmänna barnbidragen utges inkomstprövade bostadsbidrag till barnfamiljer. För barn till ensamstående förälder kan utbetalas ekonomiskt stöd i form av bidragsförskott eller barnpension. Bidragsförskottet har sedan tillkomsten av barnstillägget förstärkts kraftigt och ett bidragsberättigat barn garanteras numera ett generellt ekonomiskt bidrag motsvarande 40 % av basbeloppet. Har en förälder avlidit garanteras barnet barnpension av i huvudsak samma storlek.

Av det anförda framgår att de ekonomiska förhållandena för pensionstagare med barn numera förbättrats i sådan grad att det enligt min mening kan ifrågasättas om ett särskilt stöd åt dessa inom folkpensioneringen längre kan anses påkallat. Även med beaktande av penningvärdeförändring och standardutveckling har pensions-, barnbidrags- och bostadsbidragshöjningarna gett en betydande förstärkning av ekonomin för barnfamiljer med en pensionerad förälder.

Reglerna för barnstillägget innebär att detta inkomstprövas endast mot den pensionerade förälderns ATP. Denne kan vid sidan härav ha andra inkomster som möjliggör en hög standard för barnet. Tillägget är således inte generellt inkomstprövat, vilket betyder att den berättigade föräldern kan ha höga inkomster av t.ex. kapital eller andra pensioner liksom av förmögenhet eller förvärvsarbete utan att detta påverkar barnstillägget. Den omständighe-

ten att barntillägg utbetalas i dag kan alltså inte tas till intäkt för att ett reellt behov därav finns.

Den utbyggnad som skett av samhällets generella förmåner har lett till att selektiva barnstöd successivt avskaffats på andra områden inom det socialpolitiska bidragssystemet. Sålunda slopades de särskilda barntilläggen till sjukpenning enligt AFL och lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring fr.o.m. den 1 januari 1974. Vid samma tidpunkt avvecklades barntillägget som ersättningsform i arbetslöshetsförsäkringen. Barntillägg till utbildningsbidrag för den som genomgår arbetsmarknadsutbildning avskaffades i samband med att ett nytt bidragssystem infördes den 1 januari 1976. Vidare har regeringen i prop. 1987/88:116 om studiemedel lagt fram förslag om att barntillägg till studiemedel inte längre skall utges.

Ett avskaffande av barntillägget även på folkpensioneringens område skulle således ligga i linje med en allmän strävan att renodla bidragen på det familjepolitiska området. En sådan reform skulle också överensstämma med vad som förordats av socialpolitiska samordningsutredningen och vunnit anslutning av riksdagen.

Även på andra grunder kan kritik riktas mot nu gällande bestämmelser för barntillägg. Jag vill i detta avseende hänvisa till pensionsberedningens betänkande (s. 311–316).

Mot bakgrund av det anförda anser jag, liksom pensionsberedningen och remissinstanserna, att barntillägget numera har spelat ut sin roll och att det – liksom tidigare gjorts beträffande särskilda barntillägg till i princip alla andra sociala förmåner – nu bör avskaffas även på folkpensioneringens område. Härför talar också den omständigheten att en avveckling av barntillägget skulle innebära en påtaglig förenkling från administrativ synpunkt. Det skulle vidare medföra att man lagtekniskt uppnår ökad samordning mellan reglerna för folk- och tilläggspensioneringen.

Jag föreslår därför att barntillägg inte längre skall utges som särskild förmån inom den allmänna försäkringen.

Den föreslagna förändringen bör enligt min mening träda i kraft vid samma tidpunkt som reformen på efterlevandepensioneringens område, dvs. den 1 januari 1990. Mot bakgrund av de synpunkter som jag utvecklat i det föregående anser jag det inte längre motiverat att särbehandla pensionerade föräldrar med minderåriga barn jämfört med övriga föräldrar som har sådana barn. En avveckling av barntillägget bör därför kunna genomföras utan en alltför långtgående övergångsreglering. Jag anser dock att förslaget inte bör medföra försämrade pensionsförmåner för försäkrade som vid tidpunkten för ikraftträdandet redan har rätt till barntillägg. För sådana försäkrade bör därför rätten till barntillägg övergångsvis kvarstå. Jag föreslår således att den som vid ikraftträdandet har rätt till barntillägg skall ha kvar rätten därtill enligt hittillsvarande regler också för tiden därefter. Förmånen kommer härigenom att successivt utmönstras ur lagstiftningen och vara helt avvecklad senast efter 15 år, dvs. år 2005.

9.1 Inledning

Det nya systemet för stöd åt efterlevande föreslås bli genomfört successivt och kommer att nå fullfunktionsstadiet först åtskilliga år efter ikraftträdande. De i avsnitt 5 föreslagna övergångsbestämmelserna innebär att äldre regler alltså skall gälla om dödsfallet har inträffat före ikraftträdandet. Vid dödsfall efter ikraftträdandet gäller de äldre reglerna fullt ut för kvinnor som är födda år 1929 eller tidigare medan de nya bestämmelserna gäller för alla män samt kvinnor som är födda år 1945 eller senare. Denna grupp kvinnor kan dock dessutom enligt särskilda regler få rätt till viss änkepension från folk- och tilläggs pensioneringen. Kvinnor som är födda under något av åren 1930–1944 har fortsatt rätt till änkepension enligt hittillsvarande regler, men med viss samordning fr.o.m. 65 års ålder. Till följd av mina förslag kommer två olika system för efterlevandepensionering att få tillämpas parallellt under lång tid framöver. Även på barnpensioneringens område sker ett successivt ikraftträdande av de nya reglerna.

Detta betyder att utgiftseffekterna av de framlagda förslagen inte kan bedömas enbart på grundval av utfallet för ikraftträdandeåret. Eftersom de nya reglerna får fullt genomslag först efter mer än 50 år är inte heller detta fullfunktionsstadium tillräckligt belysande. För att få en rättvisande bild av effekterna bör dessa betraktas i princip år från år från ikraftträdandet till fullfunktionsstadiet. Utgifterna för den av mig föreslagna efterlevandepensioneringen får då jämföras med de utgifter för familjepension som skulle bli följden vid olika tidpunkter framöver om de nu gällande reglerna för familjepension behölls oförändrade.

Bakom de redovisade beräkningarna ligger givetvis en mängd antaganden, som inte närmare har specificerats. Det ligger i sakens natur att olika faktorer i varierande grad påverkar utfallet. Demografiska faktorer såsom dödlighet, fruktsamhet, migration, giftermålsmönster m.m liksom utvecklingen av andra förhållanden såsom sysselsättning, reallöner och samspelen mellan ATP och folkpensioneringen (avräkning av pensionstillskott) kan nämnas som exempel. Med tanke dessutom på den tidsrymd som beräkningarna omfattar – ca 50 år – skall dessa uppfattas mer som en konsekvenskalkyl (under ett antal uppställda förutsättningar) än som någon prognos i ordets egentliga mening.

Utöver här anförda förhållanden bör påpekas att några närmare beräkningar om utgifterna för bostadsstöd (främst KBT) inte har utförts. Detta beror på att sådana beräkningar skulle vara tämligen meningslösa, eftersom det finns alltför många osäkra faktorer som påverkar utvecklingen av utgifterna för KBT, åtminstone sett i det tidsperspektiv som de här redovisade kalkylerna avser. Dessa faktorer verkar dessutom i olika riktningar. Eftersom det enligt förslaget på sikt inte skall utges efterlevandepension till efterlevande som är äldre än 65 år, kan å ena sidan förutses en viss ökning av kostnaderna för KBT till dessa efterlevandes egenpensionsförmåner (änkepension reducerar i dag KBT härtill). Å andra sidan betyder

naturligtvis den tidsbegränsning som jag föreslår beträffande efterlevandes-tödet för kvinnor i yrkesaktiv ålder att också KBT till sådan efterlevandepension kommer att successivt framöver minska väsentligt i omfattning och kostnader. Vidare innebär det förhållandet att allt fler kvinnor intjänar rätt till egenpension från ATP och att sådan pension också genomsnittligt ökar i storlek att det blir ett minskat behov av bostadsstöd. Övriga förhållanden som påverkar kostnaderna för KBT – och som är ytterst vanskliga att förutse – är bostadskostnadernas utveckling, utvecklingen av kommunernas grunder för KBT, framtida utformning av regler för statsbidrag m.m. En ytterligare faktor är att bostadsstöd reduceras av även andra inkomster liksom avkastning av förmögenhet överstigande viss nivå. Det kan dock avslutningsvis nämnas att utgifterna för KBT till änkor med änkepension från folkpensioneringen var ca 75 milj. kr. år 1986 (de totala utbetalningarna för KBT under samma år var ca 4 400 milj. kr.). Kostnaderna för KBT till efterlevandepension enligt det nu föreslagna systemet kommer att väsentligt understiga detta belopp.

I de kalkyler som redovisas i detta avsnitt har inte heller några beräkningar gjorts av det föreslagna nya systemets konsekvenser i skattehänseende. Den årliga kostnadsminskning för familjepensioneringen m.m. som kan påräknas fr.o.m. viss tid efter reformens ikraftträdande motverkas i viss utsträckning av en samtidig minskning av underlaget för inkomstskatt. Vidare kan överflyttningen av det ekonomiska stödet till efterlevande barn och i många fall en uppdelning av detta på flera skilda skattesubjekt förutsättas ge ett visst bortfall av skatteintäkter för utgiven familjepension.

Med anledning av de redovisade förslagen kan dessutom förväntas vissa överströmningseffekter till andra pensionsförmåner, främst förtidspension/sjukbidrag, och till andra former av sociala förmåner. Bl.a. kan man förutse ett visst ökat ianspråktagande av bostadsbidrag till barnfamiljer. Även utgifterna för pensionstillskott och KBT till ålderspension kan på någon sikt förväntas öka på grund av att efterlevandepension från tilläggspensioneringen enligt de föreslagna reglerna ej kommer att utges efter 65 års ålder. Samtidigt kommer till följd av mina förslag KBT till änkepension inom folkpensioneringen att på sikt upphöra och i viss mindre utsträckning ersättas av KBT till de nya efterlevandeförmåner som föreslås. Den sammantagna effekten av dessa utgiftsförändringar torde dock inte på något avgörande sätt påverka de redovisade utgiftsberäkningarna.

Man kan också räkna med att efterlevande i ökad utsträckning tar i anspråk samhällets arbetsmarknads- och utbildningspolitiska åtgärder och stödformer. En sådan överströmning är en utgångspunkt för mina förslag på efterlevandepensioneringens område. Det är dock i detta hänseende ytterst vanskligt att ange några närmare uppgifter om kostnadseffekterna.

9.2.1 Efterlevandepensioneringen

I tabell 9.1 redovisas en sammanställning av de beräknade utgifterna framöver för efterlevandepension enligt de föreslagna reglerna. Beräkningarna har gjorts i 1988 års priser med användande av basbeloppet 25 800 kr.

Tabell 9.1 Utgifter för efterlevandepension enligt föreslagna regler. Milj. kr. Basbeloppet 25 800 kr.

Förmån	År						
	1990	1991	1995	2000	2010	2020	2030
Barnpension							
Folkpension	219	225	246	251	251	251	251
Tilläggs pension	412	404	401	421	445	445	445
Summa	631	629	647	672	696	696	696
Ettårig omställningspension							
Folkpension	53	110	136	179	404	398	383
Tilläggs pension	24	50	66	100	293	297	287
Summa	77	160	202	279	697	695	670
Förlängd omställningspension							
Folkpension	0	22	100	106	106	106	106
Tilläggs pension	0	9	42	42	42	42	42
Summa	0	31	142	148	148	148	148
Särskild efterlevandepension							
Folkpension	0	6	20	42	195	195	195
Tilläggs pension	0	3	10	25	158	158	158
Summa	0	9	30	67	353	353	353
Änkepension enligt övergångsregler							
Folkpension	1 523	1 489	1 307	1 091	520	44	1
Tilläggs pension	6 400	6 727	8 116	8 847	7 496	4 485	1 595
Summa	7 923	8 216	9 423	9 938	8 016	4 529	1 596
Summa efterlevande förmåner							
Folkpension	1 795	1 852	1 809	1 669	1 476	994	936
Tilläggs pension	6 836	7 193	8 635	9 435	8 434	5 427	2 527
Summa	8 631	9 045	10 444	11 104	9 910	6 421	3 463

Som framgår av tabellen beräknas de sammantagna utgifterna för det föreslagna regelsystemet inkl. övergångsbestämmelserna därtill öka fram till omkring år 2000 för att därefter successivt avta till en nivå på omkring 3 500 milj. kr. år 2030.

Som också framgår av tabellen beräknas utgifterna inom folkpensioneringen minska redan från början på 1990-talet medan utgifterna inom ATP beräknas börja avta först efter sekelskiftet (år 2000).

Vidare kan man av tabellen utläsa att utgifterna för änkepension enligt de föreslagna övergångsreglerna utgör den dominerande delen av de sammantagna beräknade utgifterna. Sålunda beräknas år 1995 denna del av utgifterna vara 9 423 milj. kr. av de totala utgifterna på 10 444 milj. kr. Av dessa 10 444 milj. kr. beräknas 8 635 milj. kr. belasta ATP och 1 809 milj. kr. folkpensioneringen.

I de angivna uppgifterna om folkpensionskostnaderna för barnpension ingår även de ökade utgifterna för de förslag till höjning av nivån för bidragsförskott m.m. i vissa fall som jag lagt fram i avsnitt 3.4.1. Dessa kan beräknas svara för ca 2 milj. kr. härav.

Som tidigare nämnts bör de ovan redovisade utgifterna jämföras med de utgifter för familjepension som kan beräknas uppkomma vid fortsatt tillämpning av nu gällande regler. En sådan jämförelse görs i tabell 9.2.

Tabell 9.2 Jämförelse av utgifter för efterlevandepensioneringen med föreslagna och nuvarande regler. Milj. kr. Basbeloppet 25 800 kr.

Förmånssystem	År						
	1990	1991	1995	2000	2010	2020	2030
Föreslagna regler							
Folkpension	1 795	1 852	1 809	1 669	1 476	994	936
Tilläggspension	6 836	7 183	8 635	9 435	8 434	5 427	2 527
Summa	8 631	9 045	10 444	11 104	9 910	6 421	3 463
Summa nuvarande regler							
Folkpension	1 735	1 734	1 794	1 949	2 084	1 980	1 991
Tilläggspension	6 799	7 087	8 305	9 412	12 291	13 841	14 963
Summa	8 534	8 821	10 099	11 361	14 375	15 821	16 054
Differens							
Folkpension	60	118	15	- 280	- 608	- 986	- 1 055
Tilläggspension	37	106	330	23	- 3 857	- 8 414	- 11 536
Summa	97	224	345	- 257	- 4 465	- 9 400	- 12 591

Som framgår av tabell 9.2 beräknas utgiftsökningar uppkomma fram till år 1995 beträffande folkpensioneringen och fram till år 2000 beträffande ATP. Sammansatta över åren fram till sekelskiftet uppgår dessa ökade utgifter inom folk- och tilläggspensioneringen till mer än 2 000 milj. kr. För år 2000 och framåt beräknas som synes – totalt sett – utgiftsminskningar uppstå. Inom folkpensioneringen kan dessa beräknas till närmare 1 000 milj. kr. per år fr.o.m. år 2020 och för tilläggspensioneringen kan utgiftsminskningen beräknas till drygt 3 800 milj. kr. år 2010 för att sedan successivt bli allt större och omkring år 2030 vara av storleksordningen 11 500 milj. kr. per år. Den sammansatta utgiftsminskningen beräknas således bli ca 250 milj. kr. år 2000 och ca 4 500 milj. kr. år 2010. I fullfunktionsstadiet kan utgiftsminskningen beräknas till ca 12 500 milj. kr. per år.

9.2.2 Övriga förslag

I avsnitt 6–8 har jag redovisat förslag till reformering inom & några efterlevandepensioneringen närliggande områden, nämligen arbetskadeförsäkringens efterlevandeförmåner, hustrutillägget och barntillägget. Dessa förslag kommer att medföra ytterligare utgiftsminskningar inom den allmänna försäkring. I tabell 9.3. lämnas uppgifter om den totala utgiftsförändringen enligt de förslagen.

**Tabell 9.3 Sammanställning av beräknade utgiftsförändringar med anledning av redovisade förslag. Ökade (+) resp. minskade (-) utgifter jämfört med nuvarande regler.
Milj. kr. Basbeloppet 25 800 kr.**

Förmån	År						
	1990	1991	1995	2000	2010	2020	2030
Efterlevandepensioneringen	+97	+224	+345	-257	-4 465	-9 400	-12 591
Arbetskade- försäkringens efterlevande förmåner	+ 1	+ 2	+ 1	0	- 5	- 11	- 22
Avveckling av hustrutillägget	-11	- 33	-102	-288	- 327	- 327	- 327
Avveckling av barntillägget	- 6	- 18	- 49	- 69	- 76	- 76	- 76
Summa	+81	+175	+195	-614	-4 873	-9 814	-13 016
Därav							
Folkpension	+43	+67	-136	-637	-1 011	-1 389	- 1 458
Tilläggs pension	+38	+108	+331	+ 23	-3 862	-8 425	-11 558

Det redovisade förslaget till reformerat efterlevandestöd inom arbetska- deförsäkringen kan således beräknas ge upphov till mycket små - i princip försumbara - utgiftsökningar under de första åren efter ikraftträdandet. Redan efter några år uppkommer utgiftsminskningar jämfört med nuvaran- de regelsystem.

Förslaget till avveckling av hustrutillägget kommer att få mer påtagliga effekter i kostnadshänseende först fr.o.m. år 1995 och kan beräknas ha uppnått nära nog fullt genomslag fr.o.m. år 2000. Detta gäller även *beträffande avvecklingen av barntillägget, som medför successivt växande kostnadsbesparingar fr.o.m. ikraftträdandet till början av 2000-talet.*

Som framgår av tabell 9.3 skulle således de redovisade förslagen till förändringar - totalt sett - medföra utgiftsökningar fram till några år före sekelskiftet. För åren därefter, dvs. i tabellen fr.o.m. år 2000, kommer allt större utgiftsminskningar att uppstå.

9.2.3 Administrativa kostnader m.m.

Den reform på familjepensioneringens område m.m. som jag nu & lägger fram förslag om måste beräknas påkalla omfattande informationsinsatser gentemot allmänheten. Sådana insatser kommer att medföra vissa kostnader av engångsnatur.

Härvid har förutsatts att det i anslutning till reformens ikraftträdande genomförs insatser för att till allmänheten föra ut information om reformens innebörd. Jag har räknat med att detta görs genom flera olika media. Sålunda antas att det sker viss annonsering bl.a. i dagspress, viss veckopress och fackförbundspress, att information lämnas i TV samt att informationsbro- schyrer utarbetas. Vidare bör speciella insatser göras med sikte på invandra- re. Beräkningarna förutsätter även att det till kvinnor som redan uppbär änkepension vid reformens ikraftträdande lämnas särskild information.

Med dessa utgångspunkter kan kostnaderna för information om reformen uppskattas till ca 3 milj. kr.

Den föreslagna reformen av familjepensioneringen m.m. ger i administra-

tivt hänseende upphov till dels utvecklings- och genomförandekostnader för riksförsäkringsverket, dels kostnader för utbildning och för handläggningen vid de allmänna försäkringskassorna och försäkringsdomstolarna.

Utvecklings- och genomförandekostnaderna för riksförsäkringsverket avser huvudsakligen kostnader för att utveckla de ADB-system som är nödvändiga för att administrera den föreslagna efterlevandepensioneringen. Därutöver krävs också utvecklingsinsatser avseende allmänna råd och tillämpningsföreskrifter för försäkringskassorna samt utarbetande av blanketter och broschyrer.

Totalt sett kan utvecklings- och genomförandekostnaderna – som är av engångskaraktär – beräknas till ca 6 milj. kr.

Enligt pensionsberedningens beräkningar innebär förslagen inte någon ökning av försäkringskassornas behov av administrativa resurser. Till följd av två skilda system för stöd till vuxna efterlevande kommer att tillämpas under tiden närmast efter ikraftträdandet samtidigt som utvecklingen av barntillägg och hustrutillägg ännu inte nått någon större omfattning, uppstår dock inledningsvis en viss ökning av arbetsbelastningen inom försäkringskassorna. Den är dock av begränsad omfattning och bör kunna rymmas inom tillgängliga resurser.

Härjämte kan beräknas uppkomma kostnader hos försäkringskassorna för utbildning av personalen med anledning av de nya reglerna om efterlevandepension m.m. Denna kan beräknas ge upphov till en engångskostnad i storleksordningen 8 milj. kr.

För att möjliggöra ett ikraftträdande av mina förslag den 1 januari 1990 krävs att resurserna avseende utveckling, information och utbildning tillförs anslagen B 1 och B 2 under nästkommande budgetår. Kostnaderna härför bör täckas genom överskridande av anslagen för budgetåret 1988/89.

10 Ändring i föräldraledighetslagen

Mitt förslag: För närvarande gäller enligt föräldraledighetslagen att en arbetstagare som tar ut tillfällig föräldrapenning på grund av sjukdom eller smitta får vara ledig från sin anställning utan att iakttä bestäm- melserna om viss minsta anställningstid för rätt till ledighet, uppdel- ning av ledigheten i ett begränsat antal perioder per kalenderår och anmälan till arbetsgivaren viss tid i förväg. Detta skall gälla även om en förälder på grund av att barnet är under åtta månader inte har rätt till tillfällig föräldrapenning men behöver ledigt för att vårda barnet när den hemmavarande föräldern blivit sjuk.

Skälen för mitt förslag: Enligt 4 kap. 10 § första stycket AFL har en förälder rätt till tillfällig föräldrapenning för vård av ett barn, som inte har fyllt tolv år, om föräldern behöver avstå från förvärsarbete i samband med 1. sjukdom eller smitta hos barnet, 2. sjukdom eller smitta hos barnets ordinarie vårdare, 3. besök i samhällets förebyggande barnhälsovård, 4. vårdbehov som uppkommer till följd av att barnets andra förälder besöker läkare med ett

annat barn till någon av föräldrarna, under förutsättning att sistnämnda barn omfattas av bestämmelserna om tillfällig föräldrapenning.

I årets budgetproposition (prop. 1987/88:100, bil. 7, s. 33 f) har föreslagits att tillfällig föräldrapenning enligt de angivna reglerna inte längre skall lämnas för vård av barn vars levnadsålder understiger 240 dagar annat än om tillsynen av barnet är stadigvarande ordnad eller, om barnet vårdas på sjukhus. Med uttrycket att tillsynen av barnet är stadigvarande ordnad avses därvid att barnet har plats i den kommunala barnomsorgen eller i annan stadigvarande barnomsorg. Däremot skall alltså tillfällig föräldrapenning inte längre kunna utgå om barnets ena förälder är hemma och själv vårdar barnet och inte heller om den hemmavarande föräldern blir sjuk och den andra föräldern behöver rycka in och lämna sitt ordinarie arbete. Den nya undantagsregeln har förts in i 4 kap. 10 § AFL som ett andra stycke. Förslaget har godtagits av riksdagen och lagändringen träder i kraft den 1 juli 1988 (SfU 16, rskr. 145).

En arbetstagare har enligt lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn, m.m. rätt till ledighet från sin anställning om han får föräldrapenning (4 §). För de fall som tillfällig föräldrapenning tar sikte på har därvid gjorts undantag från vissa av de krav som annars ställs på arbetstagaren för att denne skall få utnyttja sin rätt till ledighet. Sålunda gäller i dessa fall inte kravet på att arbetstagaren skall ha varit anställd en viss minsta tid, att ledigheten får tas ut bara i ett visst antal perioder per kalenderår eller att anmälan om önskad ledighet skall ske viss tid i förväg. Undantaget från anmälningsplikten gäller om ledigheten föranleds av sjukdom eller smitta (5 § andra stycket, 6 § andra stycket resp. 7 § andra stycket). Att undantag gjorts beror naturligtvis främst på att behovet av ledighet i dessa fall oftast uppstår akut (sjukdom, läkarbesök m.m.).

Genom att rätten till tillfällig föräldrapenning skall falla bort för vård av de nyfödda barnen blir emellertid effekten – i det fall att den hemmavarande föräldern på grund av egen sjukdom hindras att vårda barnet och vårdbehovet inte kan lösas på annat sätt – att inte heller den andre föräldern längre har rätt att åberopa reglerna om undantag från de nyss nämnda kraven på anställningstid, perioder och anmälningskyldighet. Detta har inte varit en effekt som har varit avsedd med förslaget till ändringar i fråga om rätten att uppbära tillfällig föräldrapenning. Behovet av att snabbt kunna rycka in och vårda barnet när den hemmavarande föräldern blivit sjuk är fortfarande lika starkt.

I årets budgetproposition anfördes också att frågan om följdändringar i föräldraledighetslagen avsågs bli behandlad i en till våren 1988 planerad proposition om andra ändringar i denna lag. Förslag om dessa andra ändringar kan emellertid inte läggas fram i sådan tid att de kan behandlas under innevarande riksmöte. Med hänsyn härtill förordar jag nu – efter samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet – att det i föräldraledighetslagen tas in en bestämmelse som ger fortsatt möjlighet att i de aktuella situationerna åberopa undantagsreglerna i 5 § andra stycket, 6 § andra stycket och 7 § andra stycket trots att rätt till tillfällig föräldrapenning inte längre finns kvar. Bestämmelsen bör tas in i en särskild paragraf, 7 a §.

I samband härmed föreslår jag också en justering av föräldraledighetsla-

gens 4 § av rent teknisk karaktär. Den innebär att ordet "föräldrapenning" byts ut mot "föräldrapenningförmån" i enlighet med den nu gällande terminologin i 4 kap. AFL.

De här behandlade ändringarna i föräldraledighetslagen bör träda i kraft den 1 juli 1988.

11 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu anfört har inom socialdepartementet & upprättats förslag till

1. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
2. lag om ändring i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring,
3. lag om ändring i lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension,
4. lag om ändring i lagen (1969:205) om pensionstillskott,
5. lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott,
6. lag om ändring i lagen (1984:1095) om förlängt bidragsförskott för studerande,
7. lag om ändring i lagen (1984:1096) om särskilt bidrag till vissa adoptivbarn,
8. lag om ändring i lagen (1973:371) om kontant arbetsmarknadsstöd,
9. lag om ändring i taxeringslagen (1956:623),
10. lag om ändring i lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn, m.m.

Förslagen under 8 och 10 har upprättats i samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet och förslaget under 9 i samråd med chefen för finansdepartementet.

Förslagen under 9 och 10 gäller i och för sig sådana ämnen beträffande vilka lagrådets yttrande bör inhämtas. Med hänsyn till den enkla beskaffenheten av dessa förslag anser jag emellertid att lagrådets hörande skulle sakna betydelse.

12 Specialmotivering

12.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

Den här föreslagna lagstiftningen innebär en genomgripande samordning av bestämmelserna om efterlevandepension inom folk- och tilläggs pensioneringen. Även arbetsskadeförsäkringens regler ansluter nära till dessa. För att markera denna samordning har, till skillnad från hittillsvarande lagutformning, de nya bestämmelserna inom folkpensioneringen fått bli de grundläggande och tilläggs pensions- och arbetsskadereglerna i stor utsträckning utformats som hänvisning till dessa. Härigenom bör såväl likheter som skillnader framträda tydligare än hittills, och lagtextens utformning bidra till överskådlighet och enklare handhavande.

I 3 och 8 §§ regleras samordningen mellan sjukpenning och särskild efterlevandepension. Reglerna motsvarar de som gäller för försäkrade med förtidspension.

Av 3 § följer att sjukpenning inte kan utgå till den som uppbär hel särskild efterlevandepension. Inte heller skall sjukpenning kunna utgå till en efterlevande som uppburit hel särskild efterlevandepension under månaden före den då den efterlevande börjat uppbära hel ålderspension.

Utgår två tredjedels eller halv särskild efterlevandepension, skall sjukpenning kunna utges enligt samma principer som för försäkrade med partiell förtidspension. En sådan efterlevande kan vara sjukpenningförsäkrad om han har inkomst av förvärvsarbete. Bedömningen av rätten till sjukpenning får därvid ske med utgångspunkt från den efterlevandes kvarstående förvärvsmöjligheter. Det är dessa som kan utnyttjas till förvärvsarbete och som ligger till grund för tillhörigheten till sjukpenningförsäkringen. Sjukpenning kan däremot inte utgå med anledning av den nedsättning av förvärvsmöjligheterna som föranlett att partiell efterlevandepension har beviljats. Efter beviljandet av partiell särskild efterlevandepension skall sjukpenning kunna utgå för inkomstbortfall på grund av antingen tillfällig sjukdom eller senare inträdd försämring av de förvärvsmöjligheter som fanns vid beviljandet av efterlevandepension. Reglerna i detta hänseende har tagits in i 8 §.

I första stycket av 5 § har punkten b ändrats. Ändringen innebär att det skall göras en omprövning av tillhörigheten till sjukpenningförsäkringen när en efterlevande beviljas särskild efterlevandepension eller en utgående sådan pension ändras.

I paragraferna – liksom i de andra som nu ändras – har dessutom gjorts en viss språklig modernisering.

Regeln i 3 kap. 13 § tredje stycket kvarstår oförändrad. Jag anser alltså att det inte finns skäl att – som under remissbehandlingen har ifrågasatts av försäkringsrätten för Södra Sverige – ompröva rätten till sjukpenning i fall då en utländsk medborgare inte uppbär särskild efterlevandepension men skulle ha kunnat erhålla sådan pension om förutsättningarna i 5 kap. 4 § första stycket d i förslagen lydelse varit uppfyllda. En sådan prövning skulle kunna innebära praktiska tillämpningsproblem och ha en alltför hypotetisk prägel.

5 kap. Om allmänna förutsättningar för rätt till folkpension

Ändringarna i kapitlet föranleds av förslagen i avsnitten 3.2.3 och 4.5 om de regler som avses gälla beträffande rätten för utlandssvenskar och utlänningar att få efterlevandepension från folkpensioneringen.

När det gäller rätten för svenska medborgare att uppbära folkpension vid bosättning utomlands föreslås inga ändringar för barnpension (avsnitt 3.2.3). Omställningspension och särskild efterlevandepension föreslås i detta hänseende följa samma regler som nu gäller för änkepension (avsnitt 4.5). Detta har påkallat ändringar i 2 §.

Någon motsvarighet till det nuvarande tredje stycket i 2 § erfordras inte beträffande den reformerade efterlevandepensioneringen, eftersom tillägg-

spension i form av omställningspension eller särskild efterlevandepension inte skall kunna utgå till den som har uppnått den allmänna pensionsåldern.

Att hänvisningen i 2 § till barntillägg tagits bort är föranlett av förslaget i avsnitt 8 om avveckling av denna förmån.

I fråga om rätten för utländska medborgare (och statslösa) att uppbära omställningspension och särskild efterlevandepension vid bosättning i Sverige föreslås att samma regler som nu gäller för änkepension skall tillämpas. Bestämmelser om detta har tagits in i 4 § första stycket under en ny punkt d.

I 4 § har också tagits in den i avsnitt 3.2.3 föreslagna sänkningen av kvalifikationstiden för utländska barns rätt till barnpension vid bosättning här i landet. Folkpension i form av barnpension skall alltså kunna utgå till dessa barn under förutsättning att ettdera av villkoren under den nya punkten c i första stycket är uppfyllt. Enligt det ena av dessa villkor krävs att den avlidne föräldern omedelbart före sin död hade varit bosatt i Sverige minst sex månader och att barnet vid tidpunkten för dödsfallet var bosatt i Sverige. Enligt det alternativa villkoret krävs att barnet självt är bosatt i Sverige sedan minst sex månader och att barnet eller den avlidne föräldern var bosatt här vid dödsfallet.

Nuvarande punkt d i 4 § första stycket har tagits in som en ny punkt e.

Ändringen i 5 § första stycket motiveras av att särskild efterlevandepension automatiskt skall ersättas av ålderspension från folkpensioneringen när den efterlevande fyller 65 år även om denne då inte har fullgjort den särskilda kvalifikationstiden för utlänningars rätt till folkpension i form av ålderspension. Någon motsvarande reglering har inte föreslagits beträffande omställningspension.

Nuvarande 6 § föreslås kvarstå oförändrad. Paragrafen öppnar möjlighet till dispens i vissa fall från villkoren för rätt till folkpension vid bosättning utomlands. Den kan tillämpas såväl för svenska som för utländska medborgare. Paragrafen avser alla former av folkpension och kommer därför automatiskt att gälla även beträffande de förmåner som utgår inom ramen för den reformerade efterlevandepensioneringen, dvs. såväl barnpension som omställningspension och särskild efterlevandepension.

På grund av de nya efterlevandeförmånernas mer behovsriktade och tidsbegränsade karaktär uppkommer i praktiken en viss skillnad gentemot änkepension i vad avser utlänningars möjligheter att beviljas efterlevandepension. Om den efterlevande vid tidpunkten för dödsfallet inte har vistats i Sverige tillräckligt länge för att då bli berättigad till pension utan uppfyller föreskriven kvalifikationstid först viss tid därefter, börjar enligt de för änkepension gällande reglerna denna förmån att utbetalas från den senare tidpunkten. Detsamma blir fallet för omställningspension och särskild efterlevandepension. Omställningspensionen kan dock utgå under enbart ett eller – i vissa fall – högst ca tolv år, och denna tid räknas alltid från tidpunkten för dödsfallet. Vid utgången av denna tid föreligger inte längre rätt till pension. Har en utländsk medborgare då inte fullgjort tillräcklig bosättnings-tid, kommer därför inte att kunna utges omställningspension.

På liknande sätt kan en utlänning beviljas folkpension i form av särskild efterlevandepension först från den tidpunkt då kvalifikationsvillkoren i 4 § är uppfyllda. Det krävs också att övriga förutsättningar för rätt till särskild

efterlevandepension då är för handen. Bl.a. måste den efterlevandes förvärvsmöjligheter ha varit nedsatta alltsedan tidpunkten för dödsfallet och den efterlevande måste uppfylla villkoren för rätt till omställningspension. Däremot *fordras inte* att den efterlevande faktiskt uppburit omställningspension under någon tid. Reglerna bygger alltså på tanken att utläningar, frånsatt kravet på viss minsta bosättningstid, skall behandlas enligt samma principer som svenska medborgare när det gäller rätten till efterlevandepension vid bosättning i Sverige.

Undantag från de beskrivna reglerna i 5 kap. kan i vissa fall gälla enligt *socialförsäkringskonventioner* som träffats med andra länder med stöd av 20 kap. 15 §. Reformeringsen av efterlevandepensioneringen aktualiserar frågan om tillämpningen i framtiden av de konventioner som har slutits på grundval av hittills gällande regler om familjepension, i avvaktan på att konventionerna i förekommande fall revideras.

De bilaterala konventionerna är huvudsakligen av två typer såvitt gäller regleringen av svenska pensionsförmåner. Den ena typen representeras av 1975 års konvention med Österrike och de konventioner som förhandlades fram åren närmast därefter med Förbundsrepubliken Tyskland, Jugoslavien, Portugal, Schweiz, Turkiet och Frankrike. De kännetecknas av att de innehåller en rad, i förhållande till den svenska lagstiftningen självständiga bestämmelser som konstituerar pensionsrätten. Detta gäller såväl i fråga om kvalifikationstider som beträffande utbetalning av pension utomlands etc. Särskilt för denna grupp konventioner skapar efterlevandepensionsreformen tillämpningsproblem.

Redan har noterats att kvalifikationstiden för barnpension från folkpensioneringen i lagstiftningen sänks till sex månader. I de nu uppräknade konventionerna anges uttryckligen en femårig kvalifikationstid. För att förebygga tillämpningsproblem i avvaktan på en revision har en särskild övergångsbestämmelse tagits in i punkt 13 i övergångsreglerna av innebörd att den kortare kvalifikationstiden enligt den nya lagstiftningen gäller oavsett att en längre kvalifikationstid har bestämts i en konvention.

Beträffande folkpension i form av änkepension innehåller samma konventioner en uttrycklig regel om att pension till en änka som är bosatt utomlands utges på grundval av det antal år med ATP-poäng som tillgodoräknats den avlidne. Dessutom finns regler som garanterar att änkepensionen övergår i ålderspension vid uppnåendet av pensionsåldern. Dessa regler kan fortfarande tillämpas såvitt gäller änkepensioner som utges enligt övergångsreglerna. De nya formerna av efterlevandepension – omställningspension och särskild efterlevandepension – faller däremot inte in under konventionernas begrepp änkepension. Nyssnämnda socialförsäkringskonventioner saknar följaktligen bestämmelser om dessa pensionsformer, vilket förutsätter att konventionerna revideras innan de kan tillämpas på dem. Såvitt gäller kvalifikationstider för dessa nya former av pension kan 5 kap. 4 § omedelbart tillämpas.

De senaste bilaterala konventionerna – med Marocko, Italien, Nederländerna, Österrike (efter 1982 års revision), Israel, Spanien, Grekland (efter 1984 års revision), Canada och Amerikas Förenta Stater – har utformats på annat sätt, nämligen mot bakgrund av 1979 års utvidgning av den svenska lagstiftningens regler om rätt till folkpension till utländska medborgare och

om utbetalning av folkpension till svenska medborgare bosatta utomlands.

Dessa konventioner innehåller således i nu aktuella avseenden i huvudsak hänvisningar till svensk lagstiftnings regler och därutöver bestämmelser om att det andra landets medborgare skall behandlas lika med svenska medborgare. De torde därför kunna tillämpas även i fortsättningen oavsett de ändringar som genomförs i 5 kap. AFL. Det betyder beträffande barnpension att förkortningen av kvalifikationstiden slår igenom utan behov av särskilda bestämmelser. Beträffande omställningspension och särskild efterlevandepension kommer likaledes de nya bestämmelserna om kvalifikations-tid i 5 kap. 4 § första stycket att gälla. I fråga om utbetalning utomlands innehåller dessa konventioner en regel om likabehandling med svenska medborgare, och följaktligen kommer lagreglerna i 5 kap. 2 § såvitt gäller omställningspension och särskild efterlevandepension att bli direkt tillämpliga även för medborgare i det andra landet.

Såvitt gäller änkepensioner som efter efterlevandepensionsreformens genomförande utges övergångsvis kommer dessa senare konventioner att gälla oförändrade med hänsyn till konventionernas uppbyggnad och till följd av den svenska lagstiftningens övergångsregler.

Den nordiska överenskommelsen om social trygghet har en i många avseenden unik konstruktion. I nu berörda hänseenden gäller emellertid i huvudsak vad som sagts om de senast ingångna bilaterala konventionerna. Den torde således kunna tillämpas på såväl de nya pensionsformerna som de övergångsvis utgivna änkepensionerna.

8 kap. Om efterlevandepension

För att markera att det rör sig om en genomgripande reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner har samlingsbeteckningen för dessa ändrats från familjepension till efterlevandepension. Rubrikerna till 8 och 14 kap. har ändrats i enlighet härmed.

1 §

I paragrafens *första stycke* har tagits in vissa för kapitlet gemensamma bestämmelser. Bl.a. har begreppet efterlevandepension definierats såsom innefattande dels barnpension, dels omställningspension och särskild efterlevandepension. Vidare har markerats att sådan pension utges efter dödsfall till efterlevande barn och make. Av 16 kap. 10 § följer att efterlevandepension kan utgå även i vissa fall då någon under resa eller eljest blivit borta och det kan antas att denne har avlidit.

Paragrafens *andra stycke* motsvarar delar av nuvarande 2 §. I detta stycke har tagits in en regel som med efterlevande make likställer den som stadigvarande sammanbodde med en icke gift man eller kvinna vid dennes död och som har varit gift med eller har eller har haft eller vid dödsfallet väntade barn med denne. Liksom enligt nuvarande regel krävs att såväl mannen som kvinnan inte var gift med annan vid dödsfallet för att likställighet skall vara för handen. De närmare motiven för denna likställighetsregel har redovisats i avsnitt 4.2.

Med efterlevande make skall enligt förslaget alltså likställas även icke gift efterlevande som vid dödsfallet väntade barn. Detta skall gälla oavsett om det är mannen eller kvinnan som har avlidit. En förutsättning för att regeln skall tillämpas är att det är ett för den avlidne och den efterlevande gemensamt barn. Naturligtvis kan det dock inte komma i fråga att företa några mer ingående undersökningar huruvida detta villkor är uppfyllt. Om det är kvinnan som avlidit, kan havandeskapet styrkas genom uppgifter från läkare e.d. Endast om särskilda skäl skulle ge anledning därtill, torde böra ifrågasättas att det rört sig om ett gemensamt barn. Är det mannen som avlidit kan det faderskapsrättsliga avgörandet läggas till grund för likställighetsregelns tillämpning.

För likställighet fordras, liksom enligt den nuvarande regeln i 2 §, att parterna stadigvarande sammanbodde med varandra vid tidpunkten för dödsfallet. Innebörden av detta villkor, som avses gälla även i fråga om gifta, behandlas närmare i kommentaren till 4 §.

För att omställningspension och särskild efterlevandepension skall kunna utges fordras i vissa fall att sammanboendet mellan parterna har bestått oavbrutet minst fem år fram till tidpunkten för dödsfallet. Enligt nuvarande regler för änkepension krävs att det förelegat minst fem års äktenskap, varmed – under särskilda förutsättningar – jämställs tid varunder en icke gift kvinna oavbrutet sammanbott med en icke gift man fram till dennes död. I praxis har vid tillämpning av dessa regler inte tagits hänsyn till den tid som en kvinna sammanbott med mannen före äktenskapet, om de under den tiden inte uppfyllt villkoren för likställighet i nuvarande 8 kap. 2 §.

Den nu föreslagna likställighetsregeln innefattar inte någon sådan begränsning. Med hänsyn till att de flesta som gifter sig tidigare har sammanbott som ogifta under viss tid, anser jag det nämligen vara rimligt att man vid tillämpningen av villkoret om fem års oavbrutet sammanboende räknar med även den tid parterna stadigvarande sammanlevt före giftermålet. Detta bör alltså gälla även om parterna då inte hade gemensamt barn eller inte tidigare varit gifta med varandra. På motsvarande sätt bör sådan tid räknas den efterlevande till godo också om han eller hon aldrig gift sig med den sedermera avlidne men förhållandet vid dödsfallet är sådant som beskrivs i likställighetsregeln. Inte heller bör vid denna bedömning tillmätas vikt om någon av parterna var gift med annan under sammanboendets inledande fas. Däremot krävs att det verkligen rört sig om ett stadigvarande sammanboende under hela den aktuella femårsperioden.

2 §

Paragrafen, som behandlar villkoren för rätt till barnpension, motsvarar delvis nuvarande 5 § första stycket. Förutsättningen att en av eller båda barnets föräldrar har avlidit återfinns dock redan i den föreslagna 1 §. För att markera att tyngdpunkten i efterlevandepensioneringen skall ligga på barnpensionerna har reglerna om dessa flyttats fram före bestämmelserna om pension till vuxna efterlevande.

Rätten till barnpension tillkommer biologiskt barn och adoptivbarn till den avlidne. Att ett utländskt barn som tagits emot här i landet i adoptionssyfte

under vissa förutsättningar också omfattas av barnpensionsrätten följer av det nya fjärde stycket i 20 kap. 2 §. T.ex. styvbarn eller fosterbarn har däremot inte rätt till barnpension.

För att rätt skall föreligga till barnpension fordras inte att barnet har fötts före föräldrarnas död. Om barnet föds först därefter, uppkommer rätt till barnpension från födelsen.

Blir ett barn som uppbär barnpension adopterat av annan än den avlidnes make, upphör rätten till barnpension efter den avlidne föräldern (jfr SOU 1959:32 s. 81 och 211). Däremot påverkas inte barnpensionsrätten av att barnet ingår äktenskap (jfr SOU 1959:32 s. 70 och 81).

I *första stycket* av förevarande paragraf upptas som huvudregel att folkpension i form av barnpension – liksom enligt de nu gällande reglerna – utgår till dess barnet fyller 18 år. Av 16 kap. 9 § följer att pensionen utbetalas t.o.m. utgången av den månad varunder barnet uppnår denna ålder. Motsvarande föreslås i 14 kap. 2 § som huvudregel i fråga om barnpension från tilläggs pensioneringen.

I avsnitt 3.3 har föreslagits att barnpension från folkpensioneringen – och ATP – under vissa förutsättningar skall kunna utges också till efterlevande barn som är 18 år eller äldre. I *andra och tredje styckena* anges de närmare villkoren härför.

I *andra stycket* föreskrivs sålunda att barn som bedriver grundläggande studier efter uppnådda 18 år skall kunna fortsätta att uppbära barnpension under studietiden. Pensionen utges dock längst t.o.m. juni månad det år under vilket barnet fyller 20 år. De studier som skall kunna berättiga till barnpension är sådana som ger rätt till förlängt barnbidrag enligt lagen (1986:378) om förlängt barnbidrag eller studiehjälp enligt 3 kap. studiestöds-lagen (1973:349). Dessa studiestöd utgår i princip för studier på grund- eller gymnasieskolenivå.

De föreslagna reglerna överensstämmer i huvudsak med reglerna för rätt till förlängt bidragsförskott och till flerbarnstillägg för studerande i åldern 16–19 år. I prop. 1982/83:88 har lämnats en närmare beskrivning av de olika former av studier som ger rätt till förlängt barnbidrag och studiehjälp. Det kan därför på denna punkt hänvisas till den propositionen.

För att rätt till barnpension skall föreligga fordras inte att barnet faktiskt uppbär förlängt barnbidrag eller studiehjälp. Det är tillräckligt att barnet bedriver sådana studier som i sig ger rätt till dessa förmåner.

Barnpensionen skall även vid studier efter fyllda 18 år utbetalas månadsvis (16 kap. 4 §) och alltså inte per läsår eller termin. I princip krävs att barnet går i avsedd utbildning under i vart fall någon del av månaden för att det skall vara berättigat till barnpension för den månaden.

Om emellertid barnet genomgår en längre sammanhängande utbildning, skall pensionen kunna utges under hela tiden från utbildningens början till dess slut. Av *andra stycket* följer att tid för sådant uppehåll i utbildning som utgör ferier likställs med studietid. Barnpensionen skall alltså inte dras in under sådan tid. Detta gäller exempelvis sommarlov mellan två årskurser i gymnasieskolan eller mellan grundskola och gymnasieskola. Om barnet t.ex. slutar grundskolan i juni 1990, påbörjar en tvåårig utbildning den 20 augusti 1990 och avslutar utbildningen den 6 juni 1992, kan således barnpension

utges oavbrutet under hela tiden fram t.o.m. juni 1992. Skulle barnet emellertid avbryta studierna i förtid, dras pensionen in vid utgången av den månad under vilken avbrottet sker.

Med tid för studier likställs vidare tid då ett barn som annars bedriver studier på grund av sjukdom är förhindrat att delta i utbildningen.

Något krav uppställs inte på att barnet fortlöpande studerar efter fyllda 18 år. Barnpensionen kan utges även efter det att barnet gjort ett avbrott i studierna. I sådana fall börjar pensionen att utgå på nytt fr.o.m. den månad barnet återupptar studier på grund- eller gymnasieskolenivå. Förutsättning för att barnpension skall utges efter ett studieavbrott är emellertid att skolgången återupptas innan barnet fyller 19 år. Ett motsvarande villkor gäller enligt 7 kap. föräldrabalken beträffande föräldrars underhållsskyldighet mot barn (och även för rätten till förlängt bidragsförskott). Eftersom barnpensionerna bygger på underhållsskyldigheten, är det enligt min mening naturligt att för dessa ha samma krav. Det sagda innebär att jag inte kan biträda ett av RFV framfört förslag att nu inte uppta något krav på att en avbruten skolgång skall ha återupptagits innan barnet fyllt 19 år. Motsvarande fråga har såvitt gäller föräldrabalken och lagen (1984:1095) om förlängt bidragsförskott för studerande aktualiserats i en framställning till regeringen den 26 november 1987 av RFV och socialstyrelsen. Denna bereds för närvarande i regeringskansliet.

Under vissa förutsättningar kan studiehjälp utges för studier som omfattar kortare tid än åtta veckor. Vid studier av detta slag utges inte förlängt bidragsförskott och inte heller grundar barnet rätt till flerbarnstillägg. Enligt min mening finns med hänsyn bl.a. härtill inte skäl att då medge den studerande barnpension efter fyllda 18 år. En regel härom har tagits in i tredje stycket.

Där anges också att inte heller barn, som har återbetalningspliktiga studiemedel oberoende av föräldrarnas ekonomi enligt 3 kap. 12 § tredje stycket studiestödslagen, skall kunna uppbära barnpension efter 18 års ålder under den tid för vilket barnet uppbär sådana studiemedel. Jag kan alltså inte biträda det förslag som centrala studiestödsnämnden framfört om att inte uppta en regel av denna innebörd. I fall som här avses har barnet brutit sambandet med föräldrarnas ekonomiska förhållanden och har i stället en självständig ekonomi. Eftersom rätten till barnpension grundas på rätten till underhåll från föräldrarna, finns enligt min uppfattning inte skäl att i de nu berörda fallen utge barnpension. Detta motsvarar vad som gäller för förlängt bidragsförskott och flerbarnstillägg. Information om vilka elever som får sådana återbetalningspliktiga studiemedel finns samlad i centrala studiestödsnämndens informationssystem. Det finns därför möjlighet att kontrollera om en studerande uppbär denna form av studiehjälp.

Den föreslagna regeln innebär att barnpensionen skall dras in om barnet börjar uppbära återbetalningspliktiga studiemedel av nu aktuellt slag. Skulle barnet senare sluta att uppbära sådana studiemedel kan dock barnpension på nytt utgå till barnet. På motsvarande sätt kan ett barn, som uppbär sådana återbetalningspliktiga studiemedel när föräldern avlider, inte beviljas barnpension från tidpunkten för dödsfallet men väl från en senare tidpunkt då sådana studiemedel inte längre utges till barnet.

I prop. 1987/88:116 föreslås att återbetalningspliktiga studiemedel av här aktuellt slag fortsättningsvis skall benämnas studielån.

Till följd av anknytningen till studier som berättigar till förlängt barnbidrag eller studiehjälp kommer barnpension efter fyllda 18 år i regel att kunna utgå endast till barn som är bosatta i Sverige. För att rätt skall föreligga till dessa studiesociala stöd fordras nämligen som huvudregel att barnet är att betrakta som bosatt här i landet. Under särskilda villkor kan dock studiehjälp utges även till den som bedriver studier utomlands. En utvidgning av rätten till barnpension efter uppnådda 18 år till att omfatta också barn som är bosatta i annat land skulle kunna komma i fråga konventionsvägen. I konventionsförhandlingar finns möjligheter att i förhållande till det enskilda landet göra en bedömning av det landets skolsystem och ta ställning till vilka skolformer som kan anses närmast tillgodose kraven.

Ett barn som önskar få barnpension efter fyllda 18 år bör i princip vara skyldigt att göra en särskild ansökan härom till försäkringskassan, eftersom den inte automatiskt har tillgång till alla de uppgifter som behövs. Ett sådant register finns emellertid – som påpekats av nämnden under remissbehandlingen – hos centrala studiestödsnämnden. I detta upptas uppgifter om bl.a. vilka barn som studerar på heltid vid gymnasieskola eller folkhögskola. Däremot saknas i registret uppgifter om bl.a. elever som bedriver studier på grundskolenivå. I sådana fall behövs särskild ansökan. Däremot kunde krav på ansökan undvaras för vissa andra grupper studerande. Av 16 kap. 1 § första stycket följer att det för flertalet pensionsförmåner, bl.a. barnpension, gäller ett krav på ansökan. I frågan om de närmare föreskrifter som behövs till komplettering härav avser jag att senare återkomma till regeringen.

Av en föreslagen ändring i 16 kap. 8 § framgår att det åligger den som uppbär barnpension efter uppnådda 18 års ålder att snarast underrätta försäkringskassan om eventuella förändringar som kan påverka rätten till barnpension. Skulle sådan anmälan underlåtas kan komma i fråga att med stöd av 20 kap. 4 § ålägga barnet att betala tillbaka vad som utbetalats för mycket.

3 §

Paragrafen, som reglerar grund- och garantinivåerna för barnpension inom folkpensioneringen, motsvarar nuvarande 6 §. Den närmare innebörden av förslagen i detta hänseende har utvecklats i avsnitt 3.4.1.

Barnpensionen reduceras från garantinivån ned till grundnivån med hänsyn till den tilläggspension i form av barnpension som utgår till barnet. Även i det fall att barnet har förlorat båda sina föräldrar minskas folkpensionen till barnet från garantinivån om totalt 80 % av basbeloppet ned till grundnivån 50 % av basbeloppet med hänsyn till den tilläggspension i form av barnpension som kan tillkomma barnet. Det blir här utan betydelse efter vilken av föräldrarna som barnet erhåller tilläggspension.

Någon reduktion på grund av efterlevandepension som utges till vuxen efterlevande till den avlidne föräldern skall inte göras enligt förslaget. I vissa fall kommer dock övergångsvis att ske en samordning med änkepension. Regler härför har tagits in i punkt 4 i övergångsbestämmelserna.

Paragrafen anger förutsättningarna för rätt till folkpension i form av omställningspension för en tid av ett år efter dödsfallet. Övervägandena härom har redovisats i avsnitt 4.3.2. Rätten till omställningspension från folkpensioneringen för förlängd tid regleras i 5 §.

Avgörande för rätten till omställningspension är hur de i *första stycket* angivna förhållandena gestaltade sig vid den tidpunkt då dödsfallet inträffade. Att villkoren blir uppfyllda därefter utgör inte grund för att då börja betala omställningspension. På samma sätt blir förändringar som inträffar efter dödsfallet utan betydelse för den fortsatta pensionsrätten. Sålunda skall något krav inte gälla i barnfallen att den efterlevande fortlöpande under pensionsperioden sammanbor med barn eller har vårdnaden om det. Inte heller fordras att barnet under hela denna tid är under tolv års ålder.

Något krav finns inte i barnfallen att det är ett för makarna gemensamt *barn* eller att det är ett biologiskt barn eller adoptivbarn till en av dem. Även andra barn kan, som angetts i avsnitt 4.3.2, grunda rätt till omställningspension för den efterlevande. Inte heller fordras att barnet är fött vid tidpunkten för dödsfallet. Är det fråga om ett gemensamt barn som föds först därefter får – liksom enligt nuvarande praxis i fråga om rätten till änkepension – villkoret om sammanlevnad med barnet vid dödsfallet anses vara uppfyllt. Rätt bör då föreligga till omställningspension för den efterlevande från den tidpunkt då maken avled.

Villkoren om att parterna *stadigvarande sammanbodde* vid tidpunkten för dödsfallet och att – i icke-barnfallen – sammanboendet varat oavbrutet minst fem år under tiden närmast före dödsfallet bör inte ges en alltför snäv tolkning. Det förhållandet att parterna under en viss tid levt på skilda orter – inom eller utom Sverige – bör inte alltid få till följd att sammanlevnaden skall anses ha upphört, utan vikt får läggas vid orsaken till detta. Berodde avbrottet i sammanlevnaden på söndring i äktenskapet, får sammanboendet anses avslutat. Om avbrottet däremot hade sin grund i någon av parternas arbetsförhållanden, kan man inte göra gällande att sammanlevnaden upphört. Om t.ex. en av parterna till följd av sitt arbete måste vistas längre tider på annan ort – i eller utanför Sverige – men hade kvar sin egentliga bostad hos den andra maken och upprätthöll sammanlevnaden under veckoslut eller under semestrar och andra längre ledigheter, bör detta inte förta förhållandet dess karaktär av oavbrutet sammanboende i nu förevarande mening. Som exempel på här avsedda fall kan nämnas de då ena parten arbetar som sjöman eller anläggningsarbetare. Samma bedömningsgrunder blir tillämpliga om endera parten tillfälligtvis tas in på sjukhus eller liknande. Vid bedömningen är en faktor som blir av betydelse var parterna varit kyrkobokförda. Om parterna varit kyrkobokförda på skilda fastigheter torde man i många fall kunna utgå från att de inte sammanbott stadigvarande. Detsamma gäller om någon av parterna under femårsperioden eller en del därav uppburit bostadsbidrag såsom ensamstående. Även taxeringen för inkomstskatt kan bli av betydelse vid avgörandet av om parterna sammanbott eller inte.

De angivna bedömningsgrunderna avser fall såväl då parterna var gifta som då de sammanbott utan äktenskap under förhållanden som enligt 1 §

andra stycket likställer den efterlevande med gift. För gifta bör emellertid presumptionen vara att det rört sig om ett oavbrutet sammanboende under tiden för äktenskapets bestånd. Först om skäl skulle tala i annan riktning finns anledning att göra en mer ingående undersökning.

Motsvarande principer bör tillämpas för det i barnfallen uppställda villkoret att den efterlevande (och den sedermera avlidne) vid dödsfallet skall ha stadigvarande sammanbott med barnet. I fråga om innebörden av detta krav kan dessutom hänvisas till kommentaren till 5 §.

I fall som avses i första stycket b krävs att sammanboendet mellan makarna har bestått oavbrutet under en tid av minst fem år. Denna tidrymd måste ha infallit i direkt anslutning till dödsfallet. Som angetts i kommentaren till 1 § fordras däremot inte att makarna under hela denna femårsperiod har varit gifta eller sammanlevt under förhållanden som enligt 1 § andra stycket likställer icke gifta samboende med gifta. Det är tillräckligt att detta villkor om äktenskap eller viss kvalificerad samlevnad är uppfyllt vid tidpunkten för dödsfallet.

Den femårsperiod varunder parterna skall ha sammanbott räknas i dagar. Om parterna t.ex. flyttat samman den 25 april 1985 och dödsfallet inträffar den 15 april 1990, har sammanboendet inte bestått under fem års tid, och det föreligger alltså inte rätt till omställningspension för den efterlevande. Av naturliga skäl torde dock i många fall uppstå svårigheter att i efterhand mera exakt fastställa en bestämd dag då parterna börjat sammanbo. Några mer ingående undersökningar om tidpunkten då sammanboendet inletts synes i regel inte vara nödvändiga.

Omställningspension enligt 4 § utges till efterlevande som är yngre än 65 år. Beviljad sådan pension skall alltså dras in vid utgången av månaden före den varunder den efterlevande fyller 65 år. Detta följer av 16 kap. 9 § i dess nya lydelse. Fr.o.m. 65-års månaden kan ålderspension utbetalas (16 kap. 5 § första stycket).

I andra stycket anges att rätten till omställningspension enligt förevarande paragraf avser en tid av tolv månader räknat från tidpunkten för dödsfallet. Av 16 kap. 5 § tredje stycket följer att pensionen utges fr.o.m. ingången av den månad då maken avled eller, om denne vid sin död uppbar ålders- eller förtidspension, fr.o.m. ingången av månaden därefter. Omställningspensionen skall utbetalas under tolv kalendermånader därefter. I dessa fall blir det därför inte aktuellt att tillämpa huvudregeln i 16 kap. 9 § att en pensionsförmån utges t.o.m. den månad då rätten till förmånen upphör. Regeln i andra stycket får företräde framför denna bestämmelse (jfr 16 kap. 9 § i dess ändrade lydelse). Om den pensionsberättigade själv skulle avlida före tolv månadersperiodens utgång, skall dock självfallet 16 kap. 9 § tillämpas och omställningspensionen dras in vid utgången av dödsfalls månaden.

Den tolv månadersperiod varunder omställningspension sålunda kan utbetalas är den som börjar löpa fr.o.m. den månad som nu angetts. Om t.ex. dödsfallet inträffar den 20 mars ett år och den avlidne då inte uppbar pensionsförmån, kan alltså omställningspensionen utges fr.o.m. ingången av mars månad det året t.o.m. utgången av februari månad nästföljande år. Uppfyller den efterlevande under denna tidsperiod inte villkoren för pensionsrätt kan han eller hon inte senare börja uppbära pension, även om

villkoren då blivit uppfyllda. Rätten till pension bortfaller definitivt i och med tolv månadersperiodens utgång. Dock gäller givetvis retroaktivregeln i 16 kap. 5 § femte stycket också för omställningspension.

Någon motsvarighet till *nuvarande tredje stycke* om minskning av änkepension med hänsyn till förtida uttag av ålderspension finns inte med avseende på de nya formerna av efterlevandepension.

5 §

I paragrafen ges regler för den i avsnitt 4.3 föreslagna omställningspensionen för förlängd tid. Denna pension kan utgå som en fortsättning på omställningspension enligt 4 § under som längst ytterligare ca elva års tid.

Första stycket anger förutsättningarna för rätten till omställningspension för förlängd tid. För att en efterlevande man eller kvinna skall kunna beviljas sådan pension krävs först och främst att de i 4 § angivna villkoren för rätt till omställningspension för en tid av ett år är uppfyllda. Den efterlevande måste alltså ha stadigvarande sammanbott med maken (eller därmed likställd) vid den tidpunkt då denne avled. Dessutom skall den efterlevande ha oavbrutet sammanbott med maken (eller därmed likställd) under en tid av minst fem år fram till tidpunkten för dödsfallet eller vid dödsfallet ha stadigvarande sammanbott med barn som inte hade fyllt tolv år och som stod under rättslig vårdnad av makarna eller av endera av dem. Däremot fordras inte att den efterlevande faktiskt uppburit den ettåriga omställningspensionen. Det är tillräckligt att förutsättningarna för rätten därtill är uppfyllda.

Ytterligare gäller som villkor för förlängd omställningspension att den efterlevande fortlöpande har den rättsliga vårdnaden om och stadigvarande bor samman med ett barn som inte har uppnått tolv års ålder. Detta barn måste dessutom ha stadigvarande vistats i parternas hem vid tidpunkten för dödsfallet. Finns flera barn än ett, fordras att minst ett av barnen som den efterlevande bor samman med stadigvarande vistades i hemmet redan vid dödsfallet och inte har fyllt tolv år. Däremot krävs inte att den efterlevande var vårdnadshavare för det barnet vid tidpunkten för dödsfallet, utan det är tillräckligt att vårdnaden överflyttats till den efterlevande under den tid då rätt till pension enligt 4 § förelegat. Inte heller finns något krav på att det är ett för den efterlevande och den avlidne gemensamt barn eller att barnet är besläktat med den efterlevande. Även ett barn som föds först efter dödsfallet får, liksom i fråga om omställningspension enligt 4 §, anses ha stadigvarande vistats i parternas hem vid dödsfallet, om det är ett för parterna gemensamt barn.

Villkoren om stadigvarande sammanboende och om stadigvarande vistelse bör inte ges en alltför snäv innebörd. Att barnet eller den efterlevande tillfälligt vistas på annat håll bör således inte påverka rätten till pension. Om t.ex. barnet under ferier o.d. bor i hemmet, bör inte den omständigheten att det under övrig del av året vistas på annan ort för skolgång e.d. anses medföra att kravet på stadigvarande vistelse i hemmet inte är uppfyllt. Är barnet varaktigt omhändertaget för vård på institution eller i fosterhem, kan det däremot inte anses stadigvarande bo samman med den efterlevande. Ett barns tillfälliga vistelse exempelvis på sjukhus eller i enskilt hem bör

självfallet inte påverka rätten till omställningspension. På motsvarande sätt bör inte heller det förhållandet att den efterlevande maken tillfälligt måste lämna hemmet på grund av sjukdom eller till följd av arbete eller utbildning medföra att pensionsrätten bortfaller. Vid tillämpning av de nämnda förutsättningarna kan ledning hämtas från den praxis som utbildats för tolkningen av motsvarande villkor beträffande rätten till änkepension från folkpensioneringen (jfr. SOU 1959:32 och prop. 1960:75).

Förutom angivna krav på faktisk vård av barnet fordras att den efterlevande har den rättsliga vårdnaden om det. Något krav på att vårdnaden tillagts den efterlevande genom lagakraftägande dom av domstol finns inte. Även t.ex. ett interimistiskt beslut i vårdnadsfrågan kan utgöra grund för att vårdnadsvillkoret är uppfyllt. Det fordras inte att den efterlevande är ensam vårdnadshavare för barnet. Också om barnet står under gemensam vårdnad av den efterlevande och en annan person är förutsättningen för rätt till omställningspension uppfylld. Eftersom barnet måste sammanbo stadigvarande med den efterlevande och ha gjort detta även vid tidpunkten för dödsfallet, fordras dock – i fall av gemensam vårdnad – att den efterlevande tar faktisk vård om barnet och att barnet varaktigt bor tillsammans med den efterlevande, och alltså inte med den andra vårdnadshavaren. Detta motsvarar vad som föreskrivs för rätten till bidragsförskott (1 § andra stycket lagen 1964:143 om bidragsförskott).

I likhet med ettårig omställningspension utgår omställningspension för förlängd tid endast till efterlevande som är under 65 års ålder. Utgående pension skall alltså, om den efterlevande fyller 65 år, dras in vid utgången av månaden dessförinnan.

Vidare utges förlängd omställningspension längst till utgången av den månad då det yngsta barnet fyller tolv år. När detta inträffar upphör pensionsrätten. Ytterligare gäller att pensionsrätten bortfaller om den efterlevande skulle upphöra att bo stadigvarande samman med barnet eller förlora vårdnaden om det eller om barnet skulle avlida. Av 16 kap. 9 § följer att pensionen då dras in fr.o.m. utgången av den månad under vilken rätten till den upphör. Skulle den efterlevande emellertid senare komma att ånyo uppfylla villkoren för rätt till omställningspension enligt 5 § och barnet ännu inte ha fyllt tolv år, kan pensionen – efter ny ansökan – utbetalas på nytt från den tidpunkten och utges längst fram till dess barnet uppnår denna ålder.

Av första stycket framgår vidare att förlängd omställningspension utges först fr.o.m. månaden efter den då tolv månaderstiden för rätt till omställningspension enligt 4 § löpt ut. Den förlängda omställningspensionen utgår sedan så länge som villkoren i paragrafen är uppfyllda.

Andra stycket innehåller en bestämmelse om att rätten till omställningspension enligt den nu behandlade paragrafen upphör om den pensionsberättigade ingår äktenskap eller upptar en stadigvarande sammanlevnad med någon, med vilken den pensionsberättigade har varit gift eller har eller har haft barn. I dessa senare fall är det utan betydelse om den nya parten är gift med annan. Har pensionen med tillämpning av denna regel en gång bortfallit, kan pensionsrätten inte senare återupplivas om det nya äktenskapet eller sammanboendet skulle upplösas efter en tid. Det förtjänar understrykas att regeln avser enbart omställningspension enligt 5 §. Omställ-

ningspension enligt 4 § (för en tid av ett år) påverkas inte av omgifte e.d. Motiven för förslagen har utvecklats i avsnitt 4.3.2.

Någon motsvarighet till det *nuvarande andra stycket* om inverkan på rätten till barnpension av att underhållsskyldighet fullgjorts genom betalning av engångsbelopp har, som utvecklats i avsnitt 3.4.1, inte upptagits i förslaget.

6 §

Denna paragraf och de närmast följande behandlar villkoren för rätt till den i avsnitt 4.4 föreslagna särskilda efterlevandepensionen.

För att bli berättigad till särskild efterlevandepension måste den efterlevande – enligt bestämmelse i *första stycket* – uppfylla de i 4 § angivna förutsättningarna för rätt till ettårig omställningspension. Något krav på att den efterlevande faktiskt skall ha uppburit omställningspension har däremot inte uppställts. Detta får betydelse för bl.a. utlänningars och utlandssvenskars rätt till pension. Är den efterlevande utländsk medborgare räcker det inte att förutsättningarna för rätt till omställningspension enligt 4 § är uppfyllda för att sådan pension skall kunna beviljas. Dessutom måste kravet i 5 kap. 4 § om viss tids bosättning i Sverige vara uppfyllt. Är så inte fallet under den tid då omställningspension kunnat utgå men väl senare då rätten därtill upphört, kan den efterlevande alltså beviljas särskild efterlevandepension trots att omställningspension inte utgått. Likaså skall rätt till särskild efterlevandepension föreligga för en svensk medborgare, som under omställningsperioden varit bosatt utomlands utan att då ha haft rätt till omställningspension och som därefter flyttat tillbaka till Sverige.

Särskild efterlevandepension kan – på grund av hänvisningen till 4 § – inte utgå till änka eller änking (eller därmed likställd) som är äldre än 65 år. Inte heller kan pensionen utges till den som dessförinnan uppbär ålderspension. Detta framgår av 9 § andra stycket.

I första stycket anges vidare särskilda villkor som skall gälla för rätten till särskild efterlevandepension. Att vid tillämpningen av dessa villkor ledning kan hämtas från den praxis som utbildats vid tillämpning av motsvarande bestämmelser inom förtidspensioneringen har utvecklats i den allmänna motiveringen (avsnitt 4.4).

Frågan om innebörden av begreppet lämpligt arbete regleras i 8 § och utvecklas i motiveringen till den paragrafen.

För rätt till särskild efterlevandepension krävs att förvärvsmöjligheterna skall vara nedsatta på grund av arbetsmarknadsmässiga skäl, nedsatt hälsa eller annan därmed jämförlig omständighet, såsom bosättning på ort med brist på arbetstillfällen och svårigheter att flytta till annan ort. Sådana omständigheter kan också vara att det inte rimligen kan begäras att den efterlevande, till följd av t.ex. åldern och tidigare sysselsättning, söker sig in på arbetsmarknaden. Även handikapp av olika slag kan vara grund för att utge efterlevandepension, om förtidspension eller sjukbidrag inte kan utgå till den efterlevande. Nedsättningen av hälsan kan ha både fysisk och psykisk grund. Även följd tillstånd efter sjukdom och medfödda defekter liksom, när det gäller äldre försäkrade, rena åldersförändringar kan medföra att villkoret för rätt till efterlevandepension är uppfyllt. Över huvud taget bör, när det

gäller frågan om medicinska skäl föreligger, samma bedömningsgrunder tillämpas som för rätten till förtidspension. Prövningen för efterlevandepension kommer dock sannolikt att oftare gälla en kombination av flera faktorer som sammantagna påverkar förvärvsmöjligheterna.

Har den efterlevandes förvärvssvårigheter annan grund än de angivna skall inte kunna utgå särskild efterlevandepension. T.ex. vård av anhörig utgör i sig inte skäl för sådan pension. Nedsättningen av förvärvsmöjligheterna måste kunna konstateras objektivt. Beror avsaknaden av arbete på bristande intresse för förvärvsarbete eller för utbildning till senare arbete, är kraven för rätt till särskild efterlevandepension alltså i princip inte uppfyllda. Har den efterlevande t.ex. erbjudits ett för denne lämpligt arbete men inte velat tillträda detta eller på annat sätt orsakat att anställning inte kommit till stånd, bör pension inte beviljas eller – om det var ett arbete med enbart kortare arbetstid – utges med endast en mindre kvotdel. Likaså bör en utgående sådan pension dras in eller sättas ned med hänsyn till omfattningen av det arbete som den efterlevande skulle ha kunnat påbörja. Även härvidlag finns alltså parallellitet med förtidspensioneringen. Som angetts i avsnitt 4.4 krävs dock att det är rimligt begära att den efterlevande skall ta ett förvärvsarbete. I kommentaren till 7 och 8 §§ anges närmare riktlinjer för denna bedömning.

För rätt till särskild efterlevandepension krävs att förvärvsmöjligheterna är nedsatta med minst hälften. I kommentaren till 7 och 8 §§ ges närmare riktlinjer för bedömningen härav.

Nedsättningen av förvärvsmöjligheterna skall ha förelegat redan vid tidpunkten för dödsfallet. I annat fall kan särskild efterlevandepension inte beviljas, även om möjligheterna till försörjning sedermera satts ned med minst hälften. I sådant fall får den efterlevande, på samma sätt som andra som blir arbetslösa, förlita sig på samhällets övriga former av stöd som tar sikte på sådana kategorier. Inte heller kan särskild efterlevandepension beviljas den vars förvärvsmöjligheter visserligen var nedsatta med minst hälften vid tidpunkten för makens död men som under omställningstiden lyckats få ett arbete som bedöms vara stadigvarande och som tryggar försörjningen. Nedsättningen av förvärvsmöjligheterna skall således finnas även vid den tidpunkt då rätten till särskild efterlevandepension inträder, dvs. vid den tidpunkt då rätten till omställningspension i endera av dessa två former upphör.

Att försörjningsmöjligheterna var nedsatta i erforderlig mån såväl vid makens död som då rätten till omställningspension upphör är dock inte tillräckligt för att rätt skall föreligga till särskild efterlevandepension. Är situationen sådan att den efterlevande under omställningstiden har erhållit ett arbete på minst halvtid som bedömts bli stadigvarande men därefter slutat detta arbete och fått sina förvärvsmöjligheter nedsatta, kan försörjningssvårigheterna inte anses ha ett sådant direkt samband med makens död att rätt bör föreligga till särskild efterlevandepension. Har arbetet haft mindre omfattning eller varit endast kortvarigt, är den efterlevande dock inte betagen rätten till denna förmån.

Av praktiska skäl kommer prövningen av i vad mån den efterlevandes förvärvsmöjligheter är nedsatta som regel att få göras med hänsyn till förhållandena vid ansökningstillfället. Vad avser tiden dessförinnan torde i

de flesta fall kunna vara tillräckligt med en undersökning om i vilken utsträckning den efterlevande då faktiskt förvärvsarbetat.

I första stycket anges slutligen att nedsättningen av förvärvsmöjligheterna skall kunna antas vara inte endast kortvarig för att rätt till pension skall föreligga. För att särskild efterlevandepension skall förvägras på nämnda grund måste förhållandena vara sådana att det med hög grad av säkerhet kan bedömas att den efterlevande kommer att få ett stadigvarande arbete inom någon månad. Så kan t.ex. vara fallet om den efterlevande fått en fast anställning men ännu inte hunnit tillträda denna då rätten till omställningspension upphör. Att det utlovade eller erhållna arbetet måste ha viss varaktighet framgår av 16 kap. 7 a §. Denna fråga utvecklas närmare i motiveringen till det stadgandet.

Att rätten till särskild efterlevandepension – enligt bestämmelse i *andra stycket* – inträder då rätten till omställningspension upphör innebär att särskild efterlevandepension kan utges från den tidpunkt då någon av förutsättningarna för rätten till omställningspension bortfaller. Detta blir fallet då den efterlevande uppburit pension enligt 4 § under en tid av ett år eller – för den som uppburit förlängd omställningspension – när det yngsta barnet fyller tolv år. Rätt till särskild efterlevandepension kan dessutom inträda om t.ex. sammanboendet med barn under tolv års ålder av någon anledning upphör i förtid och omställningspensionen därför dras in. Skulle den efterlevande då beviljas särskild efterlevandepension men senare återuppta sammanlevnaden med barnet innan detta fyllt tolv år, kan den efterlevande – efter ansökan – på nytt få omställningspension. Om den efterlevande sålunda åter beviljas omställningspension, skall den särskilda efterlevandepension dras in. Detta följer av 9 § andra stycket. När rätten till omställningspension senare på nytt upphör, kan efter ny ansökan av den efterlevande ånyo prövas om förutsättningar föreligger för rätt till särskild efterlevandepension mot bakgrund av då aktuella förhållanden. För att särskild efterlevandepension åter skall kunna beviljas krävs i sådant fall att nedsättningen av försörjningsmöjligheterna bestått alltsedan dödsfallet.

7 och 8 §§

I 7 § anges under vilka förutsättningar särskild efterlevandepension skall utgå som hel eller som partiell pension. Bestämmelsen är utformad efter förebild av motsvarande regel inom förtidspensioneringen.

I princip bör graderingen av den särskilda efterlevandepensionen ske med hänsyn till i vilken omfattning den efterlevandes förvärvsmöjligheter är nedsatta. På motsvarande sätt som i fråga om förtidspension bör en efterlevande vars förvärvsmöjligheter är helt nedsatta eller som uppgår till högst en sjättedel av det normala kunna erhålla hel efterlevandepension. Till en efterlevande, vars förvärvsmöjligheter är nedsatta i mindre grad men likväl med minst två tredjedelar av det normala, bör efterlevandepension kunna utgå som två tredjedels pension. I övriga fall utges halv pension.

I 8 § anges närmare grunder för denna bedömning. Härvid kan i stora delar ledning hämtas från tillämpningen av motsvarande bestämmelser inom förtidspensioneringen samt inom lagstiftningen om arbetslöshetsförsäkring

och kontant arbetsmarknadsstöd.

Vid bedömningen får i varje enskilt fall göras en sammanvägning av föreliggande arbetshinder som är av arbetsmarknadsmässig art och sådana som betingas av hälsoskäl eller annan därmed jämförlig omständighet. Här måste göras en helhetsbedömning av den efterlevandes anknytning till arbetslivet och av hans eller hennes möjligheter att få och ta ett förvärvsarbete, direkt eller efter någon form av utbildning. Bedöms förvärvsmöjligheterna vara nedsatta med minst hälften skall särskild efterlevandepension kunna beviljas.

Bedömningen måste i varje enskilt fall ta sikte på förhållandena i just det fallet. Enbart den omständigheten att den efterlevande t.ex. bor i ett glesbygdsområde eller kommit upp i högre ålder kan inte alltid tas till intäkt för att särskild efterlevandepension skall beviljas. Vad som skall vara avgörande är om alla omständigheter sammantagna faktiskt medför att förvärvsmöjligheterna är nedsatta med minst hälften.

Vissa paralleller kan dras med vad som gäller beträffande rätten till förtidspension. Det är således inte utslagsgivande hur pass omfattande det aktuella handikappet – i det fallet sjukdom c.d. – i sig är. I stället skall vikt fästas vid i vilken omfattning handikappet påverkar förvärvsförmågan. Även för den som lider av en förhållandevis allvarlig medicinsk defekt kan, om omständigheterna i övrigt är gynnsamma, möjligheterna att få ett arbete som tryggar försörjningen vara goda. I ett sådant fall beviljas inte förtidspension. I andra fall kan situationen vara den att en mindre allvarlig sjukdom i kombination med arbetshinder av annan art medför att förvärvsförmågan får anses vara nedsatt med minst hälften och förutsättningarna för förtidspension därmed uppfyllda. Motsvarande bedömning får göras i vad avser rätten till särskild efterlevandepension.

För rätt till särskild efterlevandepension fordras att *ned sättningen* av den efterlevandes förvärvsmöjligheter *uppgår till minst hälften*. Som utgångspunkt för bedömningen om detta villkor är uppfyllt kan i regel tas det arbete som den efterlevande innehar eller har möjlighet att ta inom en kortare tid. Om den efterlevande har ett stadigvarande arbete med längre arbetstid än halvtid och med anställningsförmåner som svarar mot vad som är normalt för ett sådant arbete eller kan erbjudas ett lämpligt arbete av detta slag med tillträde inom den närmaste tiden, föreligger inte rätt till särskild efterlevandepension.

Då fråga är om en efterlevande som har endast halvtids- eller kortare deltidсанställning och möjligheter inte finns att bereda den efterlevande arbete som ger bättre försörjningsmöjligheter, kan efterlevandepension utges som två tredjedels eller halv eller – i vissa fall – hel pension. På motsvarande sätt får bedömas sådana efterlevande som till följd av sitt hälsotillstånd klarar av enbart deltidсарbete.

För att särskild efterlevandepension skall kunna utgå krävs emellertid att det är fråga om en betydande nedsättning av försörjningsmöjligheterna. Den som t.ex. har ett deltidсарbete som ger sådana inkomster att det innebär en god ekonomisk situation, bör rimligen inte dessutom tillerkännas särskild efterlevandepension. Vid bedömningen får i normala fall göras en jämförelse mellan å ena sidan de inkomster som den efterlevande uppbär eller kan uppbära och å andra sidan den inkomst som denne skulle ha kunnat få om ett

med hänsyn till de personliga förhållandena lämpligt heltidsarbete hade kunnat erbjudas. Uppgår den faktiska inkomsten till mer än hälften av den inkomst som den efterlevande kunnat påräkna vid lämpligt heltidsarbete, kan särskild efterlevandepension inte utgå. Om däremot den faktiskt erhållna inkomsten utgör t.ex. en tredjedel av heltidsinkomsten, skall kunna utges två tredjedels efterlevandepension.

Den nämnda jämförelsen mellan de båda inkomstnivåerna får inte bli någon mekanisk mätare av försörjningsmöjligheternas nedsättning. Det anförda får ses enbart som riktlinjer för tillämpningen.

Bedömningen i vad mån förvärvsmöjligheterna är nedsatta skall ske med utgångspunkt i den enskilde efterlevandes personliga förhållanden och sociala situation. Enbart den omständigheten att den efterlevande kan erbjudas ett arbete skall med hänsyn härtill inte utesluta rätt till särskild efterlevandepension. För att så skall vara fallet måste det erbjudna arbetet vara sådant att det kan anses som ett för den efterlevande lämpligt arbete mot bakgrund av dennes speciella förhållanden. I 8 § har tagits in regler för denna bedömning. Som tidigare framhållits kan ledning härvid hämtas från vad som gäller beträffande motsvarande bestämmelse för förtidspensioneringens del.

I de fall där den efterlevande tidigare förvärvsarbetat bör i första hand beaktas möjligheterna att återgå till en sådan tidigare sysselsättning. Konstateras att möjligheterna härtill är nedsatta med minst hälften får en bedömning ske om försörjningsmöjligheterna är nedsatta i samma utsträckning i förhållande till andra sysselsättningar som kan komma i fråga. Härvid får man utgå från den del av arbetsmarknaden som det är rimligt att beakta med hänsyn till varaktigheten och omfattningen av den efterlevandes tidigare utbildning och verksamhet. Hänsyn får också tas till ett sådant yrke för vilket den efterlevande kan ha erhållit utbildning efter makens fränfalle.

I begreppet lämpligt arbete ligger vidare, på motsvarande sätt som för kontant stöd vid arbetslöshet, att anställningsförmånerna inte får vara sämre än vad som är normalt. Även om den efterlevande kan erbjudas ett arbete på mer än halvtid kan försörjningsmöjligheterna anses vara nedsatta med minst hälften, om detta arbete är förenat med anställningsförmåner som normalt utges vid motsvarande arbeten med en arbetstid om högst halvtid.

Har den efterlevande inte tidigare förvärvsarbetat och saknar han eller hon yrkesutbildning eller fast förankring till en viss del av arbetsmarknaden, får uppskattningen av den arbetsinkomst som den efterlevande skulle ha kunnat erhålla av ett lämpligt heltidsarbete ske med utgångspunkt från arbetsför-tjänsten i orten för en icke yrkesutbildad person.

Ytterligare innebär de uppställda bedömningsgrunderna att ställning får tas till huruvida den efterlevande skall anses *skyldig att flytta* från hemorten om det behövs för att få arbete. Vid avgörande av denna fråga får beaktas den efterlevandes ålder, familjeförhållanden, fastighetsinnehav och andra liknande omständigheter. Om det med hänsyn härtill inte kan begäras att den efterlevande skall flytta, får försörjningsmöjligheterna bedömas med utgångspunkt enbart från förhållandena på hemorten och den närmaste omnejden. Samma faktorer blir av betydelse vid bedömningen av frågan om det bör krävas att den efterlevande tar ett anvisat arbete på en ort inom pendlingsavstånd från hemorten.

I paragrafen finns inte föreskrivet någon särskild bedömningsgrund för äldre efterlevande. Här finns således en skillnad gentemot vad som gäller inom förtidspensioneringen. Särbehandlingen av äldre på förtidspensioneringsområde innebär att bedömningen om arbetsförmågan är nedsatt främst skall avse den försäkrades förmåga att försörja sig genom sådant arbete som han tidigare utfört eller genom annat för honom tillgängligt lämpligt arbete. Innebörden härav är bl.a. att den försäkrade är skyldig att anta endast sådant arbete som han utan vidare kan utföra. Krav på omskolning e.d. uppställs alltså inte. Vidare innebär bestämmelsen att det för rätten till förtidspension tas i beaktande endast sådant arbete som är tillgängligt för den försäkrade. Hänsyn tas alltså enbart till om lämpligt arbete finns eller omedelbart kan anskaffas i anslutning till bostadsorten. Någon flyttningsskyldighet föreligger inte i dessa fall.

Att någon motsvarighet härtill inte har föreslagits för den särskilda efterlevandepensionens del skall ses bl.a. mot bakgrund av de skilda förutsättningarna som gäller för de båda förmånerna. Sålunda måste enligt huvudregeln alltid föreligga en medicinsk grund för förtidspension, något som inte är fallet beträffande efterlevandepension. Särreglerna för äldre tar inom förtidspensioneringen primärt sikte på dem som tidigare förvärvsarbetat, medan den särskilda efterlevandepensionen i främsta rummet är avsedd för den motsatta kategorin, nämligen personer som under lång tid varit borta från förvärvslivet. Vidare kommer flertalet av dem som kan bli aktuella för efterlevandepension sannolikt att befinna sig i just sådan ålder att de blir att anse som äldre i den mening som avses inom förtidspensioneringen. Även sådana äldre torde i många fall genom olika arbetsvårdsinsatser o.d. kunna beredas sysselsättning som kan trygga försörjningen för dem, under förutsättning att arbetshindren är av i huvudsak rent arbetsmarknadsmässig – och således inte hälsomässig – art.

Om emellertid den efterlevandes möjligheter att komma in på arbetsmarknaden försvåras även av nedsatt hälsa, ehuru detta inte berättigar till förtidspension, får bedömningen av nedsättningen av försörjningsmöjligheterna till stor del ske med utgångspunkt från vad som gäller inom förtidspensioneringen beträffande äldre försäkrade. Motsvarande bör gälla också i fråga om en efterlevande som, även om han eller hon är fullt frisk, kommit upp i närheten av den allmänna pensionsåldern. I dessa två nämnda fall bör alltså den eljest gällande skyldigheten att genomgå omskolning o.d. resp. att flytta från hemorten om arbete finns på annan ort, inte upprätthållas med samma styrka som annars. Om det med hänsyn till den efterlevandes förhållanden bedöms skäligt bör den kunna helt efterges. Omständigheter av detta slag inryms bland dem som anges i 8 §.

Den efterlevandes ålder kommer således att bli av stor betydelse vid bedömningen av rätten till särskild efterlevandepension. När det gäller yngre efterlevande, som står utan arbete och som inte har nedsatt hälsa, torde det i allmänhet finnas goda förutsättningar att bereda dem ett lämpligt arbete som kan trygga den fortsatta försörjningen. Kraftfulla insatser bör därför sättas in i sådana fall. Kraven på att den efterlevande flyttar till annan ort eller genomgår arbetsmarknadsutbildning e.d. kan naturligtvis också ställas högre ju yngre den efterlevande är. Även vid bedömningen av vad som skall kunna

anses vara ett för den efterlevande lämpligt arbete kommer åldern att spela en betydelsefull roll. Beträffande yngre efterlevande, som är utan yrkesutbildning och utan fastare anknytning till viss sektor av arbetsmarknaden, kan förutsättas att ett vidare spektrum av framtida yrkesbanor framstår som realistiska än för efterlevande som kommit upp i åren.

9 §

I paragrafens *första stycke* föreskrivs vissa inskränkningar av samordningskarakteraktär av rätten till särskild efterlevandepension för den som uppfyller förutsättningarna inte enbart för sådan pension utan även för förtidspension enligt AFL eller sjukpenning eller egenlivränta enligt LAF m.fl. författningar. (Rätten till sjukpenning enligt AFL för efterlevande som är berättigad till särskild efterlevandepension regleras i 3 kap. 3 och 8 §§.) Innebörden av paragrafen är att en efterlevande inte skall kunna ges dubbel kompensation genom att det för samma nedsättning av förvärvsmöjligheterna utges mer än en förmån.

De här föreslagna reglerna i kombination med 6 § första stycket i dess föreslagna lydelse – som ställer krav på att de förvärvsmöjligheter som berättigar till efterlevandepension skall vara nedsatta med minst hälften – medför att den som uppbär hel eller två tredjedels förtidspension (sjukbidrag) enligt AFL inte samtidigt kan få särskild efterlevandepension. Samtidigt med halv förtidspension kommer däremot att kunna utgå halv efterlevandepension. Detta skulle någon gång kunna bli aktuellt om den förtidspensionsberättigades förvärvsmöjligheter är ytterligare nedsatta genom dödsfallet utan att rätt därför föreligger till förhöjning av förtidspensionen. Som påpekats av försäkringsöverdomstolen torde det dock bli sällan eller om ens någonsin som denna situation kan bli aktuell med hänsyn till nuvarande praxis beträffande beviljande av förtidspension. Vad som här sagts skall på motsvarande sätt gälla beträffande sjukpenning och egenlivränta enligt LAF m.m.

Förutom omställningspension – som berörts i kommentaren till 6 § – tar bestämmelsen i *andra stycket* sikte på hel eller halv ålderspension som utgår efter förtida uttag. Att särskild efterlevandepension i andra fall inte kan utges till en ålderspensionär följer av att efterlevandepensionen inte kan utbetalas efter uppnådda 65 års ålder.

Hänvisningen i *tredje stycket* till 5 § andra stycket innebär att rätten till särskild efterlevandepension bortfaller – definitivt – vid omgifte eller inledande av samboendeförhållande som enligt nämnda bestämmelse är att jämställa med äktenskap.

10 §

I första stycket anges att särskild efterlevandepension kan begränsas till viss tid. Här ges också föreskrifter om regelbunden omprövning av pensionsrätten. Vid bedömningen av rätten till särskild efterlevandepension och av graderingen av denna får man ta som utgångspunkt det arbete som den

efterlevande redan har eller kan erbjudas inom kort. Som framhållits i avsnitt 4.4 krävs att den efterlevande har en stabil ställning på arbetsmarknaden för att han eller hon skall undantas från rätten till pension. Har den efterlevande en tillfällig anställning vid just den tidpunkt då prövningen görs, skall detta alltså inte utgöra grund för att vägra den efterlevande pension. I sådant fall skall pension kunna beviljas för viss tid men innehållas under den tid och till den del som försörjningen tillgodoses genom arbetet. Pensionsrätten blir då vilande helt eller delvis under denna tid. Bestämmelse härom har tagits in i 16 kap. 7 a §.

Om den efterlevande står utan arbete eller har arbete enbart i begränsad omfattning, skall försäkringskassan enligt en regel i 16 kap. 3 § i föreslagen lydelse undersöka möjligheterna att vidta åtgärder för att förbättra den efterlevandes förvärvsmöjligheter. Vilka åtgärder som härvid kan komma i fråga är beroende av en rad omständigheter. Bedöms utsikterna för den efterlevande vara goda att, efter t.ex. utbildning eller flyttning, få ett stadigvarande arbete bör detta påverka rätten till särskild efterlevandepension. I sådana fall skall dock finnas möjlighet att inledningsvis bevilja pension med bortseende härifrån. Är situationen den att omskolning e.d. först efter en viss tidsutdräkt kan leda till stadigvarande arbete, skulle i annat fall den efterlevande riskera att ställas utan möjlighet till försörjning under mellantiden. När nämnda insatser lett till förbättring av förvärvsmöjligheterna bör emellertid ske en omprövning av rätten till särskild efterlevandepension. I har den efterlevande påbörjat utbildning e.d. som kan förväntas leda till förbättrade förvärvsmöjligheter, skall efterlevandepension därför kunna begränsas till viss tid.

Begränsning av särskild efterlevandepension till viss tid bör således förekomma främst då pensionen knyts till viss utbildning e.d. I sådant fall får vid utgången av denna tid på nytt tas upp frågan om efterlevandepension skall utgå och med vilken andel en eventuell pension skall utbetalas. Tiden kan inte överstiga tre år. Som framgår av paragrafen skall pensionsrätten alltid omprövas minst en gång vart tredje år.

Att omprövningen inte får leda till höjning av pensionen framgår av andra stycket. Motivering för detta förslag har lämnats i avsnitt 4.4. Denna regel avser endast omprövning enligt den nu aktuella paragrafen. Vid sådan omprövning av försäkringskassa som avses i 20 kap. 10 § eller vid ändring av ett beslut enligt 20 kap. 10 a § är regeln givetvis inte tillämplig.

11 §

Paragrafen anger nivån för omställningspension enligt 4 och 5 §§ samt för hel särskild efterlevandepension. Övervägandena i dessa avseenden har redovisats i avsnitten 4.3.3 och 4.4.3.

Partiell särskild efterlevandepension från folkpensioneringen utgör för år räknat hälften resp. två tredjedelar av hel sådan pension.

I paragrafen ges ytterligare bestämmelser om samordningen med andra förmåner som kan komma en efterlevande med särskild efterlevandepension till del. Regler om sådan samordning finns dessutom i 9 § samt i 3 kap. 3 och 8 §§.

Den i förevarande paragraf föreskrivna samordningen innebär att särskild efterlevandepension utbetalas endast i den mån den överstiger en i paragrafen uppräknad annan förmån. Avräkning skall dock ske endast i den mån den andra förmånen tar sikte på samma nedsättning av förvärvsmöjligheterna som den särskilda efterlevandepensionen.

Är den efterlevande på grund av nedsättningen av sina förvärvsmöjligheter berättigad till såväl ersättning från arbetslöshetskassa resp. kontant arbetsmarknadsstöd (KAS) som särskild efterlevandepension, utgår sålunda efterlevandepensionen endast i den mån den överstiger den andra ersättningen. Mot utbildningsbidrag i form av dagpenning som utgår vid arbetsmarknadsutbildning, vid utredning om förutsättningarna för sådan utbildning eller vid yrkesinriktad rehabilitering skall avräkning ske på motsvarande sätt. Detsamma gäller i fråga om vuxenstudiebidrag enligt studiestödslagen (1973:349) eller lagen (1983:1030) om särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa. Avräkning görs också mot timersättning vid grundutbildning för vuxna (grundvux), vid vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda (särvux) och vid grundläggande svenskundervisning för invandrare.

Mina förslag innebär på några punkter utvidgningar i förhållande till pensionsberedningens förslag. Dessa föranleds bl.a. av påpekanden av RFV samt av förslagen i prop. 1987/88:113 om kompetensinriktad vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda, särvux. Frågan i vad mån ändring också bör göras i 11 kap. 2 § AFL såvitt gäller pensionsgrundande inkomst av anställning bör övervägas ytterligare och får tas upp i ett annat sammanhang.

Minskning enligt paragrafen skall göras också mot delpension som uppbärs av den efterlevande. Eftersom rätt till delpension kräver aktuell anknytning till arbetsmarknaden torde det i princip inte bli aktuellt att bevilja särskild efterlevandepension åt den som uppbär delpension. Skulle situationen emellertid vara sådan att den delpensionsberättigade hade blivit arbetslös före makens död och inte kunnat få arbete före omställningstidens utgång, skall särskild efterlevandepension inte vara utesluten. I sådant fall kan den efterlevande få behålla delpensionen också efter arbetslöshetens inträde. Det skall dock inte kunna komma i fråga att genom efterlevandepension täcka den inkomstförlust som delpensionen tar sikte på. I situationer av detta slag utbetalas efterlevandepensionen därför endast i den mån den överstiger beloppet för delpensionen. Även mot arbetslöshetsersättning som kan utgå till den efterlevande vid sidan av delpensionen görs avräkning på efterlevandepensionen.

Uppräkningen i paragrafen är uttömmande. Utanför samordningsbestämmelserna faller alltså bl.a. studiemedel enligt studiestödslagen. Detta skall ses mot bakgrund av att studiemedlen till största delen utgörs av återbetalningspliktiga lån och är inkomstprövade.

Inte heller föräldrapenning skall samordnas med särskild efterlevandepen-

sion. Den som avstår från förvärvsarbete för att vårda minderårigt barn kan inte på denna grund beviljas särskild efterlevandepension. Har den efterlevande däremot en gång beviljats sådan pension med hänsyn till svårigheter på arbetsmarknaden e.d., kan denne senare uppbära föräldrapenning utan att detta reducerar efterlevandepensionen, så länge försörjningssvårigheterna till följd av nedsatt hälsa, arbetsmarknadsskäl e.d. består. I dessa fall kan i princip utgå föräldrapenning endast på garantinivån (jfr förslaget till ändring av 3 kap. 5 § första stycket b). Är den efterlevande berättigad till högre föräldrapenning än på garantinivån, är det på grund av sådan anknytning till arbetsmarknaden att rätt i regel inte föreligger till särskild efterlevandepension. I den mån föräldrapenningen baseras på inkomst av deltidsarbete avser den att kompensera bortfallet härav, dvs. ett annat bortfall än det som skall täckas genom efterlevandepensionen.

Vad nu sagts beträffande efterlevande med föräldrapenning gäller även en efterlevande som vårdar handikappat barn och som till följd härav är berättigad till vårdbidrag från folkpensioneringen. Vårdbidraget avser att täcka både extra vårdinsatser och merkostnader på grund av barnets handikapp. Skulle bristen på förvärvsarbete för föräldern ha sin grund i arbetsmarknadsmässiga eller andra sådana skäl som anges i 6 § första stycket, skall särskild efterlevandepension kunna beviljas. En förutsättning härför är dock att den efterlevande står till arbetsmarknadens förfogande och är beredd att ta ett anvisat arbete, dvs. följer de föreskrifter som kan meddelas med stöd av 16 kap. 3 §. Om den efterlevande däremot avstår från förvärvsarbete enbart för att vårda barn utgör detta i sig inte skäl att bevilja särskild efterlevandepension.

Att den efterlevande kan göra anspråk på socialbidrag utgör givetvis inte anledning att förvägra honom eller henne särskild efterlevandepension.

Avräkning enligt förevarande paragraf skall göras inte bara mot sådana förmåner som faktiskt uppbärs av den efterlevande utan även mot en förmån vartill rätt föreligger men den efterlevande av någon anledning inte ansökt om. Sådan avräkning bör dock göras endast i uppenbara fall. Det kan inte komma i fråga att försäkringskassan företar någon mer omfattande utredning och prövning av i vad mån den efterlevande uppfyller förutsättningarna för rätt till en förmån som administreras av en annan myndighet. I regel bör kassan kunna inskränka sig till att kräva att den efterlevande gör en ansökan om en förmån av nu aktuellt slag, om den efterlevande kan förmodas ha rätt till förmånen.

9 kap. Om särskilda folkpensionsförmåner

1 §

Paragrafen, som behandlar rätten till barntillägg och barntilläggets storlek föreslås upphörd till följd av förslaget i avsnitt 8 om avveckling av barntillägget.

2 och 3 §§

Ändringarna i 2 § tredje stycket och 3 § andra stycket är föranledda av förslaget i avsnitt 8 att barn tillägget skall avvecklas. I det förstnämnda stycket har dessutom gjorts vissa rent redaktionella ändringar.

4 §

Bestämmelserna i *första stycket* tar sikte på sådan omställningspension från folkpensioneringen som utges för en tid av ett år efter dödsfallet. Enligt förslaget upphör sådan pension inte att utgå om den efterlevande under ettårsperioden ingår äktenskap eller börjar sammanbo med annan. I undantagsfall skulle den efterlevande alltså, om den nya maken (eller därmed jämställd) skulle avlida under ettårstiden, kunna för samma tid bli berättigad till omställningspension också efter denne och således till två sådana pensioner samtidigt. I ett sådant fall skall enligt bestämmelsen utges bara en pension. I regel kommer pensionerna i dessa situationer att vara lika stora, eftersom det nya systemet inte innehåller någon motsvarighet till nuvarande femtondelsreduktion i vissa fall av änkepension. Med hänsyn till regeln i 5 kap. 2 § om rätt till folkpension vid bösättning utomlands kan dock i vissa fall utges trettiondelsreducerad folkpension. Är detta aktuellt får den efterlevande uppbära den största omställningspensionen.

Något behov av motsvarande regler för förlängd omställningspension eller för särskild efterlevandepension föreligger inte. Dessa pensioner skall nämligen definitivt dras in om den efterlevande gifter om sig eller – under vissa förutsättningar – börjar sammanbo med annan (jfr. förslaget till 8 kap. 5 § andra stycket och 9 § tredje stycket). En efterlevande kan därför inte samtidigt vara berättigad till sådan pension efter mer än en avliden.

I *andra stycket* i paragrafen har regeln om samordning mellan änkepension, hustrutillägg och vissa andra förmåner tagits bort. Någon samordning mellan å ena sidan omställningspension och å andra sidan barnpension eller förtidspension är inte påkallad med hänsyn till omställningspensionens syfte. Likaså skall den efterlevande kunna uppbära i förtid uttagen ålderspension vid sidan av omställningspensionen. Samordningen mellan särskild efterlevandepension och förtidspension från folkpensioneringen regleras i 8 kap. 9 §. Att särskild efterlevandepension utgår samtidigt med barnpension torde inte kunna inträffa. På grund av det sagda fordras samordning enbart mellan barnpension och förtidspension. Nuvarande regel härom kvarstår oförändrad.

Någon reglering av rätten till efterlevandepension i fall då en avliden man efterlämnar mer än en hustru finns för närvarande inte i AFL. Inte heller i övrigt är den svenska lagstiftningen anpassad till *polygama äktenskap*. Om ett sådant äktenskap har ingåtts utom Sverige och är giltigt i den stat där det ingicks, kan det emellertid – enligt lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap – vara giltigt till formen även här i landet och således ge upphov till rättsverkningar i Sverige. Även äktenskap som ingåtts i strid med tvegiftesförbudet i

äktenskapsbalken är inte automatiskt ogiltiga, utan rättsverkningar uppkommer på grund av äktenskapen.

Frågan om efterlevandeskyddet i fall då en invandrad man vid sin död efterlämnar mer än en hustru har nyligen behandlats av familjelagssakkunniga i betänkandet (SOU 1987:18) Internationella familjerättsfrågor. Familjelagssakkunniga har därvid funnit att det inte är lämpligt att för dessa fall föreslå några bestämmelser inom den familjerättsliga lagstiftningen utan har i stället pekat på hur några situationer kan lösas i det praktiska rättslivet. Betänkandet bereds för närvarande i justitiedepartementet.

När det gäller efterlevandepensioneringen förutsätter enligt förslaget rätten till omställningspension och särskild efterlevandepension att den efterlevande stadigvarande sammanbodde med sin make vid dennes bortgång. De problem som kan uppstå i pensionshänseende då en make i ett polygamt äktenskap avlider får därför än mer begränsad betydelse för framtiden. Med hänsyn härtill och till familjelagssakkunnigas överväganden i det nämnda betänkandet beträffande bodelnings- och arvsfrågor i internationella förhållanden är jag inte beredd att nu – innan beredningen av detta betänkande avslutats – gå närmare in på frågan om verkan av ett polygamt äktenskap i vad avser efterlevandepensioneringen eller arbetskadeförsäkringens efterlevandeskydd.

5 §

Denna paragraf, som innehåller bestämmelser för det fall att flera försäkrade är berättigade till barntillägg för samma barn enligt 9 kap. 1 §, föreslås avskaffad till följd av förslaget i avsnitt 8 att barntillägg skall avvecklas som särskild folkpensionsförmån.

14 kap. Om efterlevandepension

Som anmärkts under 8 kap. har i rubriken till kapitlet ordet familjepension ändrats till efterlevandepension.

1 §

Första stycket motsvarar nuvarande 1 §.

Andra stycket, som saknar motsvarighet i dag, anger de olika former i vilka efterlevandepension från tilläggs pensioneringen kan utgå.

Som en nyhet för tilläggs pensioneringen har i tredje stycket tagits in en regel som med efterlevande make likställer vissa grupper icke gifta samboende. Bestämmelsen grundar sig på förslag i avsnitt 4.2. Likställighetsregeln överensstämmer med den regel som föreslås gälla inom folkpensioneringen och har kommenterats under 8 kap. 1 §.

Paragrafen behandlar rätten till barnpension från tilläggs pensioneringen och motsvarar nuvarande 4 § första stycket. Liksom i fråga om folkpensioneringen har i kapitlet reglerna för barnpension flyttats fram före bestämmelserna om pension till vuxna efterlevande för att markera barnpensionens centrala ställning inom den reformerade efterlevandepensioneringen. Redan av 1 § framgår att barnet skall vara barn till den avlidne försäkrade för att barnpension skall utgå.

Åldersgränserna för rätt till barnpension från ATP är identiska med de som avses gälla för barnpension från folkpensioneringen. De har kommenterats närmare under 8 kap. 2 §. Även i övrigt kan i fråga om rätten till barnpension från ATP hänvisas till motiveringen till den paragrafen.

3 §

Paragrafen upptar regler om kompensationsgrad för barnpension från tilläggs pensioneringen. Den har motsvarighet i nuvarande 5 §. Eftersom bestämmelserna om barnpension i kapitlet satts före reglerna om pension till efterlevande make har till paragrafen förts delar av nuvarande 3 § angående underlaget för beräkning av efterlevandepensionens storlek.

Bestämmelsernas innehåll har behandlats i avsnitt 3.4.2.

4 §

I paragrafens första stycke behandlas villkoren för rätt till tilläggs pension i form av omställningspension för en tid av ett år efter dödsfallet och för förlängd tid. Eftersom villkoren avses överensstämma till alla delar med de som uppställts för rätten till motsvarande förmåner inom folkpensioneringen har stycket fått formen av en hänvisning till 8 kap. 4 och 5 §§. Det kan beträffande motiveringen hänvisas till avsnitt 4.3.

Hänvisningen i andra stycket till 10 kap. 4 § kommer i praktiken att beröra enbart ettårig omställningspension och innebär att, om rätt till sådan pension föreligger efter mer än en avliden, bara en av pensionerna skall utges. Bestämmelsen har kommenterats under den nämnda paragrafen.

5 §

Paragrafen reglerar förutsättningarna för rätten till särskild efterlevandepension inom ATP och hänvisar till vad som avses gälla för folkpensioneringens del enligt 8 kap. 6–10 §§.

6 §

Paragrafen reglerar storleken av omställningspension och särskild efterlevandepension från tilläggs pensioneringen. Den grundar sig på förslag i avsnitten 4.3.3 och 4.4.3.

Omställningspension och hel särskild efterlevandepension motsvarar för

år räknat 20 % av den avlidnes egenpension, om barnpension samtidigt utges efter denne, och annars 40 % av egenpensionen.

Partiell särskild efterlevandepension utgör för år räknat, om den avlidne efterlämnar barn med rätt till pension, 10 % (halv pension) resp. 13 1/3 % (två tredjedels pension) av den avlidnes egenpension. I annat fall utgör partiell efterlevandepension 20 % resp. 26 2/3 % av denna egenpension.

Den lägre kompensationsgraden för omställningspension och särskild efterlevandepension i fall då också barnpension utgår efter den försäkrade gäller även i den situationen att den efterlevande maken och barnet eller barnen bor åtskilda.

Om barnpension upphör att utgå efter den avlidne uppräknas omställningspensionen eller den särskilda efterlevandepensionen från den tidpunkten till den högre kompensationsgraden.

7 §

Hänvisningen till 8 kap. 12 § innebär att samordning skall ske mellan tilläggspension i form av särskild efterlevandepension och vissa andra ersättningar på samma sätt som föreskrivs för folkpensioneringens del. Har den efterlevande rätt till särskild efterlevandepension från både folk- och tilläggspensioneringen skall avräkningen i första hand göras på tilläggspensionen och först därefter på folkpensionen.

8 §

I paragrafen har tagits in en begränsningsregel i enlighet med vad som föreslagits i avsnitt 3.4.2. Efterlevandepension från ATP skall alltså inte kunna utges med högre sammanlagt belopp än vad som motsvarar den avlidnes egenpension beräknad enligt 3 §. Den nedsättning av barnpensioner och omställningspension eller särskild efterlevandepension som kan komma i fråga med tillämpning av begränsningsregeln skall ske på de olika pensionerna i förhållande till deras resp. storlek. Om särskild efterlevandepension utgår efter den avlidne, beaktas härvid denna före sådan samordning som avses i 7 § (jfr 8 kap. 12 §).

Om den avlidne efterlämnar en pensionsberättigad vuxen efterlevande med rätt till omställningspension och fem barn med rätt till barnpension, skulle enligt huvudreglerna i 3 och 6 §§ pensionen till änkan eller änklungen utgå med 20 % av egenpensionen och till barnen med tillsammans (30 + 20 + 20 + 20 + 20) 110 % eller tillhopa 130 % av egenpensionen. Då efterlevandepensionerna enligt den nu behandlade regeln begränsas till sammanlagt 100 % av egenpensionen, kommer pensionen till änkan eller änklungen att sättas ned till 15,38 % och barnpensionen åt vart och ett av barnen från 22 till 16,92 % av den avlidnes egenpension.

Den nedsättning som sålunda görs av efterlevandepensionerna med tillämpning av begränsningsregeln kommer inte att bestå för hela den tid varunder pension kan utgå efter den avlidne. Om pensionen till den vuxne efterlevande upphör att utbetalas ökas barnpensionerna, fortfarande med begränsningen att de tillsammans får utgöra högst 100 % av egenpensionen.

I det angivna exemplet höjs alltså barnpensionerna från denna tidpunkt till 20 % av egenpensionen för vart och ett av barnen. Skulle senare ett av barnen passera åldersgränsen för rätt till barnpension uppräknas pensionen till de andra barnen ytterligare så att vart och ett av dem får den barnpension som följer av huvudregeln i 3 §, dvs. $(30 + 20 + 20 + 20 + 20) : 4 = 22,5 \%$ av den avlidne förälderns egenpension.

16 kap. Om utgivande av pension m.m.

1 §

Tillägget i tredje stycket skall ses i samband med den i 8 kap. & 10 § (jfr. 14 kap. 5 §) givna möjligheten att begränsa särskild efterlevandepension till viss tid. På motsvarande sätt som redan i dag gäller beträffande sjukbidrag, handikappersättning och vårdbidrag får den tid under vilken den särskilda efterlevandepensionen skall utgå förlängas utan särskild ansökan därom.

I femte stycket har bestämmelserna om rätt till ersättning för kostnader för läkarundersökning o.d. utvidgats till att innefatta även undersökningar som en efterlevande genomgår i anledning av ansökan om särskild efterlevandepension.

Som framhållits i avsnitt 4.4.2 är avsikten att det vid prövning av en ansökan om särskild efterlevandepension först skall tas ställning till om rätt föreligger till förtidspension (eller sjukbidrag). Fjärde stycket av nu förevarande paragraf öppnar möjlighet att göra sådan prövning även om den efterlevande inte skulle särskilt ansöka om förtidspension (eller sjukbidrag), under förutsättning att regeringen förordnar därom. Jag avser att senare återkomma till regeringen i frågan om möjlighet härtill bör öppnas.

2 §

I paragrafen har tagits in en bestämmelse om möjlighet att som villkor för rätt till särskild efterlevandepension föreskriva att den efterlevande genomgår undersökning av viss läkare e.d. Bestämmelsen får självfallet betydelse endast då nedsättningen av den efterlevandes försörjningsmöjligheter till i vart fall någon del har sin grund i medicinska faktorer.

3 §

Genom första stycket i paragrafen åläggs försäkringskassan att, om skäl därtill föreligger, se till att åtgärder vidtas för att förbättra en efterlevandes förvärvsmöjligheter innan definitivt beslut meddelas om rätt till särskild efterlevandepension. Åtgärder som avses i paragrafen kan vara av såväl medicinsk som arbetsmarknadspolitisk art. Till sådana åtgärder kan knytas villkor om läkarundersökning m.m. (2 §) eller genomgående av en viss utbildning e.d. (andra stycket).

Kan en undersökning av här avsett slag dra ut på tiden, kan i förekommande fall med stöd av 20 kap. 2 a § meddelas interimistiskt beslut om pension i avvaktan på att slutlig prövning kan ske. Härigenom kan undvikas att den efterlevande ställs utan stöd och drabbas av försörjningssvårigheter under

tiden från det omställningspensionen upphör att utgå fram till dess frågan om särskild efterlevandepension har avgjorts.

Av stor vikt är att försäkringskassan i sådana ärenden som avses i paragrafen nära samarbetar med andra organ såsom arbetsmarknads- och utbildningsmyndigheter samt även med sjukvården och socialtjänsten. Med stöd av 20 kap. 9 § kan inhämtas yttrande av länsarbetsnämnd eller annan myndighet om t.ex. den efterlevandes möjligheter till förvärsarbete.

De i andra stycket nämnda villkoren kan uppställas inte enbart då rätten till pension prövas första gången utan även senare under den tid då den efterlevande uppstår särskild efterlevandepension, bl.a. vid omprövning av pensionsrätten. Villkor av detta slag bör av naturliga skäl meddelas efter samråd med arbetsmarknadsmyndighet e.d.

Innebörden av begreppet lämpligt arbete har utvecklats i kommentaren till 8 kap. 7 och 8 §§. Vid tolkningen kan ledning hämtas också från vad som gäller i fråga om arbetslöshetsersättning enligt 5 § lagen (1973:370) om arbetslöshetsförsäkring och 5 § lagen (1973:371) om kontant arbetsmarknadsstöd.

Regler om sanktioner mot efterlevande som vägrar att efterkomma de villkor som meddelats med stöd av paragrafen finns i 20 kap. 3 §.

I vilken omfattning försäkringskassan skall se till att här berörda åtgärder vidtas och i vad mån villkor skall ställas upp får, som närmare utvecklats i avsnitt 4.4.2, bedömas utifrån varje enskild efterlevandes förhållanden. Vid denna bedömning får hänsyn tas till en rad olika faktorer, såsom den efterlevandes ålder, tillgången till arbetstillfällen på hemorten, möjligheten att efter flyttning bereda den efterlevande sådant arbete som en viss utbildning tar sikte på m.m. Vilken inverkan sådana faktorer skall ha på bedömningen har utvecklats i motiveringen till 8 kap. 7 och 8 §§.

5 §

Ändringen i andra stycket är föranledd av förslaget om avveckling av barn tillägget, medan ändringarna i tredje och fjärde styckena har sin grund i att de nya efterlevandeförmånerna enligt mitt förslag skall benämnas efterlevandepension.

Ändringen i sista stycket föranleds till viss del av det förslag till avveckling av barn tillägget som redovisats i avsnitt 8. I övrigt tar bestämmelsen sikte på det fall att barnpension beviljas retroaktivt och att omställningspension eller särskild efterlevandepension har utbetalats efter den avlidne för tiden före barnpensionsbeslutet. I en sådan situation skall göras avdrag från det retroaktivt utbetalade barnpensionsbeloppet, eftersom omställningspensionen eller den särskilda efterlevandepensionen här har utgetts med 40 % av den avlidnes egenpension i stället för med 20 % som skulle ha skett om barnpensionsbeslutet hade förelegat redan vid den tidpunkt då pensionen till den vuxne efterlevande utbetalades.

Eftersom 3 § i dess förutvarande lydelse upphört att gälla med verkan fr.o.m. den 1 juli 1983 (SFS 1983:191), har hänvisningen till den paragrafen tagits bort. I 20 kap. 2 a § finns en generell bestämmelse av i huvudsak samma innebörd som tidigare i 16 kap. 3 §. Dessutom har i förevarande paragraf gjorts vissa rent redaktionella ändringar.

7 a §

I paragrafen ges föreskrifter om indragning och nedsättning av särskild efterlevandepension. En omprövning av rätten till sådan pension kan vara påkallad av olika skäl. Att en tidsbegränsad särskild efterlevandepension skall omprövas sedan den för pensionen bestämda tiden löpt ut följer av 8 kap. 10 § (jfr. 14 kap. 5 §). Likaledes framgår av nämnda paragraf att omprövning skall ske när skäl föreligger till det, dock minst en gång vart tredje år. En omprövning skall göras bl.a. då det kommit till försäkringskassans kännedom att den efterlevandes försörjningsmöjligheter har förbättrats väsentligt. I den förevarande paragrafen regleras de åtgärder som kassan vid omprövningen kan vidta med en utgående särskild efterlevandepension.

Första stycket innehåller regler om definitiv indragning eller minskning av särskild efterlevandepension. Detta skall ske så snart som den efterlevandes förvärvsmöjligheter har förbättrats väsentligt och förbättringen kan antas bli bestående under avsevärd tid. För att förbättringen skall anses väsentlig bör försörjningsmöjligheterna ha blivit sådana att de, om de förelegat redan då ansökan gjordes, hade medfört att pension inte alls skulle ha utgetts eller utgetts med en lägre andel av hel pension än vad som blivit fallet.

Indragning eller nedsättning skall ske inte bara om den efterlevande har påbörjat ett förvärvsarbete. Även om änkan eller änkingen har erbjudits ett lämpligt arbete men vägrat att ta detta, skall pensionen kunna dras in eller sättas ned med hänsyn till det anvisade arbetet. Den särskilda efterlevandepensionen har då fyllt sitt syfte, och den efterlevandes förvärvsmöjligheter kan inte längre anses nedsatta i den mening som krävs för rätten till pension.

Kan det antas att den inträdda förbättringen inte kommer att bestå avsevärd tid, varmed bör förstås en tid av minst ett år, bör inte komma i fråga att definitivt dra in eller sätta ned pensionen. I sådant fall bör pensionen dras in eller minskas endast för viss tid. Detta bör också göras redan om förbättringen är enbart tillfällig, t.ex. att den efterlevande fått arbete för bara några månader framöver. Föreskrift härom har tagits in i *andra stycket*. Visar det sig senare att förbättringen är varaktig, skall pensionen definitivt dras in eller minskas vid denna senare tidpunkt. Består å andra sidan förbättringen inte för avsevärd tid, kan pensionen ånyo börja utges på samma sätt som tidigare så snart försörjningsmöjligheterna åter har försämrats i sådan grad att förutsättningar härför föreligger. Indragning eller minskning för viss tid kan avse en period av högst ett år. Har arbetet inte upphört eller minskat i omfattning under den tiden, får anses att försörjningsmöjligheterna har förbättrats för avsevärd tid. Skulle den efterlevande därefter bli utan arbete

har försörjningssvårigheterna inte längre ett sådant samband med makens död att särskild efterlevandepension kan utges på grund därav.

8 §

I första stycket har markerats att skyldigheten att anmäla förbättring av arbetsförmågan åvilar inte enbart den som uppbär förtidspension från folkpensioneringen utan även den som får sådan pension bara från ATP.

Vidare har anmälningsskyldigheten för den som uppbär änkepension ändrats till att avse alla som får efterlevandepension. Skyldigheten omfattar alla former av efterlevandepension, dvs. barnpension, omställningspension och särskild efterlevandepension från både folk- och tilläggs pensioneringen.

När det gäller barnpension får bestämmelsen egentlig betydelse endast för studerande som uppbär sådan pension efter fyllda 18 år. Dessa skall vara skyldiga att underrätta försäkringskassan om förändringar som inverkar på rätten till barnpension, t.ex. att de studier som utgör grund för förmånen har avbrutits.

Motsvarande anmälningsskyldighet åvilar efterlevande som får omställningspension eller särskild efterlevandepension. Av naturliga skäl är det inte möjligt för försäkringskassan att i obegränsad omfattning följa eventuella förändringar i varje enskild efterlevandes förhållanden. Den efterlevande måste därför själv anmäla till kassan om hans eller hennes förhållanden ändras på sådant sätt att rätten till efterlevandepension påverkas. Det skall t.ex. göras om den som uppbär omställningspension för förlängd tid upphör att ha vårdnaden om eller bo stadigvarande samman med barn som är under tolv år. Den som erhåller särskild efterlevandepension kan få möjligheterna att bereda sig inkomst genom arbete väsentligt förbättrade eller erhålla någon annan förmån som skall samordnas med pensionen. Anmälan skall dessutom göras om en efterlevande med sådan pension eller med omställningspension för förlängd tid ingår äktenskap eller börjar sammanbo med annan som avses i 8 kap. 5 § andra stycket.

Underlåts anmälan skall pensionen kunna dras in för viss tid eller tills vidare. Den efterlevande kan också med stöd av 20 kap. 4 § åläggas återbetalningsskyldighet för vad som utbetalats för mycket på grund av den underlåtna anmälningen.

9 §

Tillägget till första meningen har föranletts av förslaget till 8 kap. 4 § andra stycket (jfr. 14 kap. 4 §), som utgör undantag från regeln i förevarande paragraf att pensionsförmån utgår t.o.m. utgången av den månad då rätten till förmånen upphört.

Den nya tredje meningen grundas på förslaget att omställningspension och särskild efterlevandepension skall kunna utges längst t.o.m. utgången av månaden före den då den efterlevande fyller 65 år.

Förslaget innebär att ordet familjepension skall bytas ut mot efterlevandepension. I prop. 1987/88:124 om god man och förvaltare, som ännu inte har behandlats av riksdagen, föreslås vissa andra ändringar i paragrafen. Detsamma gäller beträffande 8 §.

11 §

Genom paragrafen ges möjlighet att dra in eller sätta ned familjepension i vissa situationer då den efterlevande har varit vållande till dödsfallet. Dessa regler skall avse även de nu föreslagna formerna av efterlevandepension. Eftersom strafflagen ersatts av brottsbalken har hänvisningen till strafflagen ersatts med en hänvisning till motsvarande bestämmelser i brottsbalken.

17 kap. Om sammanträffande av förmåner m.m.

1 §

Grunden för den föreslagna ändringen är att avdrag skall kunna göras även på efterlevandepension som utbetalas för förfluten tid med hänsyn till socialbidrag som utgått för denna tid.

2 §

Paragrafen innehåller regler om samordning mellan pension enligt AFL och förmåner från äldre lagar om yrkesskadeförsäkring. De föreslagna ändringarna innebär att efterlevandelivränta på grund av yrkesskadeförsäkring skall medföra minskning även av omställningspension och särskild efterlevandepension. För närvarande gäller att folkpension i form av änkepension efter sådan samordning alltid skall utges med minst hälften av vad som annars skulle ha utgått. Någon motsvarighet härtill har inte upptagits beträffande omställningspension och särskild efterlevandepension. Vid samordning enligt paragrafen skall dessa pensioner således i princip kunna helt bortfalla.

3 §

Ändringen är en konsekvens av förslaget i avsnitt 8 att den särskilda folkpensionsförmånen barntillägg skall avvecklas.

18 kap. Om allmänna försäkringskassor

21 §

Frågor om rätt till särskild efterlevandepension skall enligt förslaget avgöras av socialförsäkringsnämnd. Detta skall ses mot bakgrund av att ärenden om sådan pension kommer att kräva särskilt kvalificerad handläggning och av att det i vissa fall kan bli aktuellt att samtidigt pröva förutsättningarna för rätten till förtidspension.

2 §

I det nya fjärde stycket föreskrivs att, vid tillämpning av bestämmelserna om rätt till barnpension från folk- och tilläggspensioneringen, med biologiskt barn till en avliden förälder skall likställas ett utländskt barn som i adoptionssyfte har förts till Sverige och med socialnämnds medgivande tagits emot i ett enskilt hem för vård och fostran i sådant syfte. Regeln grundar sig på förslag i avsnitt 3.2.2. Den blivande adoptivföräldern måste, innan han eller hon avled, ha tagit emot barnet för vård och fostran här i landet efter medgivande av socialnämnd enligt 25 § socialtjänstlagen (1980:620). Regeln överensstämmer väsentligen med vad som gäller för föräldrapenning och vårdbidrag samt – enligt 4 § andra stycket lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag – även för barnbidrag.

Bestämmelsen knyter sålunda an till föreskriften i 25 § socialtjänstlagen, som reglerar fosterhemsplacering. För att rätt till barnpension skall föreligga efter den presumtive adoptivföräldern är det inte tillräckligt att barnet är av utländsk härkomst. Har barnet kommit till Sverige utan att tanken varit att det skall adopteras här i landet föreligger således inte rätt till barnpension även om en adoption senare har blivit aktuell. I dessa fall görs alltså ingen skillnad mellan utländska och inhemska barn.

I barnpensionshänseende anses barnet som efterlevande till den presumtive adoptivföräldern och får således rätt till barnpension efter denne på samma sätt som om en adoption redan hunnit komma till stånd före dödsfallet. Härav följer bl.a. att barnet får behålla sin pension om den avlidnes make senare ensam fullföljer adoptionen eller gifter om sig. Om barnet däremot adopteras av en annan person, upphör självfallet – på samma sätt som för biologiska barn som adopteras bort – rätten till barnpension efter den presumtive adoptivföräldern.

Rätten till barnpension förutsätter att den blivande adoptivföräldern har tagit emot barnet här i landet i adoptionssyfte innan han eller hon avled. De barn som här är aktuella saknar regelmässigt svenskt medborgarskap. Bestämmelserna i 5 kap. 4 § om utlännings rätt till barnpension blir således tillämpliga i detta fall. Det betyder att barnet eller den avlidne måste ha uppfyllt kvalifikationsvillkoren i nämnda paragraf för att barnpension skall kunna beviljas. Till följd av bestämmelsen i sista meningen i det nu förevarande stycket skall dock vid tillämpning av 5 kap. 4 § barnet anses såsom bosatt i Sverige vid dödsfallet.

Adoption av ett utländskt barn i Sverige kommer till stånd genom att svensk domstol lämnar tillstånd till adoptionen eller genom att ett i barnets ursprungsland meddelat adoptionsbeslut godkänns i Sverige av statens nämnd för internationella adoptionsfrågor. Den prövning som därvid görs om förutsättningarna för adoption enligt svensk lag är för handen kommer av naturliga skäl inte att kunna göras i det fall att den blivande adoptanten avlider innan ställning hunnit tas i adoptionsärendet. Någon motsvarande prövning bör inte ske när det gäller att avgöra frågan om barnpension. Har adoptionsförfarandet framskridit så långt att socialnämndens medgivande inhämtats och barnet tagits emot i fosterhemmet i adoptionssyfte får, såvitt

gäller rätten till barnpension, tillräckliga garantier anses föreligga för att en adoption skulle ha kommit till stånd om den tilltänkte adoptivföräldern inte avlidit innan adoptionsärendet hunnit prövas.

Med den regel som nu föreslås skulle kunna tänkas uppkomma fall där barnet, utöver barnpension enligt AFL efter den presumtive adoptivföräldern, är berättigad till barnpension även efter en biologisk förälder enligt ett socialförsäkringssystem i sitt ursprungsland. Man synes dock i praktiken kunna utesluta den möjligheten. Någon särskild reglering för sådana fall har jag därför inte funnit motiverad utöver vad som i 17 kap. 5 § och förordningen (1979:131) om beräkning av folkpension i vissa fall föreskrivs om likställande av pension enligt utländsk lagstiftning med ATP vid beräkning av folkpensionsförmåner.

Enligt förslaget skall presumtiva adoptivbarn likställas med biologiska barn endast i vad avser rätten till barnpension. Däremot skall något sådant likställande inte ske då frågan är om rätt för vuxen efterlevande till omställningspension grundad på barnförekomst. Jag kan alltså inte biträda det förslag att så bör ske som framförts av statens nämnd för internationella adoptionsfrågor. Såvitt gäller den förlängda omställningspensionen får detta nämligen inte någon större betydelse i nu berört hänseende. Enligt 8 kap. 5 § och 14 kap. 4 § krävs sålunda för rätten till sådan omställningspension att den efterlevande – förutom att han eller hon uppfyller villkoren för rätt till omställningspension för en tid av ett år – har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med ett barn, som vid dödsfallet stadigvarande vistades i makarnas hem. Däremot krävs inte att barnet stod under vårdnad av makarna eller endera av dem vid tidpunkten för dödsfallet. Har makarna tagit emot ett barn i sitt hem i adoptionssyfte, får detta anses ha stadigvarande vistats hos dem vid dödsfallet. Fullföljer den efterlevande maken ensam adoptionen sedan den andre maken avlidit eller får den efterlevande ändå vårdnaden om barnet, är således förutsättningarna för rätt till förlängd omställningspension uppfyllda i nu berört hänseende.

3 §

I paragrafens andra stycke har tagits in en bestämmelse om sanktioner vid åsidosättande av villkor – i fråga om särskild efterlevandepension – som uppställts med stöd av 16 kap. 3 §. Dessa sanktioner kan tillämpas i fall då efterlevande vägrar att följa villkor om utbildning, rehabilitering, antagande av erbjudet arbete m.m. Även sanktionerna i paragrafens första stycke kommer att gälla beträffande de nu föreslagna formerna av efterlevandepension.

En grund för indragning av särskild efterlevandepension med stöd av andra stycket är att den efterlevande vägrar att anta ett erbjudet lämpligt arbete. Om det erbjudna arbetet skulle vara på halvtid eller av mindre omfattning, bör pensionen i stället minskas så att den svarar mot den nedsättning av försörjningsmöjligheterna som skulle återstå om den efterlevande hade accepterat det erbjudna arbetet.

Punkt 1

Samtliga lagändringar föreslås träda i kraft vid en och samma tidpunkt. Som angetts i avsnitt 2.3.3 och 5.1 föreslår jag den 1 januari 1990 som ikraftträdandetidpunkt för den reformerade efterlevandepensioneringen. Enligt vad som angetts i avsnitten 7.3 och 8.2 skall även de föreslagna avvecklingarna av hustru- och barntilläggen träda i kraft vid nämnda tidpunkt.

Punkt 2

I denna punkt anges den principiella utgångspunkten för övergångsregleringen.

I enlighet med vad som utvecklats i avsnitt 5 skall i princip äldre bestämmelser fortfarande gälla i de fall rätten till familjepension grundas på dödsfall som har inträffat före ikraftträdandet. Den nya lagstiftningen skall som huvudregel gälla i situationer då dödsfallet inträffar den 1 januari 1990 eller senare. Från denna huvudregel föreskrivs dock i de följande punkterna vissa undantag såvitt gäller barnpension (punkterna 3 och 4) och beträffande efterlevandepension till änkor och därmed jämställda kvinnor (punkterna 5-9).

Huvudregeln gäller fullt ut i fråga om rätten till efterlevandepension för män. En förutsättning för att dessa skall kunna beviljas omställningspension eller särskild efterlevandepension är således att maken (eller därmed jämställd) avlider efter utgången av år 1989.

I fråga om efterlevande kvinnor innebär bestämmelsen att familjepension utgår i form av änkepension om *mannen har avlidit före den 1 januari 1990*. Beroende på vid vilken tidpunkt dödsfallet har inträffat utges änkepensionen enligt nuvarande regler i AFL eller enligt tidigare bestämmelser om änkepension. Har mannen avlidit före den 1 juli 1960 bestäms alltså pensionen fortfarande med tillämpning av 16 § lagen (1962:382) angående införande av lagen om allmän försäkring, dvs. den är helt eller delvis inkomstprövad.

Att pension till en efterlevande kvinna, vars make har avlidit före ikraftträdandet, kan utges endast i form av änkepension innebär att en sådan kvinnas rätt till efterlevandeförmåner från folk- och tilläggs pensioneringen skall bedömas helt enligt äldre regler. Uppfyller kvinnan inte förutsättningarna för rätt till änkepension, kan alltså inte heller utgå efterlevandepension enligt de nya bestämmelserna. Detta är fallet även om hon i övrigt skulle uppfylla villkoren för rätt till de nya efterlevandeförmånerna. Exempel på en särskild sådan situation är följande. En icke gift efterlevande kvinna, som sammanbott med en sedermera avliden man under förhållanden som anges i förslaget till 14 kap. 1 § tredje stycket, är enligt dagens regler inte berättigad till änkepension från ATP men väl från folkpensioneringen. Framdeles skall i denna situation kunna utges efterlevandepension i dess nya former också från ATP. Eftersom äldre regler skall ha fortsatt tillämpning om dödsfallet har inträffat före ikraftträdandet, föreligger emellertid inte rätt till efterle-

vandepension från ATP enligt det nya systemet för en kvinna i denna situation.

Rätten till änkepension som med stöd av förevarande punkt utges efter ikraftträdandet skall bedömas med tillämpning av nuvarande regler för änkepension. Även hittillsvarande bestämmelser om beräkning av änkepensionen och om tilläggsförmåner härtill har fortsatt tillämpning. Enligt dessa regler får avgöras bl.a. frågan om indragning av en utgående änkepension. Det innebär också att 8 kap. 3 § andra stycket och 14 kap. 2 § tredje stycket i nuvarande lydelse alltså gäller i situationer då dödsfallet har inträffat före den 1 januari 1990. Om sålunda änkepensionen för en kvinna har dragits in exempelvis till följd av att hon ingått äktenskap, skall hon – om det nya äktenskapet efter ikraftträdandet av den reformerade efterlevandepensioneringen upplöses innan det bestått i fem år – kunna återfå änkepensionen efter den förste mannen. Om kvinnan före ikraftträdandet ingått nytt äktenskap med en man som då fyllt 60 år följer av bestämmelsen i punkt 10 i övergångsbestämmelserna att hon – i motsats till vad som gäller enligt nuvarande regler – skall kunna återfå änkepensionen efter den förste mannen även om det nya äktenskapet varat mer än fem år.

I fråga om efterlevande kvinnor vars *make* (eller därmed jämställd) *avlider efter utgången av år 1989* innebär bestämmelserna i punkt 5 att avsteg görs från huvudregeln i förevarande punkt när det gäller kvinnor som vid ikraftträdandet har fyllt 45 år, dvs. är födda år 1944 eller tidigare. Till följd av den bestämmelsen kommer vissa kvinnor i denna ålderskategori att även i fortsättningen vara omfattade av hittillsvarande änkepensionering och således inte alls beröras av det nya systemet för efterlevandepensionering. Andra kvinnor i den kategorin hänförs dock till det nya regelsystemet. Avgränsningen mellan dessa två grupper görs enligt regeln i punkt 5.

Kvinnor som är yngre än 45 år vid ikraftträdandet omfattas regelmässigt av den reformerade efterlevandepensioneringen. Detta följer av huvudregeln i denna punkt. Vissa kvinnor tillhörande denna kategori kan dock dessutom få rätt till förmåner från hittillsvarande änkepensionering. Regler härför ges i punkt 6.

Punkt 3

I förevarande punkt föreskrivs såvitt avser rätten till barnpension vissa undantag från den i punkt 2 intagna huvudregeln i övergångshänseende. Regleringen grundar sig på de överväganden som redovisats i avsnitt 5.2. Bestämmelsen i första stycket innebär att vissa av förändringarna på barnpensionsområdet skall ha tillämpning fr.o.m. ikraftträdandet även om föräldern eller föräldrarna har avlidit dessförinnan. De nya regler som avses är 5 kap. 4 § första stycket c (sänkt kvalifikationstid för utländska barns rätt till folkpension vid bosättning i Sverige), 8 kap. 2 § och 14 kap. 2 § (de nya åldersgränserna för rätt till barnpension från folk- och tilläggs pensioneringen) samt 8 kap. 3 § (nivåerna för barnpension från folkpensioneringen). I de två sistnämnda hänseendena har dock föreskrivits vissa begränsningar i andra stycket och i punkt 4. Också de nya bestämmelserna i 16 kap. 8 § och 17

kap. 1 § angående anmälningsskyldighet resp. avräkning vid retroaktiv utbetalning skall gälla beträffande sådan barnpension vartill rätt uppkommit före ikraftträdandet.

Beträffande övriga förändringar på barnpensioneringens område följer av huvudregeln i punkt 2 att de nya bestämmelserna skall tillämpas endast då dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet. Sålunda kan den i 20 kap. 2 § fjärde stycket intagna möjligheten för utländska barn som förts till Sverige i adoptionssyfte att få barnpension, om någon av de tilltänkta adoptivföräldrarna skulle avlida, göras gällande endast i situationer då dödsfallet äger rum under år 1990 eller senare. Detsamma gäller de nya kompensationsgraderna för barnpension från ATP (14 kap. 3 §) liksom möjligheten för föräldralösa barn att samtidigt erhålla tilläggspension i form av barnpension efter båda föräldrarna. Har föräldern eller föräldrarna avlidit dessförinnan har äldre regler fortsatt tillämpning. Om ett barn har förlorat en av sina föräldrar före ikraftträdandet och den andre föräldern avlider efter ikraftträdandet, skall dock barnet kunna erhålla tilläggspension efter dem båda. I sådant fall beräknas pensionen efter den förste föräldern enligt äldre regler och pensionen efter den sist avlidne föräldern med tillämpning av de nya bestämmelserna. Motiven för detta förslag har redovisats i avsnitt 5.2.

I andra stycket har såvitt gäller de nya åldersgränserna för rätten till barnpension från tilläggspensioneringen (14 kap. 2 §) upptagits en särskild övergångsbestämmelse till förmån för barn som vid ikraftträdandet har fyllt 18 men inte 19 år, dvs. är födda under år 1971. Om ett sådant barn har rätt till barnpension vid utgången av år 1989 skall pensionen inte dras in med tillämpning av de nya reglerna, oavsett att barnet inte bedriver studier som enligt 14 kap. 2 § i dess nya lydelse berättigar till barnpension från ATP efter fyllda 18 år. Till barn i denna situation skall tilläggspensionen kunna fortsätta att utbetalas fram t.o.m. den månad då barnet fyller 19 år.

I fråga om all barnpension som belöper på tid före år 1990 gäller äldre regler fortfarande.

Punkt 4

I denna punkt ges vissa särskilda övergångsbestämmelser om samordning mellan barnpension och sådan änkepension som efter ikraftträdandet av det nya regelsystemet utges med stöd av övergångsreglerna i punkt 2 eller 5 eller – såvitt gäller folkpensioneringen – punkt 6. Dessa särskilda övergångsbestämmelser utgör undantag från huvudreglerna på barnpensionsområdet i punkt 2 och punkt 3 första stycket. Motivering för undantagen har lämnats i avsnitt 5.2. De innebär att inom såväl folk- som tilläggspensioneringen barnpensionen skall samordnas med änkepensionen. Detta gäller oavsett om dödsfallet inträffat före eller efter ikraftträdandet. I dessa fall utges änkepensionen på den nivå som följer av nuvarande regler. Med hänsyn härtill har upptagits bestämmelse om att barnpension som utges efter den avlidne kan reduceras. Självfallet gäller reglerna under förevarande punkt endast under förutsättning att barnpensionen och änkepensionen utges efter en och samma person.

Av punkt 3 följer att barnpension från folkpensioneringen skall beräknas

enligt de nya reglerna också i situationer då föräldern avlidit före den 1 januari 1990. Enligt huvudregeln i den punkten skall således en tidigare beviljad barnpension i förekommande fall räknas upp fr.o.m. januari 1990. Efter ikraftträdandet skall givetvis även nybeviljade barnpensioner beräknas enligt de nya reglerna. Om det emellertid efter ikraftträdandet utgår också folkpension i form av änkepension efter den avlidne med stöd av punkt 2, 5 eller 6, skall – som anges i andra stycket – barnpensionen kunna reduceras med hänsyn till änkepensionen också fortsättningsvis. Detta betyder att minskning skall göras från den nya garantinivån för barnpensionen (40 % av basbeloppet) med hänsyn till den änkepension från folkpensioneringen som utges till en kvinna som är mor till barnet eller som varit gift med barnets far eller har eller har haft barn med denne. Det krävs att barnet och den änkepensionsberättigade kvinnan stadigvarande sammanbor. Detta gäller såväl då barnet uppbär barnpension efter en förälder som då det samtidigt utges bidragsförskott för barnet eller bidrag enligt lagen (1984:1096) om särskilt bidrag till vissa adoptivbarn. Erhåller barnet barnpension efter båda föräldrarna, skall däremot – på samma sätt som gäller i dag enligt 8 kap. 6 § andra stycket – någon avräkning med hänsyn till änkepensionen inte äga rum. Endast sådan änkepension som faktiskt utbetalas skall beaktas.

I tredje stycket föreskrivs samordning mellan barnpension och sådan änkepension från ATP som utges med stöd av punkt 5. Denna bestämmelse blir tillämplig endast då barnets förälder avlider efter ikraftträdandet. Har dödsfallet inträffat dessförinnan följer redan av punkt 2 att barnpensionen också fortsättningsvis skall utgå med hittillsvarande kompensationsgrad. Om emellertid barnets far avlider under år 1990 eller senare kan – med stöd av övergångsregeln i punkt 5 – beviljas änkepension från ATP efter honom vid sidan av barnpension åt barnet. I sådant fall skall barnpensionen utges med den kompensationsgrad som följer av 14 kap. 5 § i dess nuvarande lydelse (dvs. med 15 % av den avlidnes egenpension för ett efterlevande barn och med en ökning med 10 % därav för varje ytterligare barn) i stället för med den kompensationsgrad som anges i 14 kap. 3 § i dess nya lydelse. För såväl änkepensionen som barnpensionen kommer alltså i detta fall att gälla de kompensationsgrader som följer av de hittillsvarande reglerna. Om i en sådan situation som den nu behandlade änkepensionen skulle upphöra att utgå, t.ex. därför att änkan avlider eller gifter om sig, men rätt fortfarande föreligger till barnpension, blir den nu berörda övergångsregeln inte längre tillämplig. Barnpensionen får då räknas om till den nivå som följer av 14 kap. 3 § i dess nya lydelse.

Nuvarande regel i 16 kap. 5 § sjunde stycket skall i tillämpliga fall gälla även efter ikraftträdandet. Bestämmelsen tar sikte på samordning mellan en tilläggspension i form av barnpension som utges för förfluten tid och en änkepension från tilläggspensioneringen som tidigare utbetalats för samma tid. I denna situation skall avdrag göras på barnpensionen för vad som utbetalats med för högt belopp i änkepension (skillnaden mellan 40 och 35 % av den avlidnes egenpension).

Övergångsregeln i tredje stycket avser enbart fall där änkepension utges enligt punkt 5, dvs. till kvinnor som är födda år 1944 eller tidigare. I situationer då viss änkepension utbetalas med stöd av övergångsregeln i

punkt 6 är däremot den nu förevarande bestämmelsen om kompensationsgrad för barnpension inom ATP inte tillämplig. Barnpensionen skall i dessa senare situationer utges med de kompensationsgrader som följer av 14 kap. 3 § i dess nya lydelse. Grunden för detta förslag är att änkepensionen här i regel beräknas på ett annat underlag än barnpensionen och att den många gånger torde utges med enbart en viss kvotdel av en oducerad pension. Om barnpensionen i dessa fall skulle utgå enligt hittillsvarande kompensationsgrader, skulle familjen kunna riskera att få en total tilläggs pension som väsentligt understeg den som utges enligt såväl de nuvarande som de föreslagna reglerna. Jag har därför valt att inte föreslå någon samordning mellan barnpension och sådan änkepension vartill rätt föreligger enligt punkt 6.

Punkt 5

Den i förevarande punkt intagna övergångsbestämmelsen utgör undantag från huvudprincipen att tidpunkten för dödsfallet skall vara avgörande för om rätten till efterlevandeförmåner för en efterlevande kvinna skall fastställas enligt nuvarande system eller enligt de nya reglerna. I enlighet med vad som föreslagits i den allmänna motiveringen under avsnitt 5.3 avser undantaget kvinnor som är födda år 1944 eller tidigare och som vid ikraftträdandet alltså är 45 år eller äldre.

Innebörden av det föreskrivna undantaget är att rätten till efterlevandepension från folk- och tilläggs pensioneringen skall för de kvinnor som berörs därav bestämmas med tillämpning av hittillsvarande regler oberoende av att maken (eller därmed jämställd) avlider först efter den nya lagstiftningens ikraftträdande.

För att kvinnan skall omfattas av övergångsregeln i denna punkt krävs – förutom att hon är född år 1944 eller tidigare – att hon är gift med den sedermera avlidne mannen vid utgången av år 1989. Såvitt gäller rätten till folkpension i form av änkepension blir övergångsregeln av betydelse även för en kvinna som vid nämnda tidpunkt stadigvarande sammanbor med en man under sådana förhållanden som avses i 8 kap. 2 § i dess äldre lydelse (dvs. med vilken hon tidigare varit gift eller har eller har haft barn).

Är samtliga dessa villkor uppfyllda omfattas kvinnan av äldre regler för rätt till änkepension. Hon omfattas däremot inte alls av det nya regelsystemet och kan alltså inte beviljas omställningspension eller särskild efterlevandepension. Som nyss nämnts är förutsättningarna för tillämpning av den nu aktuella övergångsregeln att kvinnan är född år 1944 eller tidigare, att hon vid utgången av år 1989 är gift (eller därmed likställd) och att hon vid dödsfallet fortfarande är gift eller sammanboende med samme man. Såvitt gäller ATP fordras att kvinnan var gift med mannen såväl vid ikraftträdandet som vid dödsfallet. När det däremot gäller folkpensioneringen krävs inte att kvinnan var gift resp. därmed likställd både vid ikraftträdandet och dödsfallet. Övergångsregeln i förevarande punkt är såvitt gäller folkpension tillämplig även om kvinnan t.ex. är att likställa med gift enligt regeln i 8 kap. 2 § i nuvarande lydelse vid ikraftträdandet men ingått äktenskap med

mannen i fråga innan denne avled. På motsvarande sätt är villkoren i övergångsregeln uppfyllda för folkpensioneringens vidkommande om en kvinna skulle vara gift med en man vid ikraftträdandet men senare ha skilts från denne, under förutsättning att hon därefter på nytt flyttat samman med mannen och stadigvarande sammanbor med honom när han avlider. Det finns alltså inte något krav på att kvinnan fortlöpande skall ha sammanbott med mannen från ikraftträdandet till dennes död. Avgörande är hur förhållandena gestaltade sig just vid dessa två relevanta tidpunkter. Det nu sagda gäller i tillämpliga delar även i fråga om tilläggs pensioneringen. Om t.ex. en kvinna som var gift vid ikraftträdandet därefter skilts från mannen men senare på nytt ingått äktenskap med honom och detta äktenskap består fram till hans död, är övergångsregeln tillämplig.

Regeln i förevarande punkt avser enbart att reglera huruvida en viss kvinna skall hänföras till det äldre regelsystemet för änkepension eller till den nya efterlevandepensioneringen, om mannen skulle avlida efter ikraftträdandet. Huruvida en kvinna i försträmnda kategori sedan kan ha rätt att beviljas änkepension avgörs inte av denna övergångsregel. Detta blir i stället beroende av om villkoren i 8 och 14 kap. i dessa kapitels nuvarande lydelse är uppfyllda. Härför krävs alltså i huvudsak fem års äktenskap (resp. sammanboende) eller barnförekomst.

Kvinnor, som visserligen är födda år 1944 eller tidigare men som inte uppfyller villkoren i andra meningen av förevarande punkt, omfattas av det nya systemet för efterlevandepension och kan alltså inte beviljas änkepension enligt äldre regler. Detta blir fallet t.ex. för alla kvinnor i nämnda åldersgrupp som vid utgången av år 1989 inte var gifta (eller, såvitt gäller folkpension, därmed likställda). Inte heller kvinnor, som var gifta vid ikraftträdandet men senare skilts och flyttat från mannen har rätt till änkepension. Att sådan rätt inte föreligger efter den man med vilken kvinnan var gift vid ikraftträdandet följer redan av reglerna i 8 och 14 kap. i nuvarande lydelse. Och om kvinnan skulle ha ingått nytt äktenskap med en annan man efter ikraftträdandet är regeln i punkt 5 inte tillämplig. Däremot skall kvinnan kunna beviljas omställningspension och kanske även särskild efterlevandepension efter den nye mannen om förutsättningar härför föreligger enligt bestämmelserna i 8 och 14 kap. i dessa kapitels nya lydelse.

I vissa fall kan den situationen uppkomma att en kvinna blir berättigad till förmåner från såväl det nya som det äldre regelsystemet. Om en kvinna, som är född år 1944 eller tidigare, vid ikraftträdandet stadigvarande sammanbor med en man och är att likställa med gift enligt 8 kap. 2 § i dess äldre lydelse, skall hon enligt punkt 5 hänföras till det äldre regelsystemet för folkpension i form av änkepension. Uppfyller hon villkoren i 8 kap. 1 § i nuvarande lydelse kan hon då beviljas änkepension från folkpensioneringen efter mannen om denne skulle avlida. Någon rätt till folkpension från den nya efterlevandepensioneringen föreligger då inte för henne. Såvitt gäller ATP blir det äldre regelsystemet inte tillämpligt för kvinnan, eftersom hon inte var gift med mannen vid ikraftträdandet. Hon kan alltså – även om hon senare skulle ha ingått äktenskap med mannen – inte erhålla tilläggs pension i form av änkepension. Däremot kan hon beviljas efterlevandeförmåner från tilläggs-

pensioneringen enligt det nya systemet om kraven i 14 kap. i dess föreslagna lydelse är uppfyllda.

En kvinna kan alltså, om förutsättningarna i förevarande punkt och nuvarande regler härför är uppfyllda, beviljas änkepension från folk- och tilläggs pensioneringen. För sådan änkepension som nybeviljas efter ikraftträdandet gäller i princip nuvarande regler fullt ut. Detta blir utan inskränkningar fallet i fråga om änkepension till kvinnor som är födda år 1929 eller tidigare, dvs. är 60 år eller äldre vid ikraftträdandet. Beträffande änkepension till kvinnor som är födda under något av åren 1930–1944 föreslås dock viss begränsning. Dessa kvinnor kan uppbära folkpension i form av änkepension helt enligt nuvarande regler. Detsamma gäller deras rätt till tilläggs pension i form av änkepension för tid innan de uppnår 65 års ålder eller dessförinnan gör förtida uttag av ålderspension. I fråga om änkepension från tilläggs pensioneringen för tid därefter gäller särskilda regler om samordning mellan änkepensionen och kvinnans egen ålderspension från ATP. Reglerna i detta hänseende har tagits in i punkt 8 och behandlas i kommentaren till den punkten.

Punkt 6

I denna punkt ges vissa särskilda övergångsbestämmelser för kvinnor som vid ikraftträdandet är yngre än 45 år, dvs. är födda år 1945 eller senare. I fråga om dessa kvinnor gäller, som anmärks i första meningen, huvudregeln i punkt 2. Tidpunkten för mannens död blir således avgörande för valet av regelsystem. Har maken (eller därmed jämställd) avlidit före ikraftträdandet utges änkepension helt enligt nuvarande regler. Äger dödsfallet däremot rum efter utgången av år 1989 gäller den nya lagstiftningen, och en kvinna i denna ålderskategori kan alltså beviljas omställningspension och eventuellt särskild efterlevandepension.

De särskilda övergångsreglerna i förevarande punkt innebär emellertid att en kvinna som är född år 1945 eller senare – om dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet – förutom de nya efterlevandeförmånerna kan bli berättigad till viss änkepension från folk- och tilläggs pensioneringen. Denna änkepension utges med tillämpning av nuvarande regelsystem och de särskilda bestämmelser som upptagits i förevarande punkt. Övervägandena härom har redovisats i avsnitt 5.3.

I *första stycket* andra meningen anges de förutsättningar som måste vara uppfyllda för att en kvinna som här avses skall omfattas av denna övergångsreglering. Innebörden härav är att kvinnan vid utgången av år 1989 måste uppfylla de villkor som nu gäller för rätt till änkepension. Det krävs således att hon skulle ha kunnat beviljas sådan pension om mannen avlidit vid den tidpunkten. Detta betyder – såvitt gäller rätten till änkepension från ATP – att kvinnan vid utgången av år 1989 måste ha varit gift med mannen under en tid av minst fem år och äktenskapet ingåtts senast den dag han fyllde 60 år eller att kvinnan vid utgången av år 1989 har barn gemensamt med mannen. I fråga om folkpensioneringen innebär villkoret i första stycket att kvinnan vid ikraftträdandet av det nya regelsystemet måste antingen ha fyllt 36 år och varit gift med mannen i minst fem år eller ha vårdnaden om och

stadigvarande sammanbo med barn under 16 år. Om kvinnan då levde åtskild från sin make och stadigvarande sammanlevde med en annan man, med vilken hon tidigare varit gift eller har eller har haft barn, är villkoret dock ej uppfyllt. När det gäller folkpensioneringen innebär villkoret i första stycket att även vissa icke gifta kvinnor omfattas av övergångsregleringen. En förutsättning härför är att kvinnan vid utgången av år 1989 uppfyller villkoren i folkpensioneringens likställighetsregel i 8 kap. 2 § i dess äldre lydelse, dvs. att hon då stadigvarande sammanbodde med en icke gift man med vilken hon tidigare varit gift eller har eller har haft barn.

När det gäller regleringen i nu förevarande stycke i övergångsbestämmelserna är det avgörande att villkoren där är uppfyllda vid utgången av år 1989. Att kvinnan uppfyller dessa villkor först därefter innebär inte att övergångsreglerna blir tillämpliga. T.ex. uppfyller en kvinna som vid utgången av år 1989 stadigvarande sammanbor med ett barn under 16 år det hittillsvarande villkoret i 8 kap. 1 § första stycket a för rätt till folkpension i form av änkepension endast om hon samtidigt har den rättsliga vårdnaden om barnet. Det är således i ett sådant fall inte tillräckligt att barnet då vistades i makarnas hem eller hos kvinnan och att hon vid en senare tidpunkt erhåller vårdnaden om barnet.

Eftersom de villkor som skall vara uppfyllda vid ikraftträdandet för att dessa särskilda övergångsregler skall gälla inte är desamma inom de båda pensionssystemen, kan det inträffa att en kvinna enligt bestämmelserna i förevarande punkt kan bli berättigad till viss änkepension från enbart folkpensioneringen eller från bara tilläggs pensioneringen. T.ex. uppfyller en kvinna som vid utgången av år 1989 varit gift i fem år men ej fyllt 36 år – om barn inte finns – villkoren för rätt till tilläggs pension i form av änkepension men inte till sådan pension från folkpensioneringen. Om kvinnan då fyllt 36 år men är gift med en man som vid äktenskapets ingående fyllt 60 år är villkoren för rätt till folkpension i form av änkepension uppfyllda vid fem års äktenskap. Vid sådant förhållande föreligger emellertid inte rätt till änkepension från ATP. Och om äktenskapet vid utgången av år 1989 varat kortare tid än fem år och kvinnan har vårdnaden om barn under 16 år som inte är makarnas gemensamma barn uppfyller hon villkoren för rätt till änkepension från folkpensioneringen men däremot inte från tilläggs pensioneringen. Motsvarande gäller ogifta kvinnor som uppfyller villkoren i folkpensioneringens likställighetsregel.

Regeln i första stycket tar sikte enbart på att avgöra huruvida en viss kvinna, som är född år 1945 eller senare, även fortsättningsvis skall ha ett visst skydd från nuvarande änkepensionering eller inte. Den löser däremot inte frågan huruvida sådan pension verkligen skall utges till kvinnan, om mannen senare skulle avlida. Detta bestäms i stället av reglerna i andra- fjärde styckena samt av de hittillsvarande bestämmelserna i bl.a. 8 och 14 kap. De villkor som där anges måste således vara uppfyllda vid dödsfallet för att änkepension skall kunna utbetalas till kvinnan.

Naturligtvis kan det vålla problem i den praktiska tillämpningen att kanske åtskilliga år efter ikraftträdandet göra en prövning av huruvida vissa villkor var uppfyllda vid årsskiftet 1989–1990. Dessa problem bör dock inte överdrivas. I regel torde några mer ingående efterforskningar inte vara

nödvändiga. I de allra flesta fall torde det vara tillräckligt att konstatera att makarna var gifta sedan fem år tillbaka vid årsskiftet 1989–1990 och att detta äktenskap bestått oavbrutet fram till mannens död. Uppgifter härom kan erhållas från offentliga register. Här kan också fås upplysningar om huruvida makarna hade gemensamt barn vid den tidpunkten. Inte heller kan det utgöra några problem att fastställa kvinnans och mannens ålder. I ett begränsat antal fall kan det bli av vikt att avgöra huruvida kvinnan stadigvarande sammanbodde såsom ogift med mannen vid den nya lagstiftningens ikraftträdande eller huruvida hon då bodde samman med ett barn under 16 år. Prövningen härav bör i princip ske enligt samma grunder som vid tillämpning av 8 kap. 1 och 2 §§ i nuvarande lydelse samt 8 kap. 1 och 4 §§ i föreslagen lydelse. Det kan därför hänvisas till vad som anförts i kommentaren till 8 kap. 4 §. I sista hand får avgörandet grundas på uppgifter från kvinnan vid hennes ansökan om änkepension.

Övergångsbestämmelserna inom tilläggs pensioneringen återfinns i *andra stycket*. En gift kvinna i här aktuell åldersgrupp, som vid ikraftträdandet uppfyller villkoren i första stycket såvitt gäller rätten till tilläggs pension i form av änkepension, har enligt denna regel viss fortsatt rätt till sådan änkepension enligt äldre bestämmelser i 14 kap., om mannen skulle avlida efter ikraftträdandet. Hon kan således då beviljas änkepension från ATP. Förutsättningar härför är dock att äktenskapet då fortfarande består och att villkoren i övrigt för rätt till änkepension alljämt är uppfyllda. Om makarna skilts efter ikraftträdandet men senare på nytt ingått äktenskap, som bestått fram till mannens död, blir alltså denna övergångsregel inte tillämplig.

För beräkningen av änkepensionen föreskrivs i detta stycke vissa särregler i förhållande till nuvarande bestämmelser. Den tilläggs pension i form av änkepension som kvinnan kan beviljas med stöd av förevarande punkt beräknas under antagande att mannen avlidit vid utgången av år 1989 och på grundval av den ålderspension han fram till dess intjänat inom tilläggs pensioneringen. Den förtidspension som – om mannen vid sin död inte var berättigad till ålderspension – ligger till grund för beräkningen av änkepensionen skall nämligen enligt denna övergångsregel beräknas med tillämpning endast av 13 kap. 3 §. Detta innebär att antagandepoäng inte skall läggas till grund för pensionen. Mannens egenpension beräknas i stället på grundval av de före år 1990 faktiskt intjänade pensionspoängen. Av hänvisningen till 13 kap. 3 § följer också att det, för att änkepension skall kunna utges, krävs att mannen fram till år 1990 tillgodoräknas pensionspoäng för minst tre år. Sådan beräkning enligt 13 kap. 3 § görs i princip även i de fall då mannen vid utgången av år 1989 uppbar förtidspension med antagandepoängberäkning. I sådana fall tas hänsyn till år med antagandepoäng fram t.o.m. år 1989 men inte för tiden därefter (jfr. 11 kap. 6 § sista stycket).

Mannens egenpension beräknas i detta hänseende i övrigt med tillämpning av 15- och 30-årsreglerna. Vid denna beräkning tas dock hänsyn endast till de år med pensionspoäng och storleken av dessa som mannen förvärvat t.o.m. år 1989. I fall som avses med nu förevarande stycke beaktas således den pensionsgrundande inkomst som mannen intjänat under år 1989 och tas hänsyn till pensionspoäng för detta år. Pensionen beräknas således utgöra en viss andel av 60 % av produkten av basbeloppet för dödsfallsåret – eller det

senare år änkepensionen skall utbetalas – och medeltalet av de femton högsta eller färre poängtalerna mannen intjänat före år 1990.

Den avlidne mannens egenpension kommer vid beräkningen av änkepension enligt denna punkt i princip att fastställas till vissa 30-delar av en oreducerad pension. I fråga om män som var födda år 1923 eller tidigare tillämpas dock reglerna i 15 kap. 1 och 1 a §§ med deras krav på färre år med pensionspoäng än 30 för rätt till oavkortad pension.

En kvinna som här avses och som är gift med en äldre man, som vid ikraftträdandet intjänat oreducerad ålderspension enligt vad nu sagts, kan således enligt denna bestämmelse även efter ikraftträdandet beviljas oreducerad änkepension från tilläggs pensioneringen helt enligt nu gällande regler. För övriga kvinnor utges änkepension med 40 % – eller om barnpension samtidigt utgår 35 % – av mannens egenpension reducerad till vissa 30-delar av en oavkortad pension och beräknad på grundval av de pensionspoäng mannen intjänat före den 1 januari 1990. Det innebär – uttryckt på annat sätt – att änkepensionen utges med motsvarande antal 30-delar av en oreducerad änkepension. Som föreskrivs i punkterna 7 och 9 samordnas änkepensionen med den tilläggs pension i form av omställningspension eller särskild efterlevandepension som kvinnan kan bli berättigad till och även med kvinnans egen ålderspension från ATP.

I *tredje stycket* ges motsvarande övergångsregel för folkpensioneringens del. Kvinnor som uppfyller villkoren i första stycket såvitt gäller rätten till folkpension i form av änkepension har enligt detta stycke viss fortsatt rätt till sådan pension enligt 8 kap. i dess äldre lydelse, om mannen avlider efter ikraftträdandet. I sådant fall kan en kvinna som här avses, under förutsättning att hon då fortfarande uppfyller hittillsvarande villkor för rätt till änkepension, beviljas sådan pension från folkpensioneringen. I detta hänseende krävs att äktenskapet eller – såvitt gäller samboende enligt likställighetsregeln i 8 kap. 2 § – sammanboendet fortlöpande består fram till mannens död. Att en kvinna, som vid ikraftträdandet är att likställa med gift enligt regeln i 8 kap. 2 § i nuvarande lydelse, senare ingått äktenskap med mannen i fråga innan denne avled utan att sammanboendet dessförinnan upphört innebär dock inte att förutsättningarna i förevarande punkt brister. På motsvarande sätt faller en kvinna, som vid ikraftträdandet var gift, fortfarande under bestämmelsen om äktenskapet upplöses utan att makarna flyttar isär.

Änkepensionen utges enligt bestämmelserna i detta stycke med hela eller en viss andel av en änkepension beräknad enligt hittillsvarande regler i 8 kap. 4 §. Denna beräkning görs i förhållande till det antal år mannen före den 1 januari 1990 tillgodoräknats pensionspoäng inom ATP. Om mannen vid utgången av år 1989 tillgodoräknats pensionspoäng för det antal år som med tillämpning av 30-årsregeln eller av reglerna i 15 kap. 1 och 1 a §§ krävs för rätt till oreducerad tilläggs pension i form av ålderspension utges änkepension till kvinnan helt enligt nuvarande regler. I annat fall reduceras änkepensionen med viss kvotdel.

Innebörden av reglerna i detta stycke är att änkepensionen i sådant fall utges med samma andel av oreducerad pension som tilläggs pensionen i form av änkepension enligt andra stycket, dvs. i regel med viss 30-del av en pension

beräknad enligt 8 kap. 4 § i dess äldre lydelse. I förekommande fall beräknas pensionen med hänsyn även till sådan 15-delsreducering som enligt nuvarande regler görs för kvinnor mellan 36 och 50 års ålder utan barn under 16 år. Denna prövning av om änkepensionen skall 15-delsreduceras görs givetvis med hänsyn till kvinnans ålder vid dödsfallet eller den senare tidpunkt då anknytningen till barn under 16 år upphör. I sådana situationer kan således utges vissa 30-delar av vissa 15-delar av en oreducerad änkepension från folkpensioneringen.

I de fall kvinnan enligt övergångsbestämmelserna i denna punkt har fortsatt rätt till änkepension endast från folkpensioneringen (och alltså inte, dessutom från ATP) finns inte någon ATP att anknyta till. Detta gäller i första hand de icke gifta kvinnor som uppfyller villkoren i folkpensioneringens likställighetsregel. Som beskrivits ovan kan även vissa gifta kvinnor komma att omfattas av fortsatt skydd från bara folkpensioneringen. I fall av detta slag får beräknas en fiktiv tilläggspension i form av änkepension motsvarande vad som skulle ha utgetts till kvinnan om villkoren för rätt till sådan pension varit uppfyllda. Beräkningen avser i detta hänseende endast att fastställa hur stor andel av en oreducerad änkepension från ATP som skulle ha utgått till kvinnan om hon varit berättigad därtill. Storleken av denna pension i det enskilda fallet behöver därför inte fastställas. Andelen kan med tillämpning av 30-årsregeln (eller regeln i 15 kap. 1 eller 1 a §) direkt bestämmas på grundval av det antal år mannen tillgodoräknats pensionspoäng fram t.o.m. år 1989.

Av punkt 7 följer att även folkpension i form av änkepension som utges med stöd av dessa särskilda övergångsregler alltid samordnas med omställningspension eller särskild efterlevandepension, som kvinnan kan bli berättigad till enligt det nya regelsystemet. Reglerna i detta hänseende behandlas närmare i kommentaren till den punkten.

Av fjärde stycket framgår att de hittillsvarande reglerna för änkepension i olika kapitel i AFL har fortsatt tillämpning beträffande sådan änkepension som avses i förevarande punkt. Bl.a. tillämpas 5 kap. i nuvarande lydelse när det gäller rätten till sådan pension för utlänningar och utlandssvenskar. Även 10 kap. 4 § i hittillsvarande lydelse blir tillämplig i fråga om sådan änkepension som här avses. Det betyder bl.a. – som påpekats av statens löne- och pensionsverk och Kommunernas Pensionsanstalt – att för försäkrade som har rätt såväl till änkepension av detta slag som förtidspension enbart en av förmånerna utges.

Punkt 7

Förevarande övergångsbestämmelse reglerar det fall att en kvinna samtidigt blir berättigad såväl till änkepension enligt dagens regler som till omställningspension eller särskild efterlevandepension enligt det nya regelsystemet. Så torde i regel bli fallet för kvinnor som omfattas av övergångsreglerna i punkt 6.

Detta kan även inträffa i vissa speciella fall för kvinnor, som har blivit änkor och beviljats änkepension med tillämpning av nuvarande regler härför. Skulle en sådan änka gifta om sig, kommer änkepensionen att dras in

med stöd av 8 kap. 3 § andra stycket resp. 14 kap. 2 § tredje stycket i nuvarande lydelse. Om den nye maken därefter avlider – efter ikraftträdandet – inom fem års tid, återinträder rätten till änkepension efter den förste maken. Dessutom kan kvinnan bli berättigad till efterlevandepension i de nya formerna efter den sist avlidne mannen.

För fall av nu nämnda slag föreskrivs i förevarande punkt att endast omställningspensionen eller den särskilda efterlevandepensionen skall utges. Är änkepensionen större utbetalas dessutom det överskjutande beloppet.

Vid tillämpning av regeln tas i fråga om folkpension enligt det nya systemet hänsyn enbart till folkpension i form av änkepension. Beträffande tilläggs-pension enligt de nya reglerna beaktas endast änkepension från tilläggs-pensioneringen. Detta betyder att det i undantagsfall skulle kunna komma i fråga att en efterlevande kvinna samtidigt uppbär t.ex. folkpension i form av änkepension och tilläggs-pension i form av omställningspension. Så kan bli fallet i vissa situationer där punkt 6 är tillämplig. I kommentaren till den punkten har angetts några sådana situationer. Detta skulle även kunna bli aktuellt – i omgiftesfallen – om kvinnan sammanbott såsom icke gift med den först avlidne mannen. Möjlighet finns också för änka, som inte är berättigad till folkpension i form av änkepension efter den först avlidne mannen men väl till änkepension från tilläggs-pensioneringen efter honom, att sedan rätten till änkepensionen från tilläggs-pensioneringen återupplivats efter det nya äkten-skapets upplösning samtidigt erhålla omställningspension från folkpensione- ringen efter den sist avlidne mannen. Det kan också hänvisas till den situation som beskrivits under punkt 5, nämligen att en kvinna vid ikraftträdandet sammanbott med en man och sedermera gift sig med honom och därigenom blivit berättigad till förmåner från såväl det äldre som det nya regelsystemet.

Punkt 8

I förevarande punkt har upptagits regler om samordning mellan ålderspension och viss övergångsvis utgiven änkepension från tilläggs-pensioneringen. Motiven för de föreslagna reglerna har redovisats i avsnitt 5.3.

Samordningsreglerna i denna punkt avser enbart sådan änkepension som utges med stöd av punkt 5 till kvinnor som är födda under något av åren 1930–1944, dvs. är äldre än 44 men yngre än 60 år vid ikraftträdandet av den nya lagstiftningen. Kvinnor som då är äldre och som avses med den punkten har rätt att erhålla änkepensionen ograverad vid sidan av sin ålderspension. Detsamma gäller alla kvinnor, oavsett ålder, som är änkor redan vid ikraftträdandet av det nya regelsystemet och vilkas fortsatta rätt till änkepension grundas på punkt 2. (Däremot görs samordning även för kvinnor som är födda år 1945 eller senare och som innefattas i punkt 6; regler härför har tagits in i punkt 9.)

Samordningen enligt nu förevarande punkt innebär att änkepensionen från ATP skall minskas med den ålderspension från tilläggs-pensioneringen som änkan är berättigad till för samma månad. Avräkningen görs krona för krona. Detta betyder att en kvinna, som för samma månad är berättigad till såväl änkepension som ålderspension från ATP, har rätt att uppbära änkepensionen endast i den mån den överstiger beloppet för ålderspensionen

nen. Änkepensionen utges alltså inte till någon del om den egna ålderspensionen beloppsmässigt är lika stor eller större. Är ålderspensionen lägre än änkepensionen, utbetalas änkepensionen med belopp som motsvarar skillnaden mellan denna och ålderspensionen. Har kvinnan inte rätt till någon ålderspension alls från ATP, erhåller hon hela änkepensionen oreducerad. Under alla förhållanden får kvinnan alltså rätt att uppbära hela den ålderspension som hon tjänat in rätt till, medan änkepensionen kan komma att minskas med hänsyn till den egenpension i form av ålderspension som utges.

Samordningen enligt denna punkt avser inte enbart ålderspension till kvinnan från fyllda 65 år. Även i fall då en kvinna gör ett förtida uttag av ålderspension från ATP är regeln tillämplig. Detta innebär att jag inte biträder ett förslag som försäkringsrätten för Södra Sverige framfört under remissbehandlingen, att samordningen alltid skall ske med beaktande av det belopp som skulle utges vid uttag fr.o.m. 65-års månaden och att även ett förtida uttag av ålderspension innan kvinnan blev änka – vilket därefter återkallats – skulle inverka vid samordningen.

Av andra meningen framgår att samordningsregeln inte alltid skall tillämpas fullt ut. De kvinnor som här avses har alltid rätt att erhålla så stor pension att änkepensionen tillsammans med kvinnans egen ålderspension uppgår till visst minsta belopp. Detta garanterade belopp utgörs av hälften av summan av kvinnans och den avlidne mannens egenpensioner i form av ålderspension. Vid tillämpningen av denna regel tas alltså i princip hänsyn till den ålderspension som faktiskt utges till kvinnan (jfr dock andra stycket). I fråga om mannens pension beaktas den ålderspension som utgick till honom vid tidpunkten för dödsfallet, dock beräknad utan hänsyn till förtida eller uppskjutet uttag. Var mannen då inte berättigad till ålderspension läggs till grund för beräkningen den hela förtidspension, beräknad enligt 13 kap. 2 och 3 §§, som mannen då hade rätt till eller skulle ha kommit i åtnjutande av om rätt till sådan pension inträtt vid tidpunkten för dödsfallet. Underlaget för beräkningen vid tillämpningen av denna garantiregel är alltså mannens och kvinnans *egenpensioner*. 50 % av det sammanlagda beloppet härför är det belopp som kvinnan är garanterad uppbära i form av egenpension och änkepension efter den samordning som föreskrivs i förevarande punkt.

En viss begränsning av garantiregelns tillämplighet föreskrivs i tredje meningen i första stycket. Den tar sikte på kvinnor som inte har egenpension från ATP eller bara låg sådan. För att inte en sådan kvinna skall få rätt till bättre pensionsförmåner med stöd av den föreslagna garantiregeln än vad som följer av nuvarande bestämmelser föreskrivs här att änkepensionen aldrig kan utges med högre andel av mannens egenpension än vad som gäller enligt 14 kap. 3 § i nuvarande lydelse. Änkepensionen skall alltså inte på grundval av garantiregeln kunna höjas från 40 resp. 35 % av mannens egenpension.

Av andra stycket framgår att en änka som omfattas av samordningsregeln i första stycket och som är 65 år eller äldre inte kan uppskjuta uttaget av den ålderspension från ATP vartill hon är berättigad och därigenom undvika att samordning görs mellan änkepensionen och denna ålderspension. Om en sådan änka avstår från att ta ut ålderspensionen, skall fr.o.m. den månad

varunder hon fyller 65 år ändå göras en samordning mellan änkepension och ålderspension. Samordningen avser då den ålderspension som skulle ha utgått om kvinnan hade erhållit rätt därtill fr.o.m. 65-årsdagen.

Vid tillämpning av första stycket likställs dessutom med den ålderspension som änkan uppbar sådan ålderspension som hon skulle haft rätt att erhålla om hon inte själv hade gjort undantagande från ATP enligt 11 kap. 7 § i dess lydelse före år 1982. Även ålderspension som skulle ha utgetts om änkan inte hade underlåtit att erlagga fastställd avgift till ATP för inkomst av annat förvärvsarbete än anställning likställs med utgående ålderspension vid tillämpning av samordningsregeln i första stycket. Detta förslag bygger på en allmän princip inom pensionssystemet om behandlingen av sådan tilläggs-pension. Jag vill dock erinra om att socialförsäkringsutskottet i betänkandet 1986/87:10 menat att det finns skäl att närmare undersöka behovet av ekonomiskt stöd för pensionärer som begärt undantagande från ATP och att detta betänkande – som godtagits av riksdagen (rskr. 1986/87:175) – överlämnats till pensionsberedningen för genomförande av den begärda undersökningen.

När det gäller bedömningen av rätten till pensionstillskott och beräkningen av inkomströvide förmåner för kvinnor som omfattas av de i denna punkt upptagna samordningsreglerna får självfallet tas hänsyn enbart till det tilläggs-pensionsbelopp som faktiskt utbetalas efter samordningen.

Punkt 9

I denna punkt upptas reglerna om samordning mellan sådan änkepension som utges med stöd av punkt 6 till kvinnor som är födda år 1945 eller senare och egen ålderspension till kvinnan. Denna samordning avser enbart tilläggs-pension och görs enligt samma principer som samordningen enligt punkt 8. Dock finns inte här någon motsvarighet till den garantiregel som upptagits i sistnämnda punkt.

I övrigt sker alltså samordningen enligt de principer som beskrivits i punkt 8, och det kan därför hänvisas till kommentaren där.

Punkt 10

I förevarande punkt har upptagits en särskild övergångsbestämmelse som i realiteten innebär en ändring av nuvarande regel i 14 kap. 2 § tredje stycket. Den bygger på förslag i avsnitt 5.3.

En förutsättning för att regeln skall vara tillämplig är att en kvinna före den nya lagstiftningens ikraftträdande har beviljats tilläggs-pension i form av änkepension. Vidare krävs att denna änkepension, också före ikraftträdandet, har med stöd av 14 kap. 2 § tredje stycket i dess nuvarande lydelse dragits in på den grunden att kvinnan ingått nytt äktenskap.

Innebörden av den nya regeln är att kvinnan skall kunna återfå den indragna änkepensionen efter den förste mannen, om det nya äktenskapet skulle upplösas efter att ha bestått i minst fem år. Detta gäller dock enbart under förutsättning att den nye mannen var 60 år eller äldre vid äktenskapets ingående.

Skulle det nya äktenskapet upplösas efter att ha bestått kortare tid än fem år följer redan av 14 kap. 2 § tredje stycket i dess nuvarande lydelse – som i ett fall som det här berörda har fortsatt tillämpning (punkt 2) – att kvinnan återfår rätten till änkepension efter den förste mannen.

Punkt 11

I förevarande punkt har intagits den övergångsregel för avvecklingen av barntillägget som föreslagits i avsnitt 8.2. Den innebär att sådana försäkrade som vid den nya lagstiftningens ikraftträdande redan har rätt till barntillägg skall ha kvar denna rätt också fortsättningsvis. I dessa fall prövas den fortsatta rätten till barntillägg enligt de hittillsvarande reglerna för denna förmån. Däremot skall efter ikraftträdandet inte kunna nybeviljas barntillägg till försäkrade som inte tidigare haft rätt därtill eller för barn som inte berättigade föräldern till barntillägg vid tidpunkten för ikraftträdandet.

Avgörande för regelns tillämpning är att den försäkrade hade rätt till barntillägg för december 1989. Däremot krävs inte att han då faktiskt uppbar denna förmån.

Punkt 12

I avsnitt 7 har föreslagits att hustrutillägget skall avvecklas efter en viss övergångstid. Enligt förslaget skall detta ske med början vid samma tidpunkt som de nya bestämmelserna om efterlevandepension träder i kraft. Äldre regler om hustrutillägg skall dock i viss utsträckning tillämpas även för tiden efter den 31 december 1989.

Det framlagda förslaget till ändring av 10 kap. 4 § andra stycket innebär bl.a. att samordningen mellan hustrutillägg och vissa andra pensionsformer avskaffas. Detta är en konsekvens av att hustrutillägget avvecklas. Under den övergångstid då hustrutillägg alljämt kan utgå skall samordningsregeln i den paragrafen emellertid fortsätta att gälla. Detta följer av övergångsbestämmelsen i förevarande punkt.

Punkt 13

Den i förevarande punkt intagna övergångsbestämmelsen har behandlats i kommentaren till 5 kap.

Punkt 14

Om det i en annan lag än AFL eller i en förordning hänvisas till änkepension enligt AFL skall därmed avses sådan änkepension som utges med stöd av punkt 2, 5 eller 6, om annat inte framgår av omständigheterna. Med änkepension kan i regel alltså inte likställas omställningspension eller särskild efterlevandepension.

5 kap. Ersättning vid dödsfall

2 §

Andra stycket anger de olika former av efterlevandelivränta som kan utgå enligt kapitlet. I enlighet med de överväganden som redovisats i avsnitt 6 skall livränta alltså kunna utges till efterlevande barn samt till vuxna efterlevande i form av omställningslivränta och särskild efterlevandelivränta.

I tredje stycket har intagits bestämmelse om likställande i vissa fall av icke gifta samboende med gifta. Motsvarande regel finns i dag i 6 §. I den nya bestämmelsen har kretsen likställda ändrats i enlighet med vad som föreslagits under avsnitt 6.3.1. Bestämmelsen överensstämmer med motsvarande nya regler i 8 kap. 1 § andra stycket och 14 kap. 1 § tredje stycket AFL.

Någon motsvarighet till nuvarande 8 och 11 §§ om rätt till efterlevandelivränta för frånskild kvinna resp. förälder till den försäkrade har inte upptagits i lagförslaget. Motivering härför har lämnats i avsnitt 6.3.1. I förslaget har inte heller intagits motsvarighet till nuvarande 13 § om nedsättning av efterlevandelivräntor som samtidigt utgår till flera vuxna efterlevande efter den avlidne, eftersom fall som regleras i den paragrafen inte kommer att kunna uppstå inom ramen för det nya systemet för rätt till efterlevandeförmåner.

3 §

Paragrafen, som motsvarar nuvarande 2 § andra, tredje och fjärde styckena, anger underlaget för beräkning av efterlevandelivränta (ersättningsunderlaget).

4 §

För att markera den centrala ställning som avses tillkomma livräntor till efterlevande barn har i förslaget reglerna härom flyttats fram före bestämmelserna om rätten till livränta för efterlevande make.

Första stycket i paragrafen upptar de nya åldersgränserna för rätt till barnlivränta. Som angetts i avsnitt 6.2 har bestämmelserna utformats efter mönster av vad som föreslås gälla beträffande barnpension inom folk- och tilläggs pensioneringen. Det kan därför hänvisas till kommentaren till 8 kap. 2 § i förslaget till lag om ändring i AFL.

Av hänvisningen i andra stycket framgår att 20 kap. 2 § fjärde stycket AFL i dess nya lydelse skall gälla även beträffande rätten till barnlivränta enligt LAF. Härigenom ges ett utländskt barn, som tagits emot här i landet i adoptionssyfte av den försäkrade, rätt till livränta om den försäkrade skulle avlida innan adoptionen genomförts (jfr. under avsnitt 6.2).

5 §

Paragrafen anger storleken av livränta till barn. Jämförd med den nu gällande bestämmelsen i 10 § innebär paragrafen den ändringen att barnlivränta alltid skall beräknas efter de procenttal som i dag gäller då den försäkrade inte efterlämnar livränteberättigad änka. I avsnitt 6.2 har detta förslag utvecklats närmare.

6 §

I paragrafen upptas regler för rätten till de i avsnitt 6.3.2 föreslagna två formerna av omställningslivränta. Förutsättningarna härför anges genom hänvisning till motsvarande regler för omställningspension i 8 kap. 4 och 5 §§ AFL. Det kan därför hänvisas till motiveringen till dessa lagrum.

7 §

I paragrafen regleras förutsättningarna för rätten till särskild efterlevandelivränta. Detta görs genom hänvisning till motsvarande regler i fråga om rätten till särskild efterlevandepension inom den allmänna pensioneringen i 8 kap. 6–10 §§ AFL. Innebörden av reglerna har utvecklats under avsnitt 12.1 i kommentaren till de nämnda paragraferna.

Hänvisningen i andra stycket till olika regler i 16 kap. AFL innebär att beträffande särskild efterlevandelivränta skall gälla vad som där sägs om föreskrift om undersökning av viss läkare m.m. (16 kap. 2 § AFL), skyldighet för försäkringskassa att ta initiativ till rehabilitering m.m. och för den efterlevande att delta i sådan verksamhet (16 kap. 3 § AFL) samt indragning och nedsättning av särskild efterlevandepension (16 kap. 7 a § AFL).

Någon motsvarighet till nuvarande 7 § har inte upptagits beträffande omställningslivränta och särskild efterlevandelivränta. Regeln i nämnda paragraf innebär att livräntan till en kvinna, som sammanbott med den försäkrade under äktenskapsliknande förhållanden utan att ha varit gift med denne, minskas med hänsyn till det underhållsbidrag som kvinnan kan uppbära från förutvarande make och med vissa ersättningar som har sin grund i tidigare äktenskap och som skulle ha fallit bort vid omgifte. Att göra motsvarande avräkning på omställningslivränta eller särskild efterlevandelivränta skulle strida mot utformningen i övrigt av de förmånerna.

8 §

Paragrafen anger storleken av omställningslivränta och särskild efterlevandelivränta. Jämförd med nuvarande bestämmelse i 4 § om storleken av änkelivränta innebär paragrafen den ändringen att livräntan utgör 20 % i stället för 40 % av ersättningsunderlaget då den försäkrade efterlämnar även livränteberättigat barn. I sådant fall skall enligt förslaget livräntan till barnet utgå utan minskning med hänsyn till den livränta som utges till den vuxne efterlevande (5 §).

Någon motsvarighet föreslås inte till nuvarande föreskrift i 4 § andra stycket om femtondelsreducering av livränta till en vuxen efterlevande.

Prop. 1987/88:171

9 §

I paragrafen ges bestämmelse om samordning mellan särskild efterlevandelivränta och vissa andra förmåner. Detta görs genom en hänvisning till motsvarande regel i 8 kap. 12 § AFL för särskild efterlevandepension från den allmänna pensioneringen.

Andra meningen reglerar samordningen i fall då den efterlevande har rätt till såväl särskild efterlevandepension som särskild efterlevandelivränta. Eftersom förutsättningarna för rätt till efterlevandelivränta överensstämmer med de som avses gälla för efterlevandepension, kommer en efterlevande som är berättigad till den förra förmånen i regel att vara berättigad också till den senare. Som framgår av 6 kap. 1 § skall livräntan och pensionen inbördes samordnas enligt de principer som gäller i dag, dvs. livräntan utgår endast i den mån den överstiger pensionen. Detta innebär att, om den efterlevande har rätt till såväl särskild efterlevandepension och särskild efterlevandelivränta som annat stöd av i paragrafen avsett slag (dvs. stöd i de former som anges i 8 kap. 12 § AFL), samordning med det senare måste ta sikte på det belopp som utgår i form av livränta och pension sedan dessa först samordnats med varandra. Överstiger det andra stödet därvid vad som utgår i pension och livränta, skall således sistnämnda förmåner över huvud taget inte utges. Är däremot pensionen och livräntan större än det andra stödet, utgår de förstnämnda förmånerna som utfyllnad till det senare. Vid denna samordning skall avräkning i första hand göras på livräntan och därefter på pensionen. Innebär avräkningen att livräntan helt faller bort, görs enligt förslaget till 14 kap. 7 § AFL reduktion därefter först på tilläggs pensionen och sedan på folkpensionen.

10 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 12 §. Vid utformningen har hänsyn tagits till det förslag till ändring av 12 § som nyligen lagts fram i prop. 1987/88:124 om god man och förvaltare.

11 §

Begränsningsregeln i första stycket har sin motsvarighet i nuvarande 14 §.

Hänvisningen i andra stycket till 16 kap. 1 § första stycket AFL innebär bl.a. att det i princip skall krävas att den efterlevande ansöker om efterlevandelivränta för att få rätt därtill. Enligt nuvarande praxis utreder dock försäkringskassorna även utan ansökan om en efterlevande till en avliden försäkrad har rätt till ersättning på grund av arbetsskada, om det av uppgifter som kassan har tillgängliga framgår att sådan ersättning kan komma i fråga (jfr. prop. 1975/76:197 s. 108). Finner kassan att detta är fallet, initierar den en ansökan om livränta från den efterlevande.

Också bestämmelserna i 16 kap. 1 § tredje och femte styckena AFL skall kunna tillämpas i fråga om efterlevandelivränta enligt LAF. Sålunda skall en tidsbegränsad särskild efterlevandelivränta kunna utbetalas för förlängd tid utan att särskild ansökan därom görs. Likaså skall finnas möjlighet att tillerkänna den som ansöker om särskild efterlevandelivränta ersättning för kostnader för läkarundersökning m.m. som är av betydelse för prövningen av rätten till livränta.

Även 16 kap. 5 § femte stycket AFL avses gälla beträffande livräntor till efterlevande barn och vuxna. Barnlivränta skall alltså kunna utges retroaktivt för längst två år tillbaka, medan omställningslivränta och särskild efterlevandelivränta skall kunna utbetalas för längst tre månader tillbaka före ansökningsmånaden. Förslaget skall ses mot bakgrund av förmånernas syfte att lämna bidrag till den efterlevandes löpande underhåll resp. att utgöra ett stöd under en omställningstid (jfr prop. 1978/79:75 i vad avser motsvarande regler för allmän pension).

Hänvisningen till 16 kap. 5 § sjunde stycket AFL medför att det för efterlevandelivräntornas del kommer att gälla samma regel om avräkning vid retroaktiv utbetalning av efterlevandeförmån till barn som inom efterlevandepensioneringen.

16 kap. 8 § AFL innehåller bestämmelse om skyldighet för den som uppbär bl.a. efterlevandepension att till försäkringskassan anmäla inträffade förändringar som är av betydelse för rätten till den utgående förmånen. Denna bestämmelse avses gälla även beträffande efterlevande som erhåller efterlevandelivränta enligt LAF.

När det slutligen gäller hänvisningen till 16 kap. 9 § AFL innebär denna bl.a. att omställningslivränta och särskild efterlevandelivränta utgår längst t.o.m. månaden före den varunder den efterlevande uppnår 65 års ålder.

6 kap. Särskilda bestämmelser om ersättning

1 §

Någon motsvarighet till det nuvarande tredje stycket i paragrafen har inte upptagits i lagförslaget, eftersom omställningslivränta och särskild efterlevandelivränta inte skall utges till efterlevande som är 65 år eller äldre.

7 §

I paragrafen har hänvisningen till 10 kap. 4 § AFL inskränkts till att avse första stycket av den föreskriften (i dess nya lydelse). Den innebär att två omställningslivräntor från arbetsskadeförsäkringen inte skall kunna utges till samma efterlevande för samma tid.

Däremot skall fortsättningsvis omställningslivränta eller – i vissa fall – särskild efterlevandelivränta kunna utges samtidigt med egenlivränta. Likaså kan – med hänsyn till den nya lydelsen av 10 kap. 4 § AFL – barnlivränta utbetalas samtidigt efter barnets båda föräldrar.

Att hänvisningen inskränkts till att avse enbart första stycket i 10 kap. 4 § AFL har sin grund i ett förslag under remissbehandlingen av försäkringsrät-

ten för Södra Sverige. Nuvarande regler innebär att ett efterlevande barn inte samtidigt kan erhålla både barnlivränta och egenlivränta från arbetsskadeförsäkringen. Detta överensstämmer med vad som gäller och avses gälla även i fortsättningen beträffande barnpension och förtidspension från folkpensioneringen. Någon motsvarande samordning görs dock inte – och föreslås nu inte heller göras framdeles – vid samtidig rätt till barnpension och förtidspension från tilläggs pensioneringen (jfr. 14 kap. 4 § i föreslagen lydelse). Som framhållits av försäkringsrätten finns starka skäl för att i detta hänseende behandla förmånerna enligt LAF på samma sätt som tilläggs pension. Förslaget innebär alltså att det i fall av här berört slag fortsättningsvis inte skall göras någon samordning mellan barnlivränta och egenlivränta åt barnet.

8 kap. Övriga bestämmelser

4 §

På motsvarande sätt som beträffande särskild efterlevandepension inom efterlevandepensioneringen skall ärenden om särskild efterlevandelivränta avgöras av försäkringskassans socialförsäkringsnämnd.

Övergångsbestämmelserna

Punkt 1

De nya reglerna avses träda i kraft vid samma tidpunkt som reformen på efterlevandepensioneringsområde, dvs. den 1 januari 1990.

Övergångsregleringen inom arbetsskadeförsäkringen motsvarar i stort sett den som föreslås gälla för den reformerade efterlevandepensioneringen. Dock görs gränsdragningen mellan det äldre och det nya systemet med utgångspunkt från tidpunkten för arbetsskadan och inte, som inom efterlevandepensioneringen, tidpunkten för dödsfallet. Med hänsyn till att enligt 2 kap. 4 § LAF en skada till följd av annat än olycksfall anses ha inträffat den dag då skadan visade sig kommer denna dag ofta att bli av avgörande betydelse för vilka regler som skall tillämpas.

Reglerna i LAF om ersättning till efterlevande tillämpas också i fall då ersättning skall utgå med stöd av lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd eller lagen (1977:267) om krigsskadeersättning till sjömän. De nya bestämmelserna för efterlevandeförmåner i LAF kommer därför att tillämpas också på ersättning till efterlevande enligt de nämnda lagarna. Härvid blir samma övergångsbestämmelser som för LAF tillämpliga. Äldre regler om livräntor till änkor m.fl. i LAF skall således fortfarande gälla för bl.a. dem som uppbär livränta vid ikraftträdandet och kvinnor som då har uppnått 45 års ålder, även då rätten till livränta har sin grund i lagen om statligt personskadeskydd eller lagen om krigsskadeersättning till sjömän.

Här anges den principiella utgångspunkten för övergångsregleringen, nämligen att det nya systemet skall tillämpas endast då fråga är om dödsfall till följd av en arbetsskada som inträffar efter ikraftträdandet. Detta gäller fullt ut i fråga om rätten till efterlevandelivränta för maken (eller därmed likställd) till en avliden kvinnlig försäkrad.

Att äldre bestämmelser skall tillämpas i fall då arbetsskadan inträffat före ikraftträdandet innebär att livräntor som beviljats enligt äldre regler även fortsättningsvis följer dessa regler. Det betyder vidare att efterlevandelivräntor kan nybeviljas med tillämpning av äldre bestämmelser även efter ikraftträdandet. Förutsättning härför är att arbetsskadan har inträffat före ikraftträdandet. Att dödsfallet har skett först därefter är härvid utan betydelse. Beroende på tidpunkten för skadan kan det här komma i fråga att nybevilja livränta med tillämpning antingen av nuvarande bestämmelser i LAF eller av bestämmelserna i lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring (YFL) eller äldre lagstiftning.

Att gränsdragningen mellan de nuvarande och de nya efterlevandeförmånerna skall ske med olika utgångspunkter inom AFL och LAF – tidpunkten för dödsfallet resp. arbetsskadan – kan leda till att det för en och samma efterlevande blir aktuellt att tillämpa de nya bestämmelserna om efterlevandepension samtidigt med de äldre reglerna om efterlevandelivränta. I fråga om samordningen övergångsvis mellan efterlevandeförmåner enligt å ena sidan AFL och å andra sidan LAF och äldre lagar om arbetsskadeförsäkring kommer då att gälla följande.

I de fall då efterlevandelivränta skall utgå enligt äldre bestämmelser skall dessa äldre bestämmelser tillämpas fullt ut. Detta gäller i princip också då fråga är om samordning med pensionsförmåner och även om dessa senare utgår med tillämpning av det nya systemet för efterlevandepensionering. Skall livränta utges enligt hittillsvarande regler i LAF, kommer samordningen att ske enligt 6 kap. 1 § i dess nuvarande lydelse. Detta innebär att en änkelivränta samordnas med omställningspension och särskild efterlevandepension enligt AFL och att livräntan utges endast i den mån den överstiger vad som utgår inom folk- och tilläggs-pensioneringen i form av någon av de nämnda pensionerna. Sedan dessa förmåner upphört att utgå, kommer änkelivräntan att utges med hela sitt bruttobelopp. Efter det att änkan fyllt 65 år skall samordning ske med folkpension i form av ålderspension enligt 6 kap. 1 § tredje stycket i dess nuvarande lydelse.

Har den efterlevande rätt till livränta enligt YFL eller äldre lag och samtidigt rätt till någon av de nya förmånerna inom efterlevandepensioneringen samordnas förmånerna enligt 17 kap. 2 § AFL i detta lagrums nya lydelse. Samordningen skall därvid göras på motsvarande sätt som då rätt samtidigt föreligger till änkelivränta enligt nämnda lagar och till änkepension, dvs. reduktionen görs på efterlevandepensionen.

De nya åldersgränserna för barnlivränta skall, enligt föreskrift i första stycket, gälla även i fall då rätten till sådan livränta har sin grund i dödsfall till följd av en arbetsskada som har inträffat före ikraftträdandet. I princip skall alltså de nya reglerna tillämpas i fråga om alla barnlivräntor enligt LAF, oberoende av tidpunkten för arbetsskadan eller dödsfallet.

Enda undantaget härifrån avser barn som är 18 år eller äldre vid ikraftträdandet och som då redan har rätt till livränta. Om ett sådant barn inte har rätt att behålla livräntan lika länge som eljest med stöd av de nya reglerna, skall i stället tillämpas hittillsvarande bestämmelser i 5 kap. 9 § första stycket. Barnet kan då med tillämpning av dessa uppbära livräntan fram till dess det fyller 19 år eller, om barnet till följd av sjukdom eller annan dylik orsak inte kan försörja sig, tills det uppnår 21 års ålder. Detta gäller även om barnet vid årsskiftet 1989–1990 bedriver studier som ger rätt till barnlivränta enligt de nya bestämmelserna men vid senare tidpunkt avslutar dessa studier.

Rätten för ett utländskt barn som tagits till Sverige i adoptionssyfte att, om en av de tilltänkta adoptivföräldrarna skulle avlida till följd av en arbetsskada, erhålla efterlevandelivränta efter denne skall enligt andra stycket gälla i situationer då dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet. Avgörande blir alltså här tidpunkten för dödsfallet, och inte som eljest tidpunkten för arbetsskadan.

Punkt 4

Om det – med stöd av regeln i punkt 5 – efter en försäkrad, som avlidit på grund av en arbetsskada som inträffat efter ikraftträdandet, utges livränta till en änka eller därmed jämställd kvinna enligt det hittillsvarande systemet, skall beträffande barnlivräntor efter den försäkrade gälla en särskild övergångsbestämmelse. I sådant fall skall barnlivräntorna inte utgå med de kompensationsgrader som anges i den nya 5 kap. 5 § utan med de kompensationsgrader som följer av 5 kap. 10 § i dess nuvarande lydelse. Livräntan för det första barnet beräknas alltså till 20 % av ersättningsunderlaget i stället för 40 % så länge som änkelivränta utbetalas. Samordningen mellan livräntorna till änkan och barnet följer i dessa situationer, liksom i fall då arbetsskadan har inträffat före ikraftträdandet, hittillsvarande bestämmelser.

Punkt 5

Denna punkt motsvarar punkt 5 i övergångsbestämmelserna till lagen om ändring i AFL. Den innebär att kvinnor, som vid det nya regelsystemets införande är 45 år eller äldre, behåller rätten till efterlevandeförmåner enligt hittillsvarande regler även om den arbetsskada till följd av vilken mannen avlidit inträffat först under år 1990 eller senare. Rätten att fortsättningsvis erhålla efterlevandelivränta enligt nuvarande system gäller inte enbart änkor utan även kvinnor som jämställs med änkor enligt 5 kap. 6 § i nuvarande

lydelse och frånskilda kvinnor. I sistnämnda fall är det utan betydelse om makarna skilts före eller efter ikraftträdandet. För andra kvinnor än de som avses i 5 kap. 8 § i nuvarande lydelse krävs dock att de vid ikraftträdandet av det nya systemet var gifta med den sedermera avlidne mannen eller då sammanbodde med honom under sådana förhållanden som anges i 5 kap. 6 § i dess nu gällande lydelse.

Vid samordning med efterlevandepension till en kvinna som erhåller efterlevandelivränta med stöd av förevarande övergångsregel gäller vad som angetts under punkt 2.

Punkt 6

Hänvisningen till 10 kap. 4 § AFL i detta lagrums äldre lydelse innebär att nuvarande regler fortsätter att gälla för samordningen mellan bl.a. änkelivränta enligt äldre bestämmelser och egenlivränta (jfr. 6 kap. 7 § LAF i hittillsvarande lydelse).

Punkt 7

Denna punkt motsvarar punkt 7 i övergångsbestämmelserna till lagen om ändring i AFL.

Punkt 8

Enligt punkt 6 i övergångsbestämmelserna till lagen om ändring i AFL (se under avsnitt 12.1) skall vissa gifta (och därmed likställda) kvinnor, som är födda år 1945 eller senare, kunna beviljas änkepension från folk- och tilläggspensioneringen enligt äldre regler (på speciella villkor), även om mannen avlider efter det att reformen på efterlevandepensioneringens område har trätt i kraft. En sådan kvinna kan dessutom få rätt till efterlevandelivränta från arbetsskadeförsäkringen enligt de nya reglerna härför, om arbetsskadan inträffar efter den 31 december 1989. I sådana fall skall livräntan utges endast i den mån den överstiger änkepensionen. Detta blir en följd av att enligt förevarande punkt äldre bestämmelser i 6 kap. 1 § första stycket skall ha fortsatt giltighet i situationer av detta slag. Om arbetsskadan har inträffat före ikraftträdandet men dödsfallet först därefter, kan en kvinna i här behandlad åldersgrupp få rätt till efterlevandelivränta enligt äldre bestämmelser och samtidigt viss rätt till änkepension enligt det hittillsvarande regelsystemet härför. Mellan dessa förmåner görs då samordning enligt 6 kap. 1 § i nu gällande lydelse. Detta medför – utöver samordning enligt första stycket – att tredje stycket i nämnda paragraf då tillämpas. Efterlevandelivräntan skall alltså samordnas med kvinnans änkepension från ATP enligt denna regel fr.o.m. den tidpunkt då hon uppnår 65 års ålder.

Enligt punkterna 8 och 9 i övergångsbestämmelserna till lagen om ändring i AFL skall i vissa fall övergångsvis utgiven änkepension från tilläggs pensioneringen samordnas med tilläggs pension i form av ålderspension till änkan. En änka som omfattas av de övergångsbestämmelserna kan dessutom vara berättigad till änkelivränta från LAF enligt hittillsvarande regler. Enligt 6 kap. 1 § första stycket LAF görs då en samordning mellan änkelivräntan och tilläggs pensionen av innebörd att livräntan utgår endast i den mån den överstiger änkepensionen. Vid tillämpning av den regeln skall, enligt förevarande övergångsbestämmelse, änkepensionen beaktas med det belopp vartill den uppgår före samordningen med ålderspensionen från ATP. Änkelivräntan skall alltså reduceras med hela beloppet för änkepensionen.

På motsvarande sätt skall vid tillämpning övergångsvis av 6 kap. 1 § tredje stycket LAF i dess nuvarande lydelse tas hänsyn till – förutom folkpension i form av ålderspension – änkepension från tilläggs pensioneringen med dess belopp före samordning med ålderspension från ATP.

12.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension

Ändringarna i förevarande lag är en följd av bl.a. förslaget i avsnitt 7 att den särskilda folkpensionsförmånen hustrutillägg skall avvecklas med en viss övergångstid.

Enligt den i avsnitt 7.3 föreslagna övergångsregleringen skall kvinnor som vid ikraftträdandet är 55 år eller äldre även fortsättningsvis omfattas av bestämmelserna om hustrutillägg. Sådana kvinnor skall alltså, när de fyller 60 år, alltså kunna beviljas hustrutillägg, och de skall dessutom i förekommande fall – efter dispens – kunna ges rätt härtill även dessförinnan. Detta har lett till omarbetning av 1 §.

Kvinnor som vid den nya lagstiftningens införande är 54 år eller yngre skall inte vidare kunna beviljas hustrutillägg. Uppbär emellertid en sådan kvinna hustrutillägg vid ikraftträdandet, skall detta fortsätta att utges enligt nu gällande regler. Skulle hustrutillägget senare komma att dras in med tillämpning av nuvarande regler, kan kvinnan inte därefter på nytt beviljas sådant tillägg. En bestämmelse härom har intagits som en övergångsregel.

I de fall då en kvinna – med stöd av övergångsbestämmelserna till lagen om ändring i AFL – uppbär folkpension i form av änkepension efter ikraftträdandet av den föreslagna reformeringen av efterlevandepensioneringen skall hon kunna få kommunalt bostadstillägg till änkepensionen. Sådant tillägg skall kunna utges även till den som uppbär hustrutillägg efter ikraftträdandet. 2 § har ändrats med hänsyn till dessa förslag. Där har också upptagits förslagen i avsnitten 4.3.3 och 4.4.3 att kommunalt bostadstillägg skall kunna utges som en tilläggsförmån till dem som erhåller omställningspension och särskild efterlevandepension från folkpensioneringen.

Ändringen i 5 § motiveras bl.a. av förslaget i avsnitt 8 om avveckling av bantillägget och av de övergångsregler som föreslås härtill. I paragrafen har också angetts att vuxenstudiebidrag enligt lagen (1983:1030) om särskilt

vuxenstudiestöd för arbetslösa inte skall räknas som inkomst vid inkomstprövningen av hustrutillägg och KBT. Ett förtydligande har också gjorts för att markera att utbildningsbidrag som utbetalas vid utredning om förutsättningarna för arbetsmarknadsutbildning inte skall beaktas vid inkomstberäkningen. Dessutom har vidtagits vissa rent redaktionella ändringar.

12.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:205) om pensionstillskott

Ändringarna är en följd av den föreslagna reformeringen av efterlevandepensioneringen. Enligt förslag i avsnitt 4 skall till omställningspension och särskild efterlevandepension kunna utbetalas pensionstillskott med maximalt 48 % av basbeloppet för år räknat. Vidare skall i situationer då änkepension övergångsvis utges från folkpensioneringen denna kunna förhöjas med pensionstillskott enligt samma regler som gäller för närvarande. Föreskrift härom har intagits i 1 §. Denna avser änkepension såväl enligt 8 kap. AFL i dess hittillsvarande lydelse som enligt 16 § lagen (1962:382) angående införande av lagen om allmän försäkring.

I 2 §, som anger storleken av pensionstillskott till omställningspension, särskild efterlevandepension och änkepension, har i tredje stycket gjorts en ändring som betingas av ändringarna i 8 kap. AFL. Syftet är att nuvarande bestämmelser om pensionstillskott till änkepension skall gälla också efter genomförandet av reformen på efterlevandepensioneringens område. Utges sålunda en änkepension som reducerats med visst antal 15-delar på grund av ankans ålder eller till följd av förtida uttag av ålderspension, skall pensionstillskottet liksom hittills reduceras i motsvarande mån.

2 § anger vidare att pensionstillskott till partiell särskild efterlevandepension utbetalas med motsvarande andel av oreducerat tillskott. Slutligen har i paragrafen upptagits en bestämmelse som syftar på de fall då en änkepension utges med viss andel av en oreducerad sådan pension till följd av punkt 6 i övergångsbestämmelserna till lagen om ändring i AFL (avsnitt 12.1). I sådana situationer kan änkepengionen utges t.ex. med viss 30-del av en änkepension enligt reglerna i 8 kap. AFL i nuvarande lydelse. I fall av detta slag skall också pensionstillskottet minskas i motsvarande mån.

Liksom i fråga om pensionstillskott till ålders-, änke- och förtidspension skall pensionstillskott till omställningspension och särskild efterlevandepension avräknas mot tilläggspension som uppbärs av den berättigade. Sådan avräkning görs enligt 3 § mot faktiskt erhållen tilläggspension i form av ålderspension, änkepension, omställningspension, särskild efterlevandepension och förtidspension. Vid avräkningen tas hänsyn även till sådan ålders- eller förtidspension från ATP som skulle ha utgetts till den försäkrade om denne inte underlåtit att betala avgift till tilläggspensioneringen (4 §) eller inte omfattats av undantagande från försäkringen för tilläggspension (övergångsbestämmelserna till lagen 1981:694 om ändring i lagen 1969:205 om pensionstillskott). Däremot beaktas vid avräkningen inte sådan "fiktiv" tilläggspension i form av änkepension, omställningspension eller särskild efterlevandepension. Detta har föranlett ett tillägg i 4 §.

I vissa fall kan till en person samtidigt utges folkpension i form av förtidspension eller förtida uttagen ålderspension och sådan pension i form

av omställningspension. Rätt föreligger då till pensionstillskott till båda folkpensionerna. Vid avräkningen enligt 3 § mot tilläggspension tas i dessa fall hänsyn till alla former av ATP. Pensionstillskottet till egenpensionen reduceras således mot tilläggspension i form av såväl t.ex. förtidspension som omställningspension. Och även mot pensionstillskott till omställningspension görs avräkning mot båda formerna av ATP. Detta innebär bl.a. att, om en försäkrad har rätt till såväl förtids- som omställningspension från folkpensioneringen samt dessutom uppbär tilläggspension i form av omställningspension, denna tilläggspension inverkar reducerande på pensionstillskottet till folkpensionen i form av omställningspension. Om ATP-pensionen är högre än nivån för oducerat pensionstillskott till omställningspension (48 % av basbeloppet), görs i ett sådant fall dessutom avräkning på pensionstillskottet till förtidspensionen mot den överskjutande tilläggspensionen i form av omställningspension.

12.5 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott

Ändringen i 4 § är en följd av förslaget i avsnitt 3.4.1 om höjning i vissa fall av nivåerna för bidragsförskott. Enligt förslaget skall bidragsförskott alltid utgå med belopp motsvarande 40 % av basbeloppet för år räknat. Detta skall gälla oberoende av om barnet samtidigt är berättigat till barnpension från folkpensioneringen. Utgår bidragsförskott i förhållande till båda föräldrarna, skall det utgöra 40 % av basbeloppet för år räknat i förhållande till vardera föräldern.

Ändringarna i 2, 7 och 11 §§ är orsakade av att det nuvarande andra stycket i 4 § sålunda upphävs. Vidare har gjorts vissa språkliga ändringar.

De nya nivåerna för bidragsförskott avses gälla förskott som belöper på tid fr.o.m. januari 1990. Detta gäller oberoende av när de utbetalas och oavsett om de beviljats före eller efter ikraftträdandet. I förekommande fall får därför göras en uppräknings fr.o.m. januari 1990 av bidragsförskott som utges sedan tiden dessförinnan.

I fråga om bidragsförskott som belöper på tid före januari 1990 gäller alltså nuvarande nivåer även om förskottet utbetalas efter ikraftträdandet.

12.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1984:1095) om förlängt bidragsförskott för studerande

Ändringarna i 7 och 9 §§ är en följd av att nuvarande 4 § andra stycket lagen (1964:143) om bidragsförskott föreslås upphävt.

De nya nivåer för bidragsförskott i vissa fall som föreslås i avsnitt 3.4.1 kommer att gälla även beträffande förlängt bidragsförskott för studerande. I 5 § föreskrivs nämligen att storleken härav bestäms enligt 4 § lagen om bidragsförskott.

12.7 Förslaget till lag om ändring i lagen (1984:1096) om särskilt bidrag till vissa adoptivbarn

Prop. 1987/88:171

För barn som har rätt till barnpension med stöd av den föreslagna regeln i 20 kap. 2 § fjärde stycket AFL skall inte dessutom kunna lämnas bidrag enligt förevarande lag, även om barnet senare skulle adopteras av den kvarlevande av två makar som fört barnet till Sverige i adoptionssyfte. En uttrycklig regel härom har – efter påpekande av statens nämnd för internationella adoptionsfrågor – tagits in i 1 §.

5 § andra stycket föreslås upphävt till följd av förslaget i avsnitt 3.4.1 att bidrag enligt förevarande lag alltid skall utgöra 40 % av basbeloppet för år räknat. Detta belopp skall alltså utges även om barnet samtidigt är berättigat till barnpension från folkpensioneringen eller om bidragsförskott samtidigt utbetalas för barnet.

12.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1973:371) om kontant arbetsmarknadsstöd

Tillägget till första stycket i 24 § är föranlett av förslaget till reformerat system för efterlevandeskydd inom den allmänna försäkringen och inom arbetsskadeförsäkringen. Efterlevandepension i form av omställningspension samt omställningslivränta från arbetsskadeförsäkringen skall inte påverkas av att den efterlevande för samma tid kan vara berättigad till kontant arbetsmarknadsstöd (KAS) och skall inte heller medföra reducering av KAS, på motsvarande sätt som de nämnda efterlevandeförmånerna skall kunna utgå ogravrade av inkomst av förvärsarbete (se avsnitt 4.3.3). Inte heller skall KAS minskas med hänsyn till efterlevandepension i form av särskild efterlevandepension eller motsvarande ersättning inom arbetsskadeförsäkringen. I fall då den efterlevande har rätt till såväl sådan förmån som KAS skall i stället den särskilda efterlevandepensionen och den särskilda efterlevandelivräntan reduceras med beloppet för KAS. Regler härom har införts i 8 kap. 12 § och 14 kap. 7 § AFL samt 5 kap. 9 § LAF (jfr avsnitt 4.4.3 och 6.3.3). I fråga om änkepension enligt AFL och motsvarande livränta enligt LAF som utgår efter ikraftträdandet skall nuvarande regler om samordning med KAS ha fortsatt tillämpning. Dessutom skall givetvis även fortsättningsvis göras samordning enligt hittillsvarande regler mellan å ena sidan KAS och å andra sidan änke- och änklingspension m.m. som grundas på den avlidne makens tjänsteförhållanden.

De angivna principerna för samordning mellan å ena sidan särskild efterlevandepension och å andra sidan KAS avses gälla också beträffande de andra ersättningar som enligt förslagen till 8 kap. 12 § och 14 kap. 7 § AFL samt 5 kap. 9 § LAF skall reducera särskild efterlevandepension resp. särskild efterlevandelivränta. Även med avseende på samordningen mellan å ena sidan omställningspension och omställningslivränta och å andra sidan olika sociala förmåner bör tillämpas samma principer som de nyss beskrivna. Det blir därför anledning att senare återkomma till regeringen med förslag till ändringar i de förordningar som berörs härav.

12.9 Förslaget till lag om ändring i taxeringslagen (1956:623)

Prop. 1987/88:171

Enligt förslag i avsnitt 4.3.3 och 4.4.3 skall den som uppbär omställningspension eller särskild efterlevandepension från folkpensioneringen ha rätt till extra avdrag vid beskattningen enligt samma regler som pensionstagare med ålderspension eller änkepension. Sådan rätt uppkommer redan med nuvarande lydelse av anvisningarna till 50 § kommunalskattelagen (1928:370), varför någon ändring inte fordras av den bestämmelsen.

Däremot krävs med anledning av detta förslag en ändring av föreskriften om skyldigheten att avlämna självdeklaration. Förslag i frågan har tagits upp i den nya lydelsen av 22 § 3 mom. taxeringslagen (1956:623).

12.10 Förslaget till lag om ändring i lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn, m. m.

Förslaget har kommenterats i den allmänna motiveringen (avsnitt 10).

13 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta förslagen till

1. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
2. lag om ändring i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring,
3. lag om ändring i lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension,
4. lag om ändring i lagen (1969:205) om pensionstillskott,
5. lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott,
6. lag om ändring i lagen (1984:1095) om förlängt bidragsförskott för studerande,
7. lag om ändring i lagen (1984:1096) om särskilt bidrag till vissa adoptivbarn,
8. lag om ändring i lagen (1973:371) om kontant arbetsmarknadsstöd,
9. lag om ändring i taxeringslagen (1956:623),
10. lag om ändring i lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn, m. m.

14 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Sammanfattning av pensionsberedningens förslag i betänkandet (SOU 1987:55) Efterlevandepension Reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner

Prop. 1987/88:171
Bilaga 1

Huvudpunkter i förslagen

Förslagen innebär att den nuvarande familjepensioneringen med änkepension successivt ersätts av ett nytt system med följande huvudpunkter.

Barnpensionerna förbättras och skall kunna utbetalas under längre tid och med högre belopp än i dag.

För vuxna införs nya former av efterlevandepension, som utbetalas på lika villkor till män och kvinnor som inte har uppnått 65 års ålder. Förmåner utges i form av

- omställningspension under en tid av ett år efter dödsfallet
- omställningspension också för tid därefter till efterlevande män och kvinnor som tar vård om barn under tolv års ålder
- särskild efterlevandepension till efterlevande som har nedsatta möjligheter att försörja sig genom förvärsarbete.

Det nya systemet föreslås träda i kraft den 1 januari 1989. Det skall i princip omfatta situationer där dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet. Emellertid förses det med långtgående övergångsbestämmelser till skydd för i första hand äldre och medelålders kvinnor. Alla kvinnor som vid ikraftträdandet redan uppbär änkepension enligt nuvarande regler behåller denna rätt ograverad också därefter. Även andra gifta kvinnor som vid ikraftträdandet är 60 år eller äldre omfattas fullt ut av hitillsvarande änkepensionering om de blir änkor efter den nya lagstiftningens ikraftträdande. Ett fortsatt skydd enligt den nu gällande änkepensioneringen ges också gifta kvinnor som är i ålder 45–59 år när det nya systemet införs. För dessa kvinnor skall dock enligt särskilda regler kunna göras en samordning mellan änkepensionen och egen ålderspension från ATP fr.o.m. 65 års ålder. Slutligen får gifta kvinnor som är yngre än 45 år den 1 januari 1989 och som då omfattas av riskskyddet inom nuvarande änkepensionering behålla den rätt till änkepension som genom deras män "intjänats" före de nya reglernas ikraftträdande. Dessa kvinnor kan dessutom få pension enligt det nya systemet. En samordning görs för de här berörda kvinnorna mellan änkepensionen och de nya förmånerna samt dessutom med egen ålderspension från ATP.

En motsvarande reformering föreslås äga rum av arbetsskadeförsäkringens efterlevandeförmåner.

De särskilda folkpensionsförmånerna hustrutillägg och barntillägg föreslås avvecklade efter en övergångstid.

Förslag till reformerad efterlevandepensionering

Barnpension

Barn, som förlorat en av eller båda sina föräldrar, erhåller barnpension från folk- och tilläggs pensioneringen.

Pensionsrätt tillkommer liksom hittills den avlidnes biologiska barn och

adoptivbarn. Den utvidgningen föreslås av *personkretsen* att rätt till barnpension tillförsäkras även utländska barn som tagits emot i Sverige i adoptions-syfte om någon av de tilltänkta adoptivföräldrarna skulle avlida innan adoptionen rättsligt genomförts.

Kvalifikationstiden för utländska barns rätt till folkpension i form av barnpension föreslås sänkt från fem års till sex månaders bosättning i Sverige.

En gemensam *övre åldersgräns* föreslås gälla för folkpension och ATP. Som huvudregel utges barnpension fram t.o.m. den månad då barnet fyller 18 år. Om barnet därefter bedriver studier på grund- eller gymnasieskolenivå utbetalas barnpension så länge studierna fortgår, dock längst t.o.m. juni månad det år då barnet fyller 20 år.

Inom folkpensioneringen föreslås nuvarande *nivåer* i huvudsak oförändrade. Till följd av bl.a. de ändrade beräkningsgrunderna för basbeloppet och som en parallell till det nyligen fattade beslutet härom när det gäller bidragsförskott föreslås dock en anpassning av procentsatserna för folkpension i form av barnpension. Barnpension föreslås utgå för barn som förlorat en av sina föräldrar på en grundnivå om 25 % av basbeloppet och en garantinivå om 40 % av basbeloppet. Liksom hittills görs avräkning krona för krona från garantinivån ned till som lägst grundnivån mot tilläggspension i form av barnpension till barnet. Någon avräkning gentemot efterlevandepension till den kvarlevande föräldern (som nu sker med hänsyn till änkepension till kvinna som sammanbor med barnet) föreslås dock inte göras inom ramen för den reformerade efterlevandepensioneringen.

Är barnet samtidigt med barnpension berättigat till bidragsförskott föreslås att garantinivån höjs från nuvarande 31 % till 40 % av basbeloppet. Vi föreslår även att bidragsförskottet i dessa fall höjs från för närvarande 30 % till 40 % av basbeloppet. Likaså föreslås att bidragsförskott skall utgöra 40 % av basbeloppet även i fall då det utbetalas i förhållande till båda föräldrarna, dvs. sammanlagt 80 % av basbeloppet.

Till barn som förlorat båda sina föräldrar föreslås att barnpension skall utbetalas på en grundnivå om 50 % av basbeloppet. För dessa barn föreslås en höjning av garantinivån i förhållande till vardera föräldern från 31 % till 40 % av basbeloppet. Barnet garanteras alltså härigenom en sammanlagd pension om lägst 80 % av basbeloppet.

Inom tilläggspensioneringen föreslås barnpensionen för ett barn alltid utgöra 30 % av den avlidnes beräknade pension. Till skillnad från nu bör detta belopp utges även om pension samtidigt utbetalas till en vuxen efterlevande. Om den avlidne efterlämnar flera pensionsberättigade barn, bör barnpensionen öka med 20 % (mot för närvarande 10 %) för varje barn utöver det första och det sammanlagda barnpensionsbeloppet fördelas lika mellan barnen. Härigenom tillgodoses en önskan att förstärka det ekonomiska stödet för efterlevande barn i flerbarnsfamiljer.

Barn som förlorat båda sina föräldrar föreslås kunna uppbära barnpension från tilläggspensioneringen efter dem båda (för närvarande utges enbart den högsta pensionen till sådana barn).

Nuvarande regler för beskattning av barnpension föreslås oförändrade. Barnpension bör alltså även fortsättningsvis utgöra skattepliktig inkomst för barnet.

Som en nyhet föreslås en särskild *begränsningsregel* av innebörd att det

efter en avliden aldrig skall kunna utbetalas tilläggspension i form av barnpension och efterlevandepension till vuxen med högre sammanlagt belopp än vad som motsvarar den avlidnes egenpension.

Förmåner till vuxna efterlevande

Till vuxna efterlevande föreslås under särskilda förutsättningar kunna utges efterlevandepension i form av omställningspension och särskild efterlevandepension. Dessa utbetalas från både folk- och tilläggspensioneringen enligt i princip helt överensstämmande regler. Rätt till pension tillkommer män och kvinnor på identiska villkor.

Den *personkrets* som ges rätt till efterlevandepension föreslås i första hand utgöras av efterlevande make. Med make skall dock likställas sådan man eller kvinna som stadigvarande sammanbodde med den avlidne vid tidpunkten för dödsfallet och som tidigare varit gift med eller som har eller har haft eller väntar barn med den avlidne. En allmän förutsättning för rätt till efterlevandepension föreslås vara att parterna – gifta eller ej – stadigvarande sammanbodde med varandra vid tidpunkten för dödsfallet. Generellt föreslås gälla en övre *åldersgräns* för efterlevandepensionen vid 65 år. Om den efterlevande är äldre utges alltså inte omställningspension eller särskild efterlevandepension. Någon nedre åldersgräns finns däremot inte.

Omställningspension

Efterlevande män och kvinnor som inte fyllt 65 år föreslås få rätt till omställningspension under en viss tid efter dödsfallet. För rätt till pensionen föreslås gälla att parterna – förutom att de sammanbodde stadigvarande vid tidpunkten för dödsfallet – hade bott tillsammans oavbrutet under en tid av minst fem år fram till dödsfallet eller att de vid dödsfallet stadigvarande sammanbodde med barn under tolv år som stod under vårdnad av makarna eller en av dem.

Omställningspensionen föreslås utgå under en tid av ett år omedelbart efter dödsfallet till alla som uppfyller de nämnda villkoren.

Om den efterlevande efter ettårsperiodens utgång har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn som inte har fyllt tolv år, föreslås omställningspensionen kunna utbetalas under förlängd tid. Den utges då fortlöpande fram till dess det yngsta barnet fyller tolv år.

Rätten till omställningspension för förlängd tid föreslås upphöra om den efterlevande ingår nytt äktenskap eller stadigvarande sammanbor med någon med vilken den efterlevande tidigare varit gift eller har eller har haft barn. Rätten till den ettåriga omställningspensionen påverkas däremot inte av omgifte e.d.

Följande *nivåer* föreslås för omställningspensionen. Inom folkpensioneringen utges pensionen med ett årsbelopp motsvarande 96 % av basbeloppet. Den förhöjs i förekommande fall med pensionstillskott om maximalt 48 % av basbeloppet för år räknat. Den efterlevande garanteras härigenom omställningspension med minst 144 % av basbeloppet per år (35 280 kr. med basbeloppet 24 100 kr. och tilläggsbeloppet 400 kr.). Dessutom utges enligt

samma regler som för ålderspension och nuvarande änkepension kommunalt bostadstillägg till den som uppbär omställningspension. Vidare föreslås att omställningspension skall medföra rätt till extra avdrag vid inkomstbeskattningen.

Inom ATP föreslås omställningspensionen utgöra 20 % av den avlidnes egenpension i de fall då det finns även barnpensionsberättigat barn och 40 % av egenpensionen i andra fall.

Dessa nivåer inom folk- och tilläggs pensioneringen gäller såväl för den ettåriga pensionen som för pension för förlängd tid. Omställningspensionen påverkas inte av den efterlevandes andra inkomster eller av sociala förmåner.

Särskild efterlevandepension

Efterlevande män och kvinnor som vid makens bortgång saknar ett förvärvsarbete som ger dem en tillräcklig inkomst bör i princip alltid ges möjlighet att genomgå erforderlig utbildning eller få hjälp att komma in i förvärvslivet – eller utöka sin arbetsinsats – genom åtgärder på det arbetsmarknadspolitiska området. I sådana fall kan den efterlevande på samma villkor som andra arbetssökande få ekonomiskt stöd i form av t.ex. utbildningsbidrag, vuxenstudiebidrag eller – om villkoren härför är uppfyllda – arbetslöshetsstöd.

Emellertid måste man enligt pensionsberedningens mening räkna med att det kommer att finnas en grupp änkor och änklingar för vilka behovet av ekonomiskt stöd inte blir tillgodosett på dessa vägar. En anledning härtill kan vara att den efterlevande kommit upp i åren eller att arbeten saknas på bostadsorten. En annan orsak kan vara att den efterlevandes hälsotillstånd är sådant att det – trots att förtidspension inte kan beviljas – är osannolikt att han eller hon skall kunna erhålla ett förvärvsarbete som ger en tillräcklig inkomst. I fall av detta slag är det påkallat att ansvaret för att tillgodose den efterlevandes behov av ekonomiskt stöd för kortare eller längre tid åvilar efterlevandepensioneringen inom den allmänna försäkringen.

Sådana efterlevande som inte kan försörja sig genom eget arbete och inte heller har ålderspension, förtidspension eller samhällsstöd i annan form föreslås därför kunna få rätt till fortsatt efterlevandepension i form av särskild efterlevandepension. Sådan pension föreslås kunna utgå för tiden efter det att rätten till omställningspension bortfallit och fram till dess den efterlevande får en fast fot i förvärvslivet eller uppnår 65 års ålder.

Berättigade till särskild efterlevandepension torde i första hand bli änkor och änklingar som varit hemarbetande under en längre tid före dödsfallet och som har bristande utbildning och yrkesvana. Härtill torde i många fall komma sådana faktorer som nedsatt hälsa eller högre ålder. Särskild betydelse torde pensionen komma att få för efterlevande som är bosatta på orter med få arbetstillfällen och beträffande vilka man – med hänsyn till ålder, bosättningsförhållanden och personliga omständigheter i övrigt – inte skäligen kan ifrågasätta att de skall flytta till annan ort där arbete kan finnas.

Som grundläggande villkor för rätten till särskild efterlevandepension

föreslås gälla följande. Den efterlevande mannen eller kvinnan måste uppfylla kraven för rätt till omställningspension, dvs. fem års äktenskap (eller sammanboende enligt likställighetsregeln) och stadigvarande sammanboende alternativt vård om barn under tolv år. Vidare måste den efterlevandes möjligheter att bereda sig inkomst av arbete vara nedsatta med minst hälften. Grunden härtill skall vara arbetsmarknadsmässiga skäl, nedsatt hälsa eller annan därmed jämförlig orsak. Bedömningen av förvärvsmöjligheternas nedsättning bör göras under hänsynstagande till den efterlevandes möjligheter att bereda sig inkomst genom sådant arbete som motsvarar hans eller hennes krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom eller henne. Härvid bör beaktas den efterlevandes utbildning och tidigare verksamhet samt ålder, bosättningsförhållanden och andra därmed jämförliga omständigheter.

Den som har rätt till pensionen bör, i förekommande fall, beredas hjälp i syfte att förbättra försörjningsmöjligheterna. Om skäl föreligger att den efterlevande genomgår viss utbildning eller deltar i viss arbetsmarknadspolitisk åtgärd, bör – i samarbete med bl.a. arbetsmarknadsmyndigheterna – därför tillses att sådan kommer till stånd. En principiell skyldighet bör finnas för den efterlevande att medverka vid sådana åtgärder som kan vara påkallade för att förbättra förvärvsmöjligheterna. I vilken utsträckning det kan vara aktuellt att kräva detta får dock givetvis bedömas med beaktande av det meningsfulla häri. Hänsyn bör härvid tas till den efterlevandes personliga förutsättningar som ålder, tidigare utbildning och verksamhet samt bosättnings- och familjeförhållanden.

Särskild efterlevandepension föreslås kunna utges som hel pension eller – i kombination med deltidsarbete – som två tredjedels eller halv pension. Hel efterlevandepension föreslås utgå på samma nivåer som omställningspensionen, dvs. 96 % av basbeloppet i folkpension, samt kunna förhöjas med pensionstillskott och kommunalt bostadstillägg och medföra rätt till extra avdrag vid beskattningen. Inom ATP utges särskild efterlevandepension med 40 resp. 20 % av den avlidnes egenpension.

Om den efterlevande för samma tid och för samma nedsättning av förvärvsmöjligheterna har rätt till förtidspension eller till sjukpenning eller egenlivränta från arbetsskadeförsäkringen, utges inte särskild efterlevandepension. Är den efterlevande berättigad till arbetslöshetsstöd, utbildningsbidrag, vuxenstudiebidrag eller delpension, utbetalas den särskilda efterlevandepensionen bara i den mån som den överstiger den andra förmånen. Den som har hel särskild efterlevandepension har inte rätt till sjukpenning enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL). Till den som uppbär partiell efterlevandepension kan utbetalas sjukpenning enligt AFL grundad på inkomsterna av deltidsarbete.

Pensionen dras in vid omgifte e.d. enligt samma regler som beträffande omställningspension för förlängd tid.

Särskild efterlevandepension utges inom såväl folk- och tilläggs pensioneringen enbart till efterlevande som är bosatta i Sverige. Möjlighet till dispens skall dock finnas i vissa fall.

De nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 januari 1989.

Det nya systemet för efterlevandepension föreslås gälla som huvudregel om dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet. Har dödsfallet skett dessförinnan tillämpas äldre regler för barn- och änkepension även fortsättningsvis. Från denna huvudprincip föreslår pensionsberedningen dock rätt omfattande undantag.

I fråga om *barnpension* föreslås sålunda att de nya åldersgränserna i princip skall gälla även för barn som beviljats barnpension före ikraftträdandet. Också den sänkta kvalifikationstiden för utländska barns rätt till barnpension från folkpensioneringen vid bosättning i Sverige föreslås bli tillämpad även i situationer då dödsfallet inträffat före ikraftträdandet. Likaså föreslås att de nya nivåerna för barnpension inom folkpensioneringen (och för bidragsförskott) skall gälla även för barn som beviljats sådan pension (resp. bidragsförskott) före den 1 januari 1989. Om änkepension enligt hittillsvarande regler utbetalas efter den avlidne, bör dock avräkning från barnpensionens garantinivå göras med hänsyn till sådan änkepension även efter ikraftträdandet.

Beträffande ATP föreslås dock huvudregeln gälla. Detta innebär att de nya kompensationsgraderna för barnpension bör tillämpas enbart i situationer då dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet. Här föreslås dessutom – för att hindra överkompensation åt en och samma familj – att nuvarande regler skall gälla även i situationer då dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet om det efter den avlidne samtidigt utges änkepension enligt hittillsvarande bestämmelser med stöd av de övergångsregler som föreslås på det området (se nedan). Även för föräldralösa barn bör huvudregeln tillämpas, vilket betyder att de kan uppbära barnpension från ATP efter båda föräldrarna enbart under förutsättning att en av eller båda föräldrarna avlider efter ikraftträdandet.

I fråga om vuxna efterlevande föreslås att alla *änkor som vid ikraftträdandet har rätt till änkepension* skall ha kvar rätten härtill också därefter. Pensionsrätten för dessa änkor följer helt nuvarande regler fram till dess kvinnan avlider. Någon samordning med egenpension från ATP görs alltså inte.

Rätt till änkepension enligt hittillsvarande regler föreslås tillkomma även *kvinnor som blir änkor först efter ikraftträdandet* under förutsättning att de har fyllt 45 år före den 1 januari 1989, dvs. är födda år 1943 eller tidigare. En ytterligare förutsättning för att dessa kvinnor skall kunna beviljas änkepension föreslås vara att de vid utgången av år 1988 var gifta med den man som sedermera avlidit (såvitt gäller ATP och folkpension) eller att de då såsom ogifta sammanbodde med mannen under sådana förhållanden som grundar rätt till änkepension från folkpensioneringen (beträffande folkpension i form av änkepension).

Till dessa kvinnor, som alltså är födda år 1943 eller tidigare, utbetalas *fram till dess kvinnan fyller 65 år* (om hon var yngre vid dödsfallet) inom både folk- och tilläggspensioneringen änkepension helt enligt de nuvarande reglerna.

I fråga om dessa kvinnors rätt till änkepension från ATP för tiden *efter*

fyllda 65 år (dvs. för änkor som vid dödsfallet uppnått denna ålder eller som gjort detta en tid efter det att änkepension började utbetalas) förslås i viss mån skilda regler beroende på när kvinnan är född.

För *kvinnor som är födda år 1928 eller tidigare*, dvs. som är 60 år eller äldre vid det nya systemets införande, innebär förslaget att nuvarande regler för änkepension har fortsatt tillämpning i full utsträckning också efter det att kvinnan uppnått den allmänna pensionsåldern. Dessa kvinnor skall alltså såsom änkor kunna uppbära såväl en ograverad änkepension enligt hittillsvarande regler som egen ålderspension från ATP.

För *kvinnor som är födda under något av åren 1929–1943*, dvs. som är i åldern 45–59 år vid ikraftträdandet av det reformerade regelsystemet, föreslås att det fr.o.m. det att kvinnan börjar uppbära egen ålderspension från tilläggs pensioneringen eller fyller 65 år i princip skall ske en samordning mellan denna ålderspension och den änkepension från ATP som kan utges till kvinnan efter den avlidne mannen med stöd av de här föreslagna övergångsbestämmelserna. Denna samordning görs krona för krona och innebär att änke pensionen utbetalas bara i den mån som den beloppsmässigt överstiger egen pensionen. Emellertid garanteras kvinnan alltid en sammanlagd tilläggs pension som motsvarar 50 % av summan av den avlidne mannens och kvinnans *egen pensioner*. Änkepensionen kan dock aldrig utges med högre belopp än vad kvinnan skulle ha fått om nuvarande regler hade tillämpats fullt ut (40 % av mannens egen pension, om barnpension inte utges samtidigt).

För *yngre kvinnor*, dvs. de *som är födda år 1944 eller senare*, liksom för äldre kvinnor utan rätt till änkepension enligt de ovan föreslagna övergångsreglerna bör det nya regelsystemet tillämpas i situationer då dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet.

För kvinnor som vid ikraftträdandet är yngre än 45 år föreslås dessutom särskilda övergångsregler med syfte att ge dem en fortsatt rätt till hela eller del av den änkepension från ATP som de skulle ha fått om mannen hade avlidit vid tidpunkten för ikraftträdandet. Dessa övergångsregler avser alla kvinnor som vid ikraftträdandet är yngre än 45 år utan någon nedre åldersgräns. En förutsättning är dock att kvinnan vid utgången av år 1988 är gift och då uppfyller villkoren för rätt till änkepension inom ATP, dvs. att antingen äktenskapet då bestått minst fem år eller att hon då har barn gemensamt med maken. Mannens ålder är däremot utan betydelse i sammanhanget. Den rätt som en kvinna i denna situation tillförsäkras är att hon kan beviljas änkepension från ATP av viss storlek om och när mannen skulle avlida, under förutsättning att äktenskapet då fortfarande består. Denna framtida änkepension motsvarar storleksmässigt hela eller viss andel av den änkepension som skulle ha utbetalats om mannen hade avlidit vid utgången av år 1988. Änkepensionen beräknas – med tillämpning av 30- och 15-årsreglerna – på grundval av de år med pensionspoäng och storleken av dessa som mannen förvärvat under tiden före reformens ikraftträdande. Däremot tas inte hänsyn till år därefter, dvs. några antagandepoäng läggs inte till grund för pensionen. För att undvika att alltför små pensioner betalas ut, krävs minst tre år med ATP-poäng före ikraftträdandet av reformen.

Lägsta belopp som utbetalas blir härigenom 1/10 av en oreducerad änkepension.

Prop. 1987/88:171
Bilaga 1

Denna särskilda övergångsregel inom ATP föreslås kompletterad med en motsvarande övergångsbestämmelse såvitt gäller folkpensioneringen. Den innebär att kvinnor, som är yngre än 45 år vid reformens ikraftträdande, under vissa förutsättningar kan ges rätt till även en hel eller del av en hel folkpension i form av änkepension. Folkpensionen utges i princip med samma andel av oreducerad pension som tilläggs pensionen. Förutsättningar härför är att kvinnan vid ikraftträdandet av det nya regelsystemet uppfyller villkoren för rätt till folkpension i form av änkepension, dvs. att hon då antingen fyllt 36 år och varit gift med mannen under minst fem år eller också har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under 16 års ålder. Motsvarande rätt föreligger för en kvinna som då såsom ogift stadigvarande sammanbor med en ogift man och som uppfyller villkoren i folkpensioneringens likställighetsregel och övriga krav för rätt till änkepension. För bl.a. denna kategori finns inte något ATP att anknyta till. I dessa fall får beräkningen därför göras på grundval av en fiktiv tilläggs pension i form av änkepension. Folkpensionen utbetalas bara i de fall då mannen avlider innan kvinnan fyllt 65 år och utges längst fram till dess kvinnan uppnår denna ålder. Den kvotdel (i regel 30-delar enligt vad som utges i ATP) med vilken folkpensionen utbetalas beräknas i förhållande till den änkepension från folkpensioneringen som kvinnan skulle ha fått om de nu gällande reglerna hade tillämpats.

De kvinnor – födda år 1944 eller senare – som berörs av dessa särskilda övergångsregler torde regelmässigt bli berättigade också till omställningspension under ett år eller längre tid och i vissa fall även till särskild efterlevandepension, om mannen skulle avlida innan de fyllt 65 år. För att undvika dubbelkompensation föreslås därför att änkepensionen alltid skall samordnas krona för krona med omställningspension och särskild efterlevandepension. Även med ålderspension från ATP skall enligt förslaget göras en samordning av sådan änkepension från ATP som här avses.

För *efterlevande män* föreslås huvudregeln gälla att rätt till efterlevandepension förutsätter att dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet. Har hustrun avlidit dessförinnan utges alltså inga förmåner.

Arbetskadeförsäkringens efterlevandeförmåner

Efterlevandeförmånerna inom arbetskadeförsäkringen föreslås reformerade enligt samma principer som för den allmänna pensioneringen. Detta innebär bl.a. att änkelivräntorna inom arbetskadeförsäkringen successivt – med motsvarande övergångsregler som för reformeringen av efterlevandepensioneringen – avvecklas och ersätts med omställningslivräntor och särskilda efterlevandelivräntor, som utges på lika villkor till män och kvinnor. Reglerna för dessa nya former av efterlevandelivränta föreslås utformade efter förebild av motsvarande förmåner inom den allmänna pensioneringen. Nuvarande ordning med något högre nivåer skall dock kvarstå. Reglerna för barnlivräntor justeras så att de bättre överensstämmer med det för barnpen-

sioneringen föreslagna regelsystemet, bl.a. såvitt gäller personkrets, övre åldersgräns och samordning med livränta till vuxen efterlevande.

Prop. 1987/88:171
Bilaga 1

Nuvarande möjligheter för frånskilda kvinnor och för föräldrar till den avlidne att erhålla efterlevandelivränta föreslås bli avskaffade.

Hustrutillägget

Den särskilda folkpensionsförmånen hustrutillägg, som är inkomstprövad, kan utges till kvinna som är gift med en ålders- eller förtidspensionerad man och som själv – enligt huvudregeln – är i åldern 60-64 år. Denna förmån är liksom änkepensioneringen uppbyggd med utgångspunkt från en äldre tids familjemönster och arbetsfördelning mellan makar. Behovet av hustrutillägg har också minskat till följd av införandet av pensionstillskotten, utbyggnaden av bostadsstödet till pensionärer och genomförandet av den allmänna tilläggspensioneringen.

Mot bakgrund härav föreslås att hustrutillägget successivt skall avvecklas. De kvinnor som vid ikraftträdandet av de nya reglerna den 1 januari 1989 redan uppbär hustrutillägg bör dock ha rätt till detta också fortsättningsvis. Vidare föreslås att kvinnor skall kunna nybeviljas hustrutillägg också efter ikraftträdandet under förutsättning att de den 1 januari 1989 är 55 år eller äldre, dvs. födda år 1933 eller tidigare.

Barntillägget

Även den särskilda folkpensionsförmånen barntillägg, som är inkomstprövad mot ATP och kan utges till den som uppbär folkpension i form av ålders- eller förtidspension och har barn undr 16 år, föreslås avvecklad. Denna förmån måste numera anses ha spelat ut sin roll mot bakgrund av den utbyggnad som skett av pensionsförmånerna i övrigt och av annat samhällsstöd till barnfamiljer. Liksom tidigare gjorts beträffande motsvarande förmån på andra områden inom det socialpolitiska bidragssystemet bör därför nu även folkpensioneringens barntillägg avskaffas. Detta innebär en renodling av bidragen på det familjepolitiska fältet samt vinster från samordningssynpunkt och från administrativa utgångspunkter.

Denna ändring föreslås träda i kraft den 1 januari 1989. Den som då redan har rätt till barntillägg skall emellertid kunna behålla barntillägget enligt hittillsvarande regler också för tiden därefter.

Kostnadseffekter

Det nya systemet för efterlevandepensionering m.m. kommer under de första åren efter ikraftträdandet att medföra kostnadsökningar för socialförsäkringen i jämförelse med om nuvarande regler skulle kvarstå oförändrade. Sammantagna över åren fram till sekelskiftet uppgår dessa ökade utgifter inom folk- och tilläggspensioneringen till mer än 2 miljarder kr. Därefter inträder successivt minskade utgifter. Drygt 40 år efter ikraftträdandet uppgår minskningen till närmare 12 miljarder kr., varav huvuddelen hänför

sig till ATP-systemet. Fram till omkring år 2020 kan dock de sammanlagda utgifterna för efterlevandepension beräknas vara högre än vad de är för närvarande.

Prop. 1987/88:171

Yttranden över pensionsberedningens betänkande (SOU 1987:55) Efterlevandepension Reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner har avgetts av försäkringsöverdomstolen, försäkringsrätten för Södra Sverige, riksförsäkringsverket, socialstyrelsen, statens handikappråd, statens nämnd för internationella adoptioner, försäkringsinspektionen, statskontoret, riksrevisionsverket, riksskatteverket, statens arbetsgivarverk, statens löne- och pensionsverk, arbetsmarknadsstyrelsen, statens invandrarverk, centrala studiestödsnämnden, Försäkringskassaförbundet, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens centralorganisation, Centralorganisationen SACO/SR, Lantbrukarnas riksförbund, Pensionärernas riksorganisation, Sveriges Pensionärsförbund, Handikappförbundets centralkommitté, De handikappades riksförbund, Försäkringsbolaget SPP, Kommunernas Pensionsanstalt, Kooperationens pensionskassa, försäkringsförening, Moderata Samlingspartiet Stockholm, Pajala S-kvinnoklubb, anställda vid Kalix lasarett, Italienska riksförbundet FAIS-IR, Moderata Kvinnoförbundet, Ensamståendes Intresseorganisation EIO, Husmodersförbundet Hem och Samhälle och Statspensionärernas Riksförbund och Tidningen Statspensionären.

Innehållsförteckning

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Förslag till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring	7
Förslag till lag om ändring i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring	29
Förslag till lag om ändring i lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension	36
Förslag till lag om ändring i lagen (1969:205) om pensionstillskott	39
Förslag till lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott	41
Förslag till lag om ändring i lagen (1984:1095) om förlängt bidragsförskott för studerande	44
Förslag till lag om ändring i lagen (1984:1096) om särskilt bidrag till vissa adoptivbarn	46
Förslag till lag om ändring i lagen (1973:371) om kontant arbetsmarknadsstöd	47
Förslag till lag om ändring i taxeringslagen (1956:623)	48
Förslag till lag om ändring i lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn m.m.	50
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 7 april 1988	51
1 Inledning	51
2 Allmänna utgångspunkter	52
2.1 Behovet av en reformering av efterlevandepensioneringen	52
2.1.1 Nuvarande regler och bakgrund till dessa	52
2.1.2 Utvecklingen efter tillkomsten av nuvarande familjepensionering	53
2.1.3 Bedömning av familjepensioneringen för framtiden	54
2.2 Utgångspunkter för en reformering av efterlevandepensioneringen	55
2.3 Huvuddragen i en reformerad efterlevandepensionering m.m.	57
2.3.1 Ett nytt system för efterlevandepension	57
2.3.2 Övergången till det nya systemet	68
2.3.3 Ikraftträdande m.m.	69
2.3.4 Angränsande förmåner	71
3 Förmåner till efterlevande barn m.m.	72
3.1 Inledning	72
3.2 Personkretsen	73
3.2.1 Allmänt	73
3.2.2 Barn som förts till Sverige i adoptionssyfte	74
3.2.3 Utländska medborgare och utlandssvenskar	75
3.3 Åldersgränser	78
3.4 Nivåerna för barnpension m.m.	81
3.4.1 Folkpensioneringen m.m.	81
3.4.2 ATP	86
4 Förmåner till vuxna efterlevande	90
4.1 Inledning	90

4.2	Personkretsen	91
4.2.1	Allmänna synpunkter	91
4.2.2	Efterlevandepensioneringens likställighetsregler	97
4.2.3	Krav på stadigvarande sammanboende	98
4.2.4	Likställighetsregler inom övriga områden av den allmänna pensioneringen	99
4.3	Omställningspension	101
4.3.1	Allmänna synpunkter	101
4.3.2	Närmare villkor för rätt till omställningspension	104
4.3.3	Pensionsnivåer m.m.	111
4.4	Särskild efterlevandepension	114
4.4.1	Allmänna synpunkter	114
4.4.2	Närmare villkor för rätt till särskild efterlevandepension	118
4.4.3	Pensionsnivåer m.m.	128
4.5	Efterlevandepension till utlandssvenskar och utländska medborgare	131
5	Övergångsregler inom efterlevandepensioneringen	135
5.1	Allmänna synpunkter	135
5.2	Övergångsregler inom barnpensioneringen m.m.	136
5.3	Övergångsregler i fråga om pension till vuxna efterlevande	139
5.3.1	Efterlevande män	139
5.3.2	Efterlevande kvinnor	141
6	Arbetskadeförsäkringens efterlevandeförmåner	153
6.1	Allmänna synpunkter	153
6.1.1	Nuvarande regler	153
6.1.2	Reformering av efterlevandeförmånerna inom arbetskadeförsäkringen	155
6.2	Rätten till livränta åt efterlevande barn	158
6.3	Rätten till livränta åt vuxna efterlevande	160
6.3.1	Personkretsen	160
6.3.2	Omställningslivränta	162
6.3.3	Särskild efterlevandelivränta	163
6.4	Samordning med den allmänna pensioneringen	164
6.5	Övergångsregler	166
7	Hustrutillägget	169
7.1	Nuvarande regler	169
7.2	Avvecklingen av hustrutillägget	171
7.3	Regler för en successiv avveckling	173
8	Barntillägget	174
8.1	Nuvarande regler	174
8.2	Avveckling av barntillägget	175
9	Kostnadsberäkningar	178
9.1	Inledning	178
9.2	Redovisning av beräkningarna	180
9.2.1	Efterlevandepensioneringen	180
9.2.2	Övriga förslag	181
9.2.3	Administrativa kostnader m.m.	182

10	Ändring i föräldraledighetslagen	183
11	Upprättade lagförslag	185
12	Specialmotivering	185
12.1	Förslaget till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring	185
12.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring	234
12.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension	242
12.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:205) om pensionstillskott	243
12.5	Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott	244
12.6	Förslag till lag om ändring i lagen (1984:1095) om förlängt bidragsförskott för studerande	244
12.7	Förslaget till lag om ändring i lagen (1984:1096) om särskilt bidrag till vissa adoptivbarn	245
12.8	Förslaget till lag om ändring i lagen (1973:371) om kontant arbetsmarknadsstöd	245
12.9	Förslaget till lag om ändring i taxeringslagen (1956:623) ..	246
12.10	Förslaget till lag om ändring i lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn m.m.	246
13	Hemställan	246
14	Beslut	246
	Bilaga 1 Sammanställning av pensionsberedningens förslag i betänkandet (SOU 1987:55) Efterlevandepension Reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner	247
	Bilaga 2 Förteckning över remissinstanser	257